

UNIwersytet WarMińsko-Mazurski w Olsztynie
Instytut Nauk Politycznych
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛьВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ІНСТИТУТ ГУМАНІТАРНИХ І СОЦІАЛЬНИХ НАУК
НАУКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «ВЕКТОР»

III Polsko-Ukraińskie Forum Naukowe
III Українсько-польський науковий форум

**25 LAT TRAKTATU MIĘDZY
RZECZĄPOSPOLITĄ POLSKĄ A UKRAINĄ
O DOBRYM SAŚIEDZTWIE, PRZYJAZNYCH
STOSUNKACH I WSPÓŁPRACY -
PRÓBA BILANSU**

**25 РОКІВ ДОГОВОРУ МІЖ УКРАЇНОЮ
І РЕСПУБЛІКОЮ ПОЛЬЩА ПРО
ДОБРОСУСІДСТВО, ДРУЖНІ ВІДНОСИНИ
І СПІВРОБІТНИЦТВО: СПРОБА БАЛАНСУ**

**Olsztyn-Львів
2017**

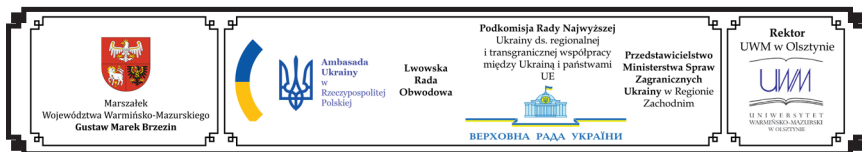
25 lat Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy – próba bilansu / Materiały III Polsko-Ukraińskiego Forumu Naukowego (11-12 maja 2017, Olsztyn). - Львів-Olsztyn: Wydawnictwo NULP i INP UWM 2017. - 326 s.

25 років Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво: спроба балансу / Матеріали III Українсько-польського наукового форуму (11-12 травня 2017, Olsztyn). - Olsztyn-Львів: Видавництво НУЛП і INP UWM, 2017. - 326 с.

Відповідальність за зміст статей несуть автори.
Odpowiedzialność za treść artykułów ponoszą autorzy.
Загальна редакція: Олександр Горбач, Каміл Сігідус.
Redakcja: Kamil Sygidus, Oleksandr Horbach.

ISBN 978-83-89559-89-0

PATRONAT HONOROWY / ФОРУМ ПІДТРИМУЮТЬ

ORGANIZATORZY / ОРГАНІЗАТОРИ:

WSPÓLORGANIZATORZY / СПІВОРГАНІЗАТОРИ:

PATRONAT MEDIALNY / ІНФОРМАЦІЙНІ ПАРТНЕРИ:

SPIS TREŚCI / ЗМІСТ

Prawnoustrojowe aspekty oraz praktyczny wymiar relacji polsko-ukraińskich / Державно-правові аспекти та практичний вимір польсько-українських відносин	11
Ніценко В., Чамата С. Розвиток польсько-українських торгово-економічних відносин у сфері сільського господарства	13
Онищенко Н., Захарченко О., Захарченко М. Сучасні механізми функціонування українсько-польських відносин	19
Бучин М. Порівняльний аналіз форми державного правління України та Польщі	24
Червінка І. Майбутнє ЄС крізь призму Римської декларації 2017 року	30
Тишкун Ю. Глобальна демократизація: контекст концепцій Дж. Модельскі і С. Гантінгтона	36
Заремба О. Інтеграційний шлях Польщі та України до Європейського Союзу	43
Янін О. Боротьба з контрабандою на кордоні між Україною та Польщею	48

Determinanty obecnych i przyszłych relacji polsko-ukraińskich oraz rozwoju obydwu państw / Детермінанти сучасних і майбутніх польсько-українських відносин та розвитку двох держав	51
Турчин Я., Дорош Л. Балто-Чорноморський союз як варіант регіональної безпекової системи для України	53
Петрушенко В., Паньків О. Львівсько-Варшавська філософська школа	58
Івасечко О., Коваль О. Позиція Польщі щодо середземноморської кризи біженців: наслідки для України	63
Гарматій О. Україна – Республіка Польща: медійний аспект взаємин	69

Куньч З.

Фахоцентрична модель викладання української мови як іноземної 76

Зазуляк З.

Коучинг як інноваційний метод академічної освіти: досвід Польщі 81

Голубінка Н., Конівіцька Т.

Країнознавчий принцип викладання української мови як іноземної в умовах іншомовного середовища 87

Гриб'юк О.

Трансформації досвіду реформування системи освіти Республіки Польщі 92

Сухорольська І.

Особливості громадської дипломатії та м'якої сили Польщі на східному напрямі 99

Furman K. J.

Integracja poprzez działania w obszarze wyższej edukacji. Doświadczenia clinical legal education 104

Цебенко О.

Позиція Республіки Польща стосовно російської агресії проти України 108

Щукіна Р.

Ключові моменти польської політики підтримки України у російсько-українському конфлікті 111

Polska-Ukraina: Kwestie wewnętrzne i międzynarodowe / Польща-Україна: внутрішні та міжнародні питання 117

Sawicka O.

Ocena i przewidywania stosunków polsko-ukraińskich 119

Kuleszewicz A.

Belarus - between Poland and Ukraine: prospects for regional political and economic cooperation 125

Chaikowska I.

Analiza porównawcza sektora bankowego w Polsce i na Ukrainie w latach 2007-2016: podobieństwa, różnice oraz perspektywy współpracy 130

Ratuszna L.

Bilans Ukraińsko-Polskiej współpracy gospodarczej – wybrane aspekty 142

Воят Б.

Позитивні практики польської підтримки євроінтеграції України 148

Пісанець П., Кукарцев О.

Українсько-польські відносини в євроінтеграційному контексті 153

Олійник Ю., Ільницька У.

Стратегічне партнерство України - Республіки Польща: основні етапи, геополітичні пріоритети та перспективи 157

Kalisz B.

Polityka wizowa Schengen wobec obywateli Ukrainy 162

Gawroński B.

Rozwój relacji na linii Unia Europejska-Federacja Rosyjska 168

Демчишак Р.

Концепція «Тримор'я» як форма зовнішньополітичної співпраці країн ЦСЄ 178

Ільницька У.

Українсько-польське транскордонне співробітництво в межах Єврорегіону «Буг» 182

П'ятковська О.

Особливості українсько-польського міграційного коридору в сучасних умовах 188

Куньч М.

Українсько-польська транскордонна співпраця як один з аспектів євроінтеграції України 194

Лапій Б.

Карта поляка – польська репатріаційна віза: процедури отримання та популярність серед українців 199

Трач О.

Децентралізація: перспектива чи занепад? 204

Polska-Ukraina: historyczny wymiar relacji polsko-ukraińskich i sfera bezpieczeństwa / Польща-Україна: історичний вимір польсько-українських відносин і сфера безпеки 209

Tondera J.

Państwo we mgle. Scenariusze współczesnych ukraińskich wysiłków niepodległościowych 211

Stempin B.

Pojednanie Polsko-Ukraińskie w myśli politycznej prezydentów
Polski Aleksandra Kwaśniewskiego i Lecha Kaczyńskiego 215

Herasyenko V.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej wynikające
z ruchów migracyjnych ukraińskiej ludności 220

Zima Ł.

Implikacje konfliktu na Ukrainie dla bezpieczeństwa
Rzeczypospolitej Polskiej 226

Романик В.

Співпраця України та Польщі у сфері гарантування енергетичної
безпеки: виклики та перспективи 232

Шкробот М., Малик І.

Значення та роль енергетичного форсайту для економіки Польщі 239

Брик М.

Стратегія кібербезпеки Польщі та її досвід для України 246

Товариш Ю.

Захист прав дитини: досвід Польщі 251

**Polska-Ukraina: prawny, społeczno-kulturowy i medialny
wymiar stosunków polsko-ukraińskich / Польща-Україна:**

правовий, суспільно-культурний та медіальний виміри
польсько-українських відносин 257

Щочка А.

Польща і Україна: культурологічний аспект 259

Горальська Д., Тишкун Ю.

Особливості польсько-українських стереотипів 263

Волошина К., Зозуляк З.

Освітня компонента українсько-польських відносин: програми
студентської мобільності 267

Турчин Б., Уханська О.

Роль етнічної української меншини та діаспори в Польщі
у формуванні іміджу України 273

Siwek A.

Memy dotyczące aneksji Krymu jako semiotyczne rozszerzenie
zawartości polskich portali internetowych 280

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

Волинець О.

Програма митрополита Андрея Шептицького у справі об'єднання українських церков 286

Горбач О., Сігідус К.

Громадська діяльність у розвитку міста 290

Луцишин Г.

Національні меншини як чинник українсько-польської співпраці на сучасному етапі 295

Orzeł A., Wujek A.,

Measures of money and deposit-loan markets integration on the international scale 299

Ховрак І.

Управління змінами при реалізації стратегії соціальної відповідальності 308

Мазур К.

Стратегічне партнерство України та Польща: історичний аспект 312

Вертелецький Д.

Соціальні аспекти виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями у Польщі та Україні 315

Степаненко С. Особливості та перспективи україно-польського

геополітичного єднання навколо Балто-Чорноморської осі 320

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

**PRAWNOUSTROJOWE ASPEKTY ORAZ
PRAKTYCZNY WYMIAR
RELACJI POLSKO-UKRAIŃSKICH**

**ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА
ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ПОЛЬСЬКО-
УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН**

Віталій НІЦЕНКО¹
Сергій ЧАМАТА²

РОЗВИТОК ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Політичні та економічні взаємовідносини між сусідніми країнами – Україною та Польщею – неможливі без налагодження тісних торгово-економічних відносин, у т.ч. в аграрній сфері економіки. Вирішення загальних для обох країн проблем в аграрній сфері потребує налагодження тісного транскордонного співробітництва, укладення між урядами країн відповідних міжнародних документів, покращення умов для залучення іноземних інвестицій у сільське господарство, активізації господарських процесів на рівні аграріїв тощо.

Налагодження взаємовідносин у сфері сільського господарства розпочалося у 1992 р. підписанням угоди між Міністерством сільського господарства і продовольства України, і Міністерством сільського господарства, і продовольства Республіки Польщі про господарське, і науково-технічне співробітництво. Основною метою угоди було сприяння та допомога розвитку прямих безпосередніх торгових відносин, економічних і науково-технічних зв'язків у галузі сільського господарства й продовольства між суб'єктами господарської діяльності, науковими центрами та іншими організаційними та адміністративними підрозділами, які діють у галузі сільського господарства та продовольства, особливо в прикордонних регіонах – в межах своєї компетенції і згідно з чинним законодавством кожної із сторін³.

Особливістю українсько-польського транскордонного регіону є те, що в сільській місцевості проживає понад 50% населення цієї

1. **Віталій Ніценко**, професор кафедри бухобліку, аналізу та аудиту Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

2. **Сергій Чамата**, магістр права, Національна академія управління.

3. *Угода між Міністерством сільського господарства і продовольства України, і Міністерством сільського господарства і продовольства Республіки Польщі про господарське і науково-технічне співробітництво*, http://www.uazakon.com/documents/date_5f/pg_ifcjsy.htm (доступ 11.01.2017).

території, і частка сільського господарства у структурі зайнятості населення є досить значною. Зокрема на польській частині польсько-українського транскордонного регіону цей показник перевищує 50%, а в українській – коливається в межах 26-29%⁴. За таких умов пожвавлення в аграрній сфері можна вважати ключовим фактором успіху в торгово-економічних стосунках.

Про це також свідчить створення Міжвідомчої робочої групи з питань співробітництва в галузі сільського господарства між Україною та Республікою Польщею. Остання зустріч групи відбулася у 2016 р., на якій було підписано протокол 4-го засідання українсько-польської робочої групи з питань співробітництва у галузі сільського господарства.

Серед актуальних питань двосторонньої співпраці відзначили⁵:

- залучення польських експертів та інвесторів у проекти підтримки малих та середніх фермерських господарств;
- адаптація польського досвіду кооперативних господарств, менеджменту галузі та бізнесу відповідно до європейських стандартів;
- залучення інноваційних технологій в АПК;
- забезпечення європейських стандартів якості та безпеки продуктів харчування.

За словами Ольги Трофімцевої, особливо цікавими для польських колег є такі напрямки співпраці з Україною, які дозволили б розвинути тісний контакт у прикордонних регіонах двох країн. Зокрема, тут можуть бути здійснені спільні проекти з переробки, зі створення логістичних центрів та розвитку зеленого туризму, а також з виробництва та реалізації регіональних продуктів, наприклад, з захищеними географічними назвами⁶.

Досвід Польщі у складі ЄС (з 2004 р.) демонструє можливості зростання аграрної сфери економіки в умовах України. Свідченням позитивної динаміки розвитку польської економіки стало зростання рівня ВВП на одного жителя країни: у порівнянні з

4. Програма транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2007-2013 рр., http://www.pl-by-ua.eu/upload/ua/PL-BY-UA_ukr.pdf (доступ 25.12.2016).

5. Україна та Польща поглиблюють співробітництво у сфері АПК, <http://minagro.gov.ua/node/21292> (доступ 21.02.2017).

6. В Польше обсудили перспективы украинско-польского сотрудничества в аграрной сфере, <http://techdrinks.info/ru/news/v-polshe-obsudyly-perspektyvy-ukraynskopol-skoho-sotrudnychestva-v-ahramnoy-sfere> (доступ 13.01.2017).

середньоєвропейським показником країн ЄС, з 43% в 2003 р. – до 51% в 2011 р. В цей же період показник продуктивності праці зріс з 31 до 42 злотих за годину. Вступ Польщі в ЄС значно підвищив і прибутковість продукції сільського господарства та фінансовий стан аграріїв: в 2011 р. середній прибуток працівників сільськогосподарської галузі країни зріс на 90% у порівнянні з 2000 р.⁷

Найголовнішими противниками вступу Польщі в ЄС були фермери, які були впевнені, що після цього різко зростуть ціни. І це дійсно сталося. Ціни на багато товарів зросли. Однак, зважаючи на побоювання, що закони Євросоюзу задушуть промисловість і сільське господарство, сталося якраз протилежне – відкриття кордонів і вільний експорт збільшили оберти заводів, а фермери отримали додаткові субсидії розміром в 1,5 млрд. євро і нові ринки. Вхідження в Європу прискорило процес модернізації й реструктуризації польського сільського господарства. Інструменти єдиної політики ЄС сприяли стабілізації виробничих умов, дали фінансовий імпульс притоку інвестицій в Польщу, змінили імідж і роботу сільськогосподарського сектора⁸. За понад 10 років членства у ЄС аграрний експорт Польщі зріс більш ніж в 4 рази, а прибутки польських аграріїв збільшилися на понад 50%, в той час як у інших країнах ЄС – в середньому на 30%⁹.

27 червня та 16 вересня 2014 р. відбулося історичне підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Разом з даним міжнародним документом було підписано Угоду про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка набула чинності з 01.01.2016 р. Відзначимо, що реалізація останньої угоди надасть можливість збільшити обсяги торгівлі з країнами ЄС, покращити інвестиційний клімат, стимулювати економічне зростання в країні. Важливою умовою є гармонізація вітчизняного нормативно-правового поля до вимог європейського законодавства. З цією метою необхідним є врегулювання питання тарифних та нетарифних бар'єрів щодо експорту-імпорту сільськогосподарської продукції,

7. Вступ Польщі до Європейського Союзу, НАТО та його наслідки, <http://bintel.com.ua/uk/article/vstuplenie-polshi-v-evropejskij-sojuz-nato-i-ego-posledstvija/> (доступ 16.02.2017).

8. Вступление в ЕС – польский опыт, <http://www.belaruspartisan.org/economic/241936/> (доступ 10.01.2017).

9. Польські уроки для агросектору України, <http://agravery.com/uk/posts/show/polski-uroki-dla-agrosektoru-ukraini> (доступ 28.02.2017).

гармонізація стандартів на продукцію сільського господарства. Також в рамках угоди про ПВЗВТ передбачається встановлення квот на торгівлю окремими видами аграрної продукції та продукції її переробки¹⁰.

Відповідно вказані умови стосуються також й експорту-імпорту сільськогосподарської продукції між Україною та Польщею. Розглянемо досягнення у зовнішньоторговому товарообігу аграрною продукцією між Україною та Польщею у 2015 р.

За 2015 рік обсяги зовнішньої торгівлі аграрною продукцією України з Польщею склали 796 млн. дол. При цьому обсяги українського аграрного експорту до Польщі склали 477 млн. дол, імпорту – 319 млн. дол. Основну продукцію українського агроекспорту складають залишки та відходи харчової промисловості (91 млн. дол), соки (71), матеріали рослинного походження (54), насіння олійних культур (53) та олія (45 млн. дол). Водночас ми імпортуємо з Польщі у великій кількості м'ясо та субпродукти (46 млн. дол), шкіри зі шкури ВРХ, овець, ягнят (37), залишки та відходи харчової промисловості (32), продукти переробки овочів, плодів (28) та різні інші харчові продукти (25 млн. дол)¹¹.

Основні зовнішньоторговельні показники АПК за 2015 р. між Польщею й Україною свідчать про наступне:

- частка Польщі у зовнішньому аграрному товарообігу України – 4,3%. Сума зовнішньоторговельного обігу аграрної продукції між Польщею й Україною склала 796 мльдол;
- частка Польщі в аграрному експорті України – 3,2%. Сума експорту української аграрної продукції до Польщі – 477 мльдол;
- частка Польщі в аграрному імпорті України – 8,5%. Сума імпорту польської аграрної продукції до України – 319 млн. дол.

Таким чином, за підсумками 2015 р. зовнішньоторговельне сальдо було позитивним для України, та становило 158 млн дол.

Одним з основних питань взаємодії між Україною та ЄС в аграрній сфері є питання експорту продукції тваринного походження в країни Європейського Союзу. Сьогодні Україна має право здійснювати експорт продукції тваринництва до ЄС, включаючи наступні категорії

10. Ніценко В.С. *Розвиток аграрних торговельно-економічних взаємовідносин між Україною та Європейським союзом*, Львів, 2016, с. 20-21.

11. *Україна розраховує на підтримку польської сторони у питаннях просування сільгосппродукції на ринки ЄС*, <http://uga-port.org.ua/novosti/ukraina/ukra-na-rozrakhovu-na-p-dtrimku-polsko-storoni-u-pitanniyakh-prosuvannya-s-lgospprodu> (доступ 06.03.2017).

товарів: м'ясо птиці, рибу морську, рибопродукти, мед бджолиний, казеїн технічний, кишкову сировину, пухову сировину, корми, субпродукти, покращувачі ґрунту та добрива¹².

Схожа ситуація спостерігається й при імпорті продукції з Польщі, тобто на український ринок надходять у великій кількості м'ясо та субпродукти (майже 25% усього імпорту), а Україна експортує, в основному, продукцію рослинного походження.

З метою покращення ситуації в галузі сільського господарства України за фінансової підтримки ЄС планується створити Фонд підтримки села, аналог Європейського фонду розвитку польського села.

Європейський фонд розвитку польського села (неурядова організація) створено у 1990 р. Метою діяльності фонду є покращення технічної інфраструктури, розвитку місцевого підприємництва, а також розвитку освіти та соціальної сфери сільських територій. Ще одне завдання фонду – забезпечити надійними робочими місцями людей, що живуть у сільських регіонах. У рамках фонду було досягнуто високого рівня модернізації, технологізації фермерських господарств. Завдяки цьому польські сільгосптоваровиробники почали виробляти продукцію, конкурентоспроможну не лише на вітчизняному, але і на європейському ринках¹³.

Крім цього доцільним для впровадження на території України є польський досвід у наступних напрямках:

- кооперації фермерів (дрібних виробників), що дасть можливість сформувати однорідні партії продукції та отримати більш високу ціну за продукцію високої якості;

- іпотечне кредитування фермерів. Земля у Польщі перебуває у приватній власності, тобто її можна використати як предмет застави, що найчастіше і відбувається. Це, звичайно, полегшує кредитування фермерів¹⁴;

- невисокі ставки кредитування фермерів. За кредитами на інвестиції, які банки надають на термін до 10 років, держава

12. *Співробітництво у сфері сільського господарства*, <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/agriculture> (доступ 014.02.2017).

13. *Польські уроки для агросектору України*, <http://agravery.com/uk/posts/show/polski-uroki-dla-agrosektoru-ukraini> (доступ 28.02.2017).

14. Луговой Н. *Польський опыт кредитування фермерів: использовать или нет?*, „Содружество”, № 2 (7), 2013.

компенсує половину процентної ставки. Існує також пільгове кредитування. У випадку, коли фермер сплачує лише 3%, а решту суми процентної ставки банку повертає держава¹⁵;

- збільшити фінансування програм розвитку сільських територій. Так Європейська Комісія у 2014 р. затвердила Програму сільського розвитку Польщі на період 2014-2020 рр., що передбачає виділення коштів у розмірі 13,5 млрд євро на розвиток сільських територій країни. Третину цієї допомоги заплановано спрямувати на покращення ефективності та конкурентоспроможності близько 200 000 польських фермерських господарств, створення понад 22 000 робочих місць та 1 800 виробничих груп у АПК Польщі¹⁶;

- популяризація зайнятості та сільського способу життя. Як демонструють статистичні дані, все більше польської молоді прагне займатися саме сільським господарством: 40% польських громадян, зайнятих в агросекторі, молодші 44 років, в той час як у інших країнах ЄС цей показник ледь перевищує 20%¹⁷;

- оподаткування фермерів. Польські селяни не платять загального прибуткового податку (19% від доходів фізичних осіб), вони є платниками спеціального сільськогосподарського податку, який є суто символічним, залежить від площі землі¹⁸;

- пенсійна реформа фермерів. Держава субсидує пенсійний фонд фермерів, які мають окрему дуже вигідну систему пенсійного забезпечення. Місячний пенсійний збір із особи становить близько 20-50 злотих, тоді як у загальній пенсійній системі це приблизно 20% від місячного доходу, звичайний польський підприємець сплачує у середньому 800 злотих¹⁹.

15. Там само.

16. Там само.

17. Там само.

18. *Поморський осередок сільськогосподарського дорадництва в Гданську, відділ в Старому Полі, Старе Поле 2005, С. 325.*

19. Там само.

Наталія ОНИЩЕНКО¹
Олег ЗАХАРЧЕНКО²
Марія ЗАХАРЧЕНКО³

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСКИХ ВІДНОСИН

Складні історичні, економічні, культурні, ідеологічні шляхи пройшли дві сусідні великі держави – Польща та Україна, починаючи з літописних подій 981 року по наш час. Вступ Польщі до Європейського Союзу створив для України нову реальність, в якій серед його членів уперше з'явилась країна, яка лобіює український курс на членство в ЄС. В умовах «постпомаранчового» розвитку України постала необхідність в істотній модернізації структур та наповнення новим змістом політичного, економічного, культурного, наукового діалогу між Україною та Польщею. Одним з найважливіших вимірів сучасних україно-польських відносин є взаємодія двох держав з питань євро- та євроатлантичної інтеграції. Для України наразі особливого значення набуває формування ефективної стратегії відносин із НАТО і ЄС, при цьому тут особливу роль може відіграти Республіка Польща як важливий сусід-член цих інституцій⁴.

Відносини з Польщею, що є одним з найбільш послідовних союзників України на зовнішній арені, дуже важливі для України, але сьогодні несподівано настали скрутні часи взаємних непорозумінь щодо деяких фактів спільного минулого та незрозумілих сучасних ексцесів. Проте Україна сподівається, що Варшава й досі лишається важливим та вірним партнером Києва, і зберегти напрацьовані гарні відносини цілком можливо, про що активно дискутували на

1. **Наталія Онищенко**, доцент кафедри маркетингу Одеської державної академії будівництва та архітектури.

2. **Олег Захарченко**, доцент кафедри маркетингу Одеської державної академії будівництва та архітектури.

3. **Марія Захарченко**, магістрант кафедри маркетингу Одеської державної академії будівництва та архітектури.

4. С. Стоцький, *Україна в зовнішній політиці Республіки Польща: євроатлантичний та європейський інтеграційний вимір*: Автореф. дис... канд. політ. наук, «НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса», Київ 2007, с. 5.

презентації доповіді «Аудит зовнішньої політики: Україна-Польща», яку підготував Інститут світової політики. Організатори дебатів та частина учасників говорили про те, що, незважаючи на непорозуміння на історичному полі, відносини наших країн дуже гарні⁵. Польща підтримує Україну в умовах неоголошеної «гібридної» війни з Росією, ведеться підготовка двосторонньої угоди у сфері оборони, гуманітарної допомоги, також передбачено участь України в проекті Міжмор'я («Інтермаріум»), що є сьогодні надто актуальним⁶. Польська держава найповніше в сучасній Європі враховує українські євроінтеграційні інтереси та наміри і сприяла підписанню Угоди про асоціацію України з ЄС та Зону вільної торгівлі в 2014 році.

Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Польщею базується на двосторонніх угодах. Одним з елементів українсько-польського співробітництва у галузі культури є використання польського досвіду, підтримки Польщею інтеграції українського культурно-мистецького середовища у загальноєвропейський культурний простір. З цією метою в Польщі організуються фестивалі українського мистецтва, виставки, обміни художніми колективами, тижні кіно, гастролі театрів, майстер-класи. В 2015-2016 рр. у Варшаві було розгорнуто виставки відомих художників – Івана Марчука та Матвія Вайсберга. Щорічно проводиться фестиваль української культури у Сопоті, фестиваль «Українська весна» у Познані, проводяться й інші заходи⁷. Польща сьогодні потребує немалої кількості українських легальних трудових мігрантів. Багато з них залишаються в Польщі після закінчення навчання в польському університеті. На відміну від України, польська етнічна меншина отримувала фінансову допомогу від різних неурядових організацій Польщі. Така діяльність дала можливість національним меншинам вивчати рідну мову, культуру, історію, водночас сприяла поглибленому інтересу до історії минулого двох народів⁸.

5. *Польща-Україна: Чи вдасться не зруйнувати підточену дружбу*, «Електронне джерело.ua», <http://iwr.org.ua/ukr/public/2181.html> (доступ 17.11.2016).

6. *Умланд, Сенс військово-політичного союзу «Міжмор'я» – захист від Росії*, «ЕСПРЕСО», «Електронне джерело.ua», http://espresso.tv/article/2016/06/16/ydeya_quotmezhdumoryaquot_uzhe_voploschaetsya_v_nekotorykh_otnosheniyakh_umland (доступ 16.06.2016).

7. *Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Польщею*, «Сайт Культурно-інформаційного центру при Посольстві України в РП», «Електронне джерело.ua», <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/culture> (доступ 5.04.2017).

8. М. Середюк, *Розвиток польсько-українських освітніх відносин у 1991–2009 рр.*,

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

Активно співпрацюють між собою академічні установи та університети двох країн, розширюється обмін студентів, науковців. За ініціативою Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України було створено Інститут Центрально-Східної Європи у Львові на правах громадської організації науковців. З 1997 р. у Львові працює Науковий центр Польської Академії наук, а у Варшаві – Науковий центр НАН України. Великий вплив на розвиток освітніх взаємин має діяльність Львівського національного університету ім. Івана Франка та інших провідних університетів України. Львівським національним університетом імені Івана Франка підписано 15 угод з 14 вищими навчальними закладами Польщі. Польських вчених цікавлять наші дослідження в галузі точних наук, географії, філології, робота в архівах та бібліотеках⁹. Поглибленню польсько-українських відносин у галузі науки й освіти сприяв Інститут Польщі, створений в 2008 р. Інститут організував круглий стіл «Досвід вступу Польщі до Європейського Союзу: уроки для України», конкурс «Ілюстрації до творів Юліуша Словацького» під керівництвом професора Художньої академії Лодзя Марека Вагнера, опрацювання проекту монографії «Країнознавча характеристика Польщі» та інші заходи¹⁰. В позаминулому навчальному році 381 студент та понад 50 аспірантів із України, переважно зі зони АТО та тимчасово окупованого Криму, навчалися в університетах Польщі за рахунок Польської держави. Загалом, у вищих навчальних закладах Польщі навчається майже 15 тисяч молодих українців¹¹. З 2007 р. у Варшаві працює міжшкільний пункт навчання української мови, який відвідують діти трудових мігрантів із України та з українських родин громадян Польщі.

Досвід децентралізації середньої освіти в Польщі наразі активно використовується в реформі середньої освіти в Україні та створенні Нової Української Школи¹².

«Вісник Прикарпатського університету, Історія» 2013, Вип. 23-24, с. 448.

9. Там само, с. 450.

10. Там само, с. 452.

11. *Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Польщею*, цит., «Електронне джерело.ua», <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/culture> (доступ 5.04.2017).

12. Ян Герчинські, Децентралізація освіти в Польщі: Презентація, «Електронне джерело.ua», https://issuu.com/swedendspukraine/docs/decentralization_jh_ukr.pptx

Отже, діяльність науковців обох країн сприяла налагодженню науково-освітньої співпраці між навчальними закладами двох країн. Результатом цього стали спільні дослідження з історії українсько-польських стосунків. Розвиток освітніх взаємин позитивно вплинув на культурне співробітництво України та Польщі, сприяв зміцненню зв'язків та кращому розумінню минулих подій.

Продовжується співпраця обох країн і в інших сферах. Польща – країна, яка за природними умовами та сільськогосподарським виробництвом подібна до України, у сільському господарстві обох країн зайнято близько 15 % робочої сили. Аграрна політика має принципове значення, оскільки сільське господарство досі залишається монопольним джерелом отримання продуктів харчування і грає важливу соціальну роль¹³.

Після вступу Польщі до ЄС аграрний сектор став розвиватися успішніше, стан фермерів покращився, тому в умовах Угоди про асоціацію України з Євросоюзом використання польського досвіду аграрної політики має важливе значення для України. Досвід Польщі засвідчує, що сільське господарство отримує найбільше вигод від вступу країни до Євросоюзу. Понад 2 млн. зайнятого населення працює в сільському господарстві, серед країн ЄС це найвищий показник. Хоча внесок аграрного сектору в польських ВВП складає лише 3 %, польські фермери відчули значне зростання своїх реальних доходів: на 107 % при середньому показникові 5 % в цілому по ЄС і 61 % для нових країн ЄС (т. зв. ЄС-12). Причому, типові ферми – невеликі, за даними Євростату, 90 % ферм, частка земель яких складає 75 %, обходиться силами власників і членів їх сімей. Зазначимо, що в Польщі, як і в Україні, дуже висока частка сільгоспугідь у земельній площі – відповідно 52 і 69 %. Польща – третій найбільший виробник зернових культур у ЄС, особливо жита і вівса, другий – картоплі, посідає третє місце за площею садів, лідер у виробництві ягід, цибулі, капусти, четвертий виробник птахівничої продукції (11 % виробництва м'яса птиці у ЄС), виробляє 6 % молока¹⁴. Незважаючи

(доступ 2.03.2016).

13. В. Корчун, *Аграрна політика Польщі та України: використання польського досвіду в процесі євроінтеграції України*, «Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки» 2013, № 10, с. 172.

14. Там само, с. 175

на кращі ґрунтово-кліматичні умови, сільське господарство України значно поступається польському, особливо у тваринництві. Спільним для обох країн є переважання дрібних господарств із невеликою кількістю худоби¹⁵. Важлива галузь, у якій Польща має міжнародно визнані ринкові позиції – вирощування ягід, плодів, фруктів, оскільки впровадження і застосування сучасних методів виробництва на тлі сприятливих метеорологічних умов привели до значного покращення врожайності фруктів. Після приєднання Польщі до ЄС польське садівництво було включене до програми груп виробників фруктів і овочів з фінансовою підтримкою з бюджету ЄС. Сьогодні в сільському господарстві України важливо здійснювати підтримку основних виробників продукції тваринництва, овочівництва, ягідництва. Слід погодитись із пропозицією українського економіста Б. Данилишина про підтримку малих сімейних фермерських господарств. Доцільність вивчення досвіду польської аграрної політики підтверджена й тим, що з кінця 80-х років ХХ століття Польща у 12 разів збільшила приріст ВВП без демографічних втрат¹⁶.

Таким чином, дослідження сучасних механізмів співпраці за останні два з половиною десятиріччя доводять корисність взаємовигідних стосунків Польщі та України у культурній, освітній, науковій та економічній галузях. Удосконалення аграрної політики України має проводитись на основі творчого врахування досвіду сусідньої Польщі – члена Євросоюзу, близької до України за географічними, політичними та господарськими реаліями.

15. Там само, с. 176-177.

16. Б. Данилишин, *Галузь, яка витягує економіку України*, «Електронне джерело.ua», <http://glavcom.ua/articles/12385.html> (доступ 1.07.2013).

Микола БУЧИН¹

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Здійснюючи демократичний транзит, Україна знаходиться в процесі пошуку оптимальної моделі політичної системи. Зрозуміло, що характеристика політичної системи є багатогранною і включає цілий комплекс факторів та елементів. Водночас найбільш вагомий вплив на функціонування політичної системи чинить форма держави, і, зокрема, така її складова як форма державного правління. У процесі розбудови демократичної держави для України цінним є зарубіжний досвід функціонування республіканської форми правління, зокрема, її змішаної моделі у Польщі. Для України, яка кілька разів міняла модель форми правління, актуальність обраної для дослідження проблематики є очевидною.

Під формою державного правління, на нашу думку, слід розуміти спосіб організації верховної влади в державі, що визначається джерелами походження і правовим статусом вищих органів влади та принципами їх взаємовідносин між собою. Тобто, форма державного правління дає відповідь на три запитання: 1) яким способом формуються такі вищі інститути влади, як парламент, глава держави, уряд, судові органи; 2) якими повноваженнями наділені згадані вищі органи влади; 3) яким способом відбувається взаємодія між ними.

Хочемо зазначити, що особливості форми державного правління визначаються доволі багатьма параметрами, однак, враховуючи обмеженість обсягу публікації, зосередимося на таких основних критеріях порівняльного аналізу змішаної республіки у Польщі та в Україні:

1. Спосіб обрання глави держави. Враховуючи той факт, що і Польща, і Україна є змішаними парламентсько-президентськими

1. Микола Бучин, д. політ. н., доц., Національний університет «Львівська політехніка».

республіками, в них президент обирається народом терміном на 5 років за мажоритарною виборчою системою².

2. Глава виконавчої влади. І в Польщі, і в Україні вищим органом виконавчої влади є уряд (Рада Міністрів і Кабінет Міністрів відповідно). Тому главою виконавчої влади у двох країнах є прем'єр-міністр. Водночас Конституція Республіки Польща до виконавчої гілки влади відносить також інститут Президента, чого немає в Основному Законі України³.

3. Механізм формування уряду. Враховуючи змішаний характер республіки в обох порівнюваних країнах, закономірною є участь і глави держави, і парламенту в формуванні уряду. Водночас процедури дещо відрізняються. Зокрема, в Польщі процедура формування уряду відбувається таким чином:

- Президент висуває кандидатуру Прем'єр-міністра, який пропонує склад уряду. Президент призначає Прем'єр-міністра разом з іншими членами уряду протягом 14 днів з дня першого засідання Сейму або прийняття відставки попереднього уряду і приймає присягу членів новоутвореного уряду;

- протягом 14 днів з дня призначення уряду програму його діяльності (вотум довіри) Сейм схвалює абсолютною більшістю голосів у присутності не менше половини конституційного складу парламенту;

- у випадку неефективності згаданого способу формування уряду Сейм упродовж 14 днів після закінчення визначених термінів обирає Прем'єр-міністра і персональний склад уряду абсолютною більшістю голосів у присутності не менше половини законного числа депутатів;

- Президент призначає обраний таким чином уряд і приймає присягу його членів упродовж 14 днів;

- Сейм упродовж 14 днів з дня призначення Президентом уряду висловлює останньому довіру більшістю голосів у присутності не менше, ніж половина законного числа депутатів;

2. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р., «електронний ресурс», <http://blog.vladey.com.ua/konstituciya-polsko%D1%97-respubliki-ukra%D1%97nskoymovou/> (доступ 20.04.2017); Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змінами і доповненнями), «електронний ресурс», <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (доступ 20.04.2017).

3. Там само

- відсутність вотуму довіри є підставою для розпуску главою держави польського парламенту⁴.

В Україні процедура формування уряду є дещо іншою: Прем'єр-міністр призначається парламентом за поданням Президента. Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра вносить Президент за пропозицією коаліції депутатських фракцій. Персональний склад уряду призначається парламентом за поданням Прем'єр-міністра за винятком міністра оборони та міністра закордонних справ, кандидатури яких подає Президент⁵.

4. Відповідальність уряду. Варто відзначити, що і в Україні, і в Польщі уряд несе відповідальність (як індивідуальну, так і колективну) перед парламентом, який може усунути як окремого міністра, так і весь склад уряду шляхом оголошення вотуму недовіри. Водночас на відміну від України, в Польщі існує конструктивний вотум недовіри, оскільки у випадку голосування проти уряду парламент одночасно зазначає посаду нового Прем'єр-міністра⁶.

5. Повноваження президента щодо парламенту. Українське та польське законодавство закріплюють за главою держави такі основні повноваження щодо парламенту: право вето, право законодавчої ініціативи та право розпуску парламенту. Однак особливості застосування цих повноважень є дещо різними для двох країн. Зокрема, стосовно вето є розбіжності щодо термінів підписання закону главою держави (21 день у Польщі та 15 днів в Україні) та особливостей подолання вето парламентом (3/5 голосів у Польщі та 2/3 голосів в Україні). Є також відмінності щодо підстав розпуску парламенту главою держави в досліджуваних країнах⁷.

6. Заміщення посади глави держави. У випадку дострокового припинення повноважень президента і в Україні, і в Польщі виконувачем обов'язків глави держави стає спікер парламенту (у випадку Польщі – Сейму як нижньої палати)⁸.

7. Контрасигнація. Для парламентсько-президентських республік, як правило, характерна процедура контрасигнації, суть

4. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р., цит.

5. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змінами і доповненнями), цит.

6. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р., цит.; Конституція України від 28 червня 1996 р., цит.

7. Там само.

8. Там само.

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

якої полягає у необхідності підписання актів глави держави прем'єр-міністром (інколи – також профільним міністром). Формально згадана процедура декларується як перенесення відповідальності від глави держави до глави уряду, реально ж є обмеженням нормотворчої функції глави держави. Зазначимо, що і для України, і для Польщі характерне контрасигнування актів глави держави. Водночас щодо застосування згаданої процедури є певні відмінності в обраних для дослідження держав. Зокрема, у Польщі акти глави держави скріплює лише прем'єр-міністр⁹. В Україні для набуття чинності актів глави держави потрібен також підпис профільного міністра. Крім того, в Україні процедура контрасигнації використовується лише у трьох випадках: призначення та звільнення глав дипломатичних представництв України, приймання вірчих і відкличних грамот дипломатичних представників іноземних держав; діяльності Ради національної безпеки і оборони України; введення надзвичайного стану, оголошення окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації¹⁰. Щодо Польщі законодавство зазначає необхідність контрасигнування актів глави держави, даючи, водночас, широкий перелік випадків, щодо яких згадана процедура не застосовується¹¹.

Для більш наглядного розуміння особливостей функціонування змішаної республіки в Україні та Польщі зобразимо результати порівняння у вигляді таблиці.

Таблиця 1. Результати порівняння форми державного правління Польщі та України

№ з/п	Критерії	Україна	Республіка Польща
1	Тип республіки	Парламентсько-президентська	Парламентсько-президентська
2	Глава виконавчої влади	Прем'єр-міністр	Прем'єр-міністр

9. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р., цит.

10. Конституція України від 28 червня 1996 р., цит.

11. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р., цит.

25 lat «Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy» – próba bilansu

3	Формування уряду	Спільно президентом і парламентом за домінування останнього	Спільно президентом і парламентом за домінування останнього
4	Підзвітність уряду	Парламенту (вотум недовіри)	Парламенту (конструктивний вотум недовіри)
5	Обрання президента	Народом	Народом
6	Заміщення глави держави	Спікером парламенту	Спікером нижньої палати парламенту
7	Форми впливу глави держави на парламент	Відкладальне вето; розпуск парламенту; законодавча ініціатива	Відкладальне вето; розпуск парламенту; законодавча ініціатива
8	Контрасигнація	Наявна лише у 3 випадках	Наявна, але в певних випадках не використовується

Підсумовуючи, хочемо відзначити, що моделі змішаної парламентсько-президентської республіки в Польщі та Україні є доволі схожими. Незначні відмінності стосуються певних процедурних нюансів, однак за змістом вони є доволі подібними. На перший погляд ефективне функціонування змішаної республіки в Польщі дозволяє стверджувати, що після конституційної реформи Україна нарешті знайшла оптимальну модель форми державного правління. Однак, здійснюючи якісну оцінку сучасної вітчизняної парламентсько-президентської республіки, ми повинні враховувати деякі моменти: Україна і Польща є доволі відмінними державами за рівнем розвитку демократії, рівнем політичної свідомості та культури громадян, рівнем політичної стабільності тощо; в основі парламентсько-президентської республіки закладена потенційна можливість конфлікту між двома ключовими особами в державі – президентом та прем'єр-міністром; ефективність функціонування парламентсько-президентської республіки у значній мірі залежить від рівня розвитку парламентаризму та рівня політичної культури парламентарів; в умовах неоголошеної війни з Росією надмірне по-

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

слаблення виконавчих структур може негативно відобразитися на ефективності протидії російській агресії. Зрештою, слід пам'ятати, що просте копіювання взірців урядування не є оптимальним способом трансформації політичної системи, адже механізми функціонування влади повинні відповідати традиціям та менталітету суспільства. Тому стає очевидним, що лише політична практика, функціонування змішаної республіки в різних соціально-політичних умовах, при різних варіантах співвідношення політичних сил у парламенті зможе показати дієвість та ефективність наявної вітчизняної форми державного правління.

Ірина ЧЕРВІНКА¹

МАЙБУТНЄ ЄС КРИЗЬ ПРИЗМУ РИМСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ 2017 РОКУ

На сучасному етапі європейська інтеграція переживає складний переломний період. Виклики, які постали перед європейською спільнотою за невеликий проміжок часу, довели нагальну необхідність змін, в тому числі пошуку нового формату взаємовідносин між країнами-членами, адже існуючий формат вже певною мірою вичерпав себе та потребує трансформації. При цьому косметичні зміни навряд чи зможуть дати належний результат. Адже процеси інтеграції потребують постійної динаміки, натомість сучасна ситуація нагадує швидше застій, помножений на виклики, які ЄС все ще не подолав повністю, включаючи міграційну кризу, зростання терористичних загроз та поширення правого популізму.

Динамічні зміни, що потрібні сьогодні ЄС, не обов'язково означають рух вперед, адже відповіддю на проблеми, що постали перед євроспільнотою, може бути послаблення інтеграційних зв'язків. Тому в Білій книзі, опублікованій перед Римським самітом ЄС, який відбувся 25 березня 2017 р., були представлені різні варіанти майбутнього ЄС. Вони яскраво показали – Європа стоїть на роздоріжжі, і від того, який шлях вона обере зараз, залежить її майбутнє та те, чи взагалі буде у країн-членів спільне майбутнє об'єднаної Європи. Тому рішення саміту 25 березня були особливо важливими. Їхнє значення посилювалося тим фактом, що цей саміт був ювілейним, адже рівно 60 років тому було підписано Римські договори, що заклали основу ЄС. Саме тому було вирішено проводити саміт в Римі, при чому підписання підсумкової декларації відбулося в тому ж залі – залі Гораціїв і Кураціїв – де було підписано згадані вище договори.

Не менш символічним був той факт, що на саміті були присутні представники всіх країн, окрім Великобританії, яка розпочинає процес виходу з Євросоюзу. Цікаво, що в день саміту у самій Великобританії відбулися акції протесту проти виходу країни з ЄС, 1. **Ірина Червінка**, канд. політ. наук, асистент кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка».

присвячені також річниці підписання Римських договорів. Однак, незважаючи на протести, рішучість уряду Великобританії залишилася непохитною, адже через кілька днів після саміту Тереза Мей, яка неодноразово наголошувала на своїй чіткій позиції щодо Brexit, офіційно запустила процес виходу країни з ЄС.

Підписання декларації 25 березня стало свідченням переходу ЄС до нового формату відносин та в новому кількісному складі, вже без Великобританії. При цьому напередодні саміту Ангела Меркель наголосила, що не очікує від інших країн виходу зі складу Союзу, адже країни-члени, незважаючи на те, що мають різні погляди на майбутнє, усвідомлюють спільні цілі ЄС, до яких належить зміцнення співробітництва в сфері оборони, захист зовнішніх кордонів, боротьба з ісламістським тероризмом тощо². Про ці ж цілі говорила А. Меркель, відзначаючи головні помилки ЄС, серед яких назвала непідготовленість Союзу до кризи та відмову від зміцнення зовнішніх кордонів. Робота над виправленням даних помилок, в тому числі усунення причин, щодо них призвели включно із врегулюванням кризи в Сирії, на думку А. Меркель, дасть змогу подолати проблеми ЄС. Вказані проблеми Європейського Союзу були враховані при розробці Єврокомісією вже згаданої вище «Білої книги»³, яка містила п'ять сценаріїв майбутнього ЄС.

В основі першого сценарію – розроблений Єврокомісією у 2014 році «Новий старт для Європи» та Братиславська декларація, узгоджена країнами-членами в 2016 році. Цей сценарій передбачає збереження існуючого формату співпраці, втілення реформ, що сьогодні стоять на порядку денному в ЄС, поступове оновлення пріоритетів та подолання проблем, що виникатимуть, адаптацію до нових викликів. Основними складовими даного сценарію є зміцнення спільного ринку, покращення функціонування єврозони, поступове просування співпраці щодо управління зовнішніми кордонами, прогрес в напрямку спільної політики надання притулку, покращення координації в безпековій сфері, вироблення спільної позиції

2. *Merkel: No EU countries will not follow the example of Great Britain*, world.24-my.info, [http:// world.24-my.info/merkel-no-eu-countries-will-not-follow-the-example-of-great-britain/](http://world.24-my.info/merkel-no-eu-countries-will-not-follow-the-example-of-great-britain/) (доступ 27.03.2017).

3. *White paper on the future of Europe*, European Commission's site, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf (доступ 27.03.2017).

щодо зовнішньополітичних питань. Співпраця в сфері оборони здійснюється через наукові дослідження та спільні закупівлі.

Загалом, цей сценарій не є ризикованим, оскільки не передбачає різких змін, однак його не можна назвати і надто результативним, оскільки він не вирішує проблем Європейського Союзу, адже орієнтований на збереження поточного формату взаємовідносин країн-членів, який, однак, довів необхідність його реформування задля посилення ефективності подолання кризових ситуацій.

Другий сценарій під назвою «Нічого, крім спільного ринку» передбачає концентрацію зусиль передусім на збереженні спільного ринку країн-членів, який поширюється на товари та капітал, але не забезпечує вільного руху людей та послуг. Також передбачено обмеження єврозони, відсутня спільна політика щодо питань міграції та надання притулку. На існуючому рівні зберігається співпраця в сфері оборони.

Цей сценарій орієнтований на забезпечення економічних інтересів країн-членів, які здебільшого і є стимулом до євроінтеграції, та відповідає прагненням євроскептиків, котрі наполягають на необхідності збереження широких повноважень національних урядів. Однак його можна вважати швидше кроком назад, що не відповідає сучасним реаліям міжнародної політики.

Третій сценарій під назвою «Ті, хто хоче більшого – робить більше» передбачає, що ті країни, які виявляють бажання, можуть глибше співпрацювати у визначених сферах, зокрема, щодо питань оборони, внутрішньої безпеки та соціальної політики. Таким чином в межах ЄС можуть виникнути одна чи кілька груп – коаліцій країн, які розвиватимуть глибшу співпрацю в певних сферах шляхом погодження конкретних правових чи бюджетних механізмів. Критики цього сценарію вважають, що він може призвести до своєрідної фрагментації ЄС, а виникнення окремих груп може спричинити конфлікти між ними.

Однак, враховуючи існуючу ситуацію в ЄС, такий варіант видається найбільш адекватним та дає змогу реалізувати інтереси різних країн. З одного боку, він дає можливість поглибленої інтеграції в окремих сферах для членів, що виявляють до цього бажання та готовність, з іншого, враховуючи різноманітність Європейського Союзу та

відмінності в позиціях щодо деяких питань, створює можливість для країни залишитися осторонь тісніших взаємодій, якщо вона бачить в цьому загрозу власному національному інтересу або відсутність належних перспектив.

Четвертий сценарій має в основі принцип «Робимо менше, але ефективніше» та означає концентрацію уваги і обмежених ресурсів на чітко визначених сферах. Він теж передбачає належну відповідь на проблеми ЄС, адже означає акцент на співпраці в найбільш пріоритетних сферах. Однак в даному випадку перспективи співпраці між країнами залежали б від того, чи правильно вони обрали сфери поглибленої взаємодії та чи не матиме негативних наслідків в майбутньому нехтування менш пріоритетними питаннями.

П'ятий сценарій має назву «Робимо набагато більше разом» та означає поглиблення співпраці у всіх сферах, передачу більшої кількості повноважень на наднаціональний рівень, створення Європейського оборонного союзу та ін. Фактично цей сценарій означав би форсування європейської інтеграції та посилення наднаціональних повноважень ЄС. На сучасному етапі він міг би викликати негативну реакцію деяких країн-членів та, зважаючи на проблеми ЄС, сьогодні він є не зовсім своєчасним.

Під час попередніх зустрічей країн-членів Франція, Німеччина, Італія, Іспанія виявили свою прихильність до третього сценарію, який ще називають сценарієм розвитку «багатошвидкісної Європи», адже він означає рух різних груп в напрямку поглиблення інтеграції з різною швидкістю. Однак країни Східної Європи не виявили такого ж ентузіазму, критично сприйнявши даний варіант та вважаючи, що він може викликати не лише поділ ЄС, а і їх відставання від провідних країн-членів. Особливо проблемними були позиції Польщі та Греції. Зокрема, остання намагалася отримати таким чином підтримку з боку ЄС своєї позиції проти вимог МВФ щодо трудових реформ, вимагаючи, щоб в Декларації саміту було згадано про європейські правила захисту трудових прав громадян.

Що ж стосується Польщі, то вона теж зайняла принципову позицію з приводу змісту Римської декларації. Деякі аналітики пояснюють таку принциповість тим, що таким чином Польща намагалася компенсувати програш при обранні голови Європейської Ради, адже

її рішучий протест проти переобрання Дональда Туска на цю посаду не дав результату.

Однак за словами прем'єр-міністра Польщі Беати Шидло така позиція пов'язана з прагненням Польщі включити до Римської декларації питання, що є для неї важливими. Зокрема, такими питаннями, за її словами, є спільний ринок, єдність та неподільність Європи, оборонна політика у тісній співпраці з НАТО і сильна позиція національних парламентів в законодавчому процесі. Згоду Польщі на підписання Римської декларації Б. Шидло пояснила тим, що після обговорення її змісту на останньому саміті документ набув такої форми, яка задовольняє всі країни⁴. Тому врешті на саміті в Римі всі країни-члени виявили абсолютну єдність, підписавши Декларацію, що закріпила цілі та пріоритети ЄС до 2025 року.

Чотири основні пункти, зазначені в Декларації, окреслюють найбільш важливі напрямки подальшої діяльності ЄС⁵. Перший пункт присвячено безпечній Європі. Він передбачає роботу над проблемами, що останнім часом найбільш гостро постали перед ЄС, зокрема, міграційною кризою і терористичними загрозами. З огляду на це, саме розвиток ефективної та відповідальної міграційної політики, охорона зовнішніх кордонів, боротьба з тероризмом були визначені як основні напрями діяльності для побудови Європи, в якій «усі громадяни відчували б себе в безпеці»⁶.

Другий пункт стосується сфери економіки та передбачає подальше зміцнення єдиної валюти та розвиток сильного єдиного ринку. Тут-зазначено різні складові елементи подальшого розвитку економічної політики, серед яких інновації, інвестиції, розвиток малого та середнього бізнесу, структурні реформи, доступна та безпечна енергія та ін.

Третій пункт стосується соціальної сфери та передбачає сприяння соціальному та економічному прогресу на основі принципу «об'єднання з врахуванням різноманіття національних систем»⁷. Цей

4. *Prime Minister Beata Szydlo on the Rome Declaration: Poland's demands were taken into account and it is a success of the Polish diplomacy*, <https://www.premier.gov.pl/en/news/news/prime-minister-beata-szydlo-on-the-rome-declaration-polands-demands-were-taken-into.html> (доступ 27.03.2017).

5. *The Rome Declaration*, European Council's site, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/25-rome-declaration> (доступ 27.03.2017).

6. Там само.

7. *The Rome Declaration...* (доступ 27.03.2017).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

пункт включає, зокрема, боротьбу з безробіттям, дискримінацією, соціальною ізоляцією, бідністю, а також збереження культурної спадщини та сприяння культурному різноманіттю.

Останній пункт присвячено місцю Європи на міжнародній арені. Серед основних пріоритетів зазначено розвиток партнерських відносин, зміцнення стабільності, спільної безпеки і оборони, подальшу співпрацю з НАТО та ООН. Також наголошено, що ЄС готовий брати більше відповідальності на міжнародній арені, що передбачає і відповідальність у сфері забезпечення безпеки.

Головну думку Декларації можна висловити її словами «Європа – наше спільне майбутнє»⁸, що стали свідченням усвідомлення країнами-членами необхідності подальшої розбудови спільної політики заради процвітання та розвитку. Як влучно зазначив у своїй промові на саміті Д. Туск: «побудова вільного світу вимагає часу, великих зусиль і жертв», а от «зруйнувати такий світ дуже легко»⁹.

8. Там само.

9. M. Karnitschnig, F. Eder, *Europe's elite put on grand show of unity in Rome*, „Politico”, <http://www.politico.eu/article/europes-elite-put-on-grand-show-of-unity-in-rome-summit-anniversary/> (доступ 27.03.2017).

Юрій ТИШКУН¹

ГЛОБАЛЬНА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ: КОНТЕКСТ КОНЦЕПЦІЙ ДЖ. МОДЕЛЬСКИ І С. ГАНТІНГТОНА

Політичні події останнього десятиріччя дозволяють зробити песимістичні прогнози щодо еволюції політичних режимів в глобальному масштабі. Це, зокрема: «Арабська осінь» – громадянські війни в Ємені, Лівії, Сирії, поширення в них, а також в Єгипті, Іраку, Лівані, Афганістані, Пакистані, Нігерії, Сомалі, на Філіпінах впливу «Аль-Каїди» і ДАЕШ; тривале утримання фундаменталістськими партіями влади – «ХАМАС» в Секторі Газа і «Хезболлах» в Лівані; збереження в Ірані «антизахідної демократії»²; перетворення в неліберальну електоральну демократію (в термінології Л. Даймонда і Ф. Закарії) Туреччини, яка ще декаду тому вважалась «міцно вбудованою в нову Європу»³, внаслідок впровадження надзвичайного стану і конституційних поправок, які підривають поліархію та права людини. У цю ж логіку вкладається невизначене, з листопада 2013 р., майбутнє України як держави, а також консолідація авторитаризму в Білорусі й РФ. Щобільше, аналогічні зміни: перемоги лідерів та груп, які становлять істотну загрозу для поліархії, відбуваються в країнах, приналежних, за С. Гантінгтоном, до західної цивілізації. Хоча для них незахідний політичний процес, який генерує загрози для демократичних інститутів, донедавна вважався немислимим. До цих країн можна віднести Угорщину та Польщу, США, у яких тріумфують неліберальні праві у ситуативному союзі з ультраправими внаслідок вільних, змагальних виборів; Францію, ФРН, Нідерланди, Австрію, у яких зросла підтримка ультраправих, які погрожують перетворити стабільні поліархії в неліберальні демократії або, навіть, авторитарні режими і підірвати ліберальний проект ЄС.

Відзначене вище дозволяє ставити питання про черговий «глобальний поворот (відкат) від демократії» (в термінології С. Гантінгтона)

1. **Юрій Тишкун** к. політ. н., доц. НУ «Львівська політехніка».

2. Ю. Шведа, с. 18

3. О. Литвиненко

– групу переходів від демократичних до недемократичних режимів у певний період, що кількісно істотно переважають переходи в протилежному напрямку в даний час⁴. Цей «відкат», з одного боку, є підсумком «IV хвилі» глобальної демократизації (за Ю. Шведеою) в суспільствах – посткомуністичних та постколоніальних, що погано сприймають західні цінності. Перші з них – Сербія, Грузія, Україна – з «поствізантійського культурного кола», у які основи політичної традиції, базові політичні ідеї та категорії принесено з Візантії, зокрема і «прагнення до Справедливості — основи політичної ментальності поствізантійських соціумів»⁵. Другі – мусульманські, повстання в яких відбулись в 2004-2005 рр. (Киргизія, Узбекистан) та у 2010 р. («Арабська весна» в Тунісі, Алжирі, Єгипті, Лівії, Сирії, Бахреїні). В I-му світі цей відкат, на нашу думку, спричинений занепадом держави добробуту через втрату нею контролю над фінансовими потоками в умовах глобалізації, міграції робочих місць з «Півночі» на «Південь» Землі, що спричинило поширення радикального популізму серед збіднілих мас «Півночі»; інституційними дефектами поліархій, в яких правлячі еліти не контролювані «знизу» і надмірно залежні «згори» від структури глобального управління (МВФ, СОТ).

Наш прогноз щодо чергового «відкату» демократії вкладається в тези С. Гантінгтона: 1) згадки про те, що пуританські перевороти 1638-1660 рр. не залишили спадщини демократичних інституцій і більше століття Америка та Англія прямували до олігархічної реставрації і вужчого представництва. Внаслідок цього у 1750 р. на Заході жодна нація не мала демократичних інституцій; 2) схеми глобальних демократизацій: «два кроки вперед – крок назад»; 3) припущення про те, що статистика демократизації станом на 1990 р. «передбачає менш оптимістичний прогноз на майбутнє», частка демократичних держав на Землі може обмежитись 45% від їх загальної кількості (як у 1922 і 1990 рр.), а відсоток демократичних держав у випадку нового відкату може зменшитись до 24,6-19,7% як у 1973 і 1942 рр.⁶

Судячи із даних С. Гантінгтона, новий «відкат» від демократії може тривати, як і попередні (1922-1942 та 1958-1975 рр.), до 20 років, – до 2038 р.

4. С. Гантінгтон, с. 574, 579.

5. О. Литвиненко, цит.; А. Фисун, цит., с. 138; Ю. Шведа, цит., с. 21.

6. С. Гантінгтон, цит., с. 574, 582.

Прогнозуючи «глобальний відкат від демократії» в другій декаді ХХІ ст. ми можемо звернутись не лише до С. Гантінгтона, але й іншого представника реалістичної традиції в глобальній політиці – Дж. Модельські, який приділяв не меншу увагу проблемі демократизації в згадані вище періоди.

На думку цього дослідника значення демократизації в масштабі планети зумовлюється тим, що цей процес дозволяє впровадити «демократичніші форми глобальної організації», уникнути вибору альтернативних порядків денних для людства і зміни структури гегемонії через «примітивний метод» відбору – глобальну війну⁷.

Однак, навіть поза гіпотезою про імовірність демократичного розвитку людства Дж. Модельські відзначав роль демократії в минулому глобальної політики. На його думку коаліції, які боролись за владу над людством в глобальних війнах останніх 500 р. і 500 р. до того – у війнах за контроль над Старим світом, були союзами, які пропонували людству вибір між протодемократичним і однозначно недемократичним, ліберальним і неліберальним порядком денним. Його втілювали, з одного боку, гегемон та його глобалізовані союзники з відкритими суспільствами (плюралістичними, творчими та інноваційними) і демократичним потенціалом, які пропонували людству поступальний розвиток в напрямку розширення внутрішньої свободи та зовнішньої відкритості, і їхні опоненти – закриті, недемократичні, етноцентричні, недостатньо динамічні та інноваційні⁸.

Виявлення глобальних проблем – масштабних «структурних викликів» безпеці людства, для вирішення яких немає стандартних рецептів, створення ідей щодо їхнього вирішення, Дж. Модельські називає фазою визначення «порядку денного». Послаблення старого глобального лідера через роззосередження його сил, яке дозволяє іншим державам змінити існуючі політичні блоки, створити угруповання «за» або «проти» збереження глобального порядку, сформувавши групи прихильників нового, альтернативного порядку денного і «зайняти бойові позиції» масштабним коаліціям, дослідник називав фазою «формування коаліцій». Вибір між згаданими альтернативами, на думку дослідника, відбувається під час тривалого конфлікту на

7. Дж. Модельські, с. 63.

8. Там само, с. 77-78.

фазі «макрорішення» – «глобального випробування сили», внаслідок якого колективне рішення стає обов'язковим для всієї глобальної системи, «надає форми» її політиці і всьому циклу гегемонії. Реалізацію переможним, авторитетним і впливовим лідером своєї пропозиції щодо вирішення проблем людства в післявоєнний період теоретик визначав як «медовий місяць гегемонії» або фазу «виконання» (ідей лідера планети)⁹.

Поєднання даних обох концепцій демократизації – С. Гантінгтона і Дж. Модельскі показує певні збіги. Так, згаданий С. Гантінгтоном період пуританських переворотів накладається на фазу «визначення порядку денного» (1640-1660 рр.) I британського циклу гегемонії за Дж. Модельскі (1640-1740 рр.). У свою чергу, після початку фази «побудови коаліцій» (1660-1688 рр.) цього циклу гегемонії, як і на фазі «макрорішення» (1688-1714 рр.) ми бачимо відзначене С. Гантінгтоном руйнування протодемократичних режимів. Ще чіткіше збіги фіксуються в наступних циклах глобальної гегемонії. Так, I хвиля демократизації за С. Гантінгтоном (1828-1926 рр.) здебільшого припала на період «виконання» II британського циклу гегемонії – безумовного глобального панування Британії у 1815-1850 рр. і фази «визначення порядку денного» (1850-1873 рр.) та «побудови коаліцій» (1873-1914 рр.) I американського циклу гегемонії (1914-1973 рр.) – коли американське суспільство тільки формувало власні відгуки на глобальні проблеми і намагалось об'єднати навколо нього коаліцію ліберальних держав, яким були вигідні та прийнятні американські пропозиції. У свою чергу період I «відкату» демократії за С. Гантінгтоном (1922-1942 рр.) в основному припав на період «макрорішення» за Дж. Модельскі (1914-1945 рр.) – глобальних воєн США і Німеччини за панування і реалізацію власних (демократичного і тоталітарного) порядків денних для людства. II хвиля демократизації за С. Гантінгтоном (1943-1962 рр.) припала, в основному, на період «виконання» (1945-1973 рр.) I американського циклу гегемонії.

Натомість, період II відкату демократизації за С. Гантінгтоном (1958-1977 рр.) припав на кінець I циклу американської гегемонії (з 1850-1973 рр.) і початок II циклу (з 1973 р.). Тоді як початок III хвилі

9. Там само, с. 64, 66-67, 69-72, 78.

демократизації за С. Гантінгтоном припав, на фазу «визначення порядку денного» (1973-2000 рр.) як і відзначена його послідовниками IV хвиля демократизації припала на фазу «побудови коаліцій» (2000-2026 рр.) II циклу панування США. У такому випадку можна очікувати, що ознаки нового відкату демократії можуть виявлятися і посилюватись у 2020-2040 рр., а ближче до завершення прогнозованих Дж. Модельські глобальних воєн (2026-2050 рр.) може початись чергова хвиля демократизації.

Отже, поєднання двох концепцій глобальної демократизації і даних, на яких вони базуються, показує певну кореляцію між фазами довгих циклів гегемонії за Дж. Модельські та хвилями демократизації і її «відкатами» за С. Гантінгтоном. Судячи з наявних протягом декількох століть збігів можна припустити, що на фазах «визначення порядку денного» (пошуку варіантів рішення головних глобальних проблем епохи) еліти схильні допускати формування демократичних (чи гібридних) політичних режимів, оскільки за Дж. Модельські це «найбільш неспокійна» фаза циклу гегемонії, у якій постановка глобальних проблем потребує: 1) інформації про ці труднощі, 2) постановки проблем в медіа- та епістеміологічних спільнотах, 3) зіставлення альтернатив їх розв'язання в асамблеях, 4) залучення до їхнього публічного обговорення на напружених дебатах лідерів громадської думки. Все це можливе саме у відкритому суспільстві з демократичним потенціалом¹⁰.

На фазі «побудови коаліцій» (згуртування прихильників альтернативних рішень глобальних проблем на основі диференціації підходів до них еліт і мас різних країн) відбувається розвиток поліархій в інтересах коаліції, очоленої демократичним лідером людства. Цьому, в рамках концепції Дж. Модельські може сприяти прагнення поліархій, чи відкритих суспільств із демократичним потенціалом, підірвати позиції впливових недемократичних кіл і протистояти творцю й носію глобальної недемократичної альтернативи, який, на цій фазі циклу гегемонії, досягає найбільшої потужності своїх сухопутних військ в Старому світі, кидаючи виклик ослабленому глобальному гегемону. Опір недемократичній загрозі міжнародному порядку потребує згуртування прихильників проголошеної гегемоном

10. Там само, с. 67-68, 75-77.

глобальної демократичної альтернативи – як на національному, так і регіональному та планетарному рівнях. Цьому сприяють дії політичних лідерів і дипломатів, глобальних партій, торговельних коаліцій, стурбованих спільними проблемами, культурні і релігійні чинники¹¹.

Натомість, на фазі «виконання» поширення поліархії зумовлюється політичним і економічним впливом гегемона, який виграв глобальну війну, встановлює післявоєнний порядок, впроваджує демократичну програму рішення глобальних проблем, яку підтримали ресурсами його союзники¹².

Тоді як переважна більшість відкатів від демократії, які відбуваються в період перед фазою «макрорішення» (глобальної війни), або під час неї, дозволяє визначити «відкати» як консолідацію недемократичних режимів перед глобальними конфліктами. В цей період відбувається згуртування, на основі глибинних ціннісних установок, втілених у відповідних ідеологіях, еліт закритих, неглобалізованих суспільств з інертними сировинними економіками, націоналістичними ЗМІ, значними сухопутними арміями¹³.

Особливо в розглянутому часовому ряду виділяється відзначена нами аномалія між III «відкатом» демократії, яка припала на кінець фази виконання II циклу панування США. В руслі ідей Дж. Модельські цю ситуацію можна пояснити: 1) послабленням економіки і силового потенціалу Сполучених Штатів після Другої світової війни, яке зменшувало можливості їх впливу на зміни режимів за кордоном і змушувало миритись із ними, або ж використовувати їх у своїх вузьких інтересах на шкоду демократизації людства, 2) зниженням ефективності і впливовості США, що робило демократичну альтернативу менш привабливою для мас і еліт у глобальному масштабі, 3) кризою лідерства Вашингтона в період між закінченням I і початку II циклів американської гегемонії внаслідок вичерпання глобального порядку денного епохи і появи альтернативних пропозицій для порядку денного наступного циклу гегемонії.

Отже, розглянувши концепції демократизації С. Гантінгтона та Дж. Модельські на часовому проміжку в 400 р. ми виявили певні збіги між описаними першим дослідником закономірностями хвиль

11. Там само, с. 67, 68-70, 79.

12. Там само, с. 71.

13. Там само, с. 70, 78-80.

25 lat «Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy» – próba bilansu

демократизації і довгими циклами гегемонії, сформульованими другим, що може вкладатись в структурну логіку глобальної політики і, почасти, пояснюватись спільними ідеями, подібними гіпотезами та вихідними даними обох теоретиків. Втім, виявлення того, чи існує кон'юнктура між обома явищами, як і виявлення їх глибинних, спільних закономірностей є предметом подальших досліджень.

Ольга ЗАРЕМБА¹

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ШЛЯХ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Важливою ознакою сучасного розвитку країн є активізація інтеграційних процесів на планеті та в Європі зокрема. Європейський Союз є класичним зразком інтеграційних об'єднань, активним автором в сучасному геополітичному просторі та потужним геополітичним центром. Сьогодні існують значні виклики, які стоять на шляху становлення та розвитку дружніх і взаємовигідних відносин між країнами Європи. Тому важливим для майбутнього розвитку світових та європейських відносин є співпраця країн, що є сусідами ЄС, у тому числі з Україною, яка також хоче долучитись до таких інтеграційних взаємодій, вбачаючи позитивний досвід та переваги, які отримали її країни-сусіди, головню Польща, від євроінтеграції.

Відносини України та Європейського Союзу були започатковані після здобуття Україною незалежності, тоді ЄС закликав Україну підтримувати дружні відносини з країнами-членами Союзу і вести дружній діалог. 2 липня 1993 р. Верховною Радою було визначено пріоритети України щодо ЄС у «Основних напрямках зовнішньої політики України». Це стало початком тяжіння України до європейського об'єднання та прагнення приєднатись до нього.

У 2007 р. Україна та ЄС розпочали переговори щодо Угоди про асоціацію, а в 2008 р. – щодо поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі як невід'ємної складової частини Угоди про асоціацію. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський парламент, завдяки довгим рокам плідної роботи, ратифікувати Угоду про асоціацію між ЄС та Україною, що дало змогу з 1 листопада 2014 р. тимчасово застосовувати відповідні положення Угоди про асоціацію².

1. *Ольга Заремба*, студентка спеціальності «Міжнародні відносини», Національний університет «Львівська політехніка».

2. І. Беззуб, *Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції*, «Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ», <http://nbuviar.gov.ua/index.php?> (доступ 10.04.2017).

Як і будь-який процес, інтеграція в ЄС має свої позитивні та негативні сторони. Серед сприятливих аспектів дослідники виділяють:

1) політичний – стабільність політичної системи та сприйняття України як повноправного суб'єкта політичних відносин на міжнародній арені;

2) економічний – розвиток малого і середнього бізнесу, а також впровадження стандартів Європейського Союзу у виробництві;

3) соціальний – формування середнього класу, реформи освіти, охорони здоров'я та соціального захисту³.

Проте, також виділяють недоліки від вступу до ЄС:

1) політичні – йдеться, зокрема, про часткову втрату суверенітету та підпорядкування територій органам ЄС, невизначеність стратегії розвитку, що також може негативно вплинути на економічний стан нашої держави, оскільки між країнами ЄС існує висока конкуренція в окремих галузях, а також негативним чинником буде погіршення взаємин із країнами СНД;

2) економічні – передбачають втрату конкурентоспроможності певних галузей, складність переходу на європейський рівень цін, квотування певних видів товарів;

3) соціальні – до прикладу, ускладнення візового режиму із східними сусідами .

Важливим для суспільства методом оцінки перспектив України у інтеграції до різноманітних об'єднань та організацій є аналіз результатів вступу та членства країн, які вже інтегрувались у ті чи інші об'єднання. Прикладом ефективною інтеграції до Європейського Союзу є Польща, яка є членом об'єднання з 1 травня 2004 р.

Польща і Україна є двома постсоціалістичними державами. На початку трансформаційних перетворень обидві країни мали практично однакові початкові позиції, подібне геополітичне положення, схожу структуру економіки та політичну систему. Певний час вони розвивались по-різному, тому досить цікавим є порівняння теперішніх позицій та результатів держав. Важливим є порівняння показників соціально-економічного розвитку, адже це дає можливість оцінити

3. В. Левицька, *Інтеграція України до ЄС: проблеми та перспективи*, «Sophus», http://sophus.at.ua/publ/2015_10_30_kampodilsk/sekcija_section_3_2015_10_30/integracija_ukrajini_do_es_problemi_ta_perspektivi/104-1-0-1577 (доступ 10.04.2017).

ефективність кожної зовнішньополітичної стратегії: чіткої й активної політики проєвропейської інтеграції та політики балансування між Сходом і Заходом.

Причиною переорієнтації зовнішньої політики Польщі на зближення з європейською спільнотою стали події, що відбувалися в країні у 1989 р. та були наслідком горбачовської «відлиги» і боротьби народу за «нову Польщу». Переговори про становлення дипломатичних зв'язків Польщі з ЄЕС розпочались ще у 1988 р., проте офіційно встановились – у липні 1989 р. Договір про торговельно-економічну співпрацю між Польщею та ЄЕС, що став початком інтеграції Польщі до Європейського Союзу, було підписано 19 вересня 1989 р., а подальші кроки на шляху до ЄС ґрунтувалися саме на основі торговельно-економічних домовленостей.

Вже на початку 1990-х рр. чітко визначились пріоритети у стосунках Варшави із ЄЕС, що дозволило Польщі виступити з офіційною заявою про початок переговорів щодо вступу Польщі до ЄЕС 19 травня 1990 р. Переговори розпочалися в грудні 1990 р., тривали впродовж одинадцяти місяців і закінчились підписанням Європейського Договору про співдружність Польщі з ЄЕС.

Важливим етапом у Європейській інтеграції Польщі став саміт країн-членів ЄС у Копенгагені, де Рада Європи проголосила, що держави Центрально-Східної Європи можуть стати повноправними членами співдружності при виконанні певних умов, а саме:

- стабільність державного устрою;
- функціонування ринкової економіки;
- можливість виконувати всі зобов'язання, передбачені членством в ЄС.

Виставлені умови були прийняті польською стороною, тому 8 квітня 1994 р. Польща склала офіційний внесок про членство в Європейському Союзі, після чого розпочалися офіційні переговори між ЄС та Польщею щодо входження останньої до Європейського Союзу. В 1997 р. Європейська Рада встановила термін початку проведення переговорів, а після цього Польща була внесена до списку країн, які прагнуть вступити до ЄС⁴.

4. С. Бочаров, *Інтеграція Польщі до Європейського Союзу (1989-2004 рр.)*, «Всеукраїнська експертна мережа», http://otherreferats.allbest.ru/history/00073430_0.html (доступ 11.04.2017).

На першому етапі переговорів було прийнято «Національну програму приготування до членства в Європейському Союзі», в якій зазначались конкретні кроки на 1998-2002 рр., які наблизять Польщу до ЄС. Переговори велися у багатьох напрямках, більшість із них не викликала істотних розбіжностей. До найбільш проблемних питань під час переговорів належали: питання працевлаштування польських громадян у державах Європейського Союзу, приєднання польського аграрного сектора до спільної європейської аграрної політики, питання охорони навколишнього середовища, допомоги державним підприємствам, дозволу на придбання польської землі іноземцями, приведення польських продуктів до норм якості ЄС, розмір фінансових внесків Польщі в бюджет ЄС тощо.

Наслідком вдалих переговорів стало урочисте підписання Афіньської декларації 16 квітня 2003 р. І вже 1 травня 2004 р. Польща стає офіційним членом ЄС. Святкове прийняття 10 держав до ЄС відбулось у Дубліні, де Польщу репрезентував президент Олександр Кваснєвський і прем'єр Лешек Міллер. Загалом весь інтеграційний процес Польщі дослідники умовно поділяють на три етапи: 1) початковий (від підписання першого важливого договору з ЄС про торговельно-економічну співпрацю в 1989 р. до початку офіційних переговорів у 1998 р.); 2) проведення офіційних переговорів щодо членства в ЄС (1998-2002 рр.); 3) ратифікації досягнутих домовленостей (2003-2004 рр.)⁵.

Отже, близько п'ятнадцяти років знадобилось Польщі, щоб інтегруватись до ЄС. Впродовж цього часу влада Польщі запровадила безліч реформ для вдосконалення суспільного життя, з метою досягнення Копенгагенських критеріїв членства. За роки інтеграції Польща зосередила свої зусилля як на змінах у внутрішній політиці країни (економічна, судова, інституційна та інші реформи), так і на співпраці у рамках регіонального та міжнародного рівнів (участь у Вишеградському об'єднанні, вступ до НАТО, співпраця у рамках Веймарського трикутника тощо).

Досвід євроінтеграції Польщі є надзвичайно цінними для України, адже проаналізувавши всі позитивні та негативні сторони. С. Бочаров, *Інтеграція Польщі до Європейського Союзу (1989-2004 рр.)*, «Всеукраїнська експертна мережа», http://otherreferats.allbest.ru/history/00073430_0.html (доступ 12.04.2014).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

ни цього процесу ми можемо прискорити інтеграцію України до європейських структур. Отже, можна виокремити деякі рекомендації для України:

- провести ключові реформи у контекст відповідності Копенгагенським критеріям членства;
- вдосконалити вже наявні механізми інституційного забезпечення європейської інтеграції та створити вищий координаційний орган на зразок польського Комітету європейської інтеграції;
- врахувати жорстку та дієву тактику ведення переговорів Польщі та реально оцінювати їх результати, не очікуючи перших кроків з боку структур ЄС;
- провести підготовку фахівців для подальшої адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;
- українському керівництву варто налагоджувати тісніші контакти всередині самого інтеграційного утворення, співпрацю з окремими країнами-членами, а головне з Польщею для перебирання досвіду у процесі інтеграції до ЄС.

Олексій ЯНІН¹

БОРОТЬБА З КОНТРАБАНДОЮ НА КОРДОНІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ

Спосіб заробітку жителів прикордонних регіонів шляхом контрабанди завжди був актуальним. Контрабанда може відбуватися неорганізовано (в основному малими об'ємами) та організовано, із залученням певної групи осіб, що перевозять контрабанду у великих кількостях.

Сьогодні питання контрабанди в Україні є ключовим у контексті її реалізації у та з країн Європейського Союзу, зокрема слід згадати про потоки контрабанди через Румунію, Угорщину, Словаччину та Польщу. Незважаючи на те, що у результаті вчинення таких дій особи отримують суворе покарання, контрабанда стає основним способом заробітку. Причинами підвищення рівня несанкціонованого перевезення контрабанди можуть бути ціна товару у певній країні, відсутність цього товару на території країни, скрутне матеріальне становище особи або групи осіб, які здійснюють перевезення контрабанди через державний кордон. В Україні одним з чинників став спад економіки. Тим самим, ці чинники сприяють розробці більш продуманих та хитріших схем транспортування контрабанди.

Щороку працівники прикордонних служб Польщі та України вилучають контрабанди на мільйони гривень. Товарами, які вилучають прикордонники, можуть бути одяг, взуття, мобільні телефони, продукти харчування та багато інших. Але найбільший резонанс викликає незаконне перевезення бурштину та тютюнових виробів. Цигарки у Польщі значно дорожчі ніж в Україні, тому контрабанда тютюнових товарів є досить прибутковою справою. Способи транспортування бувають різними: переносять на собі, ховають у сумки, перевозять в автомобілях тощо. Але це стосується малих «партиї» товару. Щодо більш налагодженої форми транспортування, то способи так званих «винахідників» обмежені лише фантазією та вправністю законопорушників. Ховають товар де вдасться: кладуть у запасні колеса авто, під пороги та сидіння, у кермо та дверцята, та існують

1. Олексій Янін, студент спеціальності «Міжнародні відносини», Національний університет «Львівська політехніка».

«винахідники», які роблять подвійне дно в автомобілі тим самим підлаштовуючи автомобіль під незаконні перевезення. Бували також ситуації із авіакатастрофами при транспортуванні контрабанди. Так, у 2013 р. у Волинській області сталася катастрофа літака АН-2, в якому на той момент була велика «партія» товару. На борту літака перебувало 2 людини, які внаслідок інциденту загинули. Українські прикордонники цієї весни фіксували випадки, коли контрабанду намагались перемістити через кордон за допомогою квадрокоптерів. Як повідомляють на сайті Державної прикордонної служби, минулого року виявили 12 літальних апаратів різного типу, що використовували для переправлення цигарок через кордон. Активність контрабандистів не згасає, адже з 3-го до 9-го квітня 2017 р., працівники Львівської митниці ДФС склали 82 протоколи про порушення митних правил. Вартість вилучених предметів склала 1,4 млн гривень. Загалом за період від початку 2017 р. було складено протоколів на суму більше ніж 36 млн. гривень, хоча за аналогічний період минулого року було складено протоколів на 25,5 млн. гривень.

У більшості випадків дії законопорушників кваліфіковано за статтею 483 Митного кодексу України. Зокрема, ця стаття передбачає накладення штрафу у розмірі повної вартості товару – безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією товару, а також транспортних засобів зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів через державний кордон України. Якщо особа була притягнена до цього адміністративного правопорушення протягом року і знову притягується до відповідальності, то ця особа має сплатити штраф у розмірі подвійної вартості товару. Польські штрафи є набагато вищими. Так за транспортування контрабанди особа може сплатити штраф від 180 до 37 000 злотих (від 47 до 9500 доларів).

Контрабанда тютюнових виробів досить сильно впливає на імідж України серед країн ЄС, через що євроінтеграційні прагнення нашої держави можуть постраждати. Наша країна в очах європейських виробників тютюнових виробів постає «донором» продукції, яка формує нечесну конкуренцію для цих виробників, які офіційно виготовляють та реалізувалося вимоби на території ЄС, сплачуючи усі мита. Через це наші інтеграційні можливості значно гальмуються.

Для вирішення питання транспортування контрабанди уряди та міністерства Польщі та України підписали низку угод.

В першу чергу, через поширення організованої злочинності, задля розвитку взаємної співпраці уряди України та Республіки Польщі уклали угоду про співробітництво в сфері боротьби з організованою злочинністю. Ця угода зобов'язала сторони налагодити співробітництво між органами державної безпеки для боротьби та запобігання організованій злочинності, зокрема контрабанди. Сторони мають обмінюватися інформацією щодо правопорушень або намагань громадян цих двох країн вчинити правопорушення на території однієї з країн-учасниць цього договору.

На нашу думку, санкції щодо правопорушників української сторони є несуттєвими, адже не кожен раз прикордонники можуть знайти сховища товарів, а ціна цих товарів у Польщі подекуди перевищує ціну цього ж товару в Україні. Таким чином, правопорушник має змогу оплатити штраф, залишившись у прибутку. Україні необхідно запровадити кримінальну відповідальність за переміщення товарів поза митним контролем. У Польщі людина-контрабандист заноситься до спеціального реєстру і в разі повторного правопорушення, у громадянина Польщі вилучають і анулюють паспорт, в якому є віза на виїзд з ЄС. У випадку, якщо правопорушника - іноземець – відбувається ануляція польської чи шенгенської візи. Також важливим аспектом є те, що наші громадяни не навчилися поважати закони України так само, як і громадяни країн Європейського союзу.

З огляду на це, ми можемо стверджувати, що реформи у нашій країні відбуваються у всіх без винятку сферах суспільного та політичного життя наших громадян. Це, безсумнівно, чинитиме вплив і на проблему відмови від контрабанди як механізму збагачення. В першу чергу, ці зміни повинні відбуватися у нормативно-правовому аспекті регулювання цього питання. Крім того, не можемо також забувати про те, що будь-які зміни як у правових питаннях, так і у питаннях особистої свідомості та світогляду починаються з кожного окремого громадянина та його позиції. Тому, з розвитком міждержавної співпраці та партнерства між Україною та Польщею, а також під впливом глобалізаційних процесів, ми констатуємо те, що навіть таке проблемне питання як контрабанда та організована злочинність можна подолати завдяки спільним зусиллям.

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

**DETERMINANTY
OBECNYCH I PRZYSZŁYCH
RELACJI POLSKO-UKRAIŃSKICH
ORAZ ROZWOJU OBYDWU PAŃSTW**

**ДЕТЕРМІНАНТИ
СУЧАСНИХ І МАЙБУТНІХ
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН
ТА РОЗВИТКУ ДВОХ ДЕРЖАВ**

Ярина ТУРЧИН¹
Леся ДОРОШ²

БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКИЙ СОЮЗ ЯК ВАРІАНТ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Питання гарантування національної безпеки України на сьогоднішній день усе ще залишається відкритим, з огляду на низьку вірогідність її вступу до НАТО у коротко- та середньочасовій перспективі. Йдеться не лише про складність та суперечливість визначення зовнішньополітичних пріоритетів українським народом та його елітами, але й про неоднозначність сприйняття такого вибору євроатлантичними партнерами. Беззаперечного значення тут набувають загрози гібридного формату з боку РФ та її сателітів. Відтак, вітчизняні та зарубіжні аналітики пропонують різні альтернативні варіанти формування систем (суб)регіональної безпеки, які більшою мірою будуть прийнятними і для України, й інших держав Балто-Чорноморського регіону як вірогідних об'єктів гібридної російської агресії.

Особливого поширення сьогодні набула пропозиція зі створення у регіоні Балто-Чорноморської дуги оборонного союзу, основою якого повинен стати документ на зразок статуту НАТО з реальними, а не декларованими зобов'язаннями безпеки. Його суб'єктами можуть стати Україна, Польща, Румунія, Туреччина, балтійські і кавказькі та інші держави за обов'язкової присутності в його структурі США та Британії³. Загалом у більш широкому трактуванні йдеться про спільний безпековий простір або альянс між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями.

Історик Т. Снайдер називає цей регіон, що простягається від Балтійського до Чорного моря, «кривавими землями», яких об'єднує дуже схожа, здебільшого трагічна, історія. Держави цього регіону

1. **Ярина Турчин**, д.політ.н., проф. Національний університет «Львівська політехніка».

2. **Леся Дорош**, к.політ.н., доц. Національний університет «Львівська політехніка».

3. О. Крамар, *Вийняти голову з піску*, "Тиждень.ua", <http://tyzhden.ua/Politics/107233> (доступ 18.04.2014).

не мають природних кордонів, проте сусідство з більшими країнами – Росією та Німеччиною, призвело до того, що значну частину європейської історії вони перебували під примусовим російським чи німецьким правлінням.⁴ У геополітичному, історичному та геоеконімічному вимірі цей союз позначають як «Центральна Європа» у широкому розумінні цього слова, територіально розташований між державами ЄС-15 (які входили до ЄС уже 1995 р. і часто неформально позначаються як «стара Європа») та двома євразійськими державами – Росією і Туреччиною.⁵

Перші проекти такого союзу з'явилися ще після Першої світової війни. Тут слід згадати ідеї польського лідера Юзефа Пілсудського про альянс «Міжмор'я», до якого мали входити Польща, Україна, Білорусь, Литва, Латвія, Естонія, Молдова, Угорщина, Румунія, Югославія, Чехословаччина, Фінляндія. Варто зауважити про те, що ідея створення Балто-Чорноморської осі у першій половині ХХ ст. також розроблялася й українською інтелігенцією. Зокрема, про створення такого союзу писав український громадський і політичний діяч Юрій Липа, участь у його розробці брав президент УНР Михайло Грушевський. До прикладу, Ю. Липа розвинув геополітичну доктрину («Чорноморська доктрина»), вказавши на історичну тяглість орієнтації за віссю Північ – Південь: від Скандинавії та балтійських країн до Чорного моря, Малої Азії та Близького Сходу⁶. У американській геополітиці цей союз називають «Інтермаріум»⁷. Основною метою такого об'єднання визначають прагнення змінити статус цього регіону з об'єкта у колективного суб'єкта глобальної політики, реального конкурента за глобальне лідерство.

Обґрунтовуючи різні підходи до заснування такого блоку, аналітики пропонують використовувати досвід військово-політичних союзів, що їх під час Холодної війни створювали найактивніші члени Альянсу в Азії і Тихоокеанському регіоні. Йдеться про своєрідні

4. Е. Лукас, *Уявне міжмор'я*, «Тиждень.ua», <http://tyzhden.ua/Columns/50/151822> (доступ 27.11.2015).

5. О. Крамар, *Міжмор'я: між ідеєю та реальністю*, «Тиждень.ua», <http://tyzhden.ua/Economics/152581> (доступ 27.11.2015).

6. Т. Осадчий, *Новообраний президент Польщі виступив за створення Балто-Чорноморського блоку держав*, «Глобал Аналітик», <http://www.global-analytik.com/аналітика/новообраний-президент-польщі-виступ/> (доступ 10.08.2015).

7. Ю. Грицик, *Від моря до моря*, «Експрес», 2015, Серпень 13-20, С. 4.

«копії» НАТО, до яких поряд із місцевими державами належали окремі члени Альянсу (США, Британія, Туреччина, Франція), які мали свої інтереси у кожному конкретному регіоні⁸. Запропонована регіональна система колективної безпеки на регіональному рівні може стати перехідним етапом на шляху вступу всіх її учасників до Альянсу. Це також створює передумови до запровадження безпечових гарантій у формі «ядерної парасольки» та вагової військової підтримки США, Британії, інших членів у випадку агресії щодо суб'єктів дуги з боку «третьої» сили.

Існує й інша пропозиція, зміст якої зводиться до того, що Балтійсько-Чорноморська структура безпеки на засадах взаємодопомоги могла б долучитися до створеної у 2001 р. Організації демократичного та економічного розвитку (ГУАМ – Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) або ж до заснованої у 2005 р. Спільноти демократичного вибору (Естонія, Грузія, Латвія, Литва, Македонія, Молдова, Румунія, Словенія та Україна)⁹.

Загалом цілями такого нового альянсу про взаємодопомогу можуть стати:

- посилення національної безпеки країн-учасниць, їх міжнародної суб'єктності, інституційної згоди та політичної впевненості у собі;
- стримування РФ від продовження та розв'язання традиційних та гібридних (інформаційних, торгових та інших) воєн проти держав-членів альянсу;
- посилення свободи, діапазону, ваги та впливу держав-членів на міжнародній арені¹⁰.

Звичайно, ідея Міжмор'я – лише пропозиція, про яку донедавна ніхто з офіційних осіб не озвучував, лише провадилися активні дискусії з цього питання з-поміж політиків, громадських діячів, аналітиків та публіцистів України, Польщі, Білорусі та Литви. Однак сьогодні існує висока ймовірність втілення таких ідей у життя. Йдеться, зокрема, про ініціативу створення нового впливового

8. Олександр Крамар, *Вийняти голову...* (доступ 18.04.2014).

9. А. Умланд, *План «Міжмор'я». Гуртом і Росію легше зупинити*, “Главком”, <http://glavcom.ua/publications/plan-mizhmorya-gurtom-i-rosiyu-legshe-zupiniti-359782.html> (доступ 4.07.2016).

10. А. Умланд, *Пакт Восточної Європи и Турції против російського неоімперіалізму*, “Главком”, <http://glavcom.ua/columns/umland/347109-pakt-vostochnoj-evropy-i-turtsii-protiv-rossijskogo-neoimperializma.html> (доступ 23.04.2016).

геополітичного блоку у складі України, Польщі та Румунії, з якою виступив президент Польщі Анджей Дуда¹¹ та польська влада із правоконсервативної партії «Право і справедливість»¹². За словами президента Польщі А. Дуди, «держава сильна тоді, коли її оточують союзники, це також і елемент збільшення сили у світі. Сьогодні є сигнали від глав держав регіону, котрі свідчать про бажання проведення зустрічей і переговорів»¹³. Подібно й К. Гартвелл та К. Зубель вважають, що для Польщі сьогодні особливо бажаним є сценарій розширення співпраці з державами Центральної та Східної Європи. Йдеться про повільне збільшення дистанції між Польщею та центром ЄС заради відбудови «регіонального альянсу»¹⁴.

Об'єднання вже згаданих держав у економічний, політичний та військовий союз було б свідченням можливості перебудови європейської геополітичної «шахівниці», адже такий союз може конкурувати із такими державами як Франція та Великобританія, випередити за потенціалом Росію. Йдеться не лише про геополітичні, але індустріальні та торгівельні переваги, які ці країни можуть отримати, вільно конкуруючи на європейському та міжнародному ринках. Геополітично ж таке об'єднання «повністю перекриє» сухопутній шлях з Європи від Балтійського та Чорного морів до Азії. Існують значні переваги такого союзу держав й у мілітарній сфері.

Отож, реконфігурація міждержавних відносин у регіоні Центральної та Східної Європи є особливо назрілою із можливою вибудовою спільноти вільних і незалежних держав, які пов'язані у військовий та економічний союз на основі культурно-цивілізаційної подібності. Йдеться про об'єднання України, Білорусі, держав Балтії, Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та Хорватії. До такого блоку пропонують залучити й держави Скандинавії, Болгарію, Румунію та Туреччину, Азербайджан та Грузію. Цей геополітичний і геоекономічний блок називають основою для спільного економічного

11. Грицик Ю., *Від моря до моря*, "Експрес", 2015, Серпень 13-20, С.4.

12. Олександр Крамар, *Міжмор'я: між ідеєю та реальністю*, "Тиждень.ua", <http://tyzhden.ua/Economics/152581> (доступ 27.11.2015).

13. Ю. Грицик, *Від моря...*, С.4.

14. К.А. Гартвелл, К. Зубель, *Разом зручніше? Який формат економічної інтеграції вигідний Центрально-Східній Європі*, "Тиждень.ua", <http://tyzhden.ua/World/151823> (доступ 27.11.2015).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

розвитку усієї Європи¹⁵. Сьогодні Україні слід активно долучатись до створення таких безпекових союзів. Однак потрібно й самостійно докласти зусиль у сфері безпеки та оборони, адже допомога партнерів може виявитись спізнілою.

15. О. Рахманний, *Геополітичний та економічний блок Балто-Чорноморських держав як альтернатива до розпаду Євросоюзу*, “Глобал аналітик”, <http://www.global-analitik.com/аналітика/геополітичний-та-економічний-блок-ба/> (доступ 07.05.2016).

Віктор ПЕТРУШЕНКО¹
Олеся ПАНЬКІВ²

ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ШКОЛА

Львівсько – Варшавська філософська школа представляла собою групу польських і українських науковців, що працювали у Варшаві та Львові протягом 1895-1939 рр. Засновником цієї школи вважають видатного польського філософа Каземира Твардовського. “Я зразком для себе обрав Сократа ...”. ці слова К.Твардовського були виголошені ним у вступній лекції у Львівському університеті 15 листопада 1895р., в день, котрий вважається датою заснування філософської школи, названої пізніше Львівсько-Варшавською. Початок організаційним структурам Школи було покладено у Львові створенням Польського філософського товариства 12 лютого 1904, приурочене до сотої річниці смерті І. Канта. У своїй промові К.Твардовський окреслив завдання, що стоять перед Товариством: “Польське філософське Товариство не служитиме якомусь одному філософському напрямку, оскільки воно прагне охопити всі напрямки. Воно хоче бути вільним від всякої однобічності, бути якомога різностороннім. Єдиною догмою Товариства буде переконання, що догматизм є найбільшим ворогом усякої наукової роботи. Ми хочемо, щоб усі напрямки наукової роботи і всі погляди в нашому суспільстві були спрямовані до однієї мети - пошуку істини. Шляхом до цього є науковий критицизм”.³ На момент свого заснування Товариство нараховувало 58 членів, через 10 років до 120 членів. Польське філософське товариство стало одним із понад 260 наукових товариств у Львові кінця XIX – початку XX ст.⁴ Хоча більшість на-

1. Віктор Петрушенко Професор кафедри філософії Національного університету «Львівська політехніка».

2. Олеся Паньків доцент кафедри філософії Національного університету «Львівська політехніка».

3. K. Twardowski, *Przemówienie na otwarciu Polskiego Towarzystwa Filozoficznego we Lwowie*, “Przegląd Filozoficzny” 1904, t. VII, nr 2, С. 241-242.

4. Б.Т. Домбровський, *Львівсько-Варшавська філософська школа (1895-1939)*, Львів 2004, С. 338-360.

укових товариств того часу були розділені за національною ознакою: українською, польською, єврейською, це не означало, що товариство було закрите для інших національностей. Українці та поляки, перебуваючи в середовищі спільного наукового пошуку, збагачувалися новими ідеями, закладаючи ідеї критицизму, необхідного для розвитку наук. У своїй книзі “Львівсько-Варшавська філософська школа” Ян Воленський відзначає, що Львівсько-Варшавську школу визначають такі чинники: генетичний – вчительська діяльність К. Твардовського і його учнів; географічний – місцезнаходження школи у Львові і Варшаві; часовий – школа заснована у кінці XIX століття і існувала до Другої світової війни; змістовний – наявність спільних ідей⁵ Найістотнішими чинниками були перший і останній: членом товариства повинен бути учень К.Твардовського та наявність спільних ідей.

До членів Львівсько-Варшавської школи були висунуті вимоги: по-перше, він повинен мати філософську освіту, а також володіти знаннями в обсязі університетського курсу з однієї з дисциплін, бажано природничих. Філософська освіта має бути історичною і систематичною. Особлива увага зверталася на знайомство зі сучасним станом філософських знань, необхідних філософу-аналітику. Разом з тим історії філософії приділялася особлива увага, а серед членів Школи, прихильників аналітичної філософії, особлива увага зверталася на знання історії, знання іноземних мов, неодмінно старогрецька і латинь. На підтвердження сказаного все ж наведемо цитату з роботи, названої “Про потреби польської філософії” Твардовський [1918] пише: “Філософ повинен вміти справлятися з оригінальними текстами стародавніх авторів, бо інакше він не зможе звернутися до джерел європейської філософії; він повинен настільки знати математику, щоб перед ним не були закриті ворота до досліджень в межах математики і логіки, а також до психофізичних методів; він повинен володіти необхідними йому в психології знаннями в галузі фізики і хімії, анатомії і фізіології нервової системи; він повинен орієнтуватися в результатах і напрямках сучасної біології, знайомство з якими йому необхідне для вивчення сучасних теорій етики та естетики”.

Перше покоління учнів Твардовського повністю відповідало перерахованим вимогам, хоча вже тоді почалася спеціалізація. Незва-

5. J. Wolenski, *Filozoficzna Szkoła Lwowsko-Warszawska*, Warszawa 1985, С. 9.

жаючи на наступаючу спеціалізацію з цими умовами справлялися і філософи, які отримали освіту в міжвоєнний період - за винятком, зрозуміло, групи молодих варшавських логіків, які закінчили природно-математичне відділення, але і вони, як правило, мали солідну філософську підготовку. Згідно з прийнятим в Школі стилем філософ зобов'язаний ясно мислити і чітко формулювати запитання і відповіді. Він постійно повинен піклуватися про якомога краще обґрунтування своїх тверджень як з формальної, так і з лексичної точок зору. Разом з тим він повинен постійно пам'ятати, що епістемологічні цінності мають також і моральна гідність, а моральні – епістемологічну.

До кола учнів Твардовського можна віднести наступних випускників Львівського університету – Владислава Вітвіцького, Казимира Айдукевича, Херша Бада, Степана Балея, Степана Олексюка, Броніслава Бандровського, Стефана Блаховського, Мар'яна Боровського, Тадеуша Чезовського, Ришарда Ганшинеця, Мечислава Гембаровича, Соломона Ігеля, Людвіка Якса-Биковського, Станіслава Качоровського, Юліуша Кляйнера, Тадеуша Котарбінського, Мечислава Кройца, Манфреда Крідля, Єжи Куриловича, Станіслава Лемпїцького, Зигмунта Лемпїцького, Богдана Наврочинського, Остапа Ортвіна, Францішека Смольку, Казимира Сосніцького, Владислава Шумовського, Даніелю Теннерувну (пізніше – Громську), Мечислава Трете-ра, Зигмунта Завірського та інших. На філософському факультеті Львівського університету деякий час студіював Роман Інгарден, який поїхав в Геттінген навчатися до відомого європейського філософа Едмунда Гуссерля. У 1911 р. до учнів Твардовського приєднався Станіслав Лесневський, який раніше вчився в Німеччині. Також у 1911 р. контакти зі школою встановив Владислав Татаркевич⁶. Наукова кар'єра багатьох названих вчених проходила поза Львівським університетом. Деякі з них викладали у Варшавському університеті. Але значна частина працювала в гімназіях вчителями – переважно на Галичині. Наявність значного числа компетентних філософів, котрі були гімназійними вчителями, водночас займаючись оригінальними дослідженнями, стала важливим чинником розвитку філософської культури як на польських, так частково і на українських землях.

Велику увагу представники школи приділяли питанням логіки й семантики. Зокрема, в цій царині помітні здобутки мали Я. Лукасевич,

С. Лесневський, Т. Катарбінський, А. Тарський, Л. Хвістек, Т. Чезовський. Питаннями теорії пізнання, що були пов'язані з проблеми логіки наукового дослідження і філософськими питаннями природничих дисциплін, займалися К. Айдукевич, З. Завірський та інші.

Школа проіснувала до початку Другої світової війни. Ліквідація Польської держави, згорання діяльності польських наукових і культурних інституцій, радянізація Львівського університету стали ударом по ній. 11 лютого 1938 року помер Каземир Твардовський. Фактично школа перестала існувати. Правда, окремі її представники продовжували свою діяльність. Однак в умовах німецької окупації, а потім “народної” Польщі вони не мали ні нормальних можливостей для наукових студій, ні перспектив. Феномен Львівсько-Варшавської школи не може не вражати. У час її функціонування поглиблювався процес спеціалізації філософського знання, що обумовлювалося бурхливим розвитком природничих і гуманітарних наук. Відповідно, філософія розпадалася на окремі дисципліни – етику, естетику, методологію, логіку, в тому числі логіку математичну, психологію. І ось у цей час у Львові виникає школа, яка, в певному сенсі, протистоїть цим тенденціям, намагається інтегрувати різні сфери знання. З цією школою пов'язували свою творчість не лише філософи-професіонали, а й вчені різних спеціальностей, зокрема медики, юристи, філологи, математики, фізики, інженери тощо. Таке “незвичне” явище пояснюється, зокрема, педагогічними здібностями й установками її творця – Твардовського. Останній не обмежував своїх вихованців та послідовників у виборі предмета дослідження, зате до методів дослідження пред'являв дуже високі вимоги. Попри те, що Львівсько-Варшавська школа мала контакти з Віденським гуртком (Австрія) та Б. Расселом (Англія), К. Твардовський не пішов на таку співпрацю з ними, котра вимагала би зміни засад діяльності, отже школа залишилась цілком самостійною та оригінальною. Серед представників світової філософії здобули світового визнання такі заслуги діячів Львівсько-Варшавської школи: теорія формалізованої мови А. Тарського; логічні напрацювання С. Лесневського; прагматологія Т. Катарбінського.

У 1988 році у м. Львові вперше були проведені Читання до 50-річчя смерті засновника Львівсько-Варшавської школи К. Твар-

довського. Традиція проведення щорічних Читань при “Львівській політехніці” продовжує існувати: цього року відбулися 29-ті Читання. В їх проведенні традиційно беруть участь польські філософи (цього року їх було 14). За згодою з Варшавським університетом у майбутньому Читання будуть проводитись у форматі міжнародного Симпозіума.

Ольга ІВАСЕЧКО¹
Олександр КОВАЛЬ²

ПОЗИЦІЯ ПОЛЬЩІ ЩОДО СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОЇ КРИЗИ БІЖЕНЦІВ: НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сьогодні на порядку денному в ЄС постала проблема врегулювання міграційної кризи, насамперед, зумовленої конфліктом в Сирії. Конфлікт у Сирії і надалі вважається найбільшим двигуном міграції, внаслідок чого провідні держави Європи особливо гостро відчують на собі наслідки масового переселення біженців з Близького Сходу.

Акцентуючи увагу на ситуації в Польщі щодо припливу біженців з регіону Середземномор'я, варто зазначити, що станом на середину 2016 р. в Республіці Польща не спостерігалось особливого загострення кризи. Як свідчать офіційні дані, кількість сирійських шукачів притулку там становила лише 104 особи в 2014 р. і 295 осіб в 2015 р. Польський випадок щодо біженців кардинально відрізняється від інших держав-членів ЄС, які відчули на собі наслідки масового потоку людей, котрі шукають захисту. В цих країнах не виникали суперечки стосовно конституційності і законності реакцій урядів на кризу біженців, оскільки уряди займали однозначну позицію стосовно прийому мігрантів. Польща зайняла доволі скептичний підхід щодо пропозицій Європейської Комісії розділити тягар міграційної кризи між усіма державами ЄС. Це, зокрема, було пов'язано з тим, що держава безпосередньо не відчувала на собі наслідків міграційної кризи і, таким чином, залишалась осторонь проблеми Середземноморської кризи біженців.

В той же час, польська влада не намагалась змінити сприйняття європейських партнерів стосовно позиції Польщі щодо кризи біженців та поставити його у більш широкий контекст, який міг би відповідати інтересам держави. Замість того, щоб ставити під сумнів позицію більшості держав ЄС щодо Середземноморської кризи біженців,

1. **Ольга Івасечко** к. політ. наук, доц., Національний університет "Львівська політехніка".

2. **Олександр Коваль** ст. гр. МВМ-11, Національний університет "Львівська політехніка".

держава могла репрезентувати її під іншим кутом зору, зокрема, така позиція Польщі передусім пояснюється конфліктом на Сході України. Анексія Російською Федерацією Кримського півострова і військові дії на Донбасі є причиною появи великої кількості біженців. Частина з них переїхала в Росію, але все ж більшість залишилися на території України та отримала статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Кількість українських ВПО невпинно зростає, і станом на середину 2016 р. налічувалось більше 1,7 млн. вимушених переселенців. Деякі українці шукали притулку в Польщі та інших країнах Європи. Хоча кількість охочих отримати захист від польської спільноти не надто висока і становить трохи більше 6 тис. прохань з початку конфлікту в 2014 р., що стало складним завданням для обох сторін. Більше того, ліберальна політика Польщі у сфері міграції щодо України призвела до того, що десятки тисяч українців вирішили продовжити свою трудову діяльність на території сусідньої держави-члена ЄС. Варто зазначити, що тільки у 2015 р. польська влада видала громадянам України близько 1 млн. віз.

Скептичне ставлення офіційної Варшави до кризи біженців у регіоні Середземномор'я пов'язане також з політичними подіями всередині країни. Невдалий збіг обставин: з одного боку, це пік Середземноморської кризи, з іншого одночасне проведення подвійних загальних виборів у Польщі – президентських виборів у травні 2015 р. та парламентських у жовтні 2015 р. Це призвело до крайньої політизації дискусії питання щодо прийому біженців Середземномор'я і, бажаючи отримати підтримку населення, провідні політичні партії Польщі неохоче виступали за активнішу роль держави в ЄС у дискусії кризи біженців Середземномор'я. Таку позицію, зокрема, займала ліберальна урядова коаліція, сформована у 2007 р. До неї входили представники Громадянської платформи (Platforma Obywatelska) та Польської селянської партії (Polskie Stronnictwo Ludowe). Політики неохоче прийняли і підтримали план квот ЄС у вересні 2015 р., але зазначили, що польська сторона прийме невелику кількість біженців та відмовляється приймати додаткові квоти. Новостворений консервативний уряд Право і справедливість (Prawo i Sprawiedliwość), який прийшов до влади у жовтні 2015 р. послідовно відхиляв додаткові квоти щодо прийому біженців і займав ще більш неоднозначну позицію, порівняно з попереднім урядом³.

3. M. Kowalski, *From a different angle: Poland and the Mediterranean refugee crisis*,

Однак варто зауважити той факт, що більша частина біженців не розглядають Польщу як країну цільового призначення, а швидше як транзитну територію для подальшого переміщення. Яскравим прикладом тому може слугувати група з майже 160 сирійських християн, переселених у червні 2015 р. із Сирії за ініціативи фонду Естера та за підтримки сирійського уряду. Більша частина вимушених переселенців – 86 осіб, після отримання статусу біженця в Польщі одразу ж мігрували далі на Захід, тоді як решта покинули державу у наступні місяці. Такий розвиток подій викликав інтерес і соціальну підтримку громадян Польщі та набув широкого розголосу в засобах масової інформації, що безумовно, сприяло більш стриманому ставленню польської громадської думки щодо допуску і переселення сирійських біженців, які шукають притулку⁴.

Польща підтримала рішення Ради ЄС від 22 вересня 2015 р., в якому держави-члени ЄС погодилися розселити 120 тис. осіб з Італії і Греції до вересня 2017 р. на додаток до 40 тис. біженців, які, за попередньою домовленістю, також очікують на новий притулок. Таким чином, Польща не приєдналася до партнерів з Вишеградської групи та Румунії, які виступали проти погодження відповідного рішення. Проте, після парламентських виборів у жовтні 2015 р. та наступною зміною влади, нова консервативна парламентська більшість розкритикувала попереднє рішення про згоду щодо надання притулку. Сейм Польщі рішенням від 1 квітня 2016 р. визнав Резолюцію про польську міграційну політику як таку, що не має обов'язкового юридичного характеру. Парламентарі негативно оцінили рішення Ради від 22 вересня 2015 р., яке було підтримане попередньою владою, а також піддали критиці механізми переселення біженців у рамках ЄС. Крім того, новий консервативний уряд Польщі приєднався до решти країн Вишеградської групи у своєму скептицизмі стосовно пропозиції Європейської комісії з питань міграції і надання притулку. Польща приєдналася до рішення Чехії, Угорщини і Словаччини та підтримала угоду між ЄС і Туреччиною від 18 березня 2016 р. про усунення корінних причин міграції, потоків біженців і посилення контролю на зовнішніх кордонах ЄС.

⁴“German Law Journal” 2016, № 17, p. 975.

4. I. Kacprzak, *Syryjczycy nie chcą do Polski*, “Rzeczpospolita”, <http://www.rp.pl/Uchodzczy/309159793-Syryjczycy-nie-chca-do-Polski.html#ap-1> (доступ 15.09.2015).

Європейська Комісія сприйняла дії польського уряду як «де-факто припинення процедури переселення». Однак навряд чи можна говорити про дискусії щодо конституційності і законності дій уряду в Польщі у контексті відношення щодо кризи біженців в Європі. Польське керівництво вважає за потрібне залишити Середземноморську кризу біженців та розглядати потенційні кризи біженців і міграційні кризи, які сьогодні зачіпають інтереси держав Центрально-Східної Європи у більш широкій перспективі. Головним питанням у цьому контексті є ситуація в Україні, яку важко залишити поза увагою та яка великою мірою впливає на хід зовнішньої політики держав-членів ЄС.

Подальші події на Сході України стали причиною появи нової хвилі внутрішньо переміщених осіб. Більшість з них знайшли захист в інших безпечних підконтрольних Україні регіонах, але частина шукала захисту за кордоном. Одні переселенці шукали притулку в Росії (майже 1,1 млн.) і Білорусі (майже 140 тис.), в той час як інші звернулися по допомогу до держав ЄС. За інформацією Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 10 червня 2016 р. від початку конфлікту в Україні найбільше запитів на отримання міжнародного захисту отримали Німеччина (7967 заявок), Італія (7267), Польща (5133), Франція (3176) і Швеція (2742)⁵.

Однак перед тим, як надати певній особі притулок, в ЄС існує відповідна процедура визначення статусу цієї особи та реальних причин, в силу яких прохання повинно бути задоволено. Так, держава-член ЄС розглядає заяву на отримання статусу біженця від певної особи і у випадку, якщо ризик переслідувань чи завдання серйозної шкоди обмежується лише частиною країни походження, ця особа не потребує міжнародного захисту та може уникнути ризику шляхом зміни місця проживання всередині країни. Цей механізм, відомий як «альтернатива внутрішньої втечі», закріплений у статті 8 Директиви 2011/95/EU Європейського парламенту і Ради ЄС. На початку 2015 р. Європейське бюро підтримки надання притулку повідомило про відмінності у підходах держав-членів ЄС до визначення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні.

5. *The UN Refugee Agency*, UNHCR Operational Update on the Ukraine Situation, “UNHCR Operational Update” 2016, p. 2.

Поряд із великою кількістю держав, які відмовляли українцям у наданні міжнародного захисту, польська політика більш ліберально розглядала прохання про притулок від внутрішньо переміщених осіб з України. Як уже згадувалося вище, тільки в 2015 р. громадянам України було видано більше 1 мільйона віз. Крім того, за інформацією Управління у справах іноземців, за період з початку 2014 р. до 4 вересня 2016 р. 79766 громадян України отримали дозвіл на тимчасове проживання на території Польщі. Разом з тим, недавнє опитування громадської думки показує, що загальне ставлення поляків до української міграції є позитивним.

Кризу біженців набагато простіше розв'язати, якби цією ситуацією не зловживали трудові мігранти, що, посилаючись на загрозу їх життя та здоров'ю, отримують притулок у приймаючих країнах, хоча насправді не потребують реального захисту від переслідувань та інших порушень прав людини. Розрізнення між мігрантами і біженцями може змінити ставлення до осіб, які потребують реального захисту, на більш позитивне чи, принаймні, нейтральне. Особливостями великого потоку мігрантів і біженців є їх масовий характер, в результаті чого приймаючим країнам надзвичайно важко, якщо взагалі можливо, виокремлювати ті категорії громадян, які потребують захисту та мігрантів, які переїжджають з метою пошуку місця роботи. Процес визначення статусу біженця, а також інші варіанти надання міжнародного захисту іноземцям є ретельними та трудомісткими завданнями. Саме тому через масовий наплив людей такі заходи в окремих країнах виявляються неефективними. Це також пояснює те, чому правові заходи щодо вирішення проблем великих переміщень біженців і мігрантів носять тимчасовий характер. Прикладом такого правового регламентування є Директива Ради ЄС 2001/55 від 20 липня 2001 р.

Аналізуючи Директиву 2001/55, можна простежити встановлення опосередкованого взаємозв'язку між наданням тимчасового захисту та процедурою отримання притулку. Зокрема, особа, яка перебуває під тимчасовим захистом, має право звернутися за наданням притулку. У цьому контексті застосовуються критерії та механізми ухвалені в межах європейського континенту Дублінської конвенції 1990 р. Конвенція визначає державу, відповідальну за розгляд клопотання про надання притулку. Такою державою виступає та держава-член ЄС, що прийняла особу під тимчасовий захист. Якщо на зако-

нодавчому рівні Європейського Союзу закріплено поняття та визначено правовий статус біженців, осіб, які користуються додатковим захистом чи осіб, що користуються тимчасовим захистом, то питання щодо визначення шукачів притулку немає⁶.

Основна проблема в регулюванні всіх імміграційних питань у Європі полягає у неготовності окремих європейських держав та Європейського Союзу гармонізувати матеріальні й процесуальні норми в даних сферах. В основі проведення спільної політики Європейського Союзу в імміграційній сфері, наданні притулку та захисту громадян третіх країн лежить метод координації між Європейським Союзом та державами-членами. Це підтверджується установчими договорами ЄС, згідно з якими питання щодо надання захисту та притулку громадянам третіх країн належать до спільної компетенції ЄС та держав-членів, судовою практикою Суду ЄС та ухваленим національним законодавством держав-членів ЄС у цих сферах.

Останні події на Сході України показують, що не можна не виключати погіршення ситуації та інтенсифікації й розширення території збройного конфлікту. Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, безумовно, стає причиною погіршення економічної ситуації в країні. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців визначає потенційні загрози для України, серед яких призупинення соціальних і пенсійних виплат внутрішньо переміщеним особам, облік, визначення їх статусу тощо. У світлі цього цілком можливо розглядати кризу біженців в Україні як нову міграційну загрозу для ЄС. Європейський Союз має винести уроки з минулого досвіду, щоб уникнути тих самих помилок. Необхідно зважати на той факт, що основною причиною Середземноморської кризи біженців була проблема внутрішньо переміщених осіб на території Сирії.

Таким чином, позиція Польщі зосереджена на вирішенні кризових ситуацій в державах Центрально-Східної Європи і Україна не є в цьому винятком. Українсько-польська співпраця, що спирається на єдність поглядів стосовно принципових питань майбутнього Європи, набула стратегічного значення для обох сторін.

6. Н. Бушак, *Спільна політика Європейського Союзу щодо надання захисту громадянам третіх країн*, "Часопис Київського університету права" 2015, № 3, с. 347.

Ольга ГАРМАТІЙ¹

УКРАЇНА – РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА: МЕДІЙНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМИН

Важливість та актуальність дослідження медійного представлення різних рівнів українсько-польських відносин – від особистісного до міждержавного – зумовлена тим, що Республіка Польща як член ЄС і партнер України в євроінтеграційних процесах потребує докладного вивчення у всіх аспектах діяльності, зокрема і медіа комунікаційному.

Проблемно-тематичний контент подання сучасних українсько-польських відносин доцільно схарактеризувати на прикладі матеріалів «Укрінформу» – це єдине національне інформаційне агентство України, а також єдиний від України член Європейського альянсу інформаційних агентств та член Асоціації національних інформаційних агентств країн Причорномор'я.

Події, що відбуваються у Республіці Польщі, реалії українсько-польських міждержавних відносин, особистісний вимір таких стосунків, заходи за участю представників польської та української сторін у сфері політики, економіки, соціального життя, культури, науки, техніки й спорту тощо – активно висвітлюються «Укрінформом».

Оскільки Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» є центральним інформаційним агентством, утвореним згідно з Указом Президента України і, як сказано в його Статуті, метою його діяльності є реалізація державної політики у сфері інформації шляхом збирання, обробки, творення, зберігання і підготовки інформації, випуску та поширення новин, надання інформаційної продукції, то, зрозуміло, значну увагу агентство приділяє висвітленню державницької позиції України².

Так, зокрема, в повідомленні «Україна і Польща підготують дорожню карту щодо примирення двох народів – АПУ» з посиланням на прес-службу українського Президента зазначається: «Основна

1. **Ольга Гарматій**, доцент кафедри журналістики та засобів масової комунікації Національного університету «Львівська політехніка».

2. *Статут Українського інформаційного агентства «Укрінформ»*, Електронний ресурс, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/749-97-%D0%BF> (доступ 13.04.2017)

мета цього документа – забезпечення конструктивного характеру двостороннього діалогу та сприяння процесу порозуміння між двома народами для подальшого зміцнення стратегічного партнерства між Україною та Польщею... Сторони наголосили на важливості уникнення політизації питань історичного минулого двох народів та зосередження уваги громадськості двох країн на позитивних прикладах в історії українсько-польських взаємин... У центрі уваги було також питання європейської інтеграції України...»³, – йдеться у повідомленні.

У матеріалі «Без зусиль Польщі безвіз для українців був би неможливим – Ірина Геращенко» наголошується, що без підтримки Польщі прийняття Європарламентом безвізового режиму для України було б неможливим. «Я хочу подякувати Польщі за те, що ви є справжніми лобістами України, і ми усвідомлюємо, що голосування в Європарламенті, коли 521 депутат проголосував за безвізовий режим для України, без польських депутатів це було б неможливо», – наводиться висловлювання віцепікера Верховної Ради України І. Геращенко.

Разом з тим, у повідомленнях «Укрінформу» висвітлюються складні й болючі для Польщі питання, зокрема щодо Катинської трагедії. У матеріалі «Польща закидає Росії нову історичну фальсифікацію» власний кореспондент інформгентства передає: «МЗС Польщі та Інститут національної пам'яті (ІНП) РП висловили своє незадоволення діями російської сторони, яка розмістила на території військового кладовища у Катині таблиці про більшовицьких в'язнів у Польщі в 1919-1921 роках». Зазначене повідомлення містить історичний бекграунд – довідкові відомості: «Як відомо, Політбюро ЦК ВКП(б) ухвалило секретне рішення про розстріл 14 700 польських офіцерів і цивільних осіб, які перебували в радянських таборах для військовополонених, а також 11 тис. арештованих поляків, що утримувалися в тюрмах західних областей України і Білорусі... Термін «Катинський злочин» – узагальнений, він означає розстріл в квітні-травні 1940 р. майже 22 тисяч польських громадян, що утримувалися в тюрмах і таборах НКВС СРСР».

3. Тут і далі: *Укрінформ: офіційний сайт*, Електронне джерело, <https://www.ukrinform.ua/> (доступ 13.04.2017)

Про Росію та пов'язані з її політикою аспекти українсько-польських стосунків у глобальному вимірі йдеться у низці повідомлень інформгентства. У новині «Міжпарламентська асамблея у Варшаві закликає продовжити санкції проти РФ» відзначається, що «Парламентська асамблея України, Польщі і Литви засудила російську агресію в Україні, підтримала створення економічного плану допомоги для України, вирішила надіслати спільного листа до парламентів країн ЄС та США щодо підтримки Заходом України».

У матеріалі «Загрози з боку Росії та міжнародного тероризму мають спільне джерело – Мацеревич» цитується заява міністра національної оборони Польщі Антонія Мацеревича: «Росія і міжнародний тероризм є загрозами, які мають спільне джерело... На його переконання, якщо світ раніше зміг усвідомити загрози зі сходу, то не сталося б багато трагедій. «Я маю на думці, насамперед, агресію у Грузії, драму у Смоленську, збиття літака Малайзійських авіаліній, агресію в Україні, яка триває донині і загрожує не лише територіальній цілісності України, але основам міжнародного ладу в Європі та світі», – наголосив глава Міноборони Польщі.

ЗМІ «опрацьовує» позицію польського народу та польської державної влади у багатьох питаннях міжнародної політики. У повідомленні «Дуда підтримав операцію США у Сирії» подана заява глави Польської держави, у якій Президент Польщі Анджей Дуда наголосив, що Польща засуджує злочини, здійснені проти цивільного населення і закликає міжнародну спільноту «загальмувати безумство війни і припинити спіраль насильства»

Загалом міжнародній тематиці присвячена значна кількість інформаційних повідомлень. Так, у новині «Польща може долучитися до бойових операцій проти ІДІЛ» сказано, що Польща може розширити мандат своєї участі в операції проти Ісламської держави (ІДІЛ) і приєднатися до бойових операцій. У замітках «Польща закликає Білорусь поважати «базові громадянські права» та «Польща звинуватила Білорусь у порушенні прав людини» офіційна Варшава закликала Мінськ припинити насилля щодо протестувальників і звільнити затриманих.

Думки польських експертів з приводу подій в українському місті Балаклія також оприлюднені на стрічці «Укрінформу». Це такі як

«Диверсія у Балаклії: польський генерал радить звернутися до НАТО та ЄС» та «Польський експерт – про Балаклію: НАТО має створити «військовий Шенген». Тут сказано: «Росія може заперечувати будь-яку причетність до подій у Балаклії, але довіра до РФ зараз є нульовою. Можливою диверсією у Харківській області Москва дестабілізує Україну і тестує Захід, якому потрібно буде зробити декілька важливих висновків з цієї ситуації».

Багато інформаційних матеріалів висвітлюють перебіг подій, пов'язаних зі Смоленською катастрофою, коли 10 квітня 2010 р. неподалік Смоленська (РФ) розбився літак із президентом Польщі Лехом Качинським та польськими високопосадовцями. Це, зокрема, такі повідомлення: «Смоленська комісія: росіяни свідомо доводили Ту-154М до катастрофи», «Смоленська катастрофа: літак почав розпадатися ще на висоті 900 метрів», «Приховування літака Качинського свідчить про вину Росії – Вашиковський», «Польська прокуратура не виключає версію замаху як причину Смоленської катастрофи», «Смоленська катастрофа: росіяни загнали Ту-154М у пастку – міністр оборони Польщі», «Заради Варшави Москва готова і на вбивство», «Польські слідчі створять віртуальну карту Смоленської катастрофи», «Смоленське слідство: у п'ять трун поклали частини тіл інших людей», «Польська прокуратура: росіяни свідомо спровокували Смоленську катастрофу», «Росія щось приховує у справі Ту-154М – Качинський», «Польща залучила экс-прокурора Гаазького суду до Смоленської справи», «Відповідальність Росії за Смоленську катастрофу безперечна – польський міністр», «Польща вимагатиме від РФ уламки літака Качинського через суд у Гаазі», «Польща готує скаргу в Гаагу на російське розслідування смоленської катастрофи», «Польща «інтенсивно вимагатиме» повернення Росією літака Качинського».

Своєрідним випробуванням для українсько-польських стосунків стала подія з обстрілом консульства РП в українському Луцьку. «Укрінформ» зреагував на це низкою оперативних повідомлень. У день обстрілу, 29 березня 2017 р. читачі «Укрінформу» мали як оперативну інформацію, так і коментарі та реакцію найвищих посадових осіб та керівництва обох держав (подаємо неповний перелік матеріалів з цього приводу): «У МВС пояснили, чому гранатометник

обрав саме Генконсульство Польщі» (тут, зокрема, висловлюється думка, що обстріл консульства Польщі в Луцьку більше скерований на громадську думку, аніж аби завдати шкоди установі), «СБУ: Основна версія вибуху в Генконсульстві Польщі в Луцьку – теракт», «Дуда: Атака на консульство в Луцьку вимагає рішучої реакції», «Парубій: Обстріл Генконсульства Польщі – це провокація ворога», «Інцидент у Луцьку: Порошенко запросив поляків до слідчої групи», «Польська прокуратура розпочала власне розслідування інциденту в Луцьку», «МЗС назвало провокацією напад на консульство Польщі» (тут зазначається, що напад, вчинений на Генеральне консульство Республіки Польщі в Луцьку, є черговою цілеспрямованою провокацією, вочевидь, інспірованою ззовні, яка має на меті зашкодити стратегічному партнерству між Україною та Польщею), «Дешиця: За інцидентом у Луцьку стоїть Росія», «Заступник глави МВС Польщі: Складно протидіяти інцидентам як у Луцьку», «СБУ прокоментувала обстріл генконсульства Польщі», «У Бюро нацбезпеки Польщі не сумніваються: в Луцьку була провокація».

Ця та пов'язані з нею події висвітлювалися і в інших публікаціях (знову ж таки – це не вичерпний перелік): «Польські консульства в Україні відкриють після гарантування безпеки – Вашиковський», «Теракт у Луцьку. «Червона лінія» війни з пам'ятниками», «У Польщі розуміють, що обстріл консульства міг бути інспірований ззовні – МЗС України». В новині «Міністр оборони Польщі прокоментував напад на Генконсульство у Луцьку» подано коментар польського державного високопосадовця: «Атака на Генконсульство Польщі в Луцьку була свідомою провокацією, аби посіяти ненависть між Варшавою та Києвом, ізолювати Україну і позбавити її міжнародної підтримки».

Непростими для стосунків обох держав є також події, пов'язані з операцією «Вісла». Щодо цієї теми «Укрінформ» опублікував, зокрема, розгорнуту статтю дослідника Аскольда Лозинського «Акція «Вісла»: згадаймо події й спом'янімо потерпілих», в якій автор дав історичну аналітичну довідку про депортацію українців з їх етнічних земель у Польщі.

Заради об'єктивності слід зазначити, що у заголовках і текстах повідомлень «Укрінформу» фіксуються неоднозначні думки та настрої щодо перебігу цих процесів. Так, у матеріалі «Тима: Нинішня

польська влада заграє з антиукраїнським електоратом» з посиланням на Петра Тиму, голову Об'єднання українців у Польщі (ОУП), сказано: «чинна польська влада... стала заручником процесів, які сама ж запустила. Загравання з антиукраїнським електоратом примушує владу бути обережною у прямому засудженні навіть комуністичних злочинів (операція «Вісла» – ред.)», – заявив Тима». У новині «Основні урочистості до 70-річчя «Вісли» пройдуть у Перемишлі» в інтерв'ю «Укрінформу» згадуваний вище голова ОУП П. Тима заявив, що відзначення річниці операції «Вісла» наприкінці квітня «буде доброю нагодою для того, щоб поговорити на науковому рівні про різні аспекти сучасного існування української громади в Польщі... Порушуватимемо питання антиукраїнських настроїв, оскільки вони є, і ми не можемо вдавати, що вони відсутні».

У публікації «Польська влада не хоче відзначати 70-річчя операції «Вісла» – Тима» знову ж таки з посиланням на голову ОУП констатовано: «Спостерігається небажання держави на різних рівнях якось відреагувати на річницю операції «Вісла», – заявив Тима. За його словами, раніше ця річниця не викликала такого несприйняття в Польщі. Наприклад, до 60-річчя операції «Вісла» було ухвалено спільну заяву президентів Леха Качинського і Віктора Ющенка. Тоді ж відбулося богослужіння з цієї нагоди у каплиці президента Польщі. Крім того, раніше Інститут національної пам'яті Польщі проводив різноманітні заходи з цього приводу. «Тобто різниця у ставленні до цієї події кілька років тому і зараз очевидна», – підкреслив Тима. За словами голови ОУП, жодна з українських та лемківських організацій не отримала в цьому році коштів на організацію річниці операції «Вісла»... З іншого боку, як зауважив голова ОУП, в Польщі спостерігається «активність радикальних сил, які на різних рівнях намагаються здійснити реванш у цьому питанні». Зокрема, їхня діяльність спрямована на скасування резолюції Сенату 1990 р. про засудження в Польщі операції «Вісла» і взагалі перегляд ставлення польської держави до цього питання. «Є також звернення польських істориків, експертів й інших осіб до маршалків Сейму і Сенату з визначеннями, що операція «Вісла» була слушною... Тобто регрес спостерігається на кількох рівнях...», – констатував голова ОУП».

Перегукується з вищенаведеною і новина «Польська влада не дала грошей на відзначення річниці операції «Вісла». Власний кореспондент Укрінформу пише, що сторона нацменшини негативно оцінює факт ненадання у 2017 р. дотації на реалізацію завдань, пов'язаних з вшануванням річниці названої події: «На їх переконання, відмова у виділенні державою коштів на збереження пам'яті і поширення інформації про драматичні події, які вплинули на долю нацменшин в Польщі, є «незрозумілим рішенням, яке викликає занепокоєння»... На попередні круглі річниці «Вісли» ... уряд Польщі завжди виділяв кошти». Ця публікація містить історичний бекграунд: «Нагадаємо: комуністична влада Польщі розпочала операцію «Вісла» у квітні 1947 р. У результаті акції, яка мала характер етнічних чисток, зі своїх земель на північ і захід було виселено 140-180 тис. українців. Вона мала на меті знищити підтримку для дій УПА на цих територіях».

Отже, у численних повідомленнях «Укрінформу» порушуються багато інших актуальних тем, що стосуються різних аспектів життя сусідньої держави та взаємостосунків наших народів.

Дослідження медійного виміру міждержавних комунікацій України та Республіки Польщі засвідчує важливість ролі й значення медіа, здатних сприяти громадянам обох держав розуміти одні одних, підвищити їх рівень поінформованості щодо процесів, які відбуваються у державах. Слід погодитися зі словами президента польського Фонду міжнародної солідарності (Solidarity Fund.PL) Кшиштофа Становскі, який наголосив: «Ми розуміємо фундаментальну, центральну роль журналістів – людей, які можуть допомогти зрозуміти ситуацію, можуть дати напрямок і в цьому випадку беруть участь у формуванні стратегії – не тільки інформаційної стратегії про асоціацію Україна-ЄС, а й стратегії держави, суспільства, реальної стратегії, яка може змінити історію».

Зоряна КУНЬЧ¹

ФАХОЦЕНТРИЧНА МОДЕЛЬ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Студенти-чужоземці, які опановують українську мову як іноземну у вищому навчальному закладі, мають на меті не просто володіти нею у повсякденному спілкуванні, їхнє завдання – досягти такого рівня, щоби мати змогу засвоювати нею найрізноманітніші навчальні дисципліни, і фахові, й загальноосвітні, що їх вивчає студент відповідно до обраної ним спеціальності. Тобто українська мова стає для студента-чужоземця, зокрема поляка, інструментом навчання. З одного боку, це активізує навчальний процес, адже ефективна мотивація змушує студента багато й інтенсивно працювати над вивченням мови. З іншого боку, особливо на початковій стадії засвоєння мови, студент потребує значної допомоги з боку викладача-філолога у вивченні фахових дисциплін. Засвоєння фахового матеріалу для студента-чужоземця ускладнено тим, що український науковий стиль насичений термінологією, а також тим, що синтаксичні конструкції фахового мовлення дуже громіздкі, складні й часом заплутані. Сучасні дослідники: Лариса Селіверстова², Ірина Кочан³, Зоряна Куньч⁴ – гостро ставлять питання щодо оновлення навчальних програм з української мови для студентів-чужоземців, обґрунтовуючи свою позицію тим, що “потрібно максимально наблизити конкретну змістову сутність фахових дисциплін до змістового наповнення навчальної програми з української мови й укладених відповідно до неї підручників”⁵. Отож на перший план виступає фахоцентрична мо-

1. **Зоряна Куньч**, кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка».

2. Л. Селіверстова, *Проблеми укладання навчальних програм з української мови як іноземної*, «Теорія і практика викладання української мови як іноземної», Вип. 3, 2008, с. 21-26.

3. І. Кочан, *Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові*, Львів, 2004, с. 17.

4. З. Куньч, *Системне вивчення науково-технічної термінології у роботі зі студентами-іноземцями*, «Теорія і практика викладання української мови як іноземної», Випуск 3, 2008, с. 198-203.

5. Л. Селіверстова, цит., с. 22.

дель вивчення української мови як іноземної, тобто посилення уваги до обраної студентом спеціальності. У цій статті ми акцентуємо увагу на деяких методичних порадах для опрацювання фахових текстів під керівництвом викладача-філолога. Фахоцентрична модель передбачає почергове виконання різних видів робіт з фаховими текстами.

Перший, найпростіший вид роботи націлений на сприймання студентом фахового тексту на підставі вже здобутих знань. Він передбачає читання тексту пошепки і намагання зрозуміти основні його тези. Тут важливо створити для студента умови, максимально наближені до реальних, коли він самостійно вивчатиме матеріал з фахових дисциплін у бібліотеці чи за комп'ютером. Не варто, щоб викладач зачитував текст вголос, а студенти читали з ним пасивно, адже у роботі з фаховою літературою вони такої можливості не матимуть. Завдання студента максимально просте – прочитати і постаратися зрозуміти основні думки, викладені в цьому уривку.

Другий вид роботи пов'язаний з обговоренням прочитаного. Студент намагається пояснити своїми словами головні тези, висловлені в цьому тексті. Викладач, зі свого боку, має посприяти студентові в цьому завданні, щоб він не зосереджувався на деталях. Для цього викладач ставить кілька загальних запитань до тексту, намагаючись з'ясувати, чи правильно зрозуміли студенти найважливіші його думки.

Третій вид роботи – дослідження змістових деталей. На цьому етапі студент вже мусить продемонструвати свої знання й практичні навички роботи з українською лексикою. Можна виконувати різні види практичних завдань (приклади практичних завдань взято із “Збірника текстів та завдань з української мови для студентів-чужоземців 1-2 курсів”, який укладено викладачами Львівської політехніки).

“Вкажіть, котрі з поданих суджень правильні” – із тексту вибирають кілька фраз і подають їх у правильному чи неправильному за змістом формулюванні. Наприклад, із тексту про воду: “Прісна вода складає 97,5% від загальної кількості природних вод”; “Вода для людини менш цінна, ніж нафта чи газ”; “Вода необхідна в сільському господарстві, як вугілля і залізо в промисловості”; “Вода працює на сучасних атомних, тепло- і гідроелектростанціях” і т. ін.

“З’єднайте початок і кінець речень” – тут на початках варто давати студентам граматичні підказки, тобто всі слова в уривках мають стояти у правильних формах. Наприклад:

1) Мідь, свинець, нікель, цинк –	а) іншими металами.
2) Усі метали...	б) є маркою сталі.
3) Із сірого чавуну...	в) це важкі метали.
4) Мідь стараються замінити ...	г) сполука заліза з киснем.
5) Залізна руда – ...	д) поділяють на дві групи.

Згодом, на старших курсах, завдання ускладнюють тим, що, до прикладу, у кінцевій фразі дієслово ставлять у неозначеній формі, і студентові треба поставити його у потрібній формі.

“Закінчіть речення” – із тексту вибирають кілька важливих в інформаційному плані повідомлень і подають їх в обірваному формулюванні: “Жодне велике географічне відкриття не обійшлося ...”; “Вирішальний досвід Гільберта був ...”; “Висновок був лише один: Земля сама є ...”; “Це магнітне диво стало ...” тощо.

“Оберіть з дужок пропущене в реченні слово” – для полегшення роботи усі слова в дужках подають у правильній граматичній формі, а для ускладнення завдання пропущеними словами ставлять наукові терміни. Наприклад: “З появою (сильних, могутніх, потужних) (електронних, електричних, фізичних) радіотелескопів людина дістала можливість зазирнути у (найцікавіші, найвіддаленіші, найзручніші) куточки Всесвіту”. Ускладненим різновидом цього завдання може бути “Заповніть пропуски словами з тексту”. Наприклад: “Електронно-обчислювальні ... здатні керувати верстатами, домнами, літаками і кораблями”.

“Розташуйте факти у логічній послідовності”. Як простіший варіант завдання можна вибрати із тексту короткі судження і розташувати їх у неправильній послідовності. Якщо ж студенти вже мають достатній рівень знань і володіють практичними навичками такої роботи, то завдання ускладнюють тим, що формулюють факти з тексту іншими словами.

Четвертий вид роботи – опрацювання термінології. Під час роботи над термінологією важливо пояснювати студентам, звідки сформувалося термінне значення відповідної лексеми, як відбувалося переосмислення значення загальнолітературного слова, виходячи із суті оз-

начуваного цим терміном наукового поняття. Тобто, слід виявити, до прикладу, як переосмислювали загальномовні значення такі терміни машинознавства, як “гусениця”, “коліно”, “палець”, “кожух”, “шийка”, “хвіст”, “лапа” тощо. Фахівець-філолог має на меті у процесі вивчення із студентом термінологічної системи цієї науки логічно завершити наукове пізнання, сформувати у студента цілісне бачення системи наукових понять через осмислення внутрішньої форми слів-термінів. Загалом робота над фаховою термінологією, як ми вже зазначали⁶, мусить мати системний характер.

З метою впорядкування і систематизації фахових знань крізь призму української мови студентів-іноземцю треба систематично подавати до його словничка відповідні терміноелементи та їхні можливі значення у терміносистемі його фаху. У цьому словничку рекомендовано записувати також українські відповідники-дублети, що можуть трапитися у наукових працях, навчальних посібниках чи в професійному жаргоні. При цьому важливо наголошувати на інтернаціональності деяких моделей і підшукувати (за допомогою самого іноземного студента) можливі паралелі в тих іноземних мовах, якими володіє студент. Значення певних груп міжнародних терміноелементів зазвичай добре відоме в колі осіб певного фаху. Тому слід обов’язково скористатися консультацією фахівців. І взагалі, контакт філолога із спеціалістом тієї сфери, в якій здобуває освіту студент-іноземець, має бути тісним і взаємокорисним. Також фахівець-філолог може скористатися різними довідковими матеріалами.

П’ятий вид роботи – граматичний аналіз. Студенти виконують розмаїті вправи, складені на основі опрацьованого тексту, зокрема такі: “Поставте наведені в дужках слова у правильній формі”, “Від поданих дієслів утворіть іменники за зразком: працювати – працівник, слухати – слухач”, “З’ясуйте, від яких іменників утворено подані прикметники: руховий (рух), промисловий (промисловість)”, “Замініть дієслівні словосполучення іменниковими: створити комп’ютер – створення комп’ютера”, “Вставте у словосполучення пропущені прикметники”, “Визначте вид дієслів. Доберіть, якщо можливо, їхні видові пари: відповідати (недок.) – відповісти (док.)” та інші види вправ, залежно від теми заняття, яку заплановано опрацювати.

6. З. Куньч, *Системне вивчення...*, с. 198-203.

Останній, підсумковий вид роботи – короткий переказ змісту прочитаного. У більших групах можна практикувати переказ-бесіду, коли в переказуванні тексту беруть участь кілька студентів, які доповнюють один одного, виправляють тощо. Переказування може містити творчий момент, елементи дискусії тощо, адже студенти, здобувши вже фахові знання, можуть погоджуватися чи не погоджуватися з наведеними у тексті судженнями, можуть наповнювати їх новим змістом, розвивати наведені в тексті думки. Принцип фахоцентризму, що має лягти в основу заняття з української мови як іноземної, не заперечує вироблення соціокультурної компетенції іноземного студента. Зокрема, під час творчого переказу слід звертати увагу на національну специфіку проблеми, яку розглянуто в аналізованому тексті, акцентувати на історії дослідження цього питання в Україні тощо.

Таким чином, предмет «Українська мова як іноземна» має забезпечити чужоземного студента лінгвістичними знаннями, уміннями й навичками, потрібними для опанування фахових предметів, для збагачення ерудиції через читання наукової літератури, а також для формування комунікативних навичок, щоб спілкуватися з колегами, проводити наукові дослідження, задовольняти соціальні й громадські потреби. У процесі роботи над фаховим текстом студент виконує цілу низку різноманітних видів робіт, які забезпечують набуття як мовних, так і фахових знань, вироблення різноаспектних умінь і навичок, а широкий спектр лінгвістичних вправ сприяє засвоєнню матеріалу граматичної теми. У той же час студент здобуває цінний для себе досвід спілкування за матеріалами свого фаху, засвоює термінологічний апарат і вивчає специфіку побудови висловлювань у науковому стилі.

Зоряна ЗАЗУЛЯК¹

КОУЧИНГ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕТОД АКАДЕМІЧНОЇ ОСВІТИ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Коучинг – це інноваційний метод персоналізованого викладання та навчання, що спрямований на покращення якості освіти в сучасних університетах (зокрема, у Польщі). У той самий час, він суперечить нормативним актам, що спрямовані на реформування вищої освіти у Польщі та реалізуються відповідно до Лісабонської Стратегії та принципів Болонського процесу в Європі. Зокрема, коучинг базується на методі постановки питань та супроводі студентів, що сприяє розкриттю їхнього потенціалу та дуже рідко зустрічається в дидактиці, яка станом на сьогодні здійснюється у переповнених групах або класах.

Революція у сфері освіти спровокована глобалізацією та європеїзацією та полягає не лише у впровадженні нових управлінських рішень та нормативних стандартів, але передбачає також появу низки дискусій, що спрямовані на пошук механізмів підвищення ефективності освіти, яка в довгостроковій перспективі повинна в першу чергу служити інтересам людини, а вже тоді – держави.

У 1989 р. у Польщі в умовах будівництва нового соціально-політичного і економічного порядку, в сфері вищої освіти розпочалося запровадження нової неоліберальної ідеології². Освітня система в Польщі відносно легко адаптувалася до нових правил функціонування завдяки тому, що у 1990 р. з'явилася можливість відкрити велику кількість приватних навчальних закладів і запровадити заочну та платну форму навчання у державних університетах. Це явище розвивалося паралельно із зростанням освітніх амбіцій польського суспільства. Польща є яскравим прикладом країни, у

1. **Зоряна Зазуляк**, кандидат політичних наук, асистент кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних і соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка».

2. P. Rudnicki, *Transformation and Higher Education in Poland: A Critical Pedagogy Perspective*, in: M. Starnawski, P. Rudnicki, M. Nowak-Dziemianowicz (et al.), *Educational Change and Challenges In Poland and the Czech Republic After 1989*, Wrocław 2013, p. 132.

якій масова освіта стала брендом і постійно відбуваються публічні обговорення якості освіти. Отже, завдяки процесам європеїзації, освіта у Польщі стала цільовою, спрямованою на навчання студентів у конкретних галузях знань та на розвиток конкретних навичок. Такі цільові галузі освіти вимагають більш сублімованих методів навчання, аніж ті, які застосовуються традиційно у величезних класах і аудиторіях.

Варто відзначити, що коучинг не є безпосередньо пов'язаним із власне освітнім процесом. Він бере свій початок, а також базується на психологічних концепціях та теоріях (зокрема, теорія навчання, теорія мотивації і відносин). Спеціаліст з коучингу Хо Лоу пропонує розглядати коучинг у тривимірній тріаді поряд із наставництвом і психологією навчання, а також наголошує на взаємозв'язку коучингу з позитивною психологією³. Як правило, коучинг простежуємо у галузі психотерапії, спорту та освіти (у Оксфорді та Кембриджі про цей метод відомо ще із початку ХІХ ст.). На сьогодні, застосування коучингу значною мірою ґрунтується на психології, підтвердження чому знаходимо в сфері бізнесу та управління, де він став популярним методом особисто-го розвитку у 80-х та 90-х роках минулого століття.

У контексті бізнесу, коучинг можна розглядати як комплексний, міждисциплінарний підхід до клієнта, що спрямований на підтримку його розвитку за допомогою універсальних методів, зокрема шляхом активного слухання та постановки запитань. Бізнес-коучинг націлений на зміцнення потенційних навичок, а також сприяє здобуванню нових знань та підвищенню ефективності діяльності усіх працівників бізнес-структур⁴.

З психологічної точки зору, основою коучингу є концепція Карла Роджера про «відносини, що допомагають», що базується на особистісно-орієнтованому підході та розглядає коучинг як сприяння добробуту й оптимального функціонування різних сфер життя⁵. Крім того, також широко обговорюється можливість запро-

3. H. Law. *The Psychology of Coaching, Mentoring and Learning*, Blackwell 2013

4. Ł. Marciniak. *Pojęcie i odmiany coachingu* in: *Coaching – theory, practice, case studies*, ed. M. Sidor-Rządowska, Kraków 2009, p. 22.

5. S. Joseph. *Person-centered coaching psychology: A meta-theoretical perspective*, „International Coaching Psychology Review” 2006, Vol. 1, pp. 1, 47-54.

вадження в методології освіти та наукових досліджень практики особистісно-орієнтованого навчання, яке Роджер описує у 80-х роках у своїй книзі «Свобода вчитися», де головна роль у процесі здобування знань відводиться для студента, що займається самоосвітою⁶. Особистісно-орієнтоване навчання фокусується на самоусвідомленні та відповідальності студента, який приймає рішення про своє навчання, шукає знань та розвиває навички в умовах прямої підтримки з боку тренера, але по суті навчається сам.

Незважаючи на те, що коучинг має академічні корені і сьогодні стає все більш популярним, цей інноваційний метод ще не є широко застосованою технікою в освітній сфері. За словами Крістіана ван Нойвербурха, коучинг почав визнаватися в англо-саксонському освітньому середовищі на початку 2000 р. та близько десятиліття тому у Польщі. В освітньому контексті цей метод в основному використовується як форма підтримки груп «приймачів/клієнтів»: студентів, викладачів та адміністративних працівників. Вчителі розвивають свої дидактичні навички у вузах, що спрямовані на те, щоб допомогти студентам навчитися вчитися і складати іспити. Такий підхід робить коучинг методом, що зосереджений на розвитку емоційних і соціальних навичок, а також методом, що допомагає людині досягати цілей чи сприяти їх ефективності шляхом проведення структурованих бесід у форматі «один-на-один»⁷.

Коучинг є індивідуальною формою академічної роботи, котра вимагає персоніфікації відносин між викладачем і студентом, а також базується на вислуховуванні та постановці запитань (і перше, і друге належить до базового набору професійної компетентності академічного викладача)⁸. Коучинг завжди передбачає надання допомоги, а не інструктажу та є унікальною можливістю для студента і викладача, що прагнуть досягнути високих стандартів вищої освіти.

6. G. O'Neill, T. McMahon *Student-centred learning: What does it mean for students and lectures?*, in: *Emerging Issues in the Practice of University Learning and Teaching*, ed. G. O'Neill, S. Moore, B. McMullin, Dublin 2005.

7. Ch. Nieuwerburgh, *Coaching in Education: Getting Better Results for Students, Educators and Parents, Professional Coaching Series*, London 2012, pp. 3, 7.

8. A. Dzedziczak-Foltyn, *From Teaching to Learning: New Competences Needed*, in: *From Here to There: Relevant Experiences from Higher Education Institutions*, ed. B. Baumgartl, M. Mariani, Vienna-Modena 2008, p. 199.

Коучинг орієнтований на особистісний розвиток, коуч працює над розвитком самостійності студента у його діяльності та навчанні, незалежно від спеціальності та дисциплін, що ним вивчаються. Це допомагає студентові більш ефективно функціонувати в академічному середовищі та використовувати свої знання у майбутній кар'єрі. Ця інноваційна техніка спрямована не просто на пропагування передового досвіду у викладанні в сфері вищої освіти. У першу чергу, коучинг спрямований на піклування про передовий досвід навчання студента та виховання його раціонального менеджменту навчання⁹.

Сьогодні коучинг має всі шанси стати інструментом відновлення високої якості академічного викладання та навчання, адже дуже часто виникає невідповідність між очікуваннями та реальною продуктивністю підходів до викладання та навчання, що сьогодні пропонуються у сфері вищої освіти:

1 – потреби студентів не зрозумілі викладачам та адміністрації університетів. Натомість, коучинг пропонує набагато більш високий рівень взаємної довіри та взаєморозуміння очікувань та потреб.

2 – низький рівень освітньої пропозиції. Коучинг ж забезпечує високу якість пропозиції, персоналізоване викладання і навчання, індивідуальний інтелектуальний розвиток і функціонує відповідно до конкретних потреб студента.

3 – непрофесійність, низька динаміка роботи, відсутність самонавчання та неучасть у проектах, спрямованих на науково-освітній розвиток (в тому числі, міжнародні програми) та курсах підвищення кваліфікації для професорсько-викладацького складу. Коучинг ґрунтується на важкій щоденній праці викладачів, навчає самодисципліні, відкритості, гнучкості та розвиває їхні особистості на тому ж рівні, що й студентів.

4 – відсутність стандартизації кадрів та надмірне просування по службі. Коуч не потребує активного зовнішнього просування, так як про його професіоналізм свідчать позитивний зворотний зв'язок і постійний саморозвиток студентів та викладача.

9. B. Little, W. Locke, J. Parker, J. Richardson, *Excellence in teaching and learning: a review of the literature for the Higher Education Academy*, Open University Press 2013.

5 – якість викладання та процесу отримання знань має перевершити очікування студента для того, щоб він визнав такий навчально-освітній процес ефективним: рейтинг університету, знаний викладацький склад, шанобливе ставлення до студентів. Коучинг, натомість, дозволяє спостерігати і особисто брати участь у процесі формування якості майбутнього результату процесу здобуття освіти.

Польські вузи мають досить мало досвіду в застосуванні коучингу як допоміжного дидактичного методу викладання та навчання. Коучинг, як правило, пропонується науковими установами як факультативний або післядипломний курс з метою підготовки майбутніх викладачів. Також існують бізнес-пропозиції та тренінги, що пропонують для студентів і викладачів вищих навчальних закладів курси, спрямовані на розвиток їхньої академічної чи бізнес-кар'єри. Дуже рідко цей інноваційний метод зустрічається у середовищі звичайних студентів університетів, і навіть якщо він передбачений, то, зазвичай, реалізується виключно в рамках грантів або проектів, що фінансуються із зовнішніх європейських джерел. Одним із таких проектів, в яких коучинг застосовувався з метою розвитку соціальних навичок студентів Університету в Лодзі, був проект «Працездатність і підприємництво. Залучення університетів і підприємств», що реалізувався Фондом розвитку підприємництва у Лодзі в рамках програми Erasmus у 2009 р. Педагогічний університет імені Януша Корчака у Варшаві здійснив проект під назвою «Сучасний викладач – репетитор і тренер», результатом якого стали декілька публікацій та виник реальний шанс застосувати цей метод в академічному навчанні. Єжи Аксер, польський професор, що намагається інституційно реалізувати ідею коучингу в Польщі, сприяв організації міжфакультетських багатодисциплінарних гуманістичних студій в декількох польських університетах. Таким чином, коучинг у Польщі має сприятливе середовище для поступового розвитку у сфері академічного навчання та викладання, заслуговує на увагу як важлива форма навчального діалогу, в якому (відповідно до тверджень К. Роджерса) «один індивід прагне більш високої оцінки праці та більш функціонального використання прихованих внутрішніх ресурсів іншого індивіда».

Україні необхідно ще пройти довгий шлях реформування сфери освіти і запровадження інноваційних методик викладання. Коучинг, безперечно, займе свою нішу в модернізованій українській освіті та сприятиме подальшому розвитку українських класичних вузів. Перетворення стереотипного викладача (що аргіогі розглядається в освітній системі як головний елемент та передбачає винятковість та певну «вищість» поряд із студентом) у наставника та радника (коуча) зробить навчальний процес студента цікавішим та легшим, сприятиме кращому усвідомленню та засвоєнню дисциплін, самоідентифікації студента та його впевненості у виборі майбутньої професії.

Надія ГОЛУБІНКА¹
Тетяна КОНІВІЦЬКА²

КРАЇНОЗНАВЧИЙ ПРИНЦИП ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В УМОВАХ ІНШОМОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Вивчення української мови як іноземної розглядають у двох аспектах – вивчення мови студентами-іноземцями в Україні (у мовному середовищі) та вивчення мови за кордоном в умовах іншомовного оточення. Перебування безпосередньо у мовному середовищі передбачає безперервний контакт з мовою і засвоєння її різними шляхами. Це і вивчення власне мовного матеріалу, і перебування в навчальних аудиторіях (вивчення дисципліни для оволодіння майбутнім фахом), і спілкування на особистісному рівні, і участі в культурному житті університету, міста, країни. Все це сприяє гармонійному вивченню мови, прискорює процес оволодіння нею.

Під час вивчення української мови в іншомовному середовищі такі «умови необхідно створювати штучно, максимально долучаючи студентів до різних форм функціонування мови»³, намагаючись полегшити вивчення мови не тільки на лінгвальному рівні через засвоєння фонетичної системи, лексичного складу чи граматичних особливостей, але й через залучення до навчальних програм країнознавчих матеріалів.

Мета статті – визначення доцільності та необхідності впровадження країнознавчого принципу побудови програм та організації занять з розвитку української мови для студентів, що живуть в інших державах.

Мета і завдання програми – надати студентам можливість удосконалити отримані раніше навички в тісному взаємозв'язку з пізнанням навколишньої дійсності, з ознайомленням з життям українців,

1. **Надія Голубінка**, Національний університет «Львівська політехніка».

2. **Тетяна Конівіцька**, Національний університет «Львівська політехніка».

3. М. Редьква, *Використання автентичних матеріалів у вивченні української мови як іноземної в умовах іншомовного середовища*, «Теорія і практика викладання української мови як іноземної» 2014, Випуск 9, с. 43.

історією України та її культурою. Вивчення тем країнознавчого характеру допомагає студентам здобути об'єктивне уявлення про Україну, проблеми її міст та сіл, спосіб життя та зацікавлення своїх однолітків.

У програмі пропонуємо передбачити такі основні теми країнознавчого спрямування:

1. Україна серед держав Європи.
2. Міста України.
3. Українська культура та мистецтво.
4. Наука та освіта України.

А до програми з розвитку мовлення такі додатки: тематичний перелік синтаксичних конструкцій, які необхідні для бесід і дискусій; теми творів; список тем рефератів з країнознавства (їх читають раз на тиждень); навчальні фільми; тексти для поточного та підсумкового контролю.

Програма містить перелік найважливіших тем розмовних занять, тем для повідомлень, бесід і дискусій, пов'язаних з головними темами занять з розвитку мовлення, набір текстів. Теми розмовних занять, повідомлень, бесід і дискусій стосуються питань історії, географії, державного устрою, культури, системи освіти та ін.

Деякі теми можуть вивчатися не в повному обсязі – це залежить від того, наскільки підготовлені студенти або в якому університеті (технічному чи гуманітарному реалізується програма). Порядок вивчення тем може бути змінений, враховуючи рівень знань студентів, їх інтереси, а також об'єктивні умови (мається на увазі навчальний план занять, можливі екскурсії, лекції з країнознавства та ін.). На нашу думку, дуже важливо пов'язати тематичне наповнення з програмою занять з розвитку мови, що дозволить успішно вирішити дві проблеми – навчальну і виховну. Послідовність вивчення розмовних тем повинна бути тісно пов'язана з тематикою лекцій з країнознавства, переглядом фільмів.

Для вивчення української мови як іноземної відбір лексичного мінімуму є одним із найважливіших завдань. Тому до розмовних тем додається лексика для активного засвоєння, яка є основою для формування мовленнєвої компетентності. Цей розділ програми призначений, в основному, для менш підготовлених груп. Студенти, які добре

володіють цим мінімумом, повинні лише впорядкувати і уточнити його. Мінімум обов'язкової тематичної лексики можна підготувати, але можна запозичити з інших посібників з розвитку мови. Найбільш ірраціональними процесами у мові і найскладнішими під час вивчення іноземної мови є розуміння фразеологізмів та переосмислення значень, які постійно поповнюють лексичну систему мови і відображають особливості народу. Це важливий аспект, адже «одним із показників рівня знання мови, як відомо, є рівень володіння її фразеологією»⁴. У цьому напрямі доцільно використовувати лінгвокраїнознавчі словники, що «дасть змогу не лише зрозуміти основні значення лексем, про що чужоземні студенти можуть дізнатися із загальномовних лексикографічних праць, але й збагнути усю повноту семантичної структури мовної одиниці, мотивуючи її відомостями з культури та історії народу»⁵. Такі словники «містять комплекс інформації про граматичні форми, сполучуваність, образні перенесення, фразеологічні одиниці – увесь національно-культурний фон, без якого неможливе глибоке опанування українською мовою як іноземною»⁶.

Головною формою заняття з розвитку мови є заняття-бесіда та заняття-дискусія. Така форма уроку дозволяє за порівняно стислий термін розширити лексикон студентів. Бесіда та дискусія на проблемні теми вимагає підготовки. Для проведення такого заняття необхідно запропонувати матеріал для роздумів (це можуть бути невеликі за обсягом тексти, висловлювання визначних, відомих людей, цитати, питання та ін.) для того, щоб кожен мав можливість продумати, узагальнити і обґрунтувати свою точку зору завчасу. Особливо поживають дискусії попередньо запропоновані питання (або анкети), відповіді на які вони мають можливість продумати. До анкети можна подати ключову лексику, яка не тільки розширить мовленнєві можливості студентів у процесі дискусії, але й скерує їх у відповідному напрямку.

4. Т. Космеда, Т. Осіпова, *Новий посібник з фразеології української мови для іноземних студентів: концептуальні засади*, „Теорія і практика викладання української мови як іноземної” 2013, Випуск 8, с. 326.

5. Н. Данилюк, *Використання лінгвокраїнознавчого словника у процесі вивчення української мови як іноземної*, «Теорія і практика викладання української мови як іноземної» 2014, Випуск 10, с. 167

6. Там само.

До кожної бесіди-дискусії пропонується список ключових слів і словосполучень. Пропонуємо такий список для бесіди-дискусії на тему: «Київ – столиця України»: зручно розташований; історичні документи; заснували місто; Київська Русь; історичні пам'ятки архітектури; політичний, науковий і культурний центр України; промисловий центр країни; культурний центр держави; національна культура; класична і національна музика; історичний музей; найзручніший вид транспорту – метро; місто-сад. Лексичний мінімум містить іменникові та дієслівні словосполучення, а також окремі слова, характерні для художнього, розмовного та наукового стилів. Словосполучення дібрані з врахуванням того, що вони забезпечують висвітлення запропонованих для обговорення проблемних тем, які є найбільш актуальними в молодіжній аудиторії.

Незмінним дидактичним матеріалом у процесі навчання мови як іноземної є текст. Тому при формуванні програми необхідно передбачити набір текстів країнознавчого характеру. Соціокультурна проблематика включених до програми текстів забезпечить засвоєння студентами духовних та культурних цінностей і моральних норм українського народу, сприятиме їхньому естетичному розвитку. Мислення й мовлення студентів розвивається у процесі відповідей на подані до текстів запитання, а також під час коментування окремих фрагментів текстів та їх інтерпретації. Тому перелік розмовних тем пропонуємо доповнити тематично текстами:

Політичний устрій України.

Державні символи України.

Видатні українці.

Головні свята українців.

Тематичні тексти науково-популярного та публіцистичного характеру можна доповнити уривками творів художньої літератури, що дасть змогу студентам-іноземцям побачити лексичне багатство, мелодійність (за умови використання аудіоваріанту твору чи усного прочитання носієм мови), ритмомелодику мови, яку вони вивчають.

Важливим джерелом країнознавчих знань є використання інноваційних методів навчання, які введуть студентів у життя народу та забезпечать швидке засвоєння матеріалу. Тому для реалізації країнознавчого принципу на заняттях особливу увагу

слід приділити використанню наочних методів, зокрема ефективним є мультимедійний супровід. Наприклад, вивчаючи тему «Міста України», обов'язково використовувати презентацію з фотографіями та картами міст як давніх часів, так і сучасності, їх найвизначніших пам'яток архітектури та сучасних тенденцій розвитку, що супроводжується розповіддю викладача. Використання на заняттях відеопрезентацій, де можна поєднати слухове та зорове сприйняття інформації, не лише дасть можливість урізноманітнити заняття, але й забезпечить краще засвоєння матеріалу.

Однозначно, що під час виконання самостійної та індивідуальної роботи студентам потрібно використовувати доступ до мережі Інтернет, адже інтернет-ресурси є основним джерелом пошуку потрібної інформації. Але «у контексті української мови треба бути особливо пильним з огляду на значний пласт неякісної медіа-продукції»⁷. Це зумовлено як історичними чинниками розвитку нашої державності, так і недосконалим рівнем комунікативної та мовної компетентності самих українців. Тому викладачеві потрібно заделегідь опрацювати і проаналізувати матеріал з відповідних інтернет-джерел перед тим, як рекомендувати студентам.

Отже, на нашу думку, лише гармонійне поєднання форм і методів роботи зі студентами, що живуть в інших державах, на заняттях з розвитку мови з відповідно добраним тематичним наповненням країнознавчого характеру дасть можливість активізувати вивчення української мови та сприятиме швидкому розвитку мовної та комунікативної компетентності.

7. М. Редьква, цит., с. 43.

Олена ГРИБ'ЮК¹

ТРАНСФОРМАЦІЇ ДОСВІДУ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

Процес реформування польської системи освіти супроводжується ґрунтовними дискусіями, присвяченими як оцінюванню змісту нововведень, так їх політичній обумовленості. Пропонований у дослідженні ретроспективний аналіз сприятиме відкриттю можливостей для широко загалу в контексті подальших спостережень за функціонуванням нових освітніх структур, оцінюванню планованих та позапланових, прогнозованих та хаотичних, реальних та формальних змін з метою побудови тактичних та стратегічних траєкторій реформування системи освіти країни із врахуванням міжнародного досвіду.

До 1989 року включно в Польській Народній Республіці неодноразово робилися спроби щодо реформування системи освіти. Доцільно зазначити про ефективність та масштабність проведення реформи на початку 70 років. Важливими перетвореннями був перегляд принципів підготовки вчителів та серйозне оновлення навчальних програм. Розпочалися реформи з ґрунтовних змін в організаційній структурі системи освіти. Планувалася відміна розподілу на початкову та середню школи, відповідно, із подальшим створенням десятирічної школи, що призвело б до ґрунтовних перетворень в сфері професійно-технічної освіти. На той час у професійно-технічних училищах навчалося понад 50 % дітей відповідного віку. Передбачалася реорганізація мережі шкільних навчальних закладів за рахунок закриття невеликих шкіл в сільській місцевості. Ідея створення «десятирічки» не отримала широкої підтримки громадськості, відповідно, в закритті загальноосвітніх ліцеїв прослідковувалася втрата традиційності навчально-виховного процесу та виникла загроза щодо зниження ефективності та рівня навчання учнів.

1. **Олена Грив'юк**, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання Національної Академії Педагогічних Наук України.

Ретроспективний аналіз щодо перетворень польської системи освіти наприкінці 80 років підтверджує²:

- Низький рівень відвідування польськими дітьми дошкільних навчальних закладів. Заклади такого типу відвідувало лише 30% дітей у віці 3-5 років, які проживали в основному в містах;

- Навчання в початковій школі розпочиналося пізніше, ніж рекомендується дотепер. У Польщі дітей віддавали в школу в сім років. У більшості країн ЄС обов'язковою шкільною освітою було охоплено більшість дітей шести років та молодших;

- Нетривалість обов'язкового шкільного навчання. У Польщі в 1990 році вона складала лише вісім років (7-14 років). Тривалість обов'язкового навчання у Західній Європі на той час становила 9-10 років³.

- Недосконала структура навчальних закладів для можливості продовження навчання після закінчення початкової школи. У системі професійно-технічної освіти навчалось 54% випускників початкових шкіл. В чотирирічних середніх школах навчалось 43% випускники початкових шкіл, причому більшість з них – у професійних ліцеях, а лише 20% навчалися в загальноосвітніх ліцеях⁴.

- Незначний відсоток молодих людей, які отримували вищу освіту. В 1989 р. серед дев'ятнадцятирічних молодих людей було лише 10% студентів.

Диспропорції в області середньої освіти у 80 роки негативно відображались на можливостях сільської молоді, що становило лише 8% від загальної кількості учнів загальноосвітніх ліцеїв⁵. За підтримки науковців та педагогічних працівників, Комітетом експертів в області народної освіти було підготовлено звіт «Освіта – національний пріоритет» для кардинальних змін з метою покращення в системі польської освіти.

2. Szkolnictwo 1990/91 (1991), GUS, Warszawa

3. Там само, с. 230.

4. Edukacja narodowym priorytetem: raport o stanie i kierunkach rozwoju edukacji narodowej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, raport Komitetu Ekspertów do spraw Edukacji Narodowej (Poland), Warszawa 1989, С. 82.

5. М. Kozakiewicz, *Edukacja na wsi. Stan i kierunki przebudowy*, Warszawa-Kraków 1989.

Упродовж 1989-1997 рр. можна виокремити декілька етапів, що вирізняються цікавими тактичними та стратегічними підходами щодо реформування у сфері шкільної освіти.

Перший етап (1989-1993 рр.) характеризується ґрунтовними нововведеннями в процесі відкриття недержавних (приватних) шкіл за умови дотримання правил реєстрації⁶ та без погодження з Міністерством народної освіти. Доречно зазначити про відміну монополії на видання підручників та надання більшої свободи щодо реалізації навчальних програм. Планувалось, що вчителі, батьки та учні, працівники органів місцевого самоуправління стануть ініціаторами прогресивних змін, спрямованих на модернізацію системи освіти. Було підготовлено ряд законопроектів, де зазначалося про уточнення принципів діяльності педагогічних рад, обов'язковість проведення конкурсів на заміщення посад директорів шкіл, заохочувалося проведення педагогічних експериментів та створення авторських класів.

Завершення процесу ліквідації державної монополії в області освіти підсилилось прийняттям Сеймом у 1991 р. нового закону про систему освіти. Доречно підкреслити, що закон не стільки створював нову систему освіти, а санкціонував необхідні міри перехідного періоду. Автори закону підійшли до нього як до документу тимчасового характеру. Завдяки його прийняттю призупинялась дія закону про освіту 1961 р. Завдяки новому правовому документу було впорядковано та узаконено зміни, що відбулися в польській системі освіти, а саме:

- відмінено монополію держави на створення шкіл та управління ними, а також виокремлено принципи створення недержавних навчальних закладів;

- відкрито дорогу децентралізації щодо управління системою освіти шляхом розширення повноважень двох важелів задля ефективного управління навчально-виховним процесом: директора школи та органів місцевого самоуправління гміни. Директор школи отримував право наймати та звільняти персонал навчального закладу. На органи місцевого самоуправління було покладено обов'язки щодо створення, забезпечення діяльності та фінансування дитячих дошкільних

6. A. Sawisz, *Szkola i monopol. Powstanie Społecznego Towarzystwa Oświatowego*, „Studia nad ruchami społecznymi” 1990, t. III, Warszawa.

закладів та початкових восьмирічних шкіл. Влада гміни отримала право призначати та звільняти директорів шкіл;

- з'явилася можливість відмовитись від одноманітності шкільних програм, в тому числі, завдяки вибору учнів. Було введено програмний мінімум для навчання обов'язкових навчальних предметів, на базі чого дозволялося створювати варіативні програми та підручники.

У законі передбачалося розширення повноважень органів учнівського самоврядування та створення умов, за яких батьки учнів отримували можливість ефективно впливати на діяльність шкіл, відповідні органи управління, а також на Міністерство народної освіти, в тому числі завдяки створенню шкільних рад. Доцільно підкреслити, що наведені вище далекоглядні плани не були реалізовані.

Закон передав дитячі садки в юрисдикцію гмін з 1 січня 1992 р. У той же час обов'язкове передавання у ведення гмін шкіл планувалась з 1 січня 1994 р. Прописані проекти отримали ґрунтовний спротив з боку Союзу польських вчителів (ZNP) та органів місцевого самоуправління. ZNP наполягав на збереженні за учителями статусу державних службовців із одночасним збереженням усіх прав, зазначених у Хартії Вчителя. Після проведення парламентських виборів 1993 р. Сейм прийняв рішення про відтермінування на два роки (до 1 січня 1996 р.) до обов'язкового передавання навчальних закладів у ведення органами місцевого самоуправління.

Важливим предметом дискусії було питання реформування навчальних програм. У 1991 р. було створено бюро з питань реформи та підготовлено документ «Концепція програми загальноосвітнього навчання в польських школах». Ґрунтовною ідеєю було створення умов для використання різних програм з одного навчального предмета. Відповідного, для підтримки єдиного рівня знань передбачалось розроблення відповідних програмних мінімумів. Проекти таких мінімумів створювались в робочих групах, до складу яких входили вчителі-практики та науковці. На початку 1992 р. було проведено 3'їзд усіх робочих груп, під час роботи якого було узгоджено проекти 15 програмних основ (програмних мінімумів). В 1993 р. після зміни керівництва Міністерства народної освіти Бюро з питань реформи було передано у юрисдикцію Інституту досліджень в області освіти, а пізніше – ліквідовано. Міністерством народної освіти було підготовлено доку-

мент «Хороша сучасна школа – продовження перетворень в системі освіти», однак запропонований документ не було затверджено новим урядом, відповідно, заміна правлячої коаліції призвела до суттєвого сповільнення процесів перетворення в сфері освіти в подальші роки.

У 1996 р. було запропоновано новий проект державної політики в сфері освіти «Принципи довготривалої політики держави в сфері освіти з особливим акцентом на програму розвитку вищої освіти»⁷.

Даний документ передбачав:

- розроблення програмних основ та стандартів в сфері освіти, із використанням яких ґрунтовно тлумачилися нові підходи щодо системи оцінювання та екзаменаційної перевірки знань;

- реформу початкової освіти: розширення мережі дошкільних закладів; включення нульового класу в цикл навчання в початковій школі (у зв'язку з цим тривалість навчання в початковій школі триватиме 9 років; в проекті вказувалось на доцільність виокремлення у початковій школі двох етапів – власне початкову школу і гімназію, однак через високі фінансові витрати відмовились від такої ідеї);

- реформу професійно-технічної освіти: поступове зменшення кількості учнів в професійних технічних училищах шляхом організації в їх рамках класів загальноосвітніх ліцеїв і технікумів; уведення трирічних спеціалізованих ліцеїв; розвиток мережі центрів практичного навчання; розвиток мережі центрів наскрізного навчання;

- реформу професійної підготовки вчителів: збільшення кількості педагогічних технікумів; зміна програм щодо підготовки шкільних вчителів, наприклад, уведення одночасної підготовки із двох спеціальностей;

- удосконалення системи оплати праці вчителів шляхом установлення чіткої залежності між розміром заробітної плати та результатами праці педагогів.

Системна підготовка програмної реформи розпочалася спочатку. В травні 1997 р. Міністр народної освіти представив пакет програмних основ, що рекомендувалося до використання в 1998/99 н. р. у польській системі освіти. Програмні основи повинні були стати фундаментом не тільки навчальних, але й виховних програм. Нова

7. Sprawozdanie podkomisji nadzwyczajnej do spraw reformy, 16-17 lipca 1998.

концепція реформи в системі освіти передбачала розробку кожною школою цільової програми виховання молодого покоління, котра повинна стати для батьків одним із критеріїв в процесі добору навчального закладу для своєї дитини.

Після оприлюднення проекту реформи системи освіти розгорнулася широка дискусія, особливо жвавого характеру вона набула навесні 1998 року. На розгляд Сейму Міністерством народної освіти було запропоновано проект поправок до закону про систему освіти. Ретроспективний аналіз численних публікацій та експертних висновків дозволяє підкреслити, що загрозу для реформи представляли наступні фактори:

- відсутність підтримки реформи в учительському співтоваристві;
- недостатній рівень фінансових витрат на освітні цілі;
- виокремлення на передній план організаційної реформи, одночасно нівелюючи значущість реформи навчальних програм, що безпосередньо впливала на якість навчання учнів;
- створення гімназій, що призводило до зростання витрат на реформу системи освіти та формування несприятливих умов для отримання освіти, особливо в сільській місцевості.

З'їзд Союзу польських вчителів (ZNP) щодо відношення до реформи зайняв категоричну позицію. Союз польських вчителів не підтримав⁸:

- рекомендації, що стосуються відміни Хартії Учителя;
- введення освітніх талонів;
- введення гнучкого погодинного навантаження, що стало основою для нарахування заробітної плати;
- плани переведення системи освіти на ринкову основу;
- структурну реформу, що недостатньо опрацьована з програмної, організаційної та фінансової точки зору.

Виступаючи з критикою реформи, ZNP виражав думку більшості учителів, котрі прогнозували повсюдну втрату роботи педагогічними працівниками, або погіршення умов праці у зв'язку зі змінами в контексті перетворень в системі освіти. Головний натхненник реформи – Міністр народної освіти – обіцяв учителям значне підвищення заробітної плати. Однак на засіданні парламентської комісії з питань освіти ним було

8. „Głos Nauczycielski” 1998, nr 39.

зроблено уточнення, згідно з якого на таке підвищення заробітної плати могло розраховувати лише 10-20% кращих учителів країни⁹.

Не зважаючи на різні думки в суспільстві, в 1998 р. Сейм ухвалив проект поправок до закону про систему освіти, на основі якого вводилась нова організаційна структура шкільної освіти. В процесі здійснення адміністративної реформи зберігався попередній спосіб фінансування системи освіти за рахунок дотацій з державного бюджету, а введення освітніх талонів відкладалося до 2000 р. З 1 січня 1999 р. повсюдно вводився новий адміністративний територіальний розподіл. Одночасно розпочався процес передавання шкільних навчальних закладів, за винятком початкових шкіл, у сферу управління повітів, а центри підвищення кваліфікації учителів – в управління воєводств. Однак принцип фінансування вище зазначених навчальних закладів не було чітко визначено.

У листопаді 1998 р. зусиллями ініціативної групи було підготовлено новий варіант програмних основ, що вирізнявся від підготовленого у травні того ж року проекту. Планувалося, що новий варіант програмних основ стане фундаментом для розроблення нових шкільних програм. Міністерством народної освіти було створено конкурс на створення таких програм. Із усього спектру запропонованих на конкурс варіантів програм було обрано та затверджено саме ті з них, котрі могли бути використані в навчально-виховному процесі. Висловлювалися побоювання, що навчання за новими програмами супроводжуватиметься деякими труднощами, оскільки до вересня не встигнуть надрукувати навчальні підручники, а для реалізації новаторських елементів програм необхідно було провести ефективну додаткову підготовку вчителів. Врешті-решт, ефективність та якісне впровадження будь-якої реформи в суспільстві залежить не лише від професіоналізму педагогічного колективу, але й від співпраці з виробничою сферою, підтримкою органів місцевого самоуправління та від ґрунтовного розуміння та педагогічно виваженого поширення нових програм в навчально-виховних закладах. Безперечно, в контексті реформування системи освіти в Україні доцільно врахувати позитивні та негативні метаморфози досвіду перетворень польської системи освіти.

9. Sprawozdanie podkomisji nadzwyczajnej do spraw reformy, 16-17 lipca 1998.

Грина СУХОРОЛЬСЬКА¹

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ ТА М'ЯКОЇ СИЛИ ПОЛЬЩІ НА СХІДНОМУ НАПРЯМІ

Дослідження м'якої сили Польщі та засобів її нарощення на сучасному етапі є цікавим і актуальним питанням, зважаючи на важливе значення цієї країни в регіоні. Упродовж тривалого часу Польща вважалася одним із найвдаліших зразків посткомуністичних трансформацій у напрямі становлення демократичного правління, ринкової економіки та громадянського суспільства. Вказані успіхи самі по собі дозволяли стверджувати, що ця держава володіє певним рівнем м'якої сили та здатна її нарощувати за допомогою відповідної стратегії та заходів громадської дипломатії. Проте внутрішньополітичні зміни у Польщі внаслідок оновлення влади у другій половині 2015 р. змушують здійснити переоцінку реалій і перспектив у цій сфері.

Громадська дипломатія Польщі має давнє коріння. Зокрема історія Польських інститутів – державних закладів, розташованих у інших країнах світу з метою поширення інформації та популяризації культури, сягає кінця 1930 років, коли був створений Інститут польської культури у Будапешті². Втім, саме словосполучення “громадська дипломатія” (пол. *diplomacja publiczna*) увійшло в лексику польського МЗС починаючи з 2000 р. Приблизно у той же час одним із пріоритетних напрямів застосування м'якої сили визнається Східна Європа, зокрема європейські країни СНД³. За визначенням МЗС Польщі, громадська дипломатія охоплює набір стратегічних, концептуальних, аналітичних, координаційних та виконавчих дій із метою впливу на соціальні відносини і громадську думку за кордоном

1. Грина Сухорольська, кандидат політичних наук, асистент кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету “Львівська політехніка”.

2. A. Woroniecka, *Instytuty Polskie jako instrument dyplomacji publicznej w polskiej polityce wschodniej*, “Dyplomacja i bezpieczeństwo” 2013, nr 1(1), s. 146.

3. R. Sadowski, *Poland's Soft Power in Eastern Europe*, in: *The different faces of “soft-power”: the Baltic States and Eastern Neighborhood between Russia and the EU*, eds. T. Rostoks, A. Sprūds, Riga 2015, p. 65.

для забезпечення пріоритетних інтересів Республіки Польща у світі за допомогою засобів і методів, які виходять за межі традиційної дипломатії⁴.

Польська громадська дипломатія реалізується за допомогою складної системи урядових та неурядових структур, що загалом відповідає сучасним реаліям, які вимагають налагодження ефективних контактів із різноманітними цільовими аудиторіями громадськості іноземних держав за допомогою усього арсеналу доступних інструментів. З іншого боку, відсутність єдиного центру управління може спричинити неузгодженість діяльності окремих елементів організаційної структури. На рівні центральних органів виконавчої влади громадською дипломатією займаються Міністерство закордонних справ (у якому створено спеціальний Департамент громадської і культурної дипломатії), а також Міністерство культури і національної спадщини, Міністерство науки і вищої освіти, Міністерство спорту і туризму. Спеціалізованими організаціями є 24 польські інститути у 21 країні світу під керівництвом МЗС, а також Інститут Адама Міцкевича у структурі Міністерства культури і національної спадщини.

Упродовж останніх десятиліть у межах власної громадської дипломатії Польща реалізувала і продовжує реалізовувати чимало заходів і проєктів, які націлені на населення країн, що є її східними сусідами. Зокрема, йдеться про програми допомоги задля розвитку і демократизації, міжнародне телерадіомовлення, культурні та інформаційні проєкти, співробітництво у сфері науки та освіти, налагодження економічних контактів⁵. Проте особливо успішними можна вважати два напрямки роботи. Перш за все, необхідно відзначити проєкти теле- та радіомовлення, спрямовані на населення Білорусі, зокрема супутниковий телеканал “Белсап”, “Білоруське радіо Рація” і “Європейське радіо для Білорусі”, які здійснюють мовлення білоруською мовою. Важливим є те, що згадані інструменти громадської дипломатії базуються на чіткій ціннісній та ідеологічній основі та спрямовані на підтримку демократії та прав людини в

4. *Dyplomacja publiczna*, “msz.gov.pl”, <http://tinyurl.com/l8zcnqj> (access 5.04.2017).

5. В. Оciepka, *Public Diplomacy in the European Union: Models for Poland*, “pism.pl”, p. 4-6, https://www.pism.pl/files/?id_plik=16515 (access 10.04.2017). R. Sadowski, *Poland's SoftPower...*, p. 70-77.

авторитарній державі. Іншим напрямом нарощення м'якої сили є залучення іноземної молоді до навчання в польських університетах. У цій сфері вражаючою є кількість українців, що навчаються у вищих навчальних закладах Польщі, та динаміка зростання цього показника упродовж останніх років (2013 р. – 9747 студентів, 2014 р. – 15123, 2015 р. – 23392, 2016 р. – 30589). За останніми даними 2016 р. українці становлять більш ніж 53% усіх іноземних студентів у Польщі⁶.

На думку окремих дослідників певним недоліком громадської дипломатії Польщі 2000 років є домінування економічного інтересу, що позначається на визначенні пріоритетів та розробці конкретних заходів. З цієї точки зору культура й інші сфери оцінюються за допомогою економічних критеріїв, а основною кінцевою метою стає зростання валового національного продукту держави⁷. Такий підхід застосовується не лише у межах громадської дипломатії чи політики нарощення м'якої сили, а є характерним для усього процесу польської посткомуністичної трансформації. З позиції 2017 р. цілком виправдано стверджувати, що недостатня увага до інших сфер поза економікою могла стати вирішальною передумовою зміни влади у 2015 р. та подальшої відмови від ліберально-демократичного курсу. Зокрема, йдеться про те, що чинник економічного зростання і формування ринкової економіки переважив іншу важливу мету – побудову основ демократичної держави, передовсім повноцінного громадянського суспільства⁸. Повертаючись до громадської дипломатії, можна зробити висновок, що пріоритетність економічного інтересу завадила Польщі сповна реалізувати потенціал сучасних концепцій м'якої та розумної сили, а також нової громадської дипломатії у відносинах зі східними сусідами.

Незважаючи на це, безперечним є той факт, що м'яка сила Польщі все ж помітна у глобальному масштабі. Свідченням цього є її 23-тє місце з-поміж 30-ти провідних країн світу за рівнем їхньої м'якої сили,

6. B. Siwinska, *Best practice in internationalisation: case study of a Polish higher education institutions*, "perspektywy.org", <http://tinyurl.com/kc5lld3> (access 11.04.17).

7. М. Процюк, *Публічна дипломатія як зовнішньополітичний пріоритет Республіки Польща*, "Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова" 2016, № 19, с. 150.

8. P. Baldys, *The rise and fall of Polish civil society*, in: *Society Under Construction: Changes and Challenges*, eds. L. Klymanska, Ya. Turchyn, V. Savka, Lviv 2016, p. 40.

згідно з рейтингом, який розробляє компанія Portland Communications (для порівняння – Росія займає 27, а Китай 28 місця)⁹. Однак очевидно, що це навряд чи є заслугою польської громадської дипломатії. На думку Рафала Садовські, саме європейська складова має вирішальне значення для м'якої сили Польщі. Ця держава, можливо, навіть не є самостійним центром м'якої сили, а залежна у цьому плані від ширшого контексту в межах Європи чи Європейського Союзу¹⁰. У такому випадку основою польської м'якої сили (принаймні на східному напрямі) є європейські ліберально-демократичні цінності, виражені у внутрішній та зовнішній політиці й прихильності до ідей поглиблення європейської інтеграції у період до осені 2015 р.

Прихід до влади партії “Право і справедливість” ознаменував докорінну зміну парадигми польської м'якої сили¹¹. У новій системі координат Польща не має розробленої злагодженої стратегії нарощення м'якої сили засобами громадської дипломатії, а сама ця сфера зовнішньої політики не є пріоритетною для нової влади. Зазначені у документах правлячої партії та її лідерів цінності й позиції не є привабливими та універсальними, зокрема з погляду східних сусідів Польщі. Йдеться, насамперед, про констатацію кризи ліберально-демократичного європейського проекту, центральне місце польської нації та католицької церкви, твердження щодо необхідності повернення до латинсько-християнських витоків європейської цивілізації¹². Безумовно, такі ідеї не можуть служити фундаментом для розвитку відносин із Україною, особливо в умовах війни з Росією та сподівань великої частини українського суспільства на поглиблення інтеграції з ЄС, включаючи утвердження ліберальних цінностей. Розглядаючи перспективи польського впливу на українські цільові аудиторії засобами громадської дипломатії, необхідно враховувати, що рупором євроскептицизму та антилібералізму на пострадянському просторі вже давно стала Росія, з якою у цьому практично неможливо конкурувати.

9. J. Mc Clory, *The Soft Power 30: A Ranking of Global Soft Power 2016*, p. 37, “soft-power30.portland-communications.com”, <http://tinyurl.com/kl4u596/> (access 13.04.17).

10. R. Sadowski, *Poland's Soft Power...*, p. 66.

11. *Change in Poland, but what change? As sumptions of Law and Justice party foreign policy*; “batory.org.pl” 2016, p. 15, <http://tinyurl.com/n37zvja> (access 15.04.2017).

12. *Ibidem*, p. 7.

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

Отже, у теперішній час Польща зіштовхнулася з гострою необхідністю вироблення стратегії спілкування з населенням країн, з якими вона межує на сході. Ігнорування цієї проблеми, разом із веденням політики, яка спрямована на одностороннє “відновлення історичної справедливості”, здатне суттєво підірвати її м’яку силу. Саме за допомогою інструментарію громадської дипломатії можна зберегти напрацювання 25 років розвитку добросусідських партнерських польсько-українських відносин та не допустити заострення протиріч, що особливо важливо в умовах україн непростой ситуації в регіоні.

Katarzyna Julia FURMAN¹

INTEGRACJA POPRZEZ DZIAŁANIA W OBSZARZE WYŻSZEJ EDUKACJI. DOŚWIADCZENIA CLINICAL LEGAL EDUCATION

Edukacja jest jednym z tych pól ludzkiej aktywności, na którym powinno się podejmować zintensyfikowane i strategiczne działania zmierzające do integracji z sąsiadami naszego kraju. Jest to obszar wymagający dużego zaangażowania sił i zrozumienia doniosłości efektów kooperacji w tym obszarze.

Podjęcie tej problematyki ma na celu przybliżenie wypracowanych standardów współpracy międzynarodowej i dobrych praktyk w obszarze działalności uniwersyteckich poradni prawnych (tzw. "klinik prawa") na świecie i zachęcenie do korzystania z tego przykładu.

Legal clinics (kliniki prawa²) to podmioty działające na wyższych uczelniach, w ramach których studenci wyższych lat wydziałów prawa i administracji udzielają porad osobom niezamożnym i zagrożonym wykluczeniem społecznym. Ich istnienie wpisuje się w realizację celów edukacji klinicznej (*clinical legal education*³): przygotowania studentów do wykonywania zawodu prawnika, uwrażliwienia ich na problemy społeczne, zapewnienia pomocy potrzebującym.

Studenci udzielają pomocy w formie pisemnej, po przeprowadzeniu rozmowy z klientami sporządzają kompleksowe opinie prawne, a także – w razie potrzeby – pisma procesowe. Zarówno opinie te, jak i pisma są sprawdzane przez opiekunów poradni – pracowników naukowych uczelni, praktyków.

Kliniki prawa działają na całym świecie. Polska sieć klinik prawa – którą opieką otacza Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych – jest

1. **Katarzyna Julia Furman**, Uniwersytet Warszawski, Centrum Promocji Polskich Nauk Prawnych, Członek Zarządu European Network for Clinical Legal Education.

2. Szerzej zob.: *Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych*, <https://www.fupp.org.pl> (dostęp 5.04.2017) oraz Bridges Across Borders Southeast Asia Community Legal Education Initiative (BABSEACLE), <https://www.babseacle.org/clinical-legal-education/> (dostęp 5.04.2017).

3. Zob. m.in.: *Studencka poradnia prawna. Idea. Organizacja. Metodologia*, red. D. Łomowski, Warszawa 2005; *Metodologia pracy w SPP*, red. I. Kraśnicka, Warszawa 2009.

uznawana za wzorcową (istnieje 25 poradni, wpisanych w działalność wyższych uczelni, działających w oparciu o wypracowane standardy – m.in. objętych obowiązkiem ubezpieczenia), zaś nauczyciele kliniczni i eksperci tego ruchu są cenionymi dydaktykami na świecie. Pierwsza klinika prawa powstała w 1996 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Na Ukrainie kliniki prawa powstawały w latach 1996-1999⁴. M. Lodzhuk wskazuje, że pierwsza klinika prawa rozpoczęła działalność w 1996 na Uniwersytecie im. Tarasa Sevczenki w Kijowie⁵. W początkowym okresie kliniki ukraińskie otrzymywały wsparcie od organizacji pozarządowych, zaś większy nacisk kładziony był na aspekt społeczny istnienia klinik prawa – zapewnienie bezpłatnej pomocy prawnej potrzebującym⁶. Obecnie działa na Ukrainie 46 klinik prawa w pełni realizujących program edukacji klinicznej.

Ruch kliniczny na świecie jest zintegrowany. Odbywają się spotkania i konferencje, podczas których nauczyciele kliniczni oraz studenci wymieniają doświadczenia, omawiają aktualne problemy społeczne. Zawiązują się platformy współpracy międzynarodowej umożliwiające realizowanie międzynarodowych projektów w obszarze edukacji wyższej, międzynarodowe grupy badawcze, sieci wymiany informacji.

Istnieją międzynarodowe organizacje wspierające ruch kliniczny i idee poradnictwa pro bono: np. European Network for Clinical Legal Education (ENCLE⁷), czy też Global Alliance for Justice Education (GAJE⁸). Są to organizacje, które w sposób ciągły wspierają ludzi zaangażowanych w przedmiotowe zagadnienie.

Z dorobku klinicznego czerpać można zarówno w kontekście modelu prowadzenia zajęć na wyższych uczelniach (zajęcia realizowane są w oparciu o aktywne metody nauczania, odbywają się w mniejszych niż zazwyczaj grupach), modelu wypracowania trwałej współpracy międzynarodowej, jak również wypracowanej metodologii prac poradni (szeroko opisanej w literaturze przedmiotu).

4. M. Lodzhuk, *Legal Clinics in Ukraine from Legal Education to Legal Practice*, Odessa 2016, s. 24.

5. Tamże, s. 24.

6. Tamże, s. 25.

7. *European Network for Clinical Legal Education*, <https://www.encl.org> (dostęp 5.04.2017).

8. *Global Alliance for Justice Education*, <https://www.gaje.org> (dostęp 5.04.2017).

Polscy i ukraińscy nauczyciele kliniczni i osoby zaangażowane w ten ruch od lat uczestniczą w konferencjach, szkoleniach i warsztatach. Obecnie rośnie już drugie pokolenie klinicystów, które jest otwarte na obopólną współpracę i wie, jak międzynarodowa wymiana doświadczeń jest istotna dla budowania mostu pomiędzy narodami.

W ostatnich latach przedstawiciele środowiska ukraińskich klinik prawa uczestniczyli m.in. w konferencjach dedykowanych wszystkim klinikom prawa w Polsce, organizowanych przez Fundację Uniwersyteckich Poradni Prawnych (m.in. w Rzeszowie gościliśmy przedstawicieli Narodowego Uniwersytetu Ekonomicznego w Tarnopolu oraz Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyyi National University⁹), zaś polscy eksperci zrealizowali na Ukrainie m.in. strategiczny trening dla członków tamtejszego Stowarzyszenia Klinik Prawa¹⁰.

Wychodząc od powyższego przykładu ku wnioskom o charakterze bardziej ogólnym, wskazać należy, że integracja środowiska akademickiego oraz studenckiego gwarantować może powodzenie projektu integracyjnego między obydwoma narodami. Nawiązane już współpracy oraz projekty wspierać można poprzez:

- realizowanie wspólnych inicjatyw badawczych, zakończonych publikacjami naukowymi,
- uczestnictwo w konferencjach naukowych;
- przygotowywanie dedykowanych szkoleń oraz warsztatów;
- poszukiwanie źródeł finansowych dla wsparcia takich przedsięwzięć;
- animowanie wymiany międzynarodowej zarówno nauczycieli akademickich, jak i studentów;
- organizowanie tzw.: study visits¹¹ oraz letnich szkół (w tym kursów językowych).

9. *XXVI Ogólnopolska Konferencja Uniwersyteckich Poradni Prawnych, Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych*, <http://www.fupp.org.pl/kliniki-prawa/konferencje/269-xxvi-ogolnopolska-konferencja-uniwersyteckich-poradni-prawnych> (dostęp 5.04.2017).

10. *OSCE supports training session on strategic planning for Association of Legal Clinics in Ukraine, Organization for Security and Co-operation In Europe*, <http://www.osce.org/ukraine/243746> (dostęp 5.04.2017).

11. *O roli wizyt studyjnych zob. szerzej*: K. J. Furman, Wizyta studyjna jako element szerzenia idei edukacji klinicznej, w: *Prawo wobec problemów społecznych. Księga Jubileuszowa profesor Eleonory Zielińskiej*, red. B. Namysłowska-Gabrysiak, K. Syroka-Marczewska, A. Walczak-Żochowska, Warszawa 2016, s. 929 i nast.

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

Z pewnością integrację taką ułatwia powstanie i działalności podmiotów o charakterze stowarzyszeń, które mogą być partnerami dla potencjalnych grantodawców. Praca stowarzyszeń i fundacji działających w obszarze wyższej edukacji jest bezcenna w tworzeniu projektów, których celem może być również integracja Polski i Ukrainy.

Wieloletnia integracja środowiska klinicznego pokazała jak doniosłe są jej efekty dla codziennej pracy zaangażowanych w nią osób. Wyrazić można nadzieję, że również w innych obszarach wyższej edukacji efekty integracji i wspólnego dorobku będą trwałe, a umiejętnie podtrzymywane będą również odpowiednio procentować w przyszłości.

ПОЗИЦІЯ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА СТОСОВНО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

На превеликий жаль, минає третя річниця від початку російської агресії проти України. Теперішні події на Сході України свідчать про ескалацію війни, значну кількість людських жертв. Врегулювання українсько-російського конфлікту є пріоритетним завданням для України та всієї міжнародної спільноти. З метою вирішення цієї проблеми було залучено великий спектр міжнародно-правових механізмів, які, на сьогоднішній день, не дали бажаних результатів. Одним із вагомих міжнародних інструментів у врегулюванні міжнародних конфліктів є залучення країн-посередників. Саме цей напрямок активно реалізує Україна, маючи такого стратегічно партнера, як Республіка Польща. Позиція Польщі є однозначною, і полягає у безумовній підтримці збереження територіальної цілісності та суверенітету України². Починаючи з подій 2014 р. агресії Росії проти України та анексії Криму українська держава отримала значну підтримку та допомогу в цьому питанні від країни сусіда.

Приділення уваги до України та забезпечення безпеки Польщі, якій також загрожує агресивна політика Росії, визначені серед головних пріоритетів польської зовнішньої політики. В Польщі вважають, що анексувавши Крим і ввівши війська на Донбас, Росія підірвала глобальний безпековий порядок і знехтувала усіма принципами міжнародного права.

Звичайно ж, без активної участі Польщі у врегулюванні конфлікту на Сході України та забезпеченні суверенітету і територіальної цілісності нашої держави, мова про провідну роль Польщі в регіоні Східної Європи йти не може. Польща підтримує та надає допомогу Україні на багатосторонньому рівні в рамках ООН, ОБСЄ, ЄС і

1. **Олег Цебенко**, к.політ.н., асист. Національний університет «Львівська політехніка».

2. Л. Іванюх, *Глава МЗС Польщі: Російсько-український конфлікт вимагає вирішення*, Польське радіо, <http://www.polradio.pl/5/132/Artykul/233473> (доступ 18.12.2015).

НАТО та на двосторонньому рівні. Виступаючи 9 квітня 2015 року у Верховній Раді України, Президент Польщі Броніслав Коморовський заявив: «Західний світ мусить зрозуміти, що буде безпечний тоді, коли буде безпечною Україна»³.

Польща надала Україні пільговий кредит в розмірі 100 млн. євро на проведення економічних реформ, постійно відправляє гуманітарну допомогу та військове спорядження для українських збройних сил, безкоштовно приймає поранених українських військових на лікування та реабілітацію.

Республіка Польща неодноразово заявляла про своє бажання брати участь у переговорному процесі з врегулювання конфлікту на Сході України. Низка польських експертів неодноразово висловлювала відверте незадоволення відсутністю Варшави на переговорах у Нормандському форматі⁴. Росія не зацікавлена в посиленні ролі Польщі, яка постійно наголошує, що ключ до вирішення конфлікту лежить у Москві, і що Захід не може вимагати від України постійних односторонніх поступок на користь Росії.

З приходом Анджея Дуди на посаду Президента Польщі, її політичний курс відносно України не змінився. Він неодноразово заявляв про необхідність польської підтримки для України та різко засуджував російську агресію. Конфлікт в Україні, як вважають у його партії «Право і Справедливість», не є периферійним питанням, адже політика Путіна націлена на війну у великому масштабі⁵.

Перспективним виглядає реалізація проекту українсько-польсько-литовської бригади (УКРПОЛЛИТБРИГ). Процес її створення триває. Усі сторони ратифікували відповідну угоду. Однак бригада призначена для участі у миротворчих операціях за мандатом ООН (її

3. В. Мартинюк, *Що спонукає Польщу до підтримки України?*, Український незалежний центр політичних досліджень, № 12/737, http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=74:scho-sponuka-polschu-do-p-dtrimki-ukr-a-ni&catid=8&Itemid=201&lang=ua (доступ 10.07.2015)

4. Т. Сидорук, *Позиція держав-членів ЄС щодо російсько-українського конфлікту*, Вісник Львівського університету, 2015, травень, С.17

5. В. Мартинюк, *Що спонукає Польщу до підтримки України?*, Український незалежний центр політичних досліджень, № 12/737, http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=74:scho-sponuka-polschu-do-p-dtrimki-ukr-a-ni&catid=8&Itemid=201&lang=ua (доступ 10.07.2015)

залучення для захисту й оборони однієї із країн не передбачене) та стане каналом поширення польського і литовського досвіду на реформування української армії⁶.

Польща усвідомлює, що її національна безпека напряму залежить від подій на Сході України, яка є безпосереднім сусідом ЄС. У політичному колі існує думка, що можливим є також агресія Москви проти Варшави. Хоча, реалізацію Росією «українського сценарію» проти Польщі польські експерти вважають малоімовірним, оскільки Польща є членом НАТО і ЄС, а на території Польщі немає чітко виражених російськомовних анклавів та російських військових баз. Однак реалізація окремих елементів цього сценарію, враховуючи наявність польсько-російського кордону по Калінінградській області, не виключається, зокрема щодо інформаційних та провокаційних акцій, погроз застосуванням сили, діяльності російських спецслужб, кібер-атак. З урахуванням цього, Польща зацікавлена у зупинці та наданні належної відсічі Росії на Сході України⁷.

Отже, підсумовуючи, варто відзначити, що Республіка Польща є суттєво зацікавленою у якомога швидшому вирішенні конфлікту на Донбасі, припиненні російської агресії та відновленні територіальної цілісності та незалежності України. Перспективним виглядає те, що Польща продовжуватиме докладати зусилля на двосторонньому та міжнародному рівнях для підтримки та допомоги Україні. З самого початку агресії Росії проти України та анексії Криму український народ відчув підтримку Польщі. Необхідним є розвиток стратегічних українсько-польських відносини в майбутньому у всіх сферах, проте безпекова сфера повинна стати пріоритетною. Варто відзначити, що допомога Польщі в боротьбі з російською окупацією України є однією з найбільш дієвих серед усіх держав світу.

6. В. Мартинюк, *Що спонукає Польщу до підтримки України?*, Український незалежний центр політичних досліджень, № 12/737, http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=74:scho-sponuka-polschu-do-p-dtrimki-ukr-a-ni&catid=8&Itemid=201&lang=ua (доступ 10.07.2015)

7. Там само.

Роксана ЩУКІНА¹

КЛЮЧОВІ МОМЕНТИ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

Підтримку Польщею України як і у питаннях європейської інтеграції, так і в російсько-українському конфлікті складно переоцінити. Від самого початку конфлікту Польща веде чітку і визначену політику добросусідства, яка перш за все прослідковується у постійній підтримці української сторони. За останні роки високопосадовці цієї країни неодноразово відвідували Київ, аби запевнити своє дружнє ставлення та надати допомогу. Одним з визначних візитів був приїзд попереднього президента Польщі Броніслава Коморовського у квітні 2015 р. Його виступ у Верховній Раді по праву називають історичним, адже президент неодноразово звертався до минулого обох народів та запевнив про всебічну підтримку України². Під час другого заключного свого візиту на посаді президента, в цей раз до Львова, Б. Коморовський зазначив, що Польща активно підтримує приєднання України до європейського простору, а також завжди готова допомогти Україні побудувати безпеку в регіоні³.

Одним із ключових моментів в історії відносин обох країн став візит чинного президента Польщі Анджея Дуди у 2016 р., якого запросили на святкування незалежності України. Під час цього візиту була підписана спільна декларація з нагоди 25-річчя незалежності України. А. Дуда у своїй промові зазначив, що діалог між країнами щодо історичних питань має бути продовжений, але жодним чином не має працювати на користь третіх країн⁴. Ця декларація ознаменувала дружбу країн всупереч складним моментам історії, а також не-

1. **Роксана Щукіна**, Національний університет «Львівська політехніка».

2. *Історичний виступ президента Польщі Коморовського у ВР*, Eurointegration.com, <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/04/9/7032765/> (доступ 11.04.2017).

3. *Між Україною та Польщею є довіра, підтримка, взаємодопомога та взаємодія – зустріч президентів у Львові*, Офіційне інтернет представництво Президента України Петра Порошенка, <http://tinyurl.com/msdwajj> (доступ 11.04.2017).

4. *Дуда: Польща допоможе Україні з реформами*, Bbc.com, http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/08/160824_duda_kyiv_rl (доступ 11.04.2017).

абияку повагу обох народів та вдячність, адже Польща була першою країною, яка визнала незалежність України.

Політична підтримка України з боку Польщі активно продовжується й сьогодні. Навесні 2017 р. голова МЗС Польщі Вітольд Вашиковський під час свого візиту до України наголосив, що метою його приїзду є, окрім решти, вкотре обговорити, як змусити Москву вивести війська з Донбасу та висловити свою підтримку Україні⁵.

Окрім власне підживлення добросусідських відносин, Польща має ще інші важливі причини ведення політики підтримки української сторони. Одна з них – наближеність до країни-агресора та самого конфлікту. Як відомо з історії, Росія неодноразово позіхала на польські землі та вступала в конфлікти з Польщею, тому досить очікуваними є відчуття поляків, що їх країна може опинитися також під загрозою. Як результат, з початком кризи в Україні значна частина населення Польщі почала більше підтримувати дії НАТО та союз з США⁶. Безпосередня близькість Польщі до зони конфлікту породжує небезпеку в плані захищеності її кордонів від терористичних груп, поставки озброєнь, потоку біженців тощо. Відтак, для держави є нагальним якомога швидке розв'язання цієї кризи, недопущення її поширення та розгортання, а також не менш важливим є припинення свавільних дій Москви.

Приділяючи значну увагу українському питанню, Польща прагне реалізувати свої амбіції щодо лідерства у Центральній та Східній Європі. Звичайно, що без урегулювання конфлікту в Україні та загалом без активної співпраці обох країни реалізувати такі плани Польщі не вдасться. Наскільки активною є така допомога зі сторони Польщі важко сказати однозначно, проте країна веде послідовну політику підтримки на багатосторонньому рівні, зокрема в рамках міжнародних організацій – ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ. До прикладу, реагуючи на конфлікт, НАТО регулярно проводить навчання, а з посиленням кризи на Донбасі організація збільшила свою присутність на території Польщі. Зокрема у

5. Глава МЗС Британії: Ми ніколи не приймемо анексії Криму, ukrinform.ua, <http://tinyurl.com/kcy8uy7>.

6. Захід не повинен йти на компроміс, [Polradio.pl](http://www.polradio.pl), <http://www.polradio.pl/5/132/Artykul/182928> (доступ 11.04.2017).

місті Щецин розміщенні окремі підрозділи Альянсу, призначення яких забезпечує постійну присутність та швидке реагування сил НАТО⁷.

При цьому Польща виступає за активні дії проти агресора, а не умиротворення. Так, Польща багаторазово наполягала на продовженні санкцій ЄС проти Росії, зокрема на останньому саміті з цього питання польська сторона висунула пропозицію продовжити санкції не на півроку, а на 12 місяців, проте така ініціатива поки що не була підтримана всіма країнами⁸.

Не менш важливим для Польщі є курс, який вибере Україна для свого розвитку, чи то проєвропейський, демократичний і стабільний, чи то вона повернеться до сфери впливу Росії. Саме зі становленням нашої країни як європейської держави, Польща взялася допомагати Україні з реформами за європейськими стандартами та стала її адвокатом у ЄС. Польща також виступає за розширення Нормандського формату та підключення до перемовин Польщі. Таку концепцію розширення та реформування запропонував польський президент А. Дуда. Наразі у перемовинах беруть участь чотири країни – Німеччина, Франція, Україна та Росія. Проте, на думку багатьох експертів, розширення Нормандського формату могло б посилити сторону, яка протистоїть Росії у переговорах⁹.

Окрім дипломатичних методів Польща надає і конкретну економічну та гуманітарну допомогу. Серед прикладів можна виділити надання кредиту Польщею у розмірі 100 млн. євро¹⁰. Окрім цього країна долучається до різних програм допомоги для переселенців, надає гранти студентам із Донецької та Луганської областей, а також планує допомагати з розвитком бізнесу та створен-

7. У Польщі розпочнуться навчання НАТО, Tyzhden.ua, <http://tyzhden.ua/News/178920> (доступ 15.04.2017).

8. Саміт ЄС раніше прийняв рішення про чергове продовження санкцій проти РФ, Tsn.ua <https://tsn.ua/svit/polscha-ta-velikobritaniya-zaklikali-posiliti-sankciyi-proti-rf-848014.html> (доступ 17.04.2017).

9. Зміни у зовнішній політиці Польщі: виклики і можливості для України. Аналітична записка, Національний інститут стратегічних досліджень, <http://www.niss.gov.ua/articles/1912/> (доступ 17.04.2017).

10. Що спонукає Польщу до підтримки України? Український незалежний центр політичних досліджень, <http://tinyurl.com/l336gkh> (доступ 17.04.2017).

ням освітніх програм на сході України¹¹. Польща неодноразово надавала гуманітарну допомогу на суму близько 1 млн. доларів, а також запрошує на реабілітацію та лікування військових з України¹².

Значні кроки були зроблені у військовій співпраці, зокрема у 2015 р. реалізувалася ідея зі створенням Литовсько-польсько-української військової бригади. Від Польщі у бригаді служить близько 3000 військовослужбовців, від України – 545, від Литви – 350. Командування розташовується в місті Люблін, Польща. Створення «ЛитПолУкрбриг» є свідченням продуктивної військової співпраці між країнами і готовності до виконання спільних бойових завдань. Хоча ця бригада має брати участь у міжнародних операціях з підтримки та гарантування миру під егідою ООН, НАТО та ЄС, радше аніж захищати кордони держав-засновниць бригади, така ініціатива може перерости у плідну та тривалу співпрацю цих країн. Також в майбутньому планується, що «ЛитПолУкрбриг» може стати основою для формування бригади бойової групи ЄС. Окрім цього 5 березня 2015 р. був підписаний протокол про співпрацю між Радою національної безпеки та оборони (РНБО) України та Бюро національної безпеки Польщі, що стало вираженням потреби співпраці та відобразило волю президентів обох країн, яку вони висловили під час річниці Євромайдану¹³. Неодноразово Польща і Україна проводили спільні військові навчання, під час яких були присутні польські військові інструктори, скеровані для підвищення кваліфікації українських воєнних (в рамках програми НАТО)¹⁴.

В енергетичній сфері Україна отримує близько 4 млн. куб. м газу з Польщі, після того, як припинилися поставки газу з Росії. Також був підписаний документ про інтеграцію газотранспортних систем Республіки Польщі та України, аби збільшити обсяги імпорту газу з Європи до України та мати можливість зберігати європейський газ

11. *Польща розглядає декілька варіантів гуманітарної допомоги Україні на сході*, Ukrinform.ua, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2182363-polska-rozgladae-varianti-dopomogi-ukraini-na-shodi-gosevska.html> (доступ 17.04.2017).

12. *В Харківську область прибули 33 машини з польської гумдопомогою для переселенців із зони АТО*, Rbc.ua, <http://www.rbc.ua/ukr/news/v-harkovskuyu-oblast-pribyli-33-mashiny-s-polskoj-gumpomoshchyu-19122014112200> (доступ 17.04.2017).

13. *Україна і Польща підписали угоду про співпрацю в безпековій сфері*, Ukrinform.ua, <http://tinyurl.com/l4emfzh> (доступ 17.04.2017).

14. *Як сусідні країни допомагають Україні протистояти російській агресії*, Ua.112.ua, <http://ua.112.ua/statji/Yak-susidni-krainy-dopomahaiut-Ukraini-protystoiaty-rosiiskii-ahresii-220695.html> (доступ 17.04.2017).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

в українських сховищах. Такі кроки стали надзвичайно важливими для переорієнтації України на європейський газовий ринок в умовах агресії з боку Росії і, звичайно, не були б можливі без допомоги і згоди західного сусіда – Республіки Польщі¹⁵.

В останні роки дуже часто піднімалися питання минулого обох народів, які ставили під загрозу українсько-польські відносини. До таких моментів слід також віднести резолюцію Сейму про визнання геноциду поляків на Волині в часи Другої світової війни¹⁶, а також гострі висловлювання з цього приводу відомих політиків, як Польщі, так і України щодо трагічних сторінок історії обох народів. Але попри такі заяви, залишалася однозначна підтримка України в рамках врегулювання конфлікту на Сході України та невизнання анексії Криму, а політичні та ділові відносини між сусідами все одно продовжуються та розвиваються.

Отже, можна зробити висновок про тісну співпрацю обох країн в політичній, економічній, військовій, енергетичній та інших сферах, яка тільки посилилася в часи російсько-українського конфлікту. Серед визначних моментів хотілося би виділити спільну політичну декларацію з нагоди 25-річчя незалежності України, створення «ЛитПолУкрбриг» для спільних воєнних операцій, а також надання значної фінансової підтримки польської сторони задля усунення наслідків війни та розвитку країни в європейському напрямку.

Звичайно, багато питань відносин України та Польщі постає у історичній площині. Сторінки історії є часом досить дискусійні з позиції обох народів, а впровадження нових резолюцій, чи то висловлювання політиків обох країн на цю тематику робить ці питання тільки гострішими. Зважаючи на залежність однієї сторони від іншої, спільну історію, як Польщі, так і Україні важливіше зосередитися на сучасних відносинах та будувати їх на основі ефективного та взаємовигідного партнерства, протидіяти міжнародній агресії спільно заради добробуту в своїх країнах та регіоні.

15. *Оператори газотранспортних систем України та Польщі підписали угоду щодо розширення системи газопроводів*, Укртрансгаз, <http://tinyurl.com/nyckwwn> (доступ 17.04.2017).

16. *Що ухвалив Сейм Польщі?* Переклад резолюції про визнання геноциду на Волині, Eurointegration.com, <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/07/22/7052488/> (доступ 17.04.2017).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

**POLSKA-UKRAINA:
KWESTIE WEWNĘTRZNE I
MIĘDZYNARODOWE**

**ПОЛЬЩА- УКРАЇНА:
ВНУТРІШНІ ТА МІЖНАРОДНІ
ПИТАННЯ**

OCENA I PRZEWIDYWANIA STOSUNKÓW POLSKO-UKRAIŃSKICH

Celem prezentowanego artykułu jest próba odniesienia się do oceny dotychczasowych oraz przewidywanych przyszłych tendencji w sferze stosunków Polski i Ukrainy. Z racji wspólnego sąsiedztwa, współpracy na płaszczyźnie gospodarczej, czy choćby ze względu na liczne zaszłości historyczne, istnieje potrzeba rozwijania stosunków pomiędzy obydwooma państwami. W polityce zagranicznej Polski po 1989 roku, problematyka stosunków z Ukrainą zawsze zajmowała istotne miejsce, mieszcząc się w ramach polityki sąsiedzkiej. Obserwacja licznych przekazów medialnych skłania do refleksji, że tematyka ta przewijała się jako istotny element kształtowania i realizacji założeń polityki zagranicznej. Warto bliżej przyrzeć się результатам wspólnych kontaktów, jak również spróbować przyjąć pewne prognozy przyszłych relacji państwami tych dwóch państw.

W aspekcie relacji politycznych, w ostatnich latach strona polska przy różnych okazjach utrzymywała kierunek proukraiński. Uwidoczniło się na przykład polskie poparcie dla negocjowanej w trakcie kilku lat umowy między rządem ukraińskim a decydentami Unii Europejskiej w zakresie partnerstwa politycznego i handlowego. Równie ważne znaczenie miało poparcie udzielone Ukrainie w obliczu toczącego się od 2014 roku konfliktu tego państwa z Federacją Rosyjską. Polska wraz z państwami UE solidarnie potępiła interwencję wojskową Rosji we wschodniej części Ukrainy. Podobnie było w przypadku przyłączenia Krymu do rosyjskiego terytorium. Polska zagłosowała również za integralnością Ukrainy w podczas głosowania członków Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 27 marca 2014 roku, które zakończyło się przyjęciem Rezolucji nr 68/262². Można ocenić, że był to ważny przejaw poparcia ukraińskiej jedności narodowej i potępienia ingerencji Rosji w w sprawę wewnętrzne państwa ukraińskiego.

1. lic. Oliwia Sawicka, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

2. W. Czaplński, A. Wyrozumska, *Gdzie i jak mogą się skarżyć uczestnicy konfliktu na Ukrainie?*, „Studia Prawnicze KUL” 2015, nr 2, s. 123.

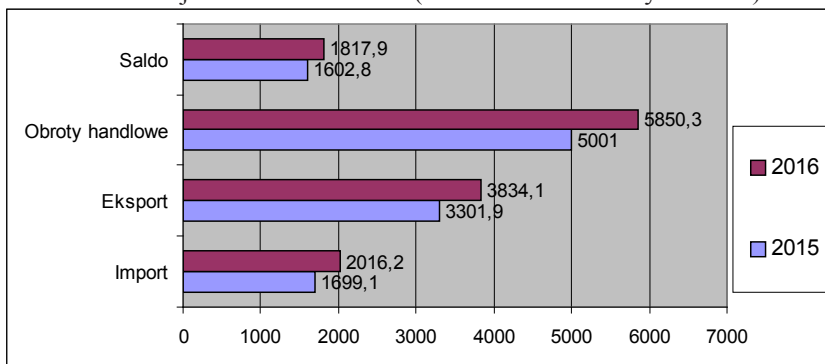
W obliczu rozwoju sytuacji w bliskim sąsiedztwie Rzeczypospolitej Polskiej, polski rząd od 2014 roku przyjął strategię pragmatyzmu. Zgadzano się z decydentami unijnymi co do potrzeby wspierania pozycji geopolitycznej Ukrainy i przeciwdziałania uczynienia z tego państwa rosyjskiej strefy wpływów. Promowano wizję integracji Kijowa z UE, mimo braku formalno-prawnych możliwości akcesji tego państwa do struktur unijnych. Wspieranie niezależności Ukrainy było jednym z głównych założeń polskiej polityki wschodniej. Oprócz tego, stosunki polsko-ukraińskie na płaszczyźnie politycznej obfitowały w wiele sukcesów. Za takie należy uznać choćby systematyczne organizowanie posiedzeń Ukraińsko-Polskiego Forum Partnerstwa (ostatnie z 15 marca 2017 roku), organizowanie spotkań prezydentów obu państw w ramach tzw. Komitetu Konsultacyjnego Prezydentów Ukrainy i RP (ostatnie z 3-4 marca 2016 roku), czy też organizowanie konsultacji międzyrządowych między obydwoma państwami. Polska i Ukraina omawiały ponadto mechanizmy współpracy regionalnej, w tym współpracy w sferze ochrony granicy, a z inicjatywy polityków powołano do życia Ukraińsko-Polską Komisję Międzyrządową ds. Współpracy Gospodarczej. W ostatnich latach posłowie brali również udział w dwustronnych zgromadzeniach i formach współpracy parlamentarnej, jak choćby w Zgromadzeniu Parlamentarnym Polski i Ukrainy³. Warto dodać, że w 2014 roku szef polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Radosław Sikorski, uczestniczył w negocjacjach politycznych w celu wygaszenia wydarzeń zwanych „Euromajdanem”, tj. konfliktu między obozem rządzącym W. Janukowycza a protestującymi obywatelami i opozycją. Polska dyplomacja podjęła wiele wizyt, aby uczestniczyć w procesie pokojowej normalizacji trudnej sytuacji na Ukrainie⁴.

Ważnym elementem oceny stosunków polsko-ukraińskich wydaje się aspekt gospodarczy. Można to lepiej wyjaśnić dzięki danym przedstawionym za pomocą wykresu 1.

3. *Stosunki polityczne*, Ambasada Ukrainy w RP, <http://poland.mfa.gov.ua/pl/ukraine-pl/diplomacy> (dostęp 15.07.2017).

4. A. Kowalczyk, *Polityka Polski wobec Ukrainy w 2014 r. - próba bilansu*, „Biuletyn Opinii” 2015, nr 3, s. 4.

Wykres 1. Podstawowe dane na temat polsko-ukraińskiej wymiany handlowej w latach 2015-2016 (w mln dolarów amerykańskich)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: B. Musiałowicz, *Wymiana handlowa z Ukrainą w 2016 r.*, <https://ukraine.trade.gov.pl/pl/aktualnosci/238234,wymiana-handlowa-z-ukraina-w-2016-r.html> (dostęp 15.07.2017).

Jak wynika z powyższych danych, zarówno w 2015, jak i w 2016 roku, Polska utrzymała dodatnie saldo wymiany handlowej z Ukrainą. Wartość eksportu wyraźnie przewyższała wartość importu, a przy tym w analizowanych latach dynamika eksportu rosła szybciej niż dynamika importu. Należy zwrócić uwagę na rosnące obroty handlowe między obydwooma państwami (o około 17% w krótkiej perspektywie dwóch analizowanych lat). Takie wyniki pozwalały umacniać współpracę gospodarczą, co można ocenić jako korzystne dla obydwu państw.

W poniższej tabeli 1 przedstawione zostały dane na temat dominujących towarów w polsko-ukraińskiej wymianie handlowej.

25 lat «Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy» – próba bilansu

Tabela 1. Dominujące kategorie towarów w polskim eksporcie i imporcie w relacjach z Ukrainą w 2015 roku (w %)

EKSPORT NA UKRAINĘ	IMPORT Z UKRAINY
Wyroby przemysłu elektromaszynowego – 21,12%	Wyroby metalurgiczne – 22,4%
Produkty mineralne – 21,07%	Artykuły rolno-spożywcze – 20,9%
Produkty przemysłu chemicznego – 20,06%	Wyroby przemysłu elektromaszynowego – 17%
Produkty rolno-spożywcze – 11,8%	Produkty mineralne – 13,8%
Wyroby metalurgiczne – 9%	Artykuły drzewno-papiernicze – 9,7%
Artykuły drzewno-papiernicze – 5%	Wyroby przemysłu lekkiego – 4,1%
Wyroby przemysłu lekkiego – 4%	Produkty przemysłu chemicznego – 3,6%
Materiały budowlane oraz szkło – 2,7%	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ambasada RP w Kijowie, *Informator ekonomiczny. Ukraina*, Kijów 2016, s. 25.

Analizując uzyskane dane, można zauważyć, że struktura eksportu oraz importu Polski w kierunku ukraińskim, istotnie się różniła. Największe znaczenie miała zdecydowanie sprzedaż maszyn i urządzeń, produktów mineralnych oraz wyrobów przemysłu chemicznego. Jeśli chodzi o kupowanie towarów z Ukrainy, to dominowały zakupy produktów metalurgii oraz produktów rolno-spożywczych, a na kolejnym miejscu znalazły się maszyny oraz urządzenia. Interesującym faktem może wydawać się zwłaszcza duża dysproporcja w kupnie i sprzedaży produktów rolno-spożywczych. Opisywana różnica na korzyść zakupów takich produktów z Ukrainy mogła być podyktowana ich znacząco niższą ceną.

Do końca 2015 roku polskie firmy zainwestowały na Ukrainie ponad 793 mln dolarów amerykańskich, a Polska zajęła pod tym względem 11. miejsce w gronie największych inwestorów zagranicznych na Ukrainie. Największy udział, wynoszący 40%, zanotowano w przypadku inwestycji w sektorze finansowo-ubezpieczeniowym. Ukraińskie inwestycje w Polsce w tym czasie wyniosły z kolei 206,3 mln dolarów amerykańskich⁵. Ich

5. *Informator ekonomiczny. Ukraina*, Ambasada RP w Kijowie, Kijów 2016, s. 26-27.

wartość była zatem niespełna 4-krotnie niższa niż aktywność inwestycyjna ze strony polskich firm na Ukrainie. Istotne nadwyżki i możliwość ekspansji przez te ostatnie na rynek ukraiński stanowiły ważny element korzystnej oceny współpracy inwestycyjnej ze wschodnim sąsiadem RP.

Warto również wspomnieć o przejawach polsko-ukraińskich stosunków w sferze kulturalnej. Szczególnie Polsce zależało na wyjaśnieniu pewnych trudnych zaszłości historycznych, takich jak sprawa mordu polskich obywateli na Wołyniu podczas II wojny światowej. Obie strony potępiały incydenty wśród społeczeństw, które godziły w podstawy wzajemnego zaufania i solidarności narodowej. Przykładem może być tu potępienie aktów wandalizmu i nacjonalizmu przeciwko polskim cmentarzom w miejscowościach Podkamień i Bykownia na Ukrainie przez rządy i dyplomację obu państw na początku 2017 roku⁶.

W latach 2010–2017 starano się rozwijać stosunki społeczno-kulturalne również na innych płaszczyznach. Interesującym przykładem mogą być spotkania w ramach organizacji Mistrzostw Europy w piłce nożnej EURO 2012. Należy uznać, że obydwa państwa sprawnie zorganizowały tą międzynarodową imprezę dużej rangi. Wpojone praktyki mogą posłużyć również w przyszłości, jeśli Polska i Ukraina zdecydują się zorganizować podobne imprezy. Korzystnie należy ocenić też organizowanie Forum Ekonomicznego dla umacniania różnych poglądów i wymiany doświadczeń między ludźmi ze świata biznesu, polityki i organizacji społecznych. Polska i Ukraina rozwijały stosunki kulturalne również dzięki organizowaniu spotkań przedstawicieli Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków (ostatnie jak dotychczas, czwarte takie posiedzenie odbyło się w Krakowie w dniach 27–30 marca 2017 roku)⁷. Wszystkie przedstawione argumenty świadczą o tym, że polsko-ukraińskie stosunki nie ograniczały się wyłącznie do kwestii politycznych czy gospodarczych, ale były rozszerzane o próbę stworzenia oraz umocnienia dialogu społecznego i wymiany kulturalnej.

Jeśli chodzi natomiast o przewidywania możliwego rozwoju stosunków polsko-ukraińskich w nieodległej przyszłości, to należy wskazać na kilka możliwych tendencji, do których należą m.in.:

- kontynuowanie przez Polskę rządowego tonu polityki równowagi w swoim wschodnim sąsiedztwie, który może przybrać wyraz

6. *Ukraina: cmentarz w Bykowni pomazany farbą*, Polska Agencja Prasowa, <http://www.pap.pl/aktualnosc/news,783167,ukraina-cmentarz-w-bykowni-pomazany-farba.html> (dostęp 15.07.2017).

7. *Stosunki polityczne*, Ambasada Ukrainy w RP, <http://poland.mfa.gov.ua/pl/ukraine-pl/diplomacy> (dostęp 15.07.2017).

negowania racji Rosji w prowadzeniu działań zbrojnych na obszarze wschodniej Ukrainy;

- podniesienie przez Polskę rangi konfliktu ukraińsko-rosyjskiego dla ochrony bezpieczeństwa europejskiego w ramach ONZ z racji uzyskania przez nią statusu niestałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ;
- brak możliwości zapobiegnięcia wybuchom niechęci narodowościowej wobec drugiej strony wśród członków niektórych grup w obu państwach. Tyczy się to zwłaszcza możliwych dalszych aktów wandalizmu oraz profanacji miejsc związanych z Polską na Ukrainie;
- dalsze poważne trudności w rozwiązaniu historycznego sporu o rolę ukraińskich nacjonalistów z UPA w antypolskich działaniach podczas drugiej wojny światowej z racji odmiennego traktowania przez oba państwa roli tej organizacji (zbrodniczy charakter w ocenie RP i ultymowanie pamięci o niej w ocenie Ukraińców).

Wydaje się, że choć Ukraina nie posiada takiej rangi w dziedzinie współpracy gospodarczej z Rzeczpospolitą Polską, jak Republika Federalna Niemiec, czy choćby Federacja Rosyjska, to jednak można założyć, że strona polska będzie dążyć do tego, aby Kijów nie znalazł się ponownie w rosyjskiej strefie wpływów. Polsce pozostają środki na arenie międzynarodowej, aby podnosić sprawę ukraińsko-rosyjskiego konfliktu i angażować się w dyplomację unijną potępiającą rosyjskie działania zbrojne na Ukrainie. Rozbieżności w ocenie historycznej pewnych wydarzeń z polsko-ukraińskich stosunków wydają się trudne do pogodzenia, co może osłabiać współpracę społeczno-kulturalną w nieodległej przyszłości. Z drugiej jednak strony, już na podstawie badań z początku XXI wieku sformułowano wniosek, że stosunkowo wielu Polaków traktowało Ukrainę jako ważne państwo w Europie⁸. Silna Ukraina wydaje się być stabilizatorem sytuacji we wschodnim sąsiedztwie nie tylko Polski, ale również całej UE. W związku z tym, można spodziewać się dalszych prób umocnienia polsko-ukraińskich stosunków, co może przynieść wymierne korzyści obydwu stronom.

8. J. Konieczna, *Polska-Ukraina. Wzajemny stosunek*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2001, s. 8.

Anna KULESZEWICZ¹

BELARUS - BETWEEN POLAND AND UKRAINE: PROSPECTS FOR REGIONAL POLITICAL AND ECONOMIC COOPERATION

Belarus is an average size country in the East-Central Europe, bordered on the west with Poland, on the north with Lithuania and Latvia (members of the European Union and NATO), on the east Russia (raising now as a main opponent for “Western Europe”), and on the south with Ukraine, inhabited by about 9.5 million people² (National Statistical Committee of the Republic of Belarus, 2016). Belarus is considered to be ruled by authoritarian president Alexander Lukashenka and to be strongly dependent on Russian subsidies³. But even if Belarusian integration and cooperation with Russian Federation seems to be crucial for this state, it’s also worth to take a look at its relations with Poland and Ukraine and also – the possibilities that may be offered by cooperation of these three countries.

Poland, Ukraine and Belarus are three neighbour countries and despite of some differences, it is easy to find connections among them: cultural (Slavic nations), historical and economic. One of the most specific aspects for all three states is their geopolitical location: in the centre of the continent, between East and West, where Poland is to play a role of the biggest border-country of European Union, Ukraine and Belarus – as specific sphere, “corridor” between Russia and the western world. This location may be not only a challenge for described countries, but also brings much possibilities for tripolar relations and partnership.

Belarusian – Ukrainian relations

Independent Belarus and independent Ukraine established diplomatic relations in December 1991. In June 1992 the Embassy of Ukraine in

1. mgr **Anna Kuleszewicz**, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

2. *Natsyonalnyi statisticheskiy komitet Respubliki Bielaruś*, <http://www.belstat.gov.by/bitrix/urlrewrite.php> (access 2.05.2017).

3. A. Nice, *Playing both sides: Belarus between Russia and the EU*, „DGAPanalyse” 2012, No. 2, p. 5.

Belarus was opened. In October 1993 a Belarusian diplomatic mission in Kiev appeared. Another important point in the initial diplomatic relations between Belarus and Ukraine after 1991 was the establishment of the Treaty of Good Neighborhood and Cooperation, which was established on August 17, 1995, during the visit of Alexander Lukashenko in Kiev. Diplomatic relations were completed in 1997 when a state frontier agreement was established.

However, not only the development of political relations was important for both countries; also economic cooperation was essential and as statistics show, level of collaboration has been growing steadily, and as it should be noticed, Belarusian exports to Ukraine are permanently dominant (Belstat).

As recent developments show, further economic cooperation is crucial for relations between Belarus and Ukraine, what was confirmed by the presidents of both countries at the meeting that took place in April 27. This declaration arises from indicators that show great dynamics of growth of mutual trade in 2016, what is also connected with improvement of Ukrainian's economic situation. Intensified cooperation is about spheres of mechanical engineering (such as agricultural machine building) and energetic sector – possibility of export of Ukrainian electricity to Belarusian consumers. Moreover, Ukraine announced will of inviting Belarusian enterprises to take part in tenders for road construction⁴ (president.gov.ua, 2017).

Belarusian – Polish relations

Belarusian relations with Poland did not work out so well, despite the fact that Poland was one of the first countries to recognize the independence of the new republic. Interstate relations were established on March 2, 1992. After the presidency of Lukashenka in Belarus and the clear Belarusian willingness to tighten cooperation with Russia, relations with Poland were fluctuating, taking place on a “critical dialogue” basis.

Despite not very favourable political relations, trade between the two countries has grown over the last 25 years. In 2004, the “Economic Cooperation Agreement between the Government of the Republic of Poland and the Government of the Republic of Belarus” was approved

4. President of Ukraine – Petro Poroshenko, *Ukraine and Belarus to enhance economic cooperation – meeting between the two Presidents*, <http://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-bilorus-aktivizuyut-ekonomichnu-spivpracyu-zustr-41130> (access 4.05.2017).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

and since then cooperation has begun developing. Poland exports mainly mechanical and electrical equipment, hardware, chemical products, plastics. Among Belarusian export to Poland we can find mineral products, chemical products, as well as products of common metals: crude oil, potassium, gas and cement⁵.

Recently, some warming of diplomatic relations between Warsaw and Minsk has been observed – talks have been taken and Polish high-level politicians (Foreign Minister Witold Waszczykowski, Deputy Prime Minister Mateusz Morawiecki, Speaker of the Senate Stanisław Karczewski) paid official visits to Belarus and met with representatives of Belarusian state authorities, including President Lukashenka.

Political talks brought new perspectives for Polish-Belarusian economic development. In 2016, the 20th Polish-Belarusian Business Forum “Good Neighborhood 2016” was held, giving great hope for the development of mutual cooperation as well as for the support of Polish entrepreneurs who would like to enter the Belarusian market.

Tripolar regional cooperation

The location of Poland, Belarus and Ukraine gives not only opportunities for national but also for regional cooperation. There is an already existing program, aimed to support business ventures: “Cross-Border Cooperation Program Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020”. The program strategy was based on the socio-economic analysis that helped to identify common priorities at the national and regional levels of the three countries. The main objective of the program is to support cross-border development processes between Belarus, Ukraine and Poland and is based on three strategic purposes of cross-border cooperation:

“1. Promotion of economic and social development in the regions on both sides of the common border;

“2. Solving common challenges in the areas of environmental care, public health, security and protection;

“3. Promotion of better conditions and rules to ensure the mobility of people, goods and capital”⁶.

5. J. Siedlecka-Siwuda, *Polska-Białoruś. Stan obecny i perspektywy współpracy*, <http://www.psz.pl/117-polityka/polska-bialorus-stan-obecny-i-perspektywy-wspolpracy> (access 5.05.2017).

6. Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina, <http://www.pbu2020>.

The Program aims to support cooperation mainly in border regions, and its branches are located in strategic locations: Brest (Belarus), Lviv (Ukraine) and Rzeszów (Poland). The largest ideas related to the Program are infrastructure projects that may involve contractors from all three countries⁷. They give a chance to revive the border cooperation of closest neighbours, deepen the establishment of trade and service collaboration, revitalize the economy, and may also have positive impact on development of relations between people and finally, cultural cooperation.

Local municipalities are highly interested in the Program – such as Polish community of Biszczka, which hopes to gain a lot of in regional cooperation with both, Ukraine and Belarus – now the municipality hopes to positively consider the plan of Biszczka center modernization which is to be implemented by the University of Warsaw in the Ukrainian Lutsk⁸. Another one from the interested group is Polish Community of Łomża, that hopes for development of intensive and fruitful cooperation with Belarus and Ukraine⁹.

Infrastructure projects allow for the development of such areas as tourism (increasing the attractiveness of certain places, improving migration by the construction of new border crossings – such as the construction of the new railway crossing point in Siemianówka), transport (road construction), safety and security (infrastructure supporting the police and fire brigade at Polish-Belarusian border, dynamic response information system on crimes and other events in Lviv)¹⁰.

There are also conditions for the broad development of tripartite cooperation (and perhaps – even extended to cooperation across whole Europe) also at the state level. Much may depend on the latest strategy of the Eastern Partnership program. In April 2017 a meeting of foreign ministers of the Visegrad Group countries was held, during which the issue of Eastern Partnership was discussed. According to the Polish Minister for Foreign Affairs, Witold Waszczykowski, the Eastern Partnership is

eu/pl (access 6.05.2017).

7. Ibidem.

8. *Współpracuj z Białorusią i Ukrainą*, „Nowa Gazeta Biłgorajska”, <https://gazetabilgoraj.pl/artukul/wspolpracuja-z-bialorusia/200267> (access 7.05.2017).

9. *Współpraca z Białorusią i Ukrainą*, TVP3 Białystok, <https://bialystok.tvp.pl/28403102/wspolpraca-z-bialorusia-i-ukraina> (access 7.05.2017).

10. Program Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina, <http://www.pbu2020.eu/pl> (access 7.05.2017).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

“a priority for the Visegrad, the whole region and the European Union” and presents currently the only instrument of conduction of the European Union policy towards the Eastern states, that must be strengthened (msz.gov.pl, 2017). Strengthening and intensification of Eastern Partnership may give much more new opportunities for further development of cooperation between Belarus and Ukraine with Poland.

Although, the details of the current strategy for the Eastern Partnership are not yet known, the general discussion was taken under the motto of «connectivity». Like the Cross-Border Cooperation Program, the Eastern Partnership actions are intended to support the joint development of transport and infrastructure, which would have to benefit both the EU Member States and the Eastern Partnership countries. According to Minister Waszczykowski, better infrastructure and transport have a significant impact on people-to-people contacts and closer political and economic cooperation, which again brings opportunities for the new trade agreements, strengthening the economic situation in the region and bringing the Eastern Partnership countries closer to the Union¹¹.

There is also a hope, that the development of infrastructure could influence the development of contacts and cooperation in the Polish-Belarusian-Ukrainian border regions, not only at the business and commercial level, but also at the cultural sphere.

11. *Ministrowie spraw zagranicznych Grupy Wyszehradzkiej i państw regionu o przyszłości Partnerstwa Wschodniego*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/partnerstwo_wschodnie/ministrowie_spraw_zagranicznych_grupy_wyszehradzkiej_i_panstw_regionu_o_przyszlosci_partnerstwa_wschodniego_pw.jsessionid=576A561C06A38D8362C479AD239DDB66.cmsap1p (access 7.05.2017).

Ivanna Chaikovska¹

ANALIZA PORÓWNAWCZA SEKTORA BANKOWEGO W POLSCE I NA UKRAINIE W LATACH 2007-2016: PODOBIEŃSTWA, RÓŻNICE ORAZ PERSPEKTYWY WSPÓŁPRACY

W Polsce struktura sektora bankowego składa się z Banku Centralnego (Narodowego Banku Polski), 36 banków komercyjnych, 27 oddziałów instytucji kredytowych oraz 558 banków spółdzielczych (stan na dzień 31.12.2016 według danych Komisji Nadzoru Finansowego – KNF) (rys. 1). Podobnie jak w Polsce, sektor bankowy na Ukrainie ma układ dwupoziomowy. Na czele ukraińskiego systemu bankowego stoi Narodowy Bank Ukrainy, a drugi filar składa się wyłącznie z banków komercyjnych, których liczba na koniec 2016 roku wynosiła 96 (według danych Narodowego Banku Ukrainy – NBU) (rys. 2). Zasadnicza różnica między strukturą polskiego i ukraińskiego sektora bankowego polega na tym, że na Ukrainie nie funkcjonują podmioty prowadzące działalność bankową w formie banków spółdzielczych oraz oddziałów instytucji kredytowych (choćby ustawodawca ukraiński przewiduje taką możliwość). Motywem stworzenia banków spółdzielczych (oprócz osiągania zysków) jest efektywne zaspokajanie potrzeb finansowych klientów indywidualnych i instytucjonalnych w środowisku lokalnym (lub w poszczególnych sektorach), co przekłada się na zrównoważenie rozwoju całego rynku finansowego oraz właściwe finansowanie realnej gospodarki. W nawiązaniu do tego, powstaje pytanie, dlaczego spółdzielcy/właściciele nie decydują się na założenie banku spółdzielczego na Ukrainie. Odpowiedź na to pytanie kryje się w specyficznych warunkach prowadzenia działalności bankowej na Ukrainie, podstawą których są wyłącznie przesłanki komercyjne.

Na koniec 2016 roku na Ukrainie funkcjonowało 96 banków (w tym 38 banków z zagranicznym kapitałem). Jest to prawie trzy

1. mgr Ivanna Chaikovska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Instytut Allerhanda.

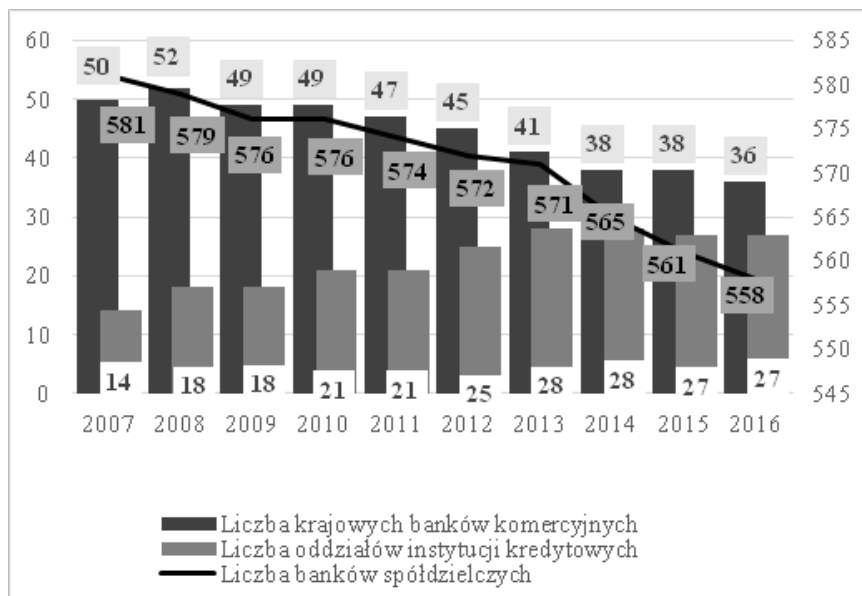
razy więcej niż w Polsce (jeżeli brać pod uwagę wyłącznie ilość banków komercyjnych). Siedem razy mniej, niż polskich podmiotów prowadzących działalność bankową (jeżeli brać pod uwagę łączną liczbę banków komercyjnych, banków spółdzielczych oraz oddziałów instytucji kredytowych - 621 podmioty) (rys. 1 oraz 2). Zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie można dostrzec spadającą tendencję w liczbie podmiotów prowadzących działalność bankową w latach 2007-2016. W latach 2007-2016 liczba banków spółdzielczych zmniejszyła się o 23 jednostek (z 581 w 2007 r. do 558 w 2016 r.). Banków komercyjnych – o 14 (z 50 w 2007 r. do 36 w 2016 r.). Natomiast ilość oddziałów instytucji kredytowych w Polsce wzrastała do 2014 roku (z 14 w 2007 r. do 28 w 2014 r.) i ustabilizowała się w latach 2015 i 2016 (rys. 1).

Na Ukrainie, wyraźna tendencja spadkowa w liczbie banków komercyjnych została zauważona w latach 2014-2016, kiedy zostało zlikwidowanych 67 banków (rys. 2), w efekcie czego ukraiński system bankowy stracił 435 mld hrywien (około 67 mld zł) aktywów. Odpowiada to około 22 proc. PKB Ukrainy². Mocna fala bankructw banków była spowodowana różnymi czynnikami (ryzykowna działalność kredytowa banków, znaczna liczba nierentownych banków, nieadekwatna polityka NBU itp.). W odpowiedzi na masowe bankructwa, w dniu 4 lutego 2016 roku, zarząd NBU przyjął uchwałę nr 58 w celu poprawy kondycji finansowej poprzez zwiększenie minimalnego poziomu kapitału zakładowego, z poziomu 120 mln. UAH do 500 mln. UAH w 2024 roku³, co można uważać za pozytywne działania NBU w celu zwiększenia stabilności w sektorze bankowym, oraz zbliżenie się do europejskich standardów.

2. Bankructwa banków na Ukrainie rujnią obywateli i uderzają w gospodarkę, Obserwator finansowy.pl, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/bankowosc/bankructwa-bankow-rujnuja-obywateli-i-uderzaja-w-gospodarke-2/> (dostęp 24.03.2017).

3. Harmonogram podwyższenia kapitału zakładowego na Ukrainie: 120 mln. UAH – do 17 czerwca 2016 r.; 300 mln. UAH – do 11 stycznia 2017 r.; 400 mln. UAH – do 11 stycznia 2018 r.; 450 mln. UAH – do 11 stycznia 2019 r.; 500 mln. UAH – do 11 lipca 2024 r.

Rysunek 1. Liczba podmiotów prowadzących działalność bankową w Polsce w latach 2007-2016

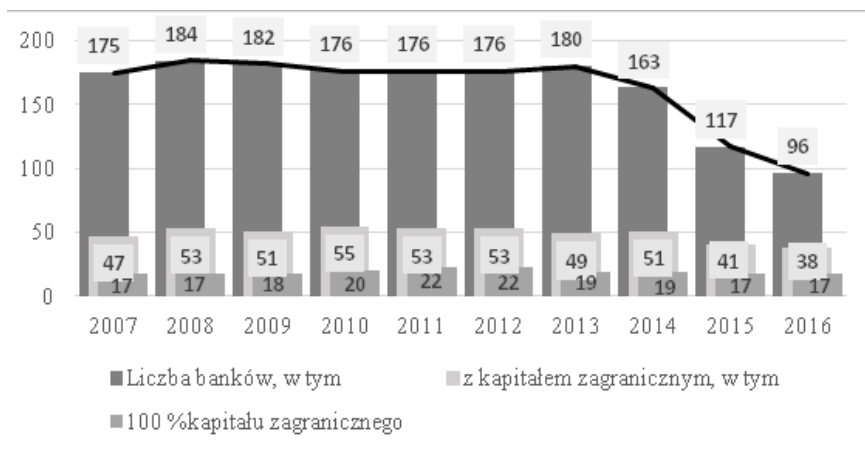

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komisji Nadzoru Finansowego, <https://www.knf.gov.pl/>.

Negatywne konsekwencje masowych bankructw odczuły natomiast głównie osoby prywatne i fizyczne – poprzez utratę swoich oszczędności. W konsekwencji większość narodowej waluty trafiła na rynek, nakręcając falę dewaluacji hrywny. Przez masowe bankructwa jak i z powodu niskiego poziomu gwarantowania depozytów, zmniejszył się poziom zaufania do systemu bankowego ze strony społeczeństwa. Na Ukrainie, kwota objęta, stanowi 200 000 UAH (około 7 tys. euro), w Polsce 100 tys. euro⁴. W nawiązaniu do tego, można wysnuć wniosek, że system gwarantowania depozytów na Ukrainie jest nieadekwatnie niski w porównaniu do Polski i innych krajów Unii Europejskiej.

4. Strona internetowa Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, <https://www.bfg.pl/>.

Rysunek 2. Liczba podmiotów prowadzących działalność bankową na Ukrainie w latach 2007-2016

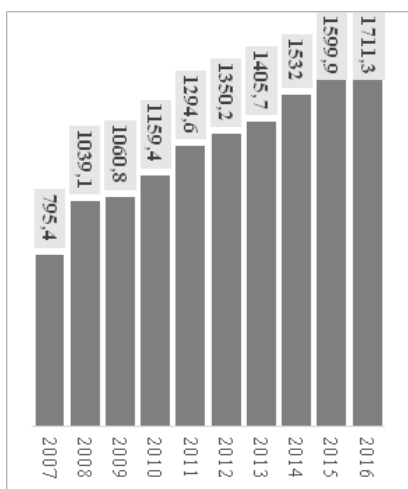
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Narodowego Banku Ukrainy, <https://bank.gov.ua/>.

Jednym z najważniejszych czynników analizy jest wielkość aktywów zgromadzonych przez polski i ukraiński sektor bankowy w latach 2007-2016. Wartość aktywów w Polsce na koniec roku 2007 wynosiła 795,4 mld. PLN. Natomiast na koniec 2016 roku, kwota ta wzrosła do 1,711 biliona złotych (rys. 3), co oznacza, że w ciągu 10 lat wartość aktywów w posiadaniu sektora bankowego w Polsce podwoiła się.

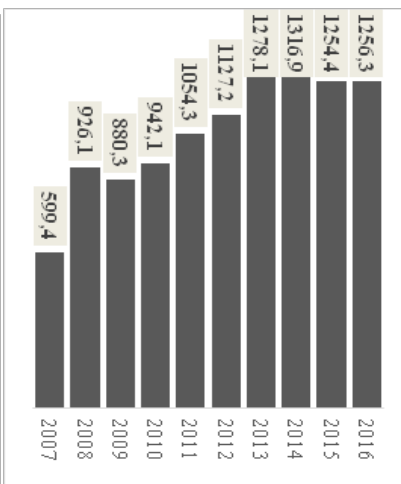
Z kolei na Ukrainie, w latach 2007-2016 wartość aktywów, corocznie oraz systematycznie nie rosła. Co więcej, spadek na 5,2 % (z 926,1 mld. UAH do 880,3 mld. UAH) można zauważyć w latach 2008-09, na które to przypadał ostatni światowy kryzys finansowy. Co oznacza, że ukraiński sektor bankowy nie jest odporny na zewnętrzne zjawiska kryzysowe, czego nie można powiedzieć o sektorze bankowym w Polsce (który poradził sobie lepiej z kryzysem finansowym z roku 2008 niż niektóre kraje Unii Europejskiej). Również ukraiński sektor bankowy odnotował spadek aktywów o 5 % w latach 2014/2015,

co było powiązane z ekonomiczną oraz polityczną niestabilnością (początek działań wojskowych na Ukrainie Wschodniej). Jak widać na rysunku 4, w stosunku do roku 2007, w którym wartość aktywów wynosiła 599,4 mld. UAH, aktywa w roku 2016 wynosiły 1,256 biliona UAH, co oznacza wzrost o 109,6 %.

Rysunek 3. Suma bilansowa polskiego sektora bankowego, mld PLN

Rysunek 4. Suma bilansowa ukraińskiego sektora bankowego, mld UAH

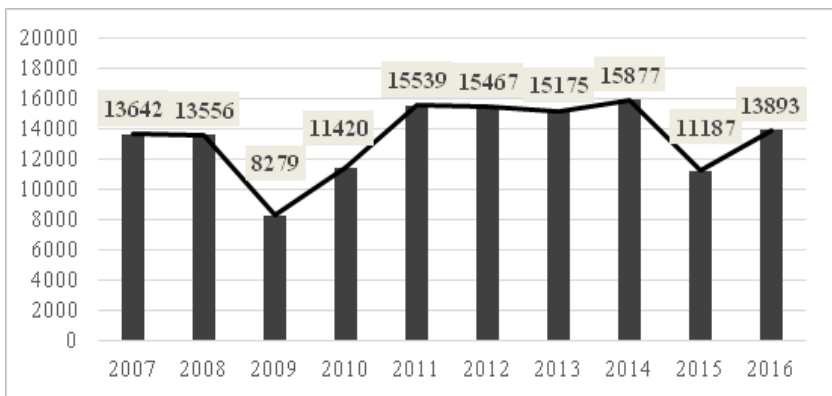
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komisji Nadzoru Finansowego i Narodowego Banku Ukrainy.

Na podstawie danych dotyczących aktywów sektora bankowego, w obu analizowanych państwach, można stwierdzić, że pod względem wielkości aktywów, polski i ukraiński sektor bankowy dzieli ogromna różnica. Co więcej, aktywa całego ukraińskiego systemu bankowego pozostają pozornie niskie.

Podobnie jak w przypadku analizy wielkości aktywów, przeanalizowane zostaną wyniki finansowe obu sektorów bankowych w latach 2007-2016, które to będą świadczyć o ich kondycji. Wynik netto polskiego sektora bankowego w 2016 roku, wyniósł 13,893

mld. PLN. W porównaniu do 2007 roku, uległ nieznacznym zmianom (była to bardzo podobna kwota 13,642 mld. PLN w 2007 r.) (rys. 5). Oznacza to, że w ciągu dekady wynik netto sektora bankowego w Polsce, wzrósł jedynie o 1,8%. Rekordowy wynik netto, wynoszący 15,877 mld. PLN, odnotowano w roku 2014, a najgorszy - 8,279 mld. PLN w 2009 roku. Jak widać na rysunku 5, zyski rosły aż do roku 2014 (począwszy od 2010 r.), po którym wyniki netto spadły przez kolejny rok 2015 do poziomu 11,187 mld. PLN. Warto jednak zaznaczyć, że sektor bankowy w Polsce, corocznie, przez 10 lat, odnotowywał zyski, bez wyjątku dla lat kryzysowych 2008-09 (mimo, że spadło tempo wzrostu).

Rysunek 5. Wynik netto polskiego sektora bankowego, mln PLN

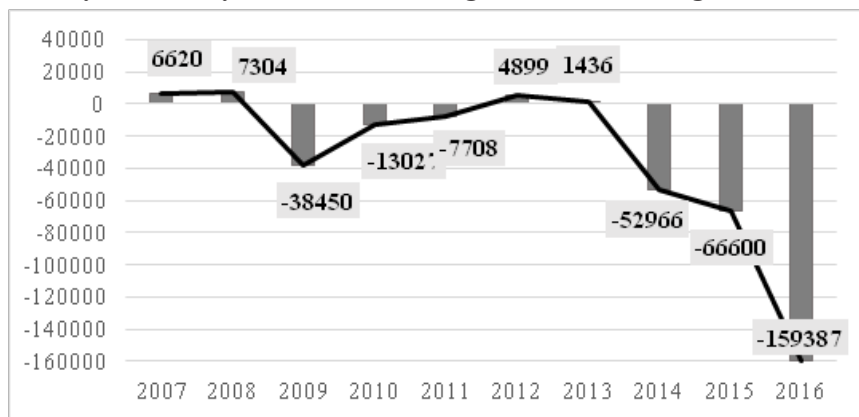

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komisji Nadzoru Finansowego, <https://www.knf.gov.pl/>.

W przeciwieństwie do wyników finansowych w Polsce, sektor bankowy na Ukrainie w latach 2007-2016 odnotowywał zarówno zyski, jak i straty. Jak widać na rysunku 6, ukraiński sektor bankowy odnotował zyski w latach 2007-2008, po których wyniki netto spadały przez trzy kolejne lata do 2011 roku. Po latach 2009-2011 sektor bankowy wrócił na ścieżkę zwiększania zysków, by w roku 2014 ponownie odnotować stratę, która zwiększała się przez następne lata. Rekordowy wynik netto, wynoszący 7,304 mld. UAH, był odnotowany

w roku 2008, natomiast, najgorszym wynikiem była strata (- 159,387 mld. UAH) odnotowana w roku 2016.

Rysunek 6. Wynik netto ukraińskiego sektora bankowego, mln UAH

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Narodowego Banku Ukrainy, <https://bank.gov.ua/>.

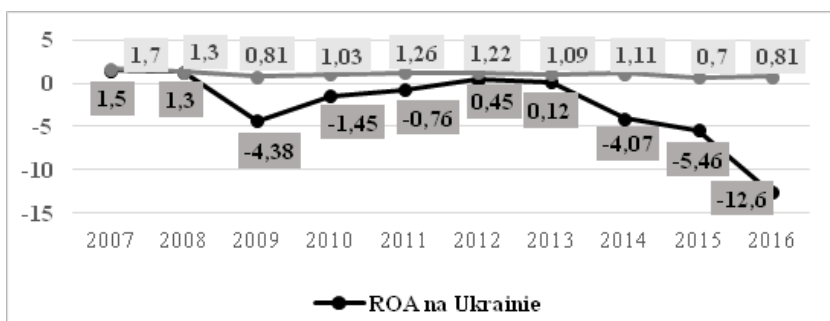
Według danych statystycznych, w prawie 1/3 banków działających na Ukrainie w 2016 roku (31 banków wśród 96) odnotowano stratę na łączną kwotę 169,3 mld. UAH (około 80% strat, przypada na nacjonalizację największego banku PrivatBank). Co ciekawe, wśród banków które odnotowały zyski, były wyłącznie banki z kapitałem zagranicznym – Raiffeisen Bank Aval (Austria), Citibank (USA) oraz OTP Bank (Węgry) – banki te uzyskały 57,5 % wszystkich zysków sektora bankowego na Ukrainie w 2016 roku⁵.

Powyżej zostały przedstawione dane dotyczące aktywów zgromadzonych przez polski i ukraiński sektor bankowy oraz ich wyniki finansowe w okresie 2007-2016. Do sprawdzenia tego jak sektory bankowe wykorzystywały zgromadzone aktywa, zostanie zastosowany wskaźnik ROA (*return of assets*), czyli wskaźnik zwrotu z aktywów wyrażany jako iloraz wyniku (zysku/straty) netto i aktywów ogółem. Na

5. *Przegląd analityczny sektora bankowego Ukrainy w 2016 roku*, Krajowa Agencja Ratingowa „Rurik”, http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf, s. 4 (dostęp 25.03.2017).

podstawie analizy wskaźnika ROA (rys. 7) można zaobserwować, iż w Polsce rok 2007 był rokiem, w którym banki osiągnęły najkorzystniejszy wskaźnik (1,7%) zysków w stosunku do aktywów. W latach następnych, wskaźnik ten, ustabilizował się na poziomie bliskim 1%. Podobnie jak w Polsce, najwyższy wskaźnik zwrotu z aktywów na Ukrainie został odnotowany w 2007 roku – 1,5%. Z kolei, na Ukrainie w ciągu 10 lat Wskaźnik ROA był bardzo zróżnicowany. w latach 2009-2011 widzimy konsekwencje kryzysu i wskaźnik ROA wyniósł kolejno -4,38%, -1,45% i -0,76. Następnie w latach 2012-2013 wskaźnik ten wynosił odpowiednio 0,45% oraz 0,12, po czym drastycznie spadł do około 4-5 % w 2014-15 latach (w skutek niestabilności politycznej i ekonomicznej na Ukrainie). Z przedstawionych danych można wyciągnąć wniosek, że ukraiński sektor bankowy charakteryzuje się niską rentownością aktywów, co świadczy o nieodpowiednim gospodarowaniu aktywami przez banki oraz o niezbyt dobrej kondycji finansowej całego sektora.

Rysunek 7. Zwrot z aktywów (ROA) polskiego i ukraińskiego sektora bankowego w latach 2007-2016, %

Zródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Komisji Nadzoru Finansowego i Narodowego Banku Ukrainy.

Porównując zwrot z aktywów sektora bankowego w Polsce i na Ukrainie, widać że na przestrzeni całej dekady polski sektor ma wyższe wskaźniki. Co więcej, polski sektor bankowy jedynie w latach 2009 oraz 2015 wykazał wskaźnik ROA na poziomie niższym niż 1%,

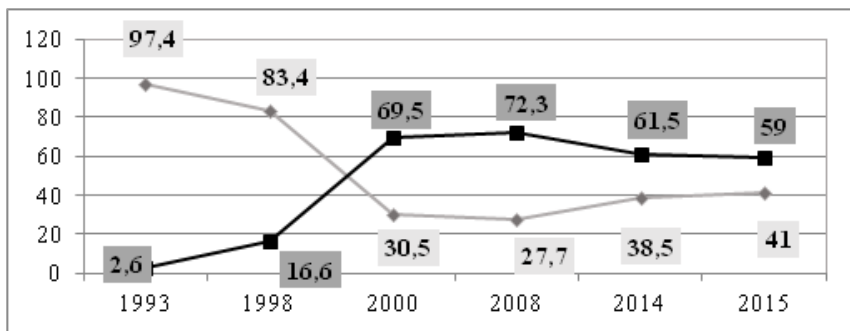
w pozostałych zaś latach wartości te były wyższe. Dla porównania dla ukraińskiego sektora bankowego charakterystyczny jest szeroki wachlarz wskaźnika ROA (max. w 2007 r. 1,5%, min. w 2016 r. -12,6). Oznacza to, że polski sektor znacznie efektywniej zarządza swoimi aktywami niż sektor bankowy na Ukrainie, chociaż w 2008 roku oba kraje miały wskaźnik ROA na jednym poziomie. Pokazuje to w jak różnych kierunkach mogą rozwijać się systemy bankowe (rys. 7).

Jak można zauważyć na rysunku 8, udział kapitału zagranicznego w polskim sektorze bankowym w latach 1993-2015 uległ znacznym zmianom. Na koniec 1993 r. udział banków zagranicznych w aktywach sektora był bardzo niski i wynosił tylko 2,6 %. Jednak prywatyzacja banków będących ważnym elementem całego sektora z lat 90 (np. Bank Przemysłowo-Handlowy, Bank Polska Kasa Opieki, Bank Zachodni, Bank Handlowy, BRE Bank) oraz konkurencja na rynku usług bankowych sprawiły, że w latach 1999 oraz 2000 udział banków kontrolowanych przez zagraniczny kapitał wynosił już około 70%⁶. Sytuacja, w której większość działających banków polskich była kontrolowana przez zagraniczne podmioty, utrzymywała się do 2009 r. Z kolei, w następnych sześciu latach (2009-2015) można było zauważyć tendencję do wzrostu znaczenia polskiego kapitału (tzw. repolonizacja). Na koniec 2015 roku udział kapitału zagranicznego wyniósł 59%, według danych Komisji Nadzoru Finansowego. W opinii ekspertów proces repolonizacji niesie pozytywne, jak i negatywne skutki dla polskiego sektora bankowego. Do pozytywnych można zaliczyć uniezależnienie sektora od zagranicznych grup bankowych, oddanie go pod kontrolę Skarbu Państwa i zwiększenie finansowania polskiej gospodarki. Natomiast w praktyce, „repolonizacja” może być uważana za nacjonalizację części sektora bankowego (ponieważ kontrola przechodzi nie do prywatnego polskiego inwestora, a do Skarbu Państwa lub powiązanych z nim podmiotów). Może doprowadzić do „upolitycznienia” instytucji bankowych, a w efekcie – do rozregulowania systemu bankowego⁷.

6. *System bankowy w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, https://www.nbp.pl/publikacje/system_bankowy/system_bankowy.pdf, s. 66 (dostęp 27.03.2017).

7. *Czy czeka nas repolonizacja banków? Analiza struktury własnościowej banków w Polsce*,

Rysunek 8. Struktura własnościowa sektora bankowego w aktywach sektora bankowego w Polsce, %

Finansowego, <https://www.knf.gov.pl/>.

Przez ostatnie lata, większość działających banków na Ukrainie należało do krajowych podmiotów. Struktura własnościowa sektora bankowego nie zapisała istotnych zmian (rys. 9). Co więcej, udział kapitału zagranicznego w aktywach sektora w latach 2011-2016 wynosił około 30% (np. w 2016 roku banki z kapitałem ukraińskim posiadały 65% aktywów, a banki z kapitałem zagranicznym – odpowiednio 35%). Co ciekawe, w 2016 roku w porównaniu do 2015, znacząco zmieniła się relacja pomiędzy udziałem prywatnych banków ukraińskich a banków państwowych w aktywach sektora. W 2015 roku banki z prywatnym kapitałem ukraińskim posiadały 36 % aktywów, a banki państwowe - 28, natomiast w 2016 roku odpowiednio 13% i 52%.

Taka zmiana była spowodowana nacjonalizacją największego prywatnego banku na Ukrainie PrivatBanku, od kondycji finansowej którego zależy stabilność całego ukraińskiego sektora bankowego (ponad połowa osób fizycznych była klientami PrivatBanku, jak również około 50 procent osób prawnych). W wyniku złej kondycji finansowej PrivatBanku oraz wymagań ze strony międzynarodowych

<http://www.najlepszekonto.pl/repolonizacja-struktury-wlasnosciowej-bankow> (dostęp 30.03.2017).

instytucji finansowych, w tym MFW i Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju, Narodowy Bank Ukrainy w dniu 21 grudnia 2016 roku podjął decyzję o nacjonalizacji⁸.

Na rysunku 9 został przedstawiony udział kapitału rosyjskiego w aktywach ukraińskiego sektora bankowego, który w latach 2015-2016 zmniejszał się. Według prognoz ekspertów nadal będzie kontynuowana tendencja zmniejszenia udziału kapitału rosyjskiego w wyniku sankcji finansowych, które zostały nałożone przez Narodowy Bank Ukrainy w dniu 15 marca 2017 roku⁹. Zgodnie z decyzją Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony Ukrainy, sankcje zakazują realizacji wszelkich transakcji finansowych banków na rzecz jednostek matek oraz powiązanych z nimi, a mianowicie bezpośrednią i pośrednią realizacją wszelkich aktywnych operacji. Dotyczy to więc udzielania pożyczek międzybankowych, depozytów, zobowiązań podporządkowanych, zakupu papierów wartościowych, lokowania środków na rachunkach korespondencyjnych, itp; wypłaty dywidend, odsetek, spłaty międzybankowych kredytów/depozytów, podziału zysku, oraz alokacji kapitału.

Podobnie jak na Ukrainie, w Polsce w grudniu 2016 roku miała miejsce transakcja zakupu przez PZU i Polskiego Funduszu Rozwoju 32,8 % akcji Banku Pekao (UniCredit Group) (08.12.2016)¹⁰. W wyniku tego, PZU stało się największą grupą finansową w Europie Środkowo-Wschodniej. Zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie, państwo przejmuje kontrolę nad jednym z największych banków prywatnych. W Polsce PZU, w którym większościowym akcjonariuszem jest Skarb Państwa, wchodzi do Banku Pekao, a na Ukrainie Rząd podejmuje decyzję o nacjonalizacji największego banku kraju PrivatBanku. Na tym jednak, podobieństwa się kończą, ponieważ PZU kupuje akcje w silnej i zdrowej instytucji finansowej, zostawiając przy tym znaczną część akcji w rękach mniejszościowych akcjonariuszy. Natomiast na

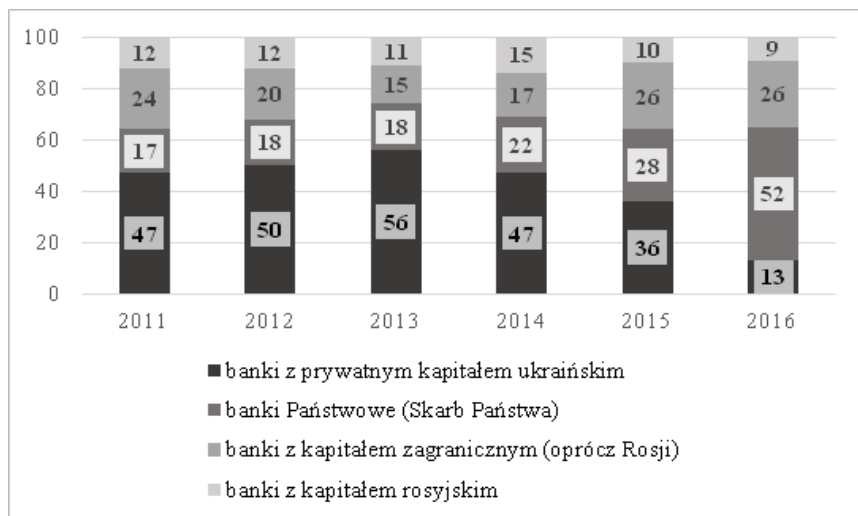
8. Tamże, s. 5.

9. Tamże, s. 7.

10. Biuro pracowe PZU, <http://media.pzu.pl/pr/337722/powszechny-zaklad-ubezpieczen-sa-wraz-z-polskim-funduszem-rozwoju-przejmie-od-unicredit-32-8-akcji-banku-pekao> (dostęp 26.03.2017).

Україні в ręce państwa trafiło 100% akcji banku znajdującego się na granicy upadku (z powodu braku środków na dokapitalizowanie oraz potrzeby ratowania pieniędzy jego klientów – oszczędności).

Rysunek 9. Struktura własnościowa sektora bankowego na Ukrainie mierzona udziałem danej grupy w aktywach sektora (%)

Na podstawie powyższej analizy sektorów bankowych w Polsce i na Ukrainie na przestrzeni lat 2007-2016 można wyciągnąć następujące wnioski: w analizowanych latach polski sektor bankowy pozostaje w dobrej kondycji, o czym świadczą wzrost aktywów sektora, dodatkowy wynik netto oraz wskaźnik ROA. Z kolei, w ukraińskim sektorze bankowym można dostrzec silne pogorszenie wyników finansowych, w szczególności w ostatnich trzech latach. Przekłada się to na spadek konkurencyjności, stabilności finansowej oraz poziomu zaufania ze strony społeczeństwa do sektora bankowego na Ukrainie.

Lesya RATUSHNA¹

BILANS UKRAIŃSKO-POLSKIEJ WSPÓŁPRACY GOSPODARCZEJ – WYBRANE ASPEKTY

Współpraca pomiędzy Polską i Ukrainą przez lata rozwijała się w wielu obszarach, takich jak energetyka (związana z tranzytem rosyjskiego gazu do Europy Zachodniej), infrastruktura, handel czy szkolnictwo wyższe. Obecnie przed władzami w Kijowie na pierwszy plan wysuwają się wyzwania związane z zapewnieniem stabilności makroekonomicznej, finansów publicznych oraz zintensyfikowania wymiany handlowej z krajami Europy Zachodniej.

Jako hipotezę badawczą przyjęto stwierdzenie, zgodnie z którym utrzymanie ścisłych relacji gospodarczych pomiędzy Polską i Ukrainą może przynieść obopólne korzyści. Działania ekonomiczne muszą jednak uwzględniać skomplikowaną sytuację społeczno-polityczną na Ukrainie. Dla weryfikacji powyższej hipotezy posłużono się metodą analizy porównawczej uwzględniającej determinanty ilościowe i jakościowe.

Zakres współpracy gospodarczej

Konflikt zbrojny pomiędzy Ukrainą i Rosją negatywnie odbił się na polsko-ukraińskich relacjach gospodarczych, zwłaszcza jeśli chodzi o wymianę handlową. Przyczynił się on również do osłabienia relacji gospodarczych z innymi partnerami Ukrainy. Dla lepszego odzwierciedlenia zaistniałej sytuacji w prezentowanym opracowaniu przedstawiono polsko-ukraińską wymianę handlową od czasu uzyskania przez Ukrainę niepodległości do 2014 roku.

Od momentu uzyskania przez Ukrainę niepodległości można zauważyć istotne zmiany w działalności gospodarczej, a także we współpracy handlowej z różnymi partnerami. Trzeba zaznaczyć, że bardzo ważne miejsce we współpracy gospodarczej zajmują instytucje i organizacje wspierające taki rozwój. Polsko-ukraińska współpraca gospodarcza od 1991 roku była oparta na działalności rządowych i pozarządowych organizacji (np. Polsko-Ukraińska Transgraniczna Agencja Rozwoju Regionalnego, lokalne Agencje Rozwoju Regionalnego, Euroregiony).

1. mgr **Lesya Ratushna**, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Bardzo popularną formą współpracy jest realizacja wspólnych projektów z dziedziny przedsiębiorczości i biznesu, co bardzo pomaga we wzmocnieniu współpracy gospodarczej Polski i Ukrainy².

Ukraina jest ważnym partnerem handlowym dla Polski. Rynek Ukraiński jak wynika z danych na 2013 r. znajdował się na ósmym miejscu wśród najważniejszych polskich rynków eksportowych³. Około dwanaście tysięcy polskich firm zajmuje się eksportem swoich towarów na Ukrainę⁴. Do eksportowanych towarów należą: wyroby przemysłu elektromaszynowego, chemicznego, produkty mineralne, artykuły rolno-spożywcze, wyroby metalurgiczne, przemysłu lekkiego, a także przemysłu drzewno-papierniczego. Graficznie zilustrowana na rysunku 1 dynamika rozwoju handlu, pokazuje wartość eksportu polskich towarów na Ukrainę od momentu uzyskania przez Ukrainę niepodległości do końca 2014 roku.

Należy zaznaczyć, że od 1992 r. polsko-ukraińska współpraca gospodarcza była silnie uzależniona od wolnorynkowych reform wynikających z procesów transformacji systemowej. Na powyższym rysunku można zauważyć okresy, w których wymiana handlowa ulegała zarówno ożywieniu, jak i spowolnieniu. Od 1992 do 1994 r. obserwujemy powolny wzrost importu i eksportu. Był to okres globalnych zmian i przekształceń struktury gospodarczej, któremu towarzyszył proces prywatyzacji. Od 1992 r. w procesie prywatyzacji ważną rolę odgrywał Fundusz Majątku Państwa. W ciągu dwóch lat (od 1992 r. do 1994 r.) sprywatyzowano łącznie ponad 11 tys. przedsiębiorstw⁵. Lata 1995-1997 zaowocowały szybkim wzrostem wymiany handlowej. W 1997 r. w porównaniu do 1992 r. sześciokrotnie wzrósł eksport i dwukrotnie import. Polsko-ukraińskie obroty handlowe wyniosły wówczas 1622 mln USD przy dodatnim dla Polski saldzie na poziomie 791 mln USD. Rosnąca dynamika wymiany handlowej była spowodowana poprawą

2. W. Rybka, *Instytucje i organizacje wspierające rozwój polsko-ukraińskich stosunków gospodarczych w latach 1991-2006*, „Roczniki Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji w Łukowie“ 2008, nr 4, s. 303-316.

3. *Polsko-ukraińskie stosunki gospodarcze*, Forum ekonomiczne, <https://tinyurl.com/ley3jpc> (dostęp 20.03.17).

4. *Współpraca handlowa Polska-Ukraina*, <http://www.mg.gov.pl/node/20240> (dostęp 20.03.17).

5. *Ukraina. „Przewodnik dla przedsiębiorców“*, 2005, kwiecień, <https://tinyurl.com/ldhqs6g>, s. 56 (dostęp 16.03.17).

relacji sąsiedzkich, którym towarzyszyło podpisanie dwustronnych umów dotyczących współpracy handlowej. W 1998 r. Ukraina stała się dla Polski drugim po Rosji partnerem handlowym i zajmowała siódme miejsce jako rynek zbytu dla polskich towarów⁶. W tym okresie można zauważyć rozwój gospodarki ukraińskiej, która jeszcze do niedawna była uzależniona od Związku Radzieckiego. Jednakże w 1998 r. nastąpił spadek zarówno w imporcie jak i w eksporcie. Załamanie obrotów było spowodowane azjatyckim kryzysem finansowym, który doprowadził do spadku cen ropy naftowej oraz przyczynił się do kryzysu finansowego w Rosji⁷. Pojawienie się w 1998 r. kryzysu w Rosji odbiło się negatywnie na kondycji ekonomicznej gospodarki zarówno Polski jak i Ukrainy.

W 2003 r. odnotowano znaczny wzrost obrotów handlowych pomiędzy Polską i Ukrainą. W porównaniu do 2002 r., w 2003 r. obrót towarowy zwiększył się o 38% i wyniósł 2,3 mld USD. Eksport osiągnął wartość 1561,2 mln USD (wzrost o 32,2 %), a import 744,5 mln USD (wzrost o 51,47 %). Taka tendencja pozwoliła Ukrainie przemieścić się w rankingu krajów – odbiorców polskich towarów na pierwsze miejsce.

Pozytywny trend utrzymywał się w latach 2004-2008 aż do pojawienia się światowego kryzysu finansowego, który odbił się również na gospodarkach Polski i Ukrainy. Jego efekty odczuwalne są do dzisiaj w wielu gospodarkach świata. Należy zauważyć, że ze wszystkich państw europejskich Polska jako jedyny kraj w czasie kryzysu utrzymała wzrost PKB (1,0% r/r). Źródło sukcesu w przezwyciężaniu globalnego kryzysu kryje się w tym, że gospodarka była mniej otwarta aniżeli w innych krajach⁸. Kryzys 2008 r. nosił charakter globalny i dotknął także Ukrainę. Według danych Państwowego Komitetu Statystyki Ukrainy (PKSU) Produkt Krajowy Brutto (PKB) Ukrainy w 2008 r. wzrósł o 2,1% w porównaniu do roku 2007, kiedy PKB wyniosło 7,6%. Oznaczało to najniższy poziom wzrostu gospodarczego w ciągu ostatnich dziesięciu lat⁹.

6. Tamże, s. 200.

7. A. Kargul, *Kryzys finansowy końca I dekady XXI wieku w Rosji – perspektywa porównawcza*, <https://tinyurl.com/mk15u8l>, (dostęp 15.03.17).

8. *Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego*, wrzesień 2009, <https://tinyurl.com/mf2oqsa>, s. 35, (dostęp 17.03.17).

9. *Sytuacja gospodarcza na Ukrainie w 2008 r.*, <https://tinyurl.com/kfjenj9r> (dostęp 17.03.17).

W 2010 r. w relacjach handlowych Polski i Ukrainy zauważalne jest wyraźne ożywienie. W 2013 r. polski eksport na Ukrainę zwiększył się o 8,5% w porównaniu do 2012 r. i osiągnął wartość 5,7 mld USD. Rok 2014 przyniósł znaczny spadek w eksporcie we wszystkich grupach towarów. W okresie od stycznia do czerwca 2014 r. eksport wyniósł 2,0 mld USD – spadek o 23% w porównaniu do pierwszego półrocza 2014 r. Co do struktury polskiego eksportu w 2014 r. to dominujące miejsce zajmują towary o wysokim stopniu przetworzenia, a mianowicie¹⁰:

- wyroby przemysłu elektromaszynowego – ogólny spadek eksportu z tej grupy w porównaniu do 2013 r. wynosi 16,1%;
- przemysł chemiczny – ogólny spadek eksportu z tej grupy w porównaniu do 2013 r. wynosi 23,5%;
- produkty mineralne – ogólny spadek eksportu z tej grupy w porównaniu do 2013 r. wynosi 20,4%;
- produkty rolno-spożywcze – ogólny spadek eksportu z tej grupy w porównaniu do 2013 r. wynosi 27,9%;
- wyroby metalurgiczne – ogólny spadek eksportu z tej grupy w porównaniu do 2013 r. wynosi 23%;
- wyroby przemysłu lekkiego – ogólny spadek eksportu z tej grupy w porównaniu do 2013 r. wynosi 19%;
- artykuły drzewno-papiernicze – ogólny spadek eksportu z tej grupy w porównaniu do 2013 r. wynosi 24%.

Jeśli zaś spojrzeć na stronę importu do Polski produktów z Ukrainy to Polska sprowadza z Ukrainy wyroby metalurgiczne – cena dostaw wzrosła o 2%; produkty mineralne – spadła cena dostaw o 16%, artykuły rolno-spożywcze – cena dostaw wzrosła o 1%, wyroby przemysłu drzewno-papierniczego – cena dostaw wzrosła o 60%. Na rysunku 1 widać że w 2014 r. eksport spadł, a poziom importu zwiększył się o 3% do 2,3 mld USD. Z powyższej wymienionych kategorii importu już widać, najczęściej sprowadzane z Ukrainy są surowce i materiały.

Warto jeszcze na chwilę zatrzymać się nad pytaniem o przyczynę spadku polskiego eksportu w 2014 r. Eksperci z Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Kijowie twierdzą, że spadek polskiego eksportu był spowodowany niestabilnością polityczną połączoną z recesją gospodarczą. Ważną rolę w stosunkach handlowych odgrywa

10. *Współpraca gospodarcza z krajami Europy*, <https://tinyurl.com/ld87sm> (dostęp 29.03.17).

także kurs walutowy. Poprzez utrzymujący się niski kurs hrywny w stosunku do dolara eksport na Ukrainę jest mniej opłacalny, a import z kolei bardzo tani¹¹. Zaistniała sytuacja z jednej strony nie napawa optymizmem, z drugiej zaś – Polska ma możliwość zwiększyć import (może kupować towar po bardzo niskich cenach). W tej sytuacji korzyść może mieć charakter obopólny.

Oprócz wymiany handlowej, Ukraina jest bardzo ważnym rynkiem inwestycyjnym dla polskich firm. Ukraińska Służba Statystyki informuje, że dotychczas polskie firmy ulokowały tam 957,3 mln USD, 40,9 mln USD przypada na 2013 rok. Warto również zaznaczyć, że Polska znajduje się na trzynastym miejscu pośród inwestorów zagranicznych. Jej udział w ogólnej kwocie dotychczasowych inwestycji na Ukrainie wynosi 1,7%¹².

Ukraiński rynek inwestycyjny jest bardzo obiecujący dla polskich inwestorów, ale tylko pod warunkiem ustabilizowania się sytuacji na wschodzie kraju. Szczególnie atrakcyjne wydają się dla nich inwestycje w zakresie poszukiwania surowców energetycznych, odnawialnych źródeł energii oraz szeroko rozumianej energetyki. Ponadto potencjalnymi obszarami współpracy są: rolnictwo i hodowla zwierząt; inwestycje w budownictwo mieszkaniowe, a także inwestycje infrastrukturalne¹³.

Według Ministerstwa Gospodarki w Polsce rynki Ukrainy i Rosji określane są mianem „trudnych” ze względu na proces upolitycznienia sfery ekonomicznej. Nie zmienia to jednak faktu, że są one bardzo perspektywiczne, zwłaszcza ze względu na rozwój województw znajdujących się we wschodniej ścianie Polski .

Zakończenie

Ukraina i Polska są nie tylko bliskimi sąsiadami, ale również ważnymi dla siebie partnerami handlowymi. W prezentowanym opracowaniu podjęto próbę analizy rozwoju ukraińsko-polskich stosunków gospodarczych na przykładzie wymiany handlowej w latach 1992-2014 r. Analiza ta pozwała na potwierdzenie stwierdzenia, że utrzymywanie ścisłych relacji

11. *Polsko-ukraińskie stosunki gospodarcze*, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Kijowie, <https://tinyurl.com/m28mfqx> (dostęp 29.03.17).

12. *Polsko-ukraińska wymiana handlowa a obecny kryzys polityczny na Ukrainie*, <https://tinyurl.com/m33g8hq> (dostęp 20.03.17).

13. *Współpraca gospodarcza z krajami Europy*, <https://tinyurl.com/18slau9> (dostęp 20.03.17).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

gospodarczych pomiędzy Polską i Ukrainą może przynieść korzyści obu krajom. Nawet pomimo trudnej sytuacji społeczno-politycznej na Ukrainie relacje te mogą być podtrzymywane i rozwjane, o czym świadczą przywołane w powyższym opracowaniu podejmowane decyzje i inwestycje.

Богдана ВОЯТ¹

ПОЗИТИВНІ ПРАКТИКИ ПОЛЬСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Впродовж «щільно» переплетеної багатолітньої історії Україну і Польщу пов'язувало чимало випробувань. Було все: партнерство, конфлікти, чвари, жорстокі війни і примирення, відновлення щирої приязні та добросусідства. Це все історія, для когось болюча й сумна, а для когось відважна і героїчна. На щастя, всі негаразди між країнами залишилися в минулому, під важким засувом історичних книжок.

На сучасному етапі українського державотворення Польща відіграє вагомую роль у зовнішній політиці України. Сприяє цьому не лише географічний статус сусідніх країн, а й спільна історія, тісні економічні та культурні зв'язки. Першою у світі державою, яка визнала незалежність та суверенітет України і заявила про бажання встановити дипломатичні відносини 2-го грудня 1991 р. стала саме Польща, а укладений Договір про добросусідство, дружні відносини і співпрацю від 18 травня 1992 р. показав, що країни готові йти на контакт і будувати двосторонні зв'язки.

Однак, шляхи, що обрали для себе держави були діаметрально протилежними. Польща обрала ЄС та НАТО, а Україна задекларувала інтеграційні прагнення одночасно у східному й західному напрямках та занадто обширно і доволі розмито вказала напрямки розвитку зовнішньої політики, так і не набувши членства ні в НАТО, ні в ЄС.

Сьогодні настав час для України визначити ключових союзників та держави, які можуть нести в собі потенційну загрозу, настав час написати нову сторінку власної історії та чітко усвідомити свою роль у міжнародних процесах.

Великі сподівання на співпрацю та підтримку покладаються саме на Польщу, як державу, котра має всі можливості, а головне - зацікавленість у сприяттві інтеграції України в ЄС. Екс-посол Польщі в Україні Генрік Літвін говорить: «Від самого початку нашого нового незалежного життя ми підкреслювали значення України, наголошували, що для України

1. **Богдана Воят**, студентка спеціальності “міжнародні відносини” Національного університету «Львівська політехніка».

має бути визначена європейська перспектива. Тут підтримка була й буде, бо це один з найважливіших елементів нашої політичної думки зараз у Польщі. Хочу підкреслити, що позиція Польщі щодо європейських перспектив України не змінилася. Польські політики ніколи не сумнівалися, що Україна повинна стати членом ЄС і НАТО. Вони говорили про це навіть тоді, коли українські політики сумнівалися»².

Внаслідок входження Польщі до ЄС україно-польські відносини набули нового змісту. Відбувалося наповнення, посилення її ролі як лобіста євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України. Це відобразилося, з одного боку, в підтримці ідей України, а з іншого, – у виробленні та реалізації конкретної програми співпраці ЄС з країнами Східної Європи. Саме польська ініціатива, оприлюднена у травні 2008 р. на Раді ЄС і започаткована на Установчому саміті ЄС 7 травня 2009 р. у Празі, спрямована на реальне прискорення процесу долучення України до інтеграції з ЄС.

Польща постійно наголошує на необхідності поглиблення двосторонніх політико-економічних відносин на рівні Україна — ЄС. Поляки відчують себе не тільки основними посередниками в міжнаціональному діалозі, але й закріплюють за собою право підтримувати українські інтереси перед європейською спільнотою.

«Вільна, незалежна, демократична Україна – це запорука безпеки Європи і Польщі», – такі слова прозвучали від прем'єр-міністра польського уряду Беати Шидло після її зустрічі з українським прем'єром Володимиром Гройсманом. Глава уряду Польщі заявила, що Польща хоче бути амбасадором України в Євросоюзі і прагне надавати будь-яку підтримку³. Генрік Літвін у свою чергу наголошує: «Польща є країною, яка підтримує Україну, і я б сказав навіть, що вони вважають це нашою роботою і що так має бути»⁴. За його словами Україна є беззаперечною, очевидною часткою Європи, тому Польща від самого початку її нового незалежного життя підкреслювала значення України, наголошувала, що для України має бути визначена європейська перспектива.

2. *Аудит зовнішньої політики: Україна-Польща*. «glavcom.ua», <http://glavcom.ua/publications/audit-zovnishnoji-politiki-ukrajina-polshcha-382219.html> (доступ 11.11.2016).

3. *Аудит зовнішньої політики...* (доступ 11.11.2016).

4. *Літвін Генрік: мені не дуже подобалося, коли Польщу називали «адвокатом»*, «unian.net», <http://www.unian.net/ukr/news/news-445599.html> (доступ 23.06.2016).

Своєрідним маркером характеру українсько-польських відносин стали події Революції гідності 2013-2014 років, адже саме тоді зв'язки України з Республікою Польщею набули особливої актуалізації. Польща на офіційному рівні продовжувала надавати підтримку і сприяння Києву. На думку польських експертів, раптова відмова тепер уже колишньої української влади від європейського шляху наприкінці 2013 року та жорстокий розгін учасників мирної акції, серед яких були і громадяни Польщі, стали шоком і для самих поляків. Українці та поляки разом співали український і польський гімни на Майдані Незалежності та скандуванням «Разом до гідної і сильної держави! Разом до великої європейської родини!» Це говорить про те, що підтримку виявила не тільки офіційна Варшава, а й польська громадськість, звичайні люди, які солідаризувалися з нами і навіть стали безпосередніми учасниками буремних подій третього Майдану і Революції Гідності, а потім і подій на Сході України⁵.

Євромайдан дав початок широкому обговоренню європейських перспектив Києва у польському суспільстві. «Раніше польська влада автоматично говорила про членство України в ЄС, і це буденно сприймалося в Польщі. З появою Євромайдану почалося реальне обговорення можливого членства України в ЄС. І це щось нове», – підкреслив польський експерт А. Шептицький⁶.

«Польський уряд прекрасно розуміє, що україно-польська співпраця є основою стабільності у регіоні і стабільності кожної з держав, а можливо – навіть для стабільності всієї Європи. Ми вдячні Польщі за те, що у цих ключових питаннях вона займає тверду позицію і повністю підтримує Україну» - говорить Надзвичайний і Повноважний Посол України в Польщі Андрій Дешиця. «Це доводить нам, що наші зв'язки та братерство з Польщею набагато міцніші, ніж ми могли думати раніше, озираючись на доволі напружені історичні події, Польща лобює мінімум дві важливі на сьогодні речі: підтримку продовження санкцій проти Росії і введення безвізового режиму ЄС із Україною». Посол впевнений, що ці слова підкріплені конкретними діями, і Польща є однією з тих

5. *Аудит зовнішньої політики...* (доступ 11.11.2016).

6. І. Беззуб, *Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції*, «nbuviar.gov.ua», <http://tinyurl.com/l5bdhwc> (доступ 12.01.2017).

країн, яка буде в майбутньому сприяти тому, щоб такі рішення на рівні ЄС були прийняті⁷.

Наприклад, після завершення саміту Євроради у Брюсселі заявила голова Ради міністрів Польщі Беата Шидло заявила, що завдяки активним зусиллям Польщі вдалося врятувати Угоду про асоціацію України з ЄС. «Ми змогли досягнути консенсусу. Нам вдалося врятувати угоду з Україною, оскільки перед сьогоднішнім самітом була загрозлива ситуація, що голландці не приймуть цих пропозицій і ратифікація угоди з Україною не відбудеться», – додала Шидло. За її словами, хоч Варшаву не влаштовував запис про те, що угода «не надає статусу кандидата на вступ до Євросоюзу, а також не створює зобов'язання про присвоєння такого статусу України в майбутньому», однак «не було іншого виходу» для прийняття цього документа. «Метою було врятування угоди», - констатувала польський політик.

Ярослав Качинський, зрештою, вважає, що майбутнє польсько-українських відносин залежить від позиції Києва з історичних питань⁸. Сподіваємося, що «волинський міф», який постійно живиться від масової культури та історичних реконструкцій, не піддаватиметься модифікації і не йтиме на шкоду міждержавним стосункам. Неможливо написати прийнятну для всіх «українську» чи «польську» історію Волині. А ще не варто забувати, що Росія працює і в Україні, і в Польщі. Агенти її впливу є в обох країнах. Києву та Варшаві слід добре це пам'ятати, обмінюючись звинуваченнями у трактуванні тих чи інших історичних подій. Росії вигідна дестабілізація україно-польський відносин, тому вона надалі буде працювати у напрямку руйнації цих стосунків, використовуючи також історичну політику. Зруйнувати крихку та непросту дружбу легко, а от відновити її буде коштувати значних зусиль. В цій нелегкій ситуації варто відтіснити питання чвар між українським та польським суспільствами на другий план під гаслом, що болючу історію треба залишити історичним архівам, а зібрати разом все позитивне і на цьому будувати взаємини. «Це історія. Історія важлива для поляків і для українців, але є й

7. Завдяки Польщі вдалося врятувати Угоду про асоціацію Україна-ЄС, «zik.ua», <http://tinyurl.com/mcqx8kn> (доступ 16.12.2016).

8. З Бандерою Україна в Європу не ввійде – Качинський «tsn.ua», <http://tinyurl.com/пунпїк> (доступ 6.02.2017).

майбутнє, і майбутнє є найважливішим» - говорить Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польщі в Україні Ян Пекло. Посол також заявляє, що питання героїзації лідера ОУН Степана Бандери в Україні ніяк не вплине на відносини України і Польщі⁹.

Стратегічні інтереси Польщі до України лишилися незмінними - незалежність України має принципове значення для безпеки та незалежності Польщі. Так сказано в спільній заяві президентів Порошенка та Дуди, опублікованій у серпні 2016 р¹⁰.

Як бачимо, бажання і мотиви Польщі збігаються з українськими інтересами. По-перше, Польщі добре мати заможного сусіда. Без співпраці з Європою Україна не стане багатшою, а з її допомогою зможе по-справжньому розцвісти. По-друге, добре мати сусіда, що функціонує на підставі демократичних принципів та принципу верховенства права. Знову ж, це важливо не лише для Польщі, а й для всього ЄС. В умовах нескінченної економічної невизначеності у Європі, стабільність у сусідніх з ЄС країнах є важливішою, ніж коли-небудь.

З огляду на останні дезінтеграційні настрої в Європі, Європейському Союзу потрібно підвищувати свій вплив і авторитетність та зміцнювати позиції на міжнародній арені, щоб не опинитися на грані політичного колапсу. Тому варто об'єднуватися і разом крокувати до кращого європейського майбутнього, якого прагне і Польща, і ЄС, і що найголовніше - Україна.

9. Я. Пекло, *Питання героїзації Бандери ніяк не вплине на відносини з Україною* «zik.ua», <http://tinyurl.com/k4u72gx> (доступ 23.02.2017).

10. *Польща-Україна: Чи вдасться не зруйнувати підточену дружбу* «espresso.tv» <http://tinyurl.com/lmp9jq1> (доступ 8.08.2016).

Поліна ПІСАНЕЦЬ¹
Олег КУКАРЦЕВ²

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ КОНТЕКСТІ

Нова сторінка в історії зв'язків українського та польського народів пов'язана з процесом формування та реалізації стратегічного партнерства в умовах розгортання європейської інтеграції. Факт здобуття Україною незалежності в 1991 році свідчив про відкриття нових можливостей та перспектив, зокрема, налагодження українсько-польської співпраці, що відбувалася паралельно з демонтажем радянської системи в Україні та Польщі. Ідеї демократії, громадянського суспільства та добробуту населення лягли в основу розвитку Європейського Союзу (ЄС), тому стратегічно метою більшості держав Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) стало членство в ЄС³.

Проте, незважаючи на те, що Україна та Польща були зацікавлені в налагодженні співпраці, це завдання виявилось досить складно реалізувати, оскільки обом країнам доводилося балансувати між ідеєю плідного партнерства та думками третіх сторін, з якими була тісно пов'язана їх зовнішня політика. Брюссель та Варшава мали різні підходи до співпраці з східними державами: тоді як Польща ставила за мету налагодити стосунки з Україною, Європейський Союз прагнув побудувати таку стратегію щодо східних сусідів, яка допомогла б залучити якомога більшу кількість країн. Більше того, всередині ЄС завжди існували глибокі розбіжності щодо східної політики в цілому та України зокрема⁴.

Після вступу Польщі в ЄС 1 травня 2004 р. та входженням в Шенгенську зону 21 грудня 2007 р. серед країн-членів ЄС вперше

1. **Поліна Пісанець**, студентка групи МВ-23, Національного університету «Львівська політехніка».

2. **Олег Кукарцев**, науковий керівник, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка».

3. С. Віднянський, *Зовнішня політика України в умовах глобалізації*, ред. І. Мельникова, А. Мартинов, Київ «Генеза» 2004, 208 с.

4. О. Яніна, *Український напрям в зовнішній політиці Республіки Польща: чинники, виміри, еволюція*, Одеса 2012, с. 20.

з'явилася країна, що лобіювала курс України на членство в ЄС та НАТО. Водночас, в умовах розвитку України після Помаранчевої революції постала потреба істотної модернізації структури та наповнення політичного діалогу між Україною та Польщею⁵.

Нерідко Польщу називають «адвокатом України в очах європейської спільноти», а 29 вересня 2012 р. президент Польщі, Броніслав Комаровський, перебуваючи з офіційним візитом у Києві, запевнив, що й далі намагатиметься відстоювати українську кандидатуру на вступ до ЄС, підкресливши, що лише сам Київ здатен реально оцінити ситуацію та визначити для себе шлях розвитку: членство у ЄС, або ж приєднання до російської ініціативи. «Неможливим є те, щоб ці два сценарії реалізовувати одночасно, паралельно», – зазначив экс-президент⁶.

6 серпня 2015 р. відбулася інавгурація новообраного президента Польщі Анджея Дуди, який проголосив намір внести глибокі корективи до зовнішньополітичного курсу країни. Зважаючи на важливість стратегічного партнерства між Польщею й Україною в умовах російської агресії, зміни в зовнішній політиці Польщі вимагають особливої уваги. Варто наголосити, що успіх реалізації ініціатив Польщі залежить не тільки від дій її союзників по НАТО та ЄС, від реакції та поведінки Росії, але також і від позиції та дій України, якій відведено у планах А. Дуди значне місце.

Основні положення значною мірою оновленої польської зовнішньополітичної доктрини було детально викладено в кількох інтерв'ю президента Польщі як всередині країни так і для впливового видання Financial Times, а також в низці інших джерел.

Місце України в зовнішньополітичних планах, що були проголошені польським президентом, є досить значним, і це потребує створення двосторонніх відносин нового типу між Україною та Польщею.

А. Дуда, на відміну від деяких інших західних політиків, вважає варіант із «замороженням» російсько-українського конфлікту цілковито неприйнятним, оскільки це означатиме постійне тліюче джерело гарячої загрози для всієї Європи.

5. А. Киридон, *Україна — Польща: сучасний стан і перспективи узгодження зовнішньополітичних орієнтирів*, „Історія України” квітень 2012, №13-14, с. 12.

6. Я. Рута., *Напрямки та пріоритети політики Польщі в ЄС на сучасному етапі*, «електронний ресурс», http://www.vuzlib.com.ua/articles/book/18330-Naprzjamki_ta_pr%D1%96oriteti_pol%D1%96/1.html (доступ 23.02.2014).

Найбільш цікавою та неоднозначною у планах А. Дуда є ідея повернення до концепції «Міжмор'я» Юзефа Пілсудського, яка пов'язана зі створенням конфедерації держав ЦСЄ. Історично ідея була спрямована на захист від імперських зазіхань Росії (СРСР) та Німеччини. Враховуючи сьогодишню ситуацію в Європі, що розвивається в умовах ескалації загроз з боку Росії, яка перейшла до відкритої агресії на території України, концепція створення нових оборонних союзів на території ЦСЄ та Балтії є актуальною. Проте закладена до початкової концепції «Міжмор'я» ідея протистояння з Німеччиною сьогодні є абсолютно неактуальною і небезпечною. Цей ризик має бути врахований при ухваленні відповідних політичних рішень⁷.

24 серпня 2016 р. президент Польщі здійснив офіційний візит до Києва, аби взяти участь у святкуванні Дня незалежності України. Під час візиту президенти України та Польщі підписали спільну декларацію.

Президент України Петро Порошенко заявив, що обидві держави мають робити кроки, що сприятимуть покращенню відносин між ними, історичними ж питаннями мають займатися історики.

А. Дуда наголосив, що запрошення на святкування річниці незалежності України є свідченням того, що Польща протягом 25 років була та залишається партнером України. «Ми також разом у цей надзвичайно важкий для України час, коли триває важкий конфлікт на сході Української держави та окупація Криму. Польща хоче брати участь у центрально-європейській спільноті вільних країн, розвивати її та зміцнювати як для добра нашого регіону, так і всієї Європи», - наголосив у Києві А. Дуда. Окрім того, президент також наголосив на тому, що Варшава буде сприяти реформам у Києві, а також на спільній меті Польщі і України «жити у спільному Європейському дому - союзі вільних народів», запевняючи, що Польща підтримує європейські та трансатлантичні прагнення України, безпека у якій є безпекою всієї східної Європи.

За підсумками зустрічі лідери підписали спільну декларацію, що свідчить про високий рівень політичної співпраці. У документі йдеться про стратегічне партнерство, підтримку прозахідних прагнень України та історичний діалог⁸.

7. О. Яніна, *op. cit.*, с. 20.

8. Дуда: *Польща допоможе Україні з реформами*, «bbc.com», «електронний ресурс», http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/08/160824_duda_kyiv_rl (доступ 23.02.2014).

Одним з пунктів декларації є наступний: «Заявляємо про готовність до подальшої співпраці у сфері підтримки і захисту прав української та польської національних меншин, аби українці у Польщі та поляки в Україні могли повною мірою реалізувати себе як спільноти, що дбають про свої народні традиції, рідну мову і культуру», також сторони заявили, що і надалі розвиватимуть відносини згідно з Договором про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, підписаним у Варшаві 18 травня 1992 р., визнаючи територіальну цілісність України та Польщі, непорушність кордонів наших держав, а також «високо оцінюючи значення дружніх українсько-польських взаємин для досягнення європейської солідарності»⁹.

Попри такі декларації і запевнення глав обох держав про обопільну зацікавленість у співпраці, слід відзначити, що відносини між офіційними Києвом та Варшавою в останні два роки дещо погіршилися. Ускладнення пов'язані як з подіями всередині України та Польщі, так й з зовнішніми чинниками. Українські політики виявилися неспроможним проводити реформи у своїй державі. Через це у польських політичних колах наростає втома виступати у ролі адвоката України в ЄС. Не сприяють євроінтеграційним прагненням України й кризові явища у відносинах Варшави з Брюсселем. Євроскептицизм та антилібералізм (спроби поставити під контроль конституційний суд, обмеження ЗМІ) правлячої партії «Право і справедливість» наражають польську владу на критику з боку ЄС. Однією з найгостріших проблем для українсько-польських відносин є конфлікти минулого, суперечності навколо трактування тих чи тих історичних подій. Праві політики у Польщі та Україні у гонитві за голосами виборців часто вдаються до маніпуляцій трагічними сторінками історії. Масло у вогонь підливає Росія, керуючись принципом *divideetempere*. Кремль усіляко намагається посяяти розбрат між сусідніми державами з метою завадити антиросійському альянсу і поширити свою владу та вплив у європейському регіоні.

9. Спільна декларація Президента України та Президента Республіки Польща, «[president.gov.ua](http://www.president.gov.ua)», «електронний ресурс», <http://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-prezidenta-ukrainini-ta-prezidenta-respubl-37975> (доступ 24.08.2016).

Юлія ОЛІЙНИК¹
Уляна ІЛЬНИЦЬКА²

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ - РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: ОСНОВНІ ЕТАПИ, ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Пріоритетним напрямом зовнішньої політики України є розвиток та розширення партнерських відносин із Республікою Польща. Історично склалося, що Україна та Польща пов'язані територіальною близькістю та культурними зв'язками. Відносини між поляками й українцями були не завжди пріоритетними, проте сьогодні Польща — це «адвокат» України в Європейській системі співробітництва між державами. Сучасні українсько-польські партнерські відносини стали зразком для багатьох сусідніх держав в регіоні і є найміцнішими в Європейському просторі.

В польсько-українських відносинах можна виділити три етапи.

Перший етап 1989-2004 рр. 2 грудня 1991 року, Республіка Польща першою визнала державну незалежність України. Вже 4 січня 1992 року між двома країнами були встановлені дипломатичні відносини на рівні посольств³. 18-19 травня 1992 р. відбувся перший офіційний візит Президента України Л. Кравчука до Республіки Польща, під час якого було підписано міждержавний Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, у якому, зокрема, зазначалося, що країни «активно співпрацюватимуть у відповідних європейських механізмах та структурах на основі Заключного Акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі, Паризької Хартії для нової Європи»⁴.

1. **Юлія Олійник**, студентка спеціальності «Міжнародні відносини: суспільні комунікації та регіональні студії», Національний університет «Львівська політехніка».

2. **Уляна Ільницька**, кандидат політичних наук, доцент, Національний університет «Львівська Політехніка».

3. Л.Д. Васильєва-Чекаленко, *Україна в міжнародних відносинах (1944–1996 рр.)*, Київ 1998, с. 115.

4. *Treaty between the Polish Republic and Ukraine on Good-Neighboring, Friendly Relations, and Cooperation*, in: *Ukraine in the World: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State*, ed. L.A. Hajda, Cambridge 1998, p. 307.

24-25 травня 1993 року відбувся офіційний візит в Україну Президента Польщі Л.Валенси, одним з головних результатів якого стало створення Консультаційного Комітету Президентів України і Республіки Польща. У лютому того ж року було підписано угоду між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Польщі про військове співробітництво, яка в наступні роки була доповнена рядом протоколів⁵. У березні 1994 р. ухвалено Декларацію міністрів закордонних справ України та Польщі про принципи формування українсько-польського партнерства, в якій міністри закордонних справ вперше на міждержавному рівні оголосили про стратегічне значення українсько-польських відносин та зобов'язались розвивати їх в майбутньому⁶. Польща погодилася допомагати Україні інтегруватися в західноєвропейські організації, насамперед НАТО і ЄС. Прорив в двосторонніх відносинах відбувся в 1996 році. Міністр Закордонних справ Польщі, Даріуш Розаті, 9 травня 1996 року в своєму виступі на Сеймі наголосив: «Ми бачимо незалежність України як один з головних елементів, які гарантують безпеку Польщі та європейську стабільність»⁷. Наприкінці березня 1999 р. у Варшаві відбулося перше засідання українсько-польської конференції з питань європейської інтеграції.

Офіційне членство Польщі в ЄС (з 1-го травня 2004 року) започаткувало другий етап українсько-польських відносин (2004-2010 рр.). Вступ Польщі до Європейського Союзу створив для України нову позитивну реальність: серед членів ЄС уперше з'явилася країна, яка лобювала український курс на євроінтеграцію. 2005 рік був проголошений Роком України в Республіці Польща й урочисто відкритий у Варшаві в квітні 2005 р. за участі президента України Віктора Ющенка. Розширилися та активізувалися торговельно-економічні та науково-технічні зв'язки між двома державами. Водночас виникли проблеми, пов'язані із інтеграцією Польщі з кінця 2007 р. до Шенгенської зони, що зумовлювало нові процедури й правила перетину українсько-польського кордону.

5. В.Р. Гевко, *Україна і Польща: особливості розвитку двосторонніх відносин (1991–2004 рр.)*, Чернівці 2005, с. 11.

6. Там само, с. 9.

7. R. Kuźniar, *Doroga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008, s. 162.

У рамках реалізації політики сусідства Європейського Союзу, на засіданні Європейської Ради у березні 2008 р. Республіка Польща підтримала пропозицію створити Союз для Середземномор'я і, таким чином, розраховувала на підтримку з боку ЄС для виокремлення східного напрямку ЄПС. Ці наміри Польщі тоді ж були реалізовані й знайшли своє відображення в спільній польсько-шведській пропозиції «Східне партнерство» від 23 травня 2008 р. Вона була представлена і схвалена на засіданні Ради ЄС 26 травня 2008 р. в Брюсселі. Ініціатива «Східного Партнерства» адресована до шести країн: безпосередні адресати — Україна, Молдова, Грузія, Азербайджан і Вірменія, а також Білорусь. На думку багатьох політичних діячів і дослідників, «Східне Партнерство» може бути корисним механізмом, який сприятиме прискоренню політичної й економічної модернізації східних партнерів⁸. Саме польсько-шведська ініціатива спрямована на реальне прискорення процесу долучення України (поряд з іншими східноєвропейськими державами) до інтеграції з ЄС.

Третій етап відносин України та Польщі розпочався в 2010 і триває й досі. Перші місяці 2010 р. супроводжувалися змінами найвищого державного й політичного керівництва в Україні. У результаті чергових виборів президентом України став В. Янукович. Трагедія під Смоленськом і загибель президента Л. Качинського призвели до дострокових виборів глави польської держави. Перемогу в польських виборах здобув Б. Коморовський. Таким чином, зміна глави держави у 2010 році зумовила коригування зовнішньополітичного курсу країни. У березні 2012 року був виданий урядовий документ «Пріоритети польської зовнішньої політики на 2012-2016 рр.», де Україна і надалі іменується стратегічним партнером, відносинам з яким відводиться важлива роль. Заступник голови комітету міжнародної торгівлі та голови комітету закордонних справ, член комісії з питань безпеки та оборони Європейського Парламенту Павел Залевскі в публікації в газеті «День» окреслив нові вектори польсько-українського співробітництва в умовах зміни політичного керівництва в Україні та Польщі, називаючи цей етап розвитку як «нову еру польсько-українських відносин»⁹. Ключовими напрямками співпраці визначе-

8. *Treaty between the Polish Republic and Ukraine...*, p. 310.

9. Від 7 вересня 2010 р. «Скористаймося сприятливим моментом».

но: розширення економічних контактів між Україною та Польщею, інвестиційна співпраця наших країн, підтримка й допомога Польщі в євроінтеграційних прагненнях України; скасування візового режиму для українців з країнами ЄС, посилення захисту прав та інтересів громадян обох держав.

Польща є найбільшим торговельним партнером України серед країн Центральної та Східної Європи. У 2014 році Польща займала четверте місце як один з найбільших торгових партнерів України у світі. У 2014 році обсяг торгівлі між Україною та Польщею склав 5,712 млн доларів США і знизився на 13,6% в порівнянні з минулим роком, в той час як польський імпорт в Україну склав 3,067 млн доларів США і знизився на 24,3% з року в рік. Україна також є другим за величиною торговим партнером Польщі серед країн СНД (після Росії). Станом на 31 грудня 2014 року, кількість польських інвестицій в Україну складало 831,2 млн доларів США, на частку яких припадає 1,8% загального обсягу іноземних інвестицій в Україну¹⁰. Отже, економічні системи двох держав гармонійно довершують одна одну.

Республіка Польща є також стратегічним і ключовим партнером України в галузі військово-технічного співробітництва. Польське міністерство національної оборони надало всебічну практичну допомогу Збройним Силам України з метою їх розвитку та реалізацією якісних реформ у майбутньому. Збройні Сили України та польська сторона брали участь разом в тренуваннях і навчаннях. Крім того, протягом 2015 року, Збройні Сили України пройшли навчання в польських військових училищах (у 2015 році 30 контрактників Збройних Сил України навчались на мовних та фахових курсах)¹¹.

Аналізуючи українсько-польські відносини, варто зосередити увагу на такому дестабілізуючому чиннику, як виключення Республіки Польща з міжнародних переговорів із врегулювання конфлікту в Україні. Якщо в лютому 2014 року Польща була однією з країн, що брали участь у переговорах із приводу мирного врегулювання Євромайданської кризи, починаючи з весни 2014 року Республіка Польща була відсутня за столом переговорів. Однак, Польща продовжує надавати конкретну та пряму підтримку для реформ в Україні. «...Ми надаємо допомогу

10. «Poland remains a key partner for Ukraine», tinyurl.com/l5ahfkn (доступ 24.04.2016).

11. «Двостороннє співробітництво і стратегічними партнерами України: Республіка Польща», tinyurl.com/m823uth (доступ 24.04.2016).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

для українських біженців в різних частинах країни. Ми не будемо скорочувати кошти на надання допомоги Україні в наступному році. Навпаки, ми активно шукаємо шляхи для їх підвищення. Багато що залежить від потреб, декларовані нам українськими партнерами. Я зроблю все можливе, щоб переконатися, що хороші проекти завжди будуть профінансовані», — сказав міністр Гжегож Щетина¹².

Президент Анджей Дуда висловив думку про те, що Польща безумовно буде підтримувати Україну та її позицію в прагненні миру та завершення збройного конфлікту, поверненню українських кордонів. Він також вважає, що політика санкцій проти Росії має продовжуватись. Президент хотів бачити Україну на саміті НАТО, що проводився в Польщі у 2016 році.

Республіка Польща сьогодні є головним прикладом для України в проведенні успішних реформ у сфері економіки. Польща є єдиною європейською країною, чий ВВП в період економічної кризи 2008-2009 рр. не тільки не зменшився, але насправді збільшився. Сьогодні, 16 мільйонів працівників забезпечені роботою — це найвищий показник в країні з 1989 року. Наприкінці березня 2015 року, польський прем'єр-міністр Ева Копач (2014-2015) зазначила, що Польща відчуває себе в безпеці не лише через допомогу своїх союзників, але й завдяки економічній стабільності. Україна повинна належним чином застосувати польський досвід економічної та політико-адміністративної реформ.

Отже, українсько-польським партнерським відносинам притаманні такі риси, як стабільність, прогрес і динамізм. Розвиток добросусідського співробітництва та скоординована взаємодітка на міжнародній арені зробили їх зразком партнерства. Стосунки між Україною та Республікою Польща — це особливий випадок співробітництва між новими незалежними державами та їх безпосередніми західними сусідами у безпековій та політично-економічній сфері. Республіка Польща залишається ключовим партнером України, виконуючи роль «адвоката» та лобіста українських інтересів у європейських структурах.

12. *Minister Grzegorz Schetyna addresses priorities of Polish diplomacy, tinyurl.com/mau3tzv* (доступ 25.04.2016).

Bożena KALISZ¹

POLITYKA WIZOWA SCHENGEN WOBEC OBYWATELI UKRAINY

Rozszerzenie Unii Europejskiej (UE) na początku XXI wieku o 10 nowych państw (w tym Polskę) doprowadziło do zwiększenia jej zasięgu terytorialnego, a tym samym do powiększenia obszaru strefy Schengen. Rozciągnięcie unijnej granicy m.in. na wschód spowodowało, że Ukraina w sposób naturalny przekształciła się w bezpośredniego sąsiada UE. Taki stan rzeczy generował i generuje nadal istotne wyzwania dla dwustronnej współpracy między Kijowem i Unią. W szczególności unijna polityka wizowa stanowi ważny element, bowiem postrzegana jest nie tylko jako instrument zapewniania bezpieczeństwa przed przestępczością zorganizowaną czy nielegalną migracją, lecz również jako środek wywierania wpływu, co niejednokrotnie odbierane jest w sposób negatywny przez społeczność ukraińską. Niemniej jednak dialog prowadzony przez unijnych decydentów w odniesieniu do polityki wizowej wobec państw Europy Wschodniej pozostających poza granicami strefy Schengen, pozwala mieć nadzieję, że kwestia rozwijania polityki wizowej w stosunku do Ukrainy nie odchodzi do lamusa.

Polityka wizowa Unii Europejskiej

Podjęmując rozważania na temat polityki wizowej Schengen wobec obywateli Ukrainy nie sposób nie wspomnieć o istocie i głównych kierunkach Unii Europejskiej w tej materii. Układ z Schengen zawarty 14 czerwca 1985 r. gwarantował sygnatariuszom swobodę podróżowania niemalże po całej Europie (ściślej: w granicach państw, których porozumienie z Schengen bezpośrednio dotyczy). Jednakże, strefa Schengen nie mogłaby funkcjonować w sposób właściwy, gdyby nie powstały odpowiednie regulacje prawne dotyczące wjazdu obywateli państw trzecich na terytorium krajów strefy.

Dokumentem, który zawiera szczegółowe dane dotyczące listy państw, których obywatele są zobowiązani do uzyskania wizy celem

1. mgr **Bożena Kalisz**; Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie.

przekroczenia granicy Unii Europejskiej oraz listy państw, w których obywatele są zwolnieni z tego wymogu, jest Rozporządzenie Rady (WE) nr 539/2001 z dnia 15 marca 2001 r.² (z późniejszymi zmianami). Z kolei dokumentem, który reguluje zasady wydawania wiz Schengen czy tranzytów lotniskowych³ jest Wspólnotowy Kodeks Wizowy, który wszedł w życie 5 kwietnia 2010 r.⁴. Ukraina figuruje aktualnie w wykazie, w załączniku I do rozporządzenia (WE) nr 539/2001, tj. wśród grupy państw, których obywatele mają obowiązek posiadać wizę uprawniającą do wjazdu na terytorium krajów członkowskich.

Unia Europejska zawarła z kilkoma państwami, w tym z Ukrainą, umowy, na podstawie których zdefiniowana grupa obywateli tych krajów może ubiegać się o wizę korzystając z uproszczonych procedur aplikacyjnych, a co więcej nie muszą oni odbywać konsultacji wizowych⁵. Umowy te uprawniają określoną grupę osób do otrzymania wiz na okres ważności nie dłuższy niż 3 miesiące, dodatkowo w znaczący sposób skracają czas na wydanie wizy przez misje dyplomatyczne i urzędy konsularne. Zgodnie z wcześniej wspomnianą umową, istnieje również taka kategoria osób, dla których wydaje się wizę z możliwością wielokrotnego przekraczania granicy, ważną do 5 lat.

Widoczna tendencja liberalizacyjna Unii Europejskiej ukierunkowana na wschód w odniesieniu do przepisów wizowych została zainicjowana w zawartych umowach o ułatwieniach wizowych i readmisji m.in. z Ukrainą, 1 stycznia 2008 r. Umowa ta zawierała „plan działania” na rzecz liberalizacji reżimu wizowego. Plan ten obejmuje cztery bloki zagadnień:

2. Rozporządzenie Rady (WE) nr 539/2001 z dnia 15 marca 2001 r. wymieniające państwa trzecie, których obywatele muszą posiadać wizy podczas przekraczania granic zewnętrznych, oraz te, których obywatele są zwolnieni z tego wymogu, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:32001R0539> (dostęp 14.04.2017).

3. Istnieje kilka typów wiz: Tranzytowa wiza lotniskowa (wiza lotniskowa) – oznaczona symbolem „A”. Uprawnia do tranzytu przez międzynarodową strefę tranzytową jednego bądź kilku lotnisk krajów strefy Schengen; Wiza Schengen – oznaczona symbolem „C”. Uprawnia cudzoziemców do pobytu w państwach obszaru Schengen do 90 dni w ciągu pół roku (w czasie jednego bądź kilku wjazdów). Okres 90 dni liczony jest od dnia pierwszego wjazdu na terytorium Schengen; Wiza krajowa – oznaczona symbolem „D”. Uprawnia do wjazdu/wjazdów i pobytu/pobytów w kraju (krajach) strefy Schengen trwających łącznie dłużej niż 3 miesiące. Ważność wizy krajowej nie może przekroczyć okresu 1 roku.

4. E. Coll, *Zasady przekraczania granicy Schengen przez obywateli państw objętych Partnerstwem Wschodnim*, <http://www.e-mentor.edu.pl/mobi/artukul/index/numer/46/id/948> (dostęp 14.04.2017).

5. Szerzej: *Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach*, Art. 69. Konsultacje w sprawie wydania wizy Schengen.

- A. bezpieczeństwo dokumentów, w tym biometria;
- B. zintegrowane zarządzanie granicami, polityka migracyjna i azylowa;
- C. porządek publiczny i bezpieczeństwo;
- D. stosunki zewnętrzne i prawa podstawowe⁶.

Od wejścia w życie umowy o ułatwieniach wizowych i readmisji Komisja Europejska regularnie przedkładała Radzie i Parlamentowi Europejskiemu sprawozdania z postępów prac w Ukrainie. Postępy były oceniane na miejscu przez ekspertów delegowanych z krajów członkowskich Unii Europejskiej, a także dzięki szczegółowym informacjom przekazywanych przez Ukrainę. W szóstym (ostatnim) sprawozdaniu przyjętym przez Komisję 18 grudnia 2015 r. stwierdzono, że Ukraina osiągnęła wszystkie wymagane postępy i podjęła wszystkie konieczne reformy w celu zapewnienia trwałej i skutecznej realizacji kryteriów ustalonych w odniesieniu do wyżej wymienionych bloków. W związku z tym Komisja Europejska zapowiedziała, że w 2016 r. przedstawi wniosek ustawodawczy odnośnie wprowadzenia zmian w rozporządzeniu (WE) nr 539/2001, które mają na celu przenieść Ukrainę do grona państw zwolnionych z obowiązku wizowego⁷.

Jakie główne postępy poczyniła Ukraina w celu realizacji umowy o ułatwieniach wizowych i readmisji?

I. 16 kwietnia 2015 r. prezydent Ukrainy Petro Poroszenko powołał nowego dyrektora Krajowego Biura Antykorupcyjnego Ukrainy⁸. Rozpoczął on współpracę z wyspecjalizowaną prokuraturą antykorupcyjną.

II. Przyjęcie ustaw m.in.: o urzędzie prokuratora dotyczącej wyspecjalizowanej prokuratury antykorupcyjnej z dnia 18 lutego 2016 r. czy ustawy o elektronicznym systemie deklaracji majątkowych z dnia 15 marca 2016 r.

III. 30 marca 2016 r. Krajowa Agencja ds. Zapobiegania Korupcji została zarejestrowana jako osoba prawna.

6. Wniosek *ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY zmieniające rozporządzenie (WE) nr 539/2001 wymieniające państwa trzecie, których obywatele muszą posiadać wize podczas przekraczania granic zewnętrznych, oraz te, których obywatele są zwolnieni z tego wymogu* (Ukraina), [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/COMM/COM/2017/03-09/COM_COM\(2016\)0236_PL.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/COMM/COM/2017/03-09/COM_COM(2016)0236_PL.pdf), s. 2 (dostęp 14.04.2017).

7. Tamże, s. 3.

8. *Powołano szefa Krajowego Biura Antykorupcyjnego Ukrainy*, <http://www.antykorupcja.gov.pl/ak/aktualnosci/11561.Powolano-szefa-Krajowego-Biura-Antykorupcyjnego-Ukrainy.html> (dostęp 14.04.2017).

IV. Władze ukraińskie przeznaczyły w budżecie krajowym na 2016 r. zasoby finansowe dla zapewnienia skutecznych ram instytucjonalnych w celu zapobiegania korupcji⁹.

Mały Ruch Graniczny: Ukraina-Polska

Mały Ruch Graniczny (MRG) stanowi odstępstwo od ogólnych przepisów, które regulują kontrolę graniczną i jest formą usprawnienia przekraczania granicy dla osób będących obywatelami dwóch sąsiadujących państw i zamieszkujących strefę przygraniczną. Mieszkańcy strefy przygranicznej mogą w ramach MRG regularnie przekraczać granicę państwową celem przebywania w strefie przygranicznej kraju sąsiadującego. Tego typu wjazdy mogą odbywać się z wielu powodów: kulturalnych, rodzinnych, społecznych czy ekonomicznych, lecz takich, które nie mają charakteru zarobkowego. W odniesieniu do Polski i jej wschodniej granicy, MRG był stosowany w oparciu o porozumienie zawarte między Polską Rzeczpospolitą Ludową i Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich w maju 1985 r. Po wejściu Polski do strefy Schengen z dniem 21 grudnia 2007 r. wszystkie przejścia typu MRG zostały zlikwidowane. Jednakże, usilne starania władz RP urzeczywistniły możliwość podpisania trzech umów o małym ruchu granicznym z Białorusią, Ukrainą i Federacją Rosyjską (udało się to pomimo uczestnictwa Polski w strefie Schengen)¹⁰.

W stosunkach polsko-ukraińskich strefa przygraniczna wyznacza terytorium jednostek podziału administracyjnego Ukrainy i Polski, leżących w odległości do 30 km od wspólnej granicy obu krajów. Kwestie związane z MRG oraz wykazem wszystkich miejscowości i jednostek administracyjnych wchodzących w obszar strefy przygranicznej Polski i Ukrainy są zawarte w dwóch kluczowych dokumentach:

9. *Wniosek ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY zmieniające rozporządzenie (WE) nr 539/2001 wymieniające państwa trzecie, których obywatele muszą posiadać wize podczas przekraczania granic zewnętrznych, oraz te, których obywatele są zwolnieni z tego wymogu (Ukraina)* [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/COMM/COM/2017/03-09/COM_COM\(2016\)0236_PL.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/AUTRES_INSTITUTIONS/COMM/COM/2017/03-09/COM_COM(2016)0236_PL.pdf), s. 3 (dostęp 14.04.2017).

10. *Polityka wizowa jako forma promocji migracji długoterminowej (lata 2004 – 2010)*, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/migration-channel/pl_20120403_visapolicy_pl_version_final_pl.pdf, s. 14 (dostęp 15.04.2017).

- Umowie między Rządem RP a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zasadach MRG, która została podpisana w Kijowie 28 marca 2008 r.;
- Protokole między Rządem RP a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zmianie Umowy między Rządem RP a Gabinetem Ministrów Ukrainy o zasadach MRG, podpisanym w Warszawie 22 grudnia 2008 r.¹¹

Za mieszkańca strefy przygranicznej traktuje się osobę, która posiada udokumentowane miejsce stałego zamieszkania na obszarze wchodzącym w skład tzw. strefy przygranicznej, przez okres nie krótszy niż trzy lata, a także jej współmałżonków i dzieci pozostających na jej utrzymaniu. By móc regularnie przekraczać granicę w ramach MRG, osoba taka musi posiadać odpowiedni dokument zwany zezwoleniem na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego¹². Osoba posiadająca takie zezwolenie ma prawo do pobytu w strefie przygranicznej określonego kraju nie dłużej niż 60 dni każdorazowo po przekroczeniu granicy, lecz nie więcej niż 90 dni w przeciągu 6 miesięcy liczonych od dnia, w którym nastąpiło pierwsze przekroczenie granicy¹³.

Liberalizacja wizowa wobec Ukrainy

W grudniu 2015 r. Komisja Europejska uznała, że Ukraina spełniła wszystkie stawiane jej kryteria planu liberalizacji wizowej, co skutkuje brakiem konieczności dalszego respektowania wymogu wizowego dla obywateli tego kraju posiadających biometryczny paszport ukraiński. W dniu 2 marca 2017 r. ambasadorzy państw Unii Europejskiej w imieniu Rady potwierdzili nieformalne porozumienie w sprawie liberalizacji wizowej wobec Ukrainy. Zgodnie z zapisami porozumienia obywatele Ukrainy będą mieli prawo do podróżowania do krajów UE bez wcześniej wymaganych wiz do 90 dni w okresie 180-dniowym¹⁴.

Wniosek dotyczący zniesienia reżimu wizowego wobec obywateli Ukrainy spotkał się z dużą aprobatą wśród eurodeputowanych. Poparty został przez 521 eurodeputowanych, 75 było przeciw, a 36 wstrzymało

11. Tamże, s. 14-15.

12. Tamże, s. 15.

13. *Mały Ruch Graniczny*, Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, http://www.cpd.mswia.gov.pl/dokumenty/maly_ruch_graniczny#z (dostęp 15.04.2017).

14. *Wizy: Rada potwierdza porozumienie co do liberalizacji wizowej wobec Ukrainy*, http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2017/3/47244655383_pl.pdf (dostęp 15.04.2017).

się od głosu. Zniesienie wiz obejmuje odwiedziny u rodziny i znajomych, wyjazdy turystyczne, delegacje biznesowe, lecz nie obejmuje wyjazdów zarobkowych. Wśród krajów należących do Unii Europejskiej zniesienie reżimu wizowego nie dotyczy Wielkiej Brytanii i Irlandii, a wśród krajów stowarzyszonych – Norwegii, Szwajcarii, Lichtensteinu i Islandii¹⁵.

Nowe prawo wizowe dla Ukrainy musi zostać jeszcze formalnie zatwierdzone przez Radę UE. Przewidywane wejście w życie nowego dokumentu nastąpi najprawdopodobniej w czerwcu 2017 r. Po tym oświadczeniu, 6 kwietnia 2017 r. świętowano na Ukrainie zniesienie wiz. Zadowolenia nie kryli najważniejsi politycy w państwie. Premier Wołodymyr Hrojsman podkreślił w swoich słowach z tamtego dnia, że obywatele ukraińscy długo czekali na taką decyzję: „Ukraina zrobiła wiele, by wizy zostały zniesione, ale ja zawsze wierzyłem, że tak się stanie”¹⁶. Euforię zarówno wśród Ukraińców, jak również społeczności europejskiej popierającej zniesienie reżimu wizowego dla Ukrainy studzi wicepremier ukraińska ds. integracji europejskiej i euroatlantyckiej Iwanna Kłympusz-Cyncadze, przestrzegając, że: „Każdy sukces Ukrainy będzie wywoływał rozdrażnienie politycznego kierownictwa Rosji i doskonale to rozumiemy”¹⁷.

Konkluzje

Liberalizacja wizowa wobec Ukrainy jest swoistym kamieniem milowym w relacjach z Unią Europejską. Obok umów stowarzyszeniowych, zniesienie wiz stanowi kluczowy element w procesie integracji z UE, do której Ukraina nieustannie dąży. Brak reżimu wizowego będzie jasnym dowodem na to, że Unia mimo aktualnie trudnej sytuacji na arenie europejskiej (kryzys migracyjny, Brexit, agresywna polityka Federacji Rosyjskiej, ataki terrorystyczne, itd.) podejmuje działania na rzecz zacieśniania relacji z krajami pozostającymi poza jej granicami, traktując je jako aktualnego i przyszłego, poważnego sojusznika.

15. *Ukraińcy wjadą do Unii Europejskiej bez wiz. Parlament Europejski przyjął nowe prawo*, „Newsweek.pl”, <http://www.newsweek.pl/swiat/polityka/parlament-europejski-zniosl-obowiazek-wizowy-wobec-ukraincow,artykuly,408392,1.html> (dostęp 15.04.2017).

16. B. Bodalska, *Radość na Ukrainie po decyzji PE ws. zniesienia wiz*, „Euractiv.pl”, <https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna/news/radosc-na-ukrainie-po-decyzji-pe-ws-zniesienia-wiz/> (dostęp 15.04.2017).

17. Tamże.

Borys GAWROŃSKI¹

ROZWÓJ RELACJI NA LINII UNIA EUROPEJSKA-FEDERACJA ROSYJSKA

Uczestnicy aktualnego systemu stosunków międzynarodowych stoją przed wieloma wyzwaniami. Struktura owego systemu, czyli interakcje między państwami i innymi podmiotami prawa międzynarodowego charakteryzują się dużą dynamiką i nieprzewidywalnością. Wbrew twierdzeniom astrologów o nadejściu ery Wodnika – utożsamianej z czasami właściwie wolnymi od konfliktów i wojen – dzisiejszą architekturę bezpieczeństwa trudno określić mianem stabilnej i pozbawionej trapiących ludzkość nieszczęść. Świadczą o tym chociażby takie wydarzenia jak arabska wiosna ludów, wojna domowa w Syrii, powstanie Daeszu, czy konflikt rosyjsko-ukraiński, stanowiące strefę zderzenia sprzecznych interesów kluczowych graczy światowej sceny geopolitycznej. Nie ulega wątpliwości, że do grona takich graczy zaliczyć należy m.in. Unię Europejską (UE) oraz Federację Rosyjską (FR), których relacje stanowiąc będą przedmiot dalszej części rozważań.

Rozwój stosunków politycznych między Brukselą a Moskwą

Ostatnie lata relacji między Unią Europejską a Federacją Rosyjską, to zdecydowanie najbardziej napięty stan w całej historii stosunków między obydwoma podmiotami. Sinusoida relacji bilateralnych osiągnęła krytycznie niską wartość w konsekwencji rosyjskiej agresji na Ukrainę i zagarnięcia przez Rosję Półwyspu Krymskiego w marcu 2014 roku. Niemniej jednak warto przyjrzeć się, jak wcześniej układały się interakcje dwustronne i na jakich filarach opierała się wzajemna współpraca.

Relacje Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską regulowane są od początku lat 90. ubiegłego wieku. Wzajemne oddziaływanie obydwu podmiotów prawa międzynarodowego podyktowane jest nie tylko bliskością geograficzną, ale również interesami i zależnościami w sferze polityczno-gospodarczej. Klimat relacji zachodzących między UE a FR jest głównie rezultatem specyfiki Brukseli i Moskwy w sferze wartości

1. mgr **Borys Gawroński**, Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie.

oraz ich znaczenia w obszarze europejskim. Na wzajemne stosunki wpływ wywiera również dynamika procesów na arenie międzynarodowej, a także zmiany polityczne wewnątrz UE i FR².

Pierwszym dokumentem strategicznym, normującym stosunki polityczne między Unią Europejską a Federacją Rosyjską, było Porozumienie o Partnerstwie i Współpracy (PCA), zawarte w czerwcu 1994 roku. Układ w małym stopniu intensyfikował bilateralną współpracę gospodarczą. Nie przewidywał również żadnej opcji zjednoczenia Rosji z Unią. Istotną wagę przypisywał natomiast rozwojowi dialogu politycznego, co dobrze odzwierciedlało klimat ówczesnych relacji między UE i FR – liczyły się przede wszystkim kwestie polityczne, odsuwając na dalszy plan interesy ekonomiczne. Warto zaznaczyć, że okres ratyfikacji umowy trwał 3 lata. Od lutego 1990 r. do grudnia 1997 r. formalną podstawę kontaktów między Związkiem Radzieckim, a następnie Federacją Rosyjską oraz Wspólnotami Europejskimi, a potem Unią Europejską stanowiło Porozumienie o handlu i współpracy gospodarczej³.

W preambule PCA podkreślono potrzebę respektowania powszechnych norm demokratycznych, poszanowania praw jednostki ludzkiej, współpracy między krajami oraz pokojowego załatwiania sporów, zgodnie z zapisami zawartymi w Akcie Końcowym KBWE (1975 r.), a także w Paryskiej Karcie Nowej Europy (1990 r.)⁴. W dokumencie zawarto zapisy odnoszące się do instytucjonalizacji dialogu politycznego na linii UE – FR. Przewidziano także rozwój dwustronnej wymiany handlowej, wzrost inwestycji, rozwój gospodarki i reguł wolnorynkowych wewnątrz Rosji. PCA zapowiadało również pogłębienie unijno-rosyjskich relacji w sferze finansów, kultury, nauki, techniki czy ekologii. Zacieśniona współpraca miała w przyszłości doprowadzić do stworzenia między stronami PCA strefy wolnego handlu⁵.

W ramach umowy przewidziano różne formy konsultacji pomiędzy Unią Europejską a Rosją. Kluczową rangę przyznano spotkaniom na

2. E. Szkop, *Gospodarka w relacjach Unia Europejska – Federacja Rosyjska*, Warszawa 2012, s. 26.

3. M. Raś, *Europejska polityka Federacji Rosyjskiej*, w: *Polityka Zagraniczna Rosji*, red. B. Bieleń, M. Raś, Warszawa 2008, s. 108.

4. A. Legucka, *Dialog polityczny Unii Europejskiej z Rosją w sferze bezpieczeństwa*, w: *Unia Europejska i Rosja w kierunku nowego otwarcia*, red. B. Piskorska, Lublin 2012, s. 186.

5. M. Raś, dz. cyt., s. 108.

poziomie głów państw/szefów rządów podczas szczytów, na których ustalane są główne kierunki rozwoju relacji unijno-rosyjskich. Innym przejawem instytucjonalnej współpracy jest Stała Rada Partnerstwa, na której w zależności od potrzeb zbierają się ministrowie różnych resortów. PCA przewiduje także konsultacje między wyższymi urzędnikami i ekspertami obu stron w ramach Komitetu Współpracy. Ponadto, istotne znaczenie przyznano corocznym sesjom Parlamentarnego Komitetu Współpracy, gdzie spotykają się deputowani Parlamentu Europejskiego oraz Parlamentu Federacji Rosyjskiej⁶.

PCA było obiektem częstej krytyki. Eksperci różnych dziedzin podkreślali, iż porozumienie nie odgrywa znaczącej roli, gdyż zarówno postulaty polityczne jak i współpraca w sektorze gospodarczym są w dużej mierze jedynie martwymi zapisami. Taki stan rzeczy był konsekwencją wzajemnej niechęci między Brukselą i Moskwą, wynikającą z sytuacji w Republice Czecheńskiej, procesu rozszerzania UE i NATO w kierunku wschodnim, czy zaangażowania Zachodu w konflikt militarny na Bałkanach. Mimo to, podczas odbywających się co sześć miesięcy szczytów UE-FR, wynegocjowano wiele kluczowych spraw. Należy do nich zaliczyć zatwierdzenie w 2003 r. w Sankt Petersburgu czterech „wspólnych przestrzeni” współdziałania między Brukselą a Moskwą. Istotne porozumienie osiągnięto także w 2011 r. podczas szczytu w Brukseli – uzgodniono wstąpienie Rosji do Światowej Organizacji Handlu. Akcesja FR w szeregi organizacji nastąpiła w 2012 r. (po 18 latach negocjacji)⁷.

Po prawie 10-letnim okresie funkcjonowania PCA, w 2006 r. postanowiono uzgodnić nowe porozumienie odpowiadające ówczesnym realiom i wzajemnym interesom między UE i Rosją. Jednak szczyt w Helsinkach i polskie weto wobec nowej umowy przesądziły o fiasku negocjacji w kwestii PCA II. Rozmowy na temat nowego porozumienia o partnerstwie i współpracy były prowadzone również w kolejnych latach, m.in. w czerwcu 2013 r. podczas szczytu UE – FR w Jekaterynburgu. Mimo to do dnia dzisiejszego PCA II nie zostało podpisane i nic nie wskazuje, by w najbliższej przyszłości taki układ miał zacząć funkcjonować. Unia

6. *Unia Europejska i Rosja: bliscy sąsiedzi, ważni gracze na arenie międzynarodowej, partnerzy strategiczni*, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg 2007, s. 4-5.

7. A. Legucka, dz. cyt., s. 187-189.

Europejska po nadzwyczajnym posiedzeniu w sprawie kryzysu na Ukrainie w marcu 2014 r. postanowiła zawiesić dalszy dialog z Rosją w sprawie nowego układu o partnerstwie i współpracy oraz liberalizacji wizowej, co wynikało z rosyjskich działań wojskowych na Krymie i nielegalnej decyzji władz półwyspu w sprawie referendum dotyczącego przyłączenia tej autonomicznej części Ukrainy do terytorium rosyjskiego.

Porozumienie o Partnerstwie i Współpracy zostało dopełnione innymi dokumentami. W czerwcu 1999 r. Bruksela zatwierdziła Wspólną strategię Unii Europejskiej wobec Rosji, której wzniosłe cele z dzisiejszej perspektywy przypominają utopię. Wśród unijnych priorytetów wymieniono m.in. wsparcie dla przemian demokratycznych w FR, działania na rzecz włączenia Rosji do unijnej przestrzeni społeczno-gospodarczej, czy współdziałanie Brukseli i Moskwy w sferze zapewnienia bezpieczeństwa na Starym Kontynencie oraz poza jego granicami. Aktualna sytuacja w przestrzeni euroatlantyckiej, coraz bardziej przypominająca czasy zimnej wojny, nie pozostawia złudzeń – unijna strategia wobec Rosji poniosła totalną klęskę.

Na odzew z Kremla nie trzeba było długo czekać, bo już w październiku 1999 r. została przyjęta Średniookresowa strategia rozwoju stosunków między FR i UE. Z dzisiejszego punktu widzenia, założenia funkcjonującego w pierwszej dekadzie XXI w. rosyjskiego dokumentu, w porównaniu do strategii unijnej, w dużej części zostały zrealizowane. Bruksela jednak nie przypuszczała, że wymienione w strategii rosyjskiej cele zapewnienia interesów narodowych FR, czy wzrost znaczenia i autorytetu Rosji w obszarze europejskim okażą się niczym innym jak dążeniem władz na Kremlu do reintegracji obszaru poradzieckiego oraz demonstracją mocarstwowości⁸.

Niektóre założenia rosyjsko-unijnej strategii stosunków na lata 2000-2010 nie odniosły sukcesu. Do takich należy zaliczyć plan stworzenia ogólnoeuropejskiej architektury bezpieczeństwa zbiorowego według koncepcji Rosji. Zamierzenie Moskwy, mające na celu minimalizację roli NATO i UE w sferze militarnej na korzyść Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, nie zyskały posłuchu wśród europejskich, a tym bardziej amerykańskich deputowanych. Sukcesu nie odniosła

8. D. Jankowski, *Strategiczne partnerstwo Unii Europejskiej i Rosji w polityce bezpieczeństwa: szanse, przeszkody i stan obecny*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr 21, s. 52.

również, powstała w 2000 r., idea budowy europejsko-rosyjskiej tarczy antyrakietowej⁹. Porażkę poniósł też plan dołączenia Rosji do kręgu państw europejskich współdecydujących o funkcjonowaniu Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. Rosjanie liczyli na swój udział w decydowaniu o kluczowych kwestiach bezpieczeństwa w Europie. Unia natomiast traktowała aktywność Kremla jako wyraz chęci do współpracy, ale co najwyżej na warunkach podobnych natowskiemu Programowi Partnerstwa dla Pokoju (PdP), czyli głównie w ramach operacji zarządzania kryzysowego. W związku z odmiennymi oczekiwaniami Brukseli i Kremla co do udziału Rosji w budowaniu Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, w 2001 r. podczas szczytu w Moskwie, obie strony ustaliły, iż dwustronna współpraca ograniczy się do aktywności informacyjnej i opiniodawczej¹⁰. Należy więc podkreślić, że na początku XXI w. unijno-rosyjskie relacje w sprawach bezpieczeństwa nie odgrywały realnego znaczenia. Była to raczej symboliczna kooperacja mająca na celu zachowanie poprawnych stosunków.

Po 11 września 2001 r. doszło do częściowej stagnacji stosunków na linii Bruksela-Moskwa, czego powodem był zwrot Rosji w kierunku USA, z nadzieją na ustanowienie rosyjsko-amerykańskiego rdzenia stabilności międzynarodowej. Mimo to, formalne kontakty nie ustawały i już w maju 2003 r. podczas szczytu UE-FR w Petersburgu zapadły istotne decyzje w sprawie utworzenia „wspólnych przestrzeni”. Wspólna Przestrzeń Wolności, Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości dotyczyła głównie unijno-rosyjskiego współdziałania w sferze spraw wewnętrznych i sądownictwa. Wspólna Przestrzeń Bezpieczeństwa Zewnętrzznego poruszała temat współpracy w zakresie rozwiązywania kryzysów, nieprolifracji broni masowego rażenia czy zwalczania terroryzmu. We Wspólnej Przestrzeni Kształcenia i Badań Naukowych uwzględniono kwestie związane z rozwojem naukowym społeczeństwa i zwiększeniem konkurencyjności gospodarek przy wykorzystaniu potencjału nauki. Najistotniejszą okazała się Wspólna Przestrzeń Gospodarcza, w której poruszono m.in. sprawy dotyczące standaryzacji i regulacji produkcji przemysłowej, systemu ochrony własności intelektualnej i konkurencji, współpracy w zakresie poprawy klimatu inwestycyjnego, usług finansowych, dialogu w ramach

9. M. Kaczmarek, *Polityka Rosji wobec Unii Europejskiej*, „Raporty i Analizy” 2005, nr 8, s. 12.

10. A. Legucka, dz. cyt., s. 198.

wymiany handlowej, rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa, czy – jakże istotnej dla Unii Europejskiej – energetyki¹¹.

W celu rozwoju współpracy w ramach „wspólnych przestrzeni”, a dokładniej rzecz ujmując – zatarcia poważnych rozbieżności w koncepcjach ich realizacji, UE i FR przyjęły w 2005 r. „mapy drogowe”. Jednak deklaratorywność, brak ścisłości oraz wiążącej mocy tych dokumentów spowodowały, że praktyczne współdziałanie Brukseli i Moskwy sprowadzało się jedynie do najbardziej potrzebnych obu stronom obszarów, takich jak polityka energetyczna oraz handlowa. Do niekorzystnego klimatu bilateralnych relacji przyczynił się również brak widocznej transformacji FR (wedle unijnych oczekiwań). Natomiast Moskwa obwiniała UE za nieumiejętność zrozumienia specyficznych rozwiązań rosyjskiego modelu polityki i gospodarki¹².

Innym znaczącym aspektem relacji na osi Bruksela-Moskwa jest Europejska Polityka Sąsiedztwa (EPS) utworzona 2003 r., mająca na celu poprawę stosunków Unii z jej najbliższymi sąsiadami. Jednak Kreml od razu odrzucił możliwość budowy związków z Brukselą w ramach EPS (w zamian postanowiono kształtować „partnerstwo strategiczne” poprzez „wspólne przestrzenie”). Niechęć Rosji wynikała z faktu, iż UE formuje relacje z państwami sąsiednimi poprzez tzw. hegemonię normatywną. Polega to na modyfikacji prawodawstwa krajowego, państwa uczestniczącego w EPS, do dorobku prawnego Unii i Wspólnot Europejskich. Nie ma natomiast podobnej zależności w drugą stronę – kraje objęte EPS nie mogą wpływać na zmianę norm i wartości panujących w UE. Władze w Moskwie podkreślały konieczność formowania wzajemnych relacji z Brukselą na zasadach równości, który to postulat zawarto później w Koncepcji polityki zagranicznej FR z 2008 r.

Mimo to, Europejska Polityka Sąsiedztwa nie stała się przedmiotem rosyjskiej krytyki. Moskwa miała pewne obawy, lecz traktowała ów dokument jako naturalną kolej rzeczy w procesie w tworzenia ram współpracy między UE a jej sąsiadami. Stosunek ten uległ diametralnej zmianie po pomarańczowej rewolucji na Ukrainie, która przyczyniła się do zmian dotychczasowych kierunków dyplomacji nie tylko w Kijowie, lecz również w innych państwach z przestrzeni poradzieckiej. Unia stała

11. M. Raś, dz. cyt., s. 111-113.

12. Tamże, s. 113-115.

się dla Rosji konkurentem, zagrażającym jej interesom na obszarze byłego ZSRR, traktowanym przez Moskwę jak jej wyłączna strefa wpływów.

W 2009 r. pojawił się nowy unijny program – Partnerstwo Wschodnie, stanowiący jeden z regionalnych przejawów EPS. Mimo zapewnień Brukseli, iż europejska inicjatywa nie jest wymierzona przeciwko Rosji, władze na Kremlu stwierdziły, że Partnerstwo Wschodnie stanowi konkurencję dla Wspólnoty Niepodległych Państw i zostało stworzone w celu osłabienia Rosji na obszarze poradzieckim. W związku z tym Moskwa uznała za konieczne wypracowanie nowych programów integracyjnych na obszarze byłego ZSRR, które wzmocniłyby mało efektywne interakcje w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw. Do najważniejszych projektów Moskwy należy zaliczyć powołanie do życia 2010 r. Unii Celnej, Białorusi, Kazachstanu i Rosji, która po przyjęciu w styczniu 2015 r. Armenii oraz Kirgistanu zmieniła nazwę na Euroazjatycką Unię Celną. Rozszerzeniem unii celnej jest Euroazjatycka Unia Gospodarcza, która z początkiem 2015 r. zastąpiła Euroazjatycką Wspólnotę Gospodarczą i z założenia ma stanowić swego rodzaju odpowiednik Unii Europejskiej¹³. W 2011 r. zostało również podpisane porozumienie o utworzeniu strefy wolnego handlu Wspólnoty Niepodległych Państw (układu nie podpisały Azerbejdżan, Turkmenistan, Uzbekistan), które zastąpiło ponad sto dwustronnych umów, regulujących ówczesne podstawy wolnego handlu.

Rosyjskie porozumienia integracyjne mają przede wszystkim charakter wizerunkowy. Ich funkcją jest demonstracja polityczno-gospodarczej jednolitości przestrzeni poradzieckiej, w której pierwszoplanową rolę odgrywa Moskwa. Stanowią wyraz sprzeciwu władz na Kremlu wobec zbliżania się Brukseli do rosyjskiej strefy wpływów¹⁴.

Okazją do poprawy unijno-rosyjskich relacji, które pod koniec pierwszej dekady XXI w. pozostawiały wiele do życzenia – kwestiami problemowymi w dwustronnych stosunkach były głównie wojna na Kaukazie w 2008 r. oraz unijna inicjatywa Partnerstwa Wschodniego – stał się układ Partnerstwo dla Modernizacji (PdM). Przedstawiona w listopadzie 2009 r., podczas szczytu UE-FR, inicjatywa unijna miała przede wszystkim pchnąć do przodu realizację „wspólnych przestrzeni”

13. I. Gretskiy, E. Treschenkow, *Europejska Polityka Sąsiedztwa i Rosja*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2013, nr 47, s. 133-146.

14. I. Wiśniewska, *Podpisanie umowy o strefie wolnego handlu w ramach WNP*, „osw.waw.pl”, <http://tinyurl.com/mjsr249> (dostęp 15.04.2017).

oraz przynajmniej częściowo uzupełnić niedobór regulacji normatywnych między Brukselą i Moskwą, wynikający z bezowocnych negocjacji w sprawie PCA II. Jednak, nawiązujący do idei modernizacji Rosji, program PdM, mimo reformatorskich zapewnień prezydenta Miedwiediewa, nie wniósł wiele do wzajemnych relacji. Od samego początku porozumienie pełniło przede wszystkim funkcje fasadowe, a zakładane pogłębienie współpracy unijno-rosyjskiej m.in. w sferze inwestycji, energetyki, norm technicznych, czy zwalczania korupcji, w praktyce nigdy nie było realizowane¹⁵.

Względnie poprawne stosunki na linii Bruksela-Moskwa rozwijały się do końca 2013 r., czyli wybuchu kryzysu na Ukrainie. W związku z niepodpisaniem w listopadzie 2013 r., przez prezydenta Wiktora Janukowycza, Umowy Stowarzyszeniowej z UE i tym samym zerwaniem całego procesu zacieśniania więzi między Brukselą a Kijowem, doszło do masowych protestów społecznych. Po kilku miesiącach narastającego sprzeciwu narodu ukraińskiego wobec rezygnacji Ukrainy ze stowarzyszenia z UE, krwawego tłumienia demonstrujących na Majdanie, w lutym 2014 prezydent Janukowycz, nie mogąc zaradzić narastającemu kryzysowi, uciekł do Rosji. Władze na Kremlu wykorzystały sytuację i w marcu 2014 r., na oczach całego świata, dokonały aneksji Półwyspu Krymskiego. Moskwa poparła również samozwańcze Republiki Ludowe – Doniecką i Ługańską, które nie uznały nowo wybranych przedstawicieli władzy w Kijowie. Dotychczasowy kryzys przekształcił się w otwarty konflikt zbrojny we wschodniej części kraju, gdzie po jednej stronie stanęli żołnierze armii ukraińskiej i ochotniczych batalionów, a po drugiej prorosyjscy separatyści wspierani przez wojsko rosyjskie.

Rosyjsko-ukraiński konflikt, który po wprowadzeniu przez UE i USA sankcji wobec Moskwy, jednocześnie stał się konfliktem rosyjsko-zachodnim, poważnie naruszył dotychczasową stabilność na kontynencie europejskim i spowodował powrót do realiów sprzed 1991 r., które śmiało można nazwać nową zimną wojną. Pogorszenie sytuacji na linii Bruksela-Moskwa to wynik dobrze już znanej z wcześniejszych lat rywalizacji unijno-rosyjskiej o niektóre z państw byłego ZSRR, będące beneficjentami programu Partnerstwa Wschodniego. Chodzi tu głównie

15. J. Ćwiek-Karpowicz, R. Formuszewicz, „Partnerstwo dla Modernizacji” nowa inicjatywa UE wobec Rosji, „Biuletyn PISM” 2010, nr 44, s. 1-2.

o Ukrainę, Mołdawię, Gruzję, a do pewnego czasu także Armenię, która jednak we wrześniu 2014 r. wycofała się ze stowarzyszenia z UE, wybierając prorosyjski kierunek integracji. W wypadku „gry o Ukrainę” konflikt przybrał niespotykane dotąd rozmiary, co wynika z dużego zaangażowania czynnika rosyjskiego. W odpowiedzi na działania Kremla, Unia Europejska oprócz różnego typu sankcji, postanowiła zaprzestać organizacji szczytów unijno-rosyjskich, przerwała kontakty z Moskwą w sprawie podpisania PCA II oraz zawiesiła rozmowy w kwestii złagodzenia wymogów wizowych.

W ramach odwetu Moskwa zastosowała strategię „sankcje za sankcje”, podkreślając, iż źródłem całego kryzysu jest ekspansja geopolityczna UE (i NATO) oraz ich niechęć do stworzenia ogólnego, tzn. wspólnego z Rosją, systemu bezpieczeństwa i współpracy. Jednakże zgodnie z oficjalnymi przesłankami, zawartymi w Koncepcji polityki zewnętrznej FR z listopada 2016 r., Moskwa mimo szerokiej krytyki Brukseli, deklaruje chęć utrzymania więzi ekonomicznych z UE oraz wyraża przekonanie o szerokim potencjale współpracy z państwami unijnymi w sferze polityczno-militarnej, przede wszystkim we wspólnym zwalczaniu terroryzmu i grup przestępczych, a także przeciwdziałaniu nielegalnej migracji¹⁶.

Konkluzje

Charakteryzując stosunki unijno-rosyjskie nie sposób pominąć dużej rozbieżności obydwu stron w wizjach, dotyczących ich roli tak w całej Europie, jak i w poszczególnych jej regionach. Unia nie dopuszcza nadto Rosji do wpływu na procesy decyzyjne w kwestiach polityki i bezpieczeństwa całego Starego Kontynentu, natomiast Kreml nie toleruje zbyt ścisłych kontaktów Brukseli z krajami należącymi niegdyś do Związku Radzieckiego. Pomimo zawarcia znacznej sumy bilateralnych porozumień i regularnych spotkań wysokich rangą oficjeli, wzajemną współpracę obydwu stron lepiej oddaje przymiotnik „fasadowa”, aniżeli „praktyczna”. W pierwszej kolejności wzajemnym stosunkom nie sprzyjają pojawiające się co jakiś czas kryzysy (wojny w Czeczenii, Gruzji, Ukrainie), które sprawiają, że Bruksela i Moskwa

16. *Koncepcja polityki zewnętrznej FR*, „kremlin.ru”, <http://tinyurl.com/k8zk337> (dostęp 15.04.2017).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

stają się zaciekłymi oponentami. Szczególnie w takich sytuacjach, Rosja sprytnie wykorzystuje brak unijnej solidarności i stara się budować z osobna stosunki z poszczególnymi krajami, a nie Unią jako całością. Chcąc być silnym i poważnie traktowanym partnerem w relacjach z Moskwą, Bruksela nie może sobie pozwolić, by interesy indywidualne niektórych państw członkowskich były przedkładane nad unijną jedność. Takie wyłomy prowadzą nie tylko do lekceważącego odbioru UE, jako głównej organizacji polityczno-gospodarczej w przestrzeni europejskiej, ale są również potencjalnie niebezpieczne w razie ewentualnej eskalacji kryzysu, w przypadku której państwom europejskim bez jednoznacznej solidarności będzie niezmiernie trudno przeciwstawić się potencjałowi Federacji Rosyjskiej.

Руслан ДЕМЧИШАК¹

КОНЦЕПЦІЯ «ТРИМОР'Я» ЯК ФОРМА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СПІВПРАЦІ КРАЇН ЦСЄ

Ознаками певної трансформації сучасної системи міжнародних відносин на глобальному та континентальному рівні є зміна ролі ключових міжнародних акторів, часткове згортання глобалізації, міграційна хвиля, свроскептицизм. Реакцією країн світу на динамічний розвиток міжнародної політики стають зміна геополітичного позиціонування, новий погляд на комбінації міжнародних союзів, форми економічної співпраці, варіанти інтеграції; переосмислення своїх зовнішньополітичних пріоритетів, трансформація поглядів на змістове наповнення та засоби реалізації національного інтересу, оптимізація та корекція усіх складових зовнішньополітичного курсу – дипломатичної, економічної, культурної тощо.

Новою формою зовнішньополітичної співпраці країн Центрально-Східної Європи стала концепція «Тримор'я». 25 серпня 2016 року у хорватському місті Дубровник за круглим столом зібралися президенти Хорватії, Угорщини, Польщі, Болгарії, Литви та Словенії, а також міністри і заступники міністрів Австрії, Чехії, Естонії, Латвії, Румунії та Словаччини. Саме вище перелічені 12 держав-членів ЄС задекларували свою прихильність щодо більш тісної зовнішньополітичної співпраці з перспективою утворення субрегіонального об'єднання «Тримор'я». Мова йде про більш тісне співробітництво країн регіону ЦСЄ по осі «Північ-Південь» в області Балтійського (Литва, Латвія, Естонія, Польща), Адриатичного (Хорватія, Словенія), Чорного морів (Румунія, Болгарія), а також країн, розташованих у центрі регіону – Чехії, Словаччини, Угорщини та Австрії. Нагадаємо, що всі перелічені країни вступили до ЄС уже в постбіполярний період. В епоху біполярності Литва, Латвія, Естонія були республіками СРСР, інші країни (Хорватія і Словенія як складові СФРЮ) творили так званий «соцтабір», або регіон Східної Європи (за винятком Австрії,

1. Руслан Демчишак, к. політ. н., доцент, НУ «Львівська політехніка».

що дотримувалася політики нейтралітету). Нові країни ЄС (ті, що євроінтегрувалися в постбіполярний період) сьогодні називають Новою Європою на протизвагу Старій (Західній) Європі.

Наслідком зустрічі у Дубровнику слала спільна заява-декларація, у якій проголошувалося, що країни-учасники: 1) визнають важливість з'єднання Центрально- та Східно-Європейської економіки та інфраструктури з метою формування спільного Європейського ринку з півночі на південь з огляду на те, що до цього часу проводилися дії, спрямовані в основному на зв'язок Європейського сходу і заходу; 2) визначають за перспективні досягнення, що можуть бути отримані у співпраці з Фондом Об'єднання Європи (CEF), Європейськими структурними та інвестиційними фондами (ESIF) і за допомогою синергетичного ефекту від макрорегіональних стратегій Європейського Союзу; 3) переконані в тому, що за рахунок розширення наявного співробітництва в галузі енергетики, транспорту, цифрових комунікацій і певних секторів економіки, країни Центральної та Східної Європи стануть більш надійні, безпечні та конкурентоспроможні, сприяючи тим самим розбудові більш гнучкого Європейського Союзу в цілому; 4) згодні з тим, що імпульс, який охоплює зону Адріатично-Балтійсько-Чорноморського співробітництва, як в рамках Європейського союзу, так і по ширині трансатлантичного простору, повинен бути активізованим без створення паралельної структури для наявних механізмів співробітництва; 5) підтримують ініціативу трьох морів як неофіційної платформи для забезпечення політичної підтримки і рішучих дій на конкретних транскордонних і макрорегіональних проектах стратегічного значення для держав, що беруть участь в енергетичному, транспортному секторах економіки та структурі цифрового зв'язку Центральної і Східної частин Європи; 6) підтверджують, що ініціатива трьох морів відкрита для партнерства за конкретними проектами із зацікавленими державними або бізнес-акторами з усього світу за умови підтримки фундаментальних цінностей і принципів Європейського Союзу; 7) приймають заяву про проведення наступної зустрічі Ініціативи Тримор'я на високому рівні в червні 2017 року у Вроцлаві².

2. *THE joint STATEMENT ON the Three Seas Initiative (the DUBROVNIK STATEMENT)*, "Електронне джерело".ua", [http://predsjednica.hr/files/The%20Joint%20Statement%20on%20The%20Three%20Seas%20Initiative\(1\).pdf](http://predsjednica.hr/files/The%20Joint%20Statement%20on%20The%20Three%20Seas%20Initiative(1).pdf) (доступ 3.04.2016).

Можемо констатувати, що в документі акцент робиться на економічній співпраці країн регіону ЦСЄ. Обговорення на форумі було зосередженим на двох основних елементах: енергетичній інфраструктурі, яка сприятиме диверсифікації поставок енергоресурсів, «взаємній підтримці в разі виникнення кризових ситуацій», а також автомобільній та залізничній інфраструктурах – конкретних проєктах, таких як «Via Baltica» і «Via Carpathia»³.

Водночас питання енергетичної безпеки під час дискусій між учасниками міжнародного зібрання переростало в широку безпекову площину. Так, президент Польщі А. Дуда (ініціатор форуму у Дубровнику), підкреслюючи, що зустріч спрямована передусім на досягнення глибшої інтеграції з метою підвищення рівня життя в країнах трьох морів і наближення їх до найбільш багатих держав Західної Європи, водночас додав: «Ми хочемо розвивати, будувати цей спільний простір співпраці, як в економічному, так і в безпековому аспектах»⁴.

В Польщі ідея подібного регіонального утворення має глибокі історичні традиції з часів I Речі Посполитої доби середньовіччя, доктрини Ю. Пілсудського епохи II Речі Посполитої та сучасних концепцій Балто-Чорноморського союзу (потенційними учасниками союзу проголошувалися країни Прибалтики, Польща, Україна та Білорусь). Концепція «Тримор'я» у сучасній Польщі також розглядається як форма регіонального лідерства держави. Водночас рушієм реалізації проєкту у південній частині регіону ЦСЄ виступає країна-фаворит ЄС на Балканах – Хорватія.

Аналізуючи політичну та економічну ситуацію регіону Центрально-Східної Європи, а також зовнішньополітичні аспірації Польщі, можна погодитися з висновком експертів, що ідея об'єднання малих держав трьох морів є позитивною з точки зору економічної, культурної та політичної співпраці⁵. У цьому відношенні концентрація економік східноєвропейських країн (а вони разом переважають економіку

3. *Three Seas initiative countries sign joint declaration*, “Електронне джерело. ua”, <http://www.prezydent.pl/en/news/art,245,three-seas-initiative-countries-sign-joint-declaration.html> (доступ 3.04.2016).

4. Там само.

5. Ірина Верещук, “Тримор'є”, або нічого про нас без нас, “Електронне джерело. ua”, <http://detector.media/blogs/article/120182/2016-10-31-trimore-abo-nichogo-pro-nas-bez-nas/> (доступ 3.04.2016).

Росії), могла б зіграти вирішальну безпекову роль не тільки для Європи, а для всього світу. Тому безпекове спрямування концепції «Тримор'я» носить антиросійський характер⁶.

Однак відсутність там України або її участь на певних умовах є фактичним визнанням сфери впливу Росії, що робить це об'єднання недостатньо сильним у безпековому вимірі. Також країни регіону мають дуже різні інтереси, наприклад, щодо Росії.

У будь-якому випадку складаються контури нового геополітичного субрегіонального об'єднання держав «Тримор'я» з перспективами формування його міжнародної суб'єктності. В залежності від розвитку міжнародної політичної кон'юнктури вищезазначене об'єднання, на нашу думку, у безпековому вимірі може стати: 1) форпостом єдиної політики ЄС на східних кордонах; 2) окремим міжнародним гравцем у трикутнику Стара Європа - Нова Європа - Росія.

Водночас варто зазначити, що у контексті таких ініціатив Польщі, як ідеї «Балто-Чорноморського союзу» та політики «Східного партнерства» ЄС (одним із адресатів якої була Україна), перспектива долучення нашої держави до концепції «Тримор'я» залишається потенційно актуальною, особливо за умов динамічної трансформації системи міжнародної безпеки. При цьому партнерство за конкретними проектами (відповідно до п.6 заяви-декларації у Дубровнику) з країнами трьох морів є можливим для України вже сьогодні.

6. *Three Seas Initiative: is it a new stage of the anti-Russian policy in the Balkans?*, "Електронне джерело.ua", <https://eadaaily.com/en/news/2016/09/19/three-seas-initiative-is-it-a-new-stage-of-the-anti-russian-policy-in-the-balkans> (доступ 3.04.2016).

Уляна ІЛЬНИЦЬКА¹

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКЕ ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В МЕЖАХ ЄВРОРЕГІОНУ «БУГ»

Пріоритетним вектором євроінтеграційної зовнішньої політики України є участь у єврорегіональних об'єднаннях – основної форми реалізації транскордонного співробітництва. Держава активізувала транскордонну співпрацю ще у 1993 році в рамках євроінтеграційного курсу зовнішньої політики. І на сучасному етапі Україна є активною державою-учасницею транскордонних об'єднань.

Динаміка польсько-українських відносин, визнання Республіки Польща стратегічним економічним і політичним партнером України зумовили високу ефективність транскордонної співпраці держав в межах єврорегіону «Буг».

Як ефективна форма взаємодії між прикордонними регіонами України, Польщі та Білорусі, об'єднання єврорегіон «Буг» було утворено у вересні 1995 року. Його функціонування регулюється Угодою про створення Транскордонного Об'єднання «Єврорегіон Буг», яка була підписана 29 вересня 1995 року в Луцьку між Волинською областю та окремими воєводствами Республіки Польща. На початковому етапі у його складі були: Волинська область України, Люблінське, Замостське, Хелмське, Тарнобжезьке воєводства Республіки Польща. А в травні 1998 року як дійсні члени «Єврорегіону «Буг» увійшли Брестська область Республіки Білорусь та Бяло-Підляське воєводство Республіки Польща. Після адміністративної реформи в Польщі учасниками транскордонного об'єднання «Єврорегіон Буг» стали Брестська область Республіки Білорусь, Люблінське воєводство Республіки Польща та Волинська область України. Як асоційовані члени у 2000 році до складу єврорегіону увійшли Жовківський та Сокальський райони Львівської області. З червня 1996 єврорегіон «Буг» є членом Асоціації Європейських Прикордонних Регіонів. Єврорегіон охоплює територію близько 80 тис. кв. км. з населенням 5 мільйонів осіб².

1. Уляна Ільницька, канд.політ наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», кафедра політології та міжнародних відносин.

2. *Єврорегіон «Буг»*: офіційний сайт, <http://euroregionbug.com.ua/>.

Єврорегіон «Буг» для реалізації стратегічних завдань має організаційно-функціональну структуру, яка складається з Ради (по 10 представників від кожної країни), Президії Ради, Секретаріату, Ревізійної комісії та 8 робочих груп.

Створення єврорегіону «Буг» зумовлене низкою геополітичних та історичних чинників. Історичними передумовами його формування було утворення нових незалежних держав на східному кордоні Польщі (України та Білорусії після розпаду СРСР). Як наслідок, потрібно було встановлювати дипломатичні стосунки та налагоджувати контакти на різних рівнях. Ще одним історичним фактором, який зумовив утворення транскордонного об'єднання «Буг», є міцні історико-політичні та культурні зв'язки між українцями, поляками та білорусами. Вагомим чинником утворення єврорегіону став позитивний досвід функціонування на польсько-чеському прикордонні єврорегіону «Ниса». Тоді ж виникла ідея про утворення транскордонного об'єднання з назвою «Єврорегіон «Буг». Назва походить від річки Буг, яка об'єднала три держави – Польщу, Україну, Білорусь³.

Українсько-польське транскордонне співробітництво в межах єврорегіону «Буг» сприяє поглибленню економічних, соціальних, культурних, науково-технічних, екологічних відносин між територіальними громадами держав-членів. Крім того, активізуються українсько-білоруська та польсько-білоруська співпраця. Через територію єврорегіону «Буг» проходять найважливіші комунікаційні шляхи, що з'єднують Україну й Білорусь з країнами Західної Європи. В межах єврорегіону функціонують прикордонні переходи європейського значення.

Принципами співпраці між Республікою Польща, Україною та Білоруссією в межах єврорегіону «Буг» є зміцнення демократичних засад функціонування політичних систем трьох держав, взаємовигідна економічна співпраця, розширення підприємництва, створення сучасної технічної інфраструктури прикордонних територій, модернізація промисловості, обмін передовим європейським досвідом.

3. М. Гловацька, *Сучасні особливості транскордонного співробітництва між Україною та Польщею в межах єврорегіону «Буг»*, <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2015/03/15/сучасні-особливості-транскордонного/> (доступ 22.04.2016).

Провідну роль у транскордонному об'єднанні «Буг» відіграє Республіка Польща, яка визначальним завданням своєї зовнішньої політики декларує максимальну підтримку євроінтеграційних прагнень України, лобіювання українських інтересів в ЄС. Стратегічною метою Республіки Польща та України в межах євро регіону «Буг» є розвиток прикордонних територій двох держав, покращення інфраструктури, організація і впровадження спільних бізнес-проектів, демократизація системи місцевого самоврядування, реалізація культурно-гуманітарної співпраці, охорона навколишнього середовища. Щодо Білорусі політика Польщі спрямована на впровадження та зміцнення демократичних цінностей та принципів в усій сфері суспільно-політичного життя.

Участь України у транскордонному об'єднанні євро регіон «Буг» забезпечить реалізацію європейського та євроатлантичного вектору зовнішньої політики нашої держави, прискорить політичний, економічний та соціальний розвиток. Насамперед, це покращення стандартів управління, запровадження європейських демократичних норм та принципів у функціонування владних структур центрального та місцевого рівнів. Членство України у євро регіоні «Буг» забезпечить значне покращення інфраструктури у прикордонній території нашої держави. Крім того, транскордонне співробітництво – це ефективна комунікація між громадянами України та Республіки Польща, розвиток культурної та громадської дипломатії, що, у свою чергу, забезпечить формування позитивного політичного іміджу України на європейській та міжнародній арені та поступову інтеграцію нашої держави у Європейський Союз.

З метою координації транскордонної співпраці, активізації співробітництва між державами в рамках євро регіонального об'єднання «Буг» у листопаді 2013 року була прийнята та затверджена «Стратегія транскордонного співробітництва» Люблінського воєводства, Львівської, Волинської та Брестської областей на 2014-2020 рр. Для чотирьох областей було сформульовано такі цілі та напрями стратегічних дій: економічне співробітництво; охорона навколишнього середовища, культура і туризм; комунікаційна та прикордонна інфраструктура; наука і вища освіта⁴. Стратегія

⁴ Установление партнерства на основе разработанной «Трансграничной

передбачає впровадження конкретних проєктів на місцевому рівні, у сфері охорони здоров'я, науки, культури, туризму, транспортної інфраструктури тощо. Щодо фінансування, то кошти мають бути виділені з державного бюджету, бюджету одиниць місцевого самоврядування, а також з бюджету ЄС у рамках Європейського територіального співробітництва, у тому числі з «Програми транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна 2014-2020 рр.» і коштів з приватного сектору⁵.

Ефективним механізмом для розвитку прикордонних територій стала «Інтегрована функціонально-просторова концепція розвитку Єврорегіону «Буг» до 2020 року», а також створений Геопортал Єврорегіону «Буг». Геопортал Єврорегіону «Буг» є IT-інструментом для проведення просторового аналізу, візуалізації даних та їх доступного розкриття через Інтернет. Уперше в історії транскордонного об'єднання «Єврорегіон «Буг» розроблено спільну інформаційну платформу українсько-польсько-білоруського прикордоння трьох країн. Вона містить інформацію туристичного та економічного характеру (туристичні центри, готелі, ресторани, місця відпочинку, кемпінги, історико-культурні пам'ятки, заповідники, інвестиційні об'єкти, земельні ділянки тощо) Волинської та Брестської областей, Люблінського воєводства. Геопортал є корисним для інвесторів: у ньому відображені вільні земельні ділянки, що розташовані в активі українсько-польсько-білоруського прикордоння. Це збільшить зацікавленість потенційних інвесторів у розміщенні фінансових ресурсів на території єврорегіону «Буг», у т.ч. Волинської області. На геопорталі доступними є докладні описи всіх туристичних місць, культурно-історичних пам'яток з короткою довідкою про них, екскурсійних програм⁶.

Стратегии на период 2014-2020 гг.», разработанного в рамках трансграничного сотрудничества Брестской, Вольнской, Львовской областей и Люблинского воеводства, <http://brestregion.gov.by/index.php/ekonomika/prigranichnoesotrudnichestvo/2262ustanovlenie-partnerstva-na-osnove-razrabotannoj-transgranichnojstrategii-naperiod-2014-2020-gody-razrabotannogo-v-ramkakh-transgranichnogo-sotrudnichestva-brestskoj-volynskoj-lvovskoj-oblastej-i-lyublinskogo-voevodstva>.

5. М. Гловацька, *Сучасні-особливості-транскордонного співробітництва між Україною та Польщею в межах єврорегіону «Буг»*, <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2015/03/15/сучасні-особливості-транскордонного/> (доступ 22.04.2016).

6. *Геопортал Єврорегіону «Буг»*, http://euroregionbug.com.ua/article/geoportal_voregonu_bug (доступ 23.04.2016).

Функціонування транскордонного об'єднання єврорегіон «Буг» передбачає впровадження та реалізацію найрізноманітніших спільних проектів та програм в політичній, економічній, соціальній, культурній сферах. Від моменту заснування єврорегіону «Буг» державами-учасниками здійснено низку ефективних та результативних проектів, спрямованих на розвиток бізнесу, гуманітарної сфери, охорону навколишнього середовища, розбудову кордону, створення модернізованої прикордонної інфраструктури, розвиток місцевого самоврядування тощо.

Серед ефективних проектів та програм єврорегіону «Буг», які були реалізовані в Україні, варто відзначити такі: створення в Луцьку банку зі стовідсотковим польським капіталом «ПЕКАО», заснування Міжнародного інституту суспільної географії і менеджменту (який пізніше був трансформований у факультет міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки); створення колегіуму українсько-польських університетів; запровадження в Україні процедури спільного митного і прикордонного контролю на міжнародному автомобільному пункті пропуску «Устилуг»; реалізація «парасолькового» проекту «Зміцнення транскордонної співпраці у сфері надання бізнес-послуг та полегшення доступу до них підприємців», у рамках якого було реалізовано мікропроекти: «Створення українсько-польської віртуальної біржі інноваційних проектів та пропозицій», «Розвиток екологічного туризму та формування позитивного туристичного іміджу прикордонного регіону» та «Покращення інвестиційного клімату в прикордонних регіонах»⁷.

Важливою сферою діяльності єврорегіону «Буг» є проблеми, пов'язані з раціональним природокористуванням, охороною навколишнього середовища на прикордонних територіях. Внаслідок об'єднання зусиль усіх учасників єврорегіону «Буг» в Україні було реалізовано проекти «Створення системи моніторингу на річках Західний Буг, Уж, Латориця», «Сприяння політиці постійного розвитку та захисту навколишнього середовища в контексті транскордонної співпраці між Україною та Польщею» (2002-2004 роки), «Покращення навколишнього середовища в басейні річки Західний Буг» (2008-

7. Єврорегіон «Буг»: офіційний сайт, <http://euroregionbug.com.ua/> (доступ 24.04.2016).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

2010 рр.) тощо. З метою посилення транскордонного співробітництва в межах євро регіону «Буг» з вересня 2000 року до кінця 2001 року реалізовувався спільний проект ТАСІС й Асоціації Європейських Прикордонних Регіонів «Сприяння регіональному розвитку»⁸.

Отже, об'єднання євро регіон «Буг» – ефективна модель транскордонного співробітництва держав-учасниць та особливо результативна й перспективна форма партнерства між Україною і Республікою Польща в межах реалізації політики сусідства Європейського Союзу.

8. А. Доманска-Сенкевич, *Интегрированная функционально-пространственная концепция развития еврорегиона «Буг» до 2020 г.*, http://euroregionbug.pl/gis/downloads/koncepcja/koncepcja_RU.pdf (доступ 24.04.2016).

Оксана П'ЯТКОВСЬКА¹

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО МІГРАЦІЙНОГО КОРИДОРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах активізації глобалізаційних процесів міграційна динаміка набирає значних обертів – чисельність міжнародних мігрантів постійно зростає, при цьому швидше, ніж чисельність населення планети². За таких умов сьогодні вагомим значення набуває дослідження формування міграційних коридорів між основними країнами-донорами та реципієнтами міжнародних мігрантів, що дозволило б чітко окреслити міграційні тренди та здійснювати прогнози розвитку міграційних потоків.

Переорієнтація української міграції з РФ на країни ЄС³, визнання питання врегульованої міграції та охорони зовнішніх кордонів ЄС в умовах міграційної кризи одними із найбільш пріоритетних у сфері побудови спільної міграційної політики країн-членів ЄС⁴, активна візова лібералізація – усе це свідчить про те, що питання формування та розвитку міграційного коридору між Україною та країнами Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) є вкрай актуальними. Водночас, зважаючи на неоднорідність цих процесів, а також на стратегічне значення співробітництва між Україною та Польщею, аналіз розвитку міграційного коридору між Україною та Польщею в сучасних умовах є також дуже важливим.

1. Оксана П'ятковська, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка».

2. *International Migrant Stock 2015*, UN Population Division, “Електронне джерело”, <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml> (доступ 10.02.2017).

3. О. Позняк, *Переорієнтація трудової міграції громадян України на Європейський Союз: сучасний стан і перспективи, Міграція між Україною та ЄС: виклики безвізового режиму*: Збірник доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 2017, с. 36-41.

4. A European Agenda of Migration, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 2015, “Електронне джерело”, https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf (доступ 1.03.2017).

Проблематика міжнародної міграції є об'єктом дослідження багатьох відомих українських науковців, зокрема таких, як Е.Лібанова, О.Малиновська, О.Позняк, У.Садова, О.Бетлій, втім питання формування міграційних коридорів є відносно новим та недостатньо висвітленим в українському науковому дискурсі. У цьому контексті слід виокремити здобутки О.Малиновської у дослідженні міграційного коридору між Україною та Польщею, У.Садової – у аналізі регіональної та транскордонної міграції, О.Бетлій – у виявленні міграційної специфіки між країнами ЄС, Вишеградської Четвірки та Східною Європою. Натомість зарубіжні вчені, зокрема J.Carling та D.Jolivet, S.Bredeloup та O.Pliez у своїх дослідженнях дещо частіше звертають увагу на питання виникнення та функціонування саме міграційних коридорів між певними країнами чи регіонами, їх теоретико-методологічну компоненту та можливі наслідки. Тому метою цієї публікації є застосування досвіду та підходів зарубіжних вчених для проведення аналізу та визначення специфіки сучасного стану міграційних коридорів між Україною та Польщею у порівнянні з іншими країнами ЦСЄ, зокрема, членами Вишеградської четвірки.

Для визначення міграційної активності в рамках вибраних коридорів, на наш погляд, можна скористатися такими параметрами: чисельність українських іммігрантів на території кожної обраної країни, зокрема їхній статус постійного чи тимчасового резидента; кількість осіб, які набули громадянство вибраних країн; чисельність українців, які отримали статус біженця на території вибраних країн. Динаміка видачі віз також вважається значущим показником для аналізу міграційних потоків, однак у нашому випадку вона має певну специфіку, пов'язану з тим, що наявність шенгенської візи, виданої дипломатичною установою однієї країни, дає дозвіл на в'їзд та перебування на території інших країн.

Уже не етап проведення аналізу чисельності українських мігрантів у вибраних країнах можемо бачити певні особливості, зокрема, виділяються 2 країни – Польща та Чехія, де їхня чисельність є істотно більшою, ніж в інших аналізованих країнах (табл. 1).

Таблиця 1. Українські іммігранти у вибраних країнах, 2015 рр.

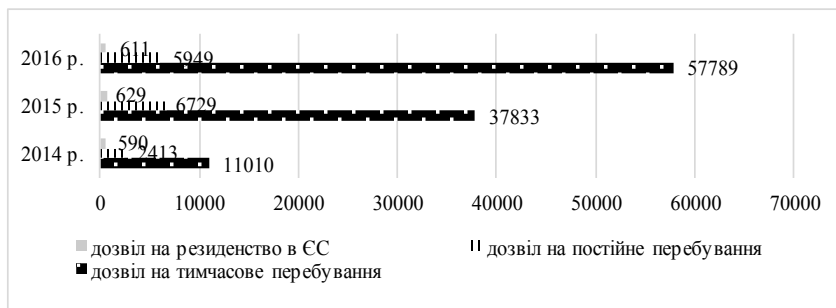
Країна призначення	Загальна кількість	Частка відносно інших іммігрантів у цій країні
Чеська Республіка	107 000	24,2%
Угорщина	69 000	4,7%
Польща	206 518	Дані відсутні
Словаччина	10 100	5,7%

Джерело: International Migration Stock 2015, Migration and Migrant Population Statistics.

Як видно з табл. 1, найбільша кількість українських мігрантів у 2015 р. була зареєстрована на території Польщі, при цьому, якщо ми візьмемо до уваги офіційні статистичні дані цієї країни, то побачимо динамічне зростання українських мігрантів протягом 2014-2016 рр. (рис. 1). Як бачимо з рис. 1, це зростання спостерігається переважно за рахунок тимчасової міграції. Відділ у справах іноземців Польщі розподіляє осіб, які отримали офіційний дозвіл на тимчасове перебування на території цієї країни, за наступними основними цілями: навчання, працевлаштування, відвідини родичів, інше. Аналіз динаміки чисельності українців, які отримали дозвіл на тимчасове перебування у Польщі протягом 2013-2016 рр., свідчить про те, що це зростання відбулося переважно за рахунок трудової міграції, зокрема, спостерігається зростання з 3,9 тис. у 2013 р. до 37,1 тис. у 2016 р.⁵

5. *Bieżąca sytuacja dotycząca Ukrainy*, “Електронне джерело”, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-specjalne/biezaca-sytuacja-dotyczaca-ukrainy/> (доступ 1.03.2017).

Рис. 1. Динаміка врегульованої імміграції українців до Польщі. Розподіл за видами виданих дозволів на перебування, кількість, 2014-2016 рр.

Джерело: Bieżąca sytuacja dotycząca Ukrainy, “Електронне джерело”, <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-specjalne/biezaca-sytuacja-dotyczaca-ukrainy/> (доступ 1.03.2017).

Протягом 2014-2016 рр. у Польщі спостерігається постійне збільшення заявок українців на постійне і тимчасове проживання, при цьому, щороку це зростання становить більше 50%, за винятком 2016 р., коли чисельність поданих заяв на постійне місце проживання у Польщі скоротилося на 20% порівняно з 2015 р.⁶. На наш погляд, це скорочення можна частково пояснити певним зниженням потоків біженців з України до Польщі⁷. У 2016 р. частка дозволів на тимчасове проживання у Польщі, які були видані громадянам України на підставі працевлаштування, становила 76%. У цьому контексті слід зазначити, що кількість виданих дозволів українцям на працевлаштування у Польщі протягом останніх років істотно зростає: якщо 2013 р. було видано 39 078 таких дозволів, то у 2015 р. – 65 786⁸.

Деяко схожі кількісні характеристики українських мігрантів існують до Чеської Республіки (табл. 1). Однак якщо проаналізувати динаміку складу українських мігрантів у Чехії за типом дозволів на перебування на території цієї країни, то помітимо деякі відмінності від міграції українців до Польщі, а саме – зростання чисельності

6. Там само.

7. Там само.

8. Там само.

українців із дозволом на постійне перебування з 51% у 2012 р. до 74% у 2016 р.⁹ При цьому, слід наголосити, що протягом цього ж періоду спостерігається певне коливання (скорочення протягом 2012-2014 рр. та зростання протягом 2012-2015 рр.) чисельності українських мігрантів у цій країні¹⁰. Усе це дає нам можливість зробити висновок, що падіння кількості українських мігрантів у Чехії з 2012 р. до 2014 р. відбувалося за рахунок тимчасових мігрантів, що, своєю чергою, може свідчити про те, що відбувалися рееміграційні процеси в цей період, а воєнні дії, що розпочалася в Україні, сприяли виїзду громадян України до Чехії переважно для тривалого чи постійного перебування.

Отже, якщо до 2014 р. українська міграція до Чехії мала переважно короткостроковий та економічний характер¹¹, то з 2014 р. можемо констатувати появу трансформацій у міграційному коридорі між Україною та Чехією у бік переселенської міграції.

Угорщина – третя із вибраних нами для дослідження країн за чисельністю українських мігрантів. Аналіз динаміки української міграції до цієї країни свідчить про те, що вона вичерпує свій потенціал як країна призначення українських мігрантів, оскільки протягом 2012-2016 рр. спостерігається перманентне скорочення обсягів української міграції та натуралізації в Угорщині¹². Загалом, пік міграційної активності українців до Угорщини припадає на 2008-2010 рр.¹³, тобто на період світової економічної кризи, коли міграція мала переважно характер трудової¹⁴, після чого спостерігається пік отримання українцями статусу громадянина Угорщини (2011-2012)¹⁵. Усе це свідчить про те, що до 2012 р. українська трудова міграція до Угорщини частково перетворилася на переселенську, а

9. *Cizinci s povoleným pobytem*, “Електронне джерело”, <http://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d> (доступ 1.03.2017).

10. Там само.

11. *Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні*, МОП, Державна служба статистики України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, “Електронне джерело”, http://staging.ilo.org/public/libdoc/ilo/2013/113B09_347_ukra.pdf (доступ 20.02.2017).

12. *Population, vital events, Hungarian Central Statistical Office*, “Електронне джерело”, https://www.ksh.hu/stadat_annual_1 (доступ 5.03.2017).

13. Там само.

14. *Звіт щодо методології...*

15. *Population, vital events...*

функціонування міграційного коридору між Україною та Угорщиною в сучасних умовах суттєво сповільнюється.

Порівняно з Угорщиною, динаміка розвитку міграційного коридору між Україною та Словаччиною виглядає зовсім протилежною. За період з 2012 р. до середини 2016 р. чисельність дозволів на перебування в Словаччині, що були видані громадянам України, подвоїлася¹⁶. При цьому зростання чисельності українських мігрантів в Словаччині за аналізований період відбувалося за рахунок тимчасової міграції¹⁷. Ця особливість, як було зазначено вище, притаманна також міграційному коридору Україна – Польща. Однак якщо взяти до уваги підстави видачі дозволів на тимчасове перебування в Угорщині, то побачимо, що кількість виданих дозволів на підставі працевлаштування коливається від 429 у 2012 р. (що становить близько 12%) до 474 у 2015 р. (близько 6,5%), натомість зростає частота видачі дозволів на підставі ведення бізнесу, навчання та возз'єднання сім'ї¹⁸ (Там само), що істотно різниться від міграційного коридору між Україною та Польщею.

Підводячи загальний підсумок проведеного аналізу, можемо стверджувати, що кожен міграційний коридор між Україною та країнами Вишеградської групи має свою специфіку. Особливість українсько-польського міграційного коридору полягає у тому, що він характеризується домінуванням тимчасової трудової міграції та істотним зростанням міграційної активності, на відміну від українсько-угорського міграційного коридору, де відбувається скорочення обсягів міграції, а також українсько-чеського та українсько-словацького, яким притаманне лише незначне зростання міграційної активності, а також які відрізняються між собою за розподілом українських мігрантів за статусом резиденції та динамікою набуття громадянства.

16. *Annual Reports 2005-2015, Ministry of the Interior of Slovak Republic*, “Електронне джерело”, <http://www.minv.sk/?annual-reports-2005-2015> (доступ 2.03.2017).

17. Там само.

18. Там само.

Мар'яна КУНЬЧ¹

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА ТРАНСКОРДОННА СПІВПРАЦЯ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Процеси глобалізації та регіоналізації в нинішніх умовах набувають для України важливого змісту, адже вона стоїть на шляху радикальних змін та прагне стати активним учасником європейських інтеграційних процесів. Актуальним є також створення сучасних стратегій з метою використання нових можливостей розвитку транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України з прикордонними територіями сусідніх держав, адже це важливий чинник стабільності в Європі, розвитку добросусідських взаємин між державами, а також інструмент для досягнення позитивного взаєморозуміння між народами. Україна і Польща мають великий досвід транскордонного співробітництва, яке відбувається в межах двох єврорегіонів².

Українсько-польське прикордоння – це територія, що складається з адміністративних регіонів, розміщених уздовж кордону сусідніх держав і охоплює простір чотирьох адміністративних одиниць. Серед них з українського боку – Волинська та Львівська області, а з польського – Люблінське і Підкарпатське воєводства³. Розвиток відносин між цими областями ґрунтується на добре спланованій, продуманій та збалансованій політиці, яка дає змогу реагувати на зміни в економічній і політичній ситуації на прикордонні. Зокрема, майже 80 років тому було підписано Краківський протокол, яким датовано початок міжнародного співробітництва природоохоронних територій Карпатського регіону. Після прийняття Рамкової конвенції про охоро-

1. **Мар'яна Куньч**, студентка спеціальності «Міжнародні відносини», ІГСН, Національний університет «Львівська політехніка».

2. С. Губеня, *Українсько-польська транскордонна співпраця в контексті європейської інтеграції*, «Електронне джерело.ua», <https://ukrpolnauka.wordpress.com/> (доступ 15.03.2017).

3. О. Обухова, Л. Стрільчук, *Міжрегіональне співробітництво між Україною та Польщею* «Електронне джерело.ua» <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions> (16.03.2017), с. 142.

ну та сталий розвиток Карпат та ратифікації Україною Протоколу до неї про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття, відповідно до якого формується Карпатська мережа природоохоронних територій, саме цей регіон набув значно ширшого звучання. Проте низка економічних, юридичних та соціальних перешкод уповільнюють цей процес. Наприклад, різні темпи і напрями трансформації суспільства, економічних потенціалів двох країн, брак фінансових можливостей, неузгодженість правничо-юридичних систем України і Республіки Польщі, особливо після вступу Польщі до НАТО та ЄС, негативні стереотипи громадської свідомості (які сьогодні деякими політичними силами актуалізуються), психологічна неготовність громадськості до співпраці, невисокий рівень зацікавленості широкого загалу в результатах прикордонного та міждержавного співробітництва. Все це певним чином гальмує розвиток партнерських відносин між державами⁴.

Вирішенням ключових питань та проблем українсько-польського міжрегіонального співробітництва на міжурядовому рівні займається інституційний механізм – Українсько-польська міжурядова координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва (МКРМС), що приймає рішення щодо важливих питань міжрегіонального співробітництва, визначає основні напрями і головні принципи його розвитку та надає свої рекомендації компетентним органам України. До складу МКРМС входять три комісії: з питань пунктів пропуску та прикордонної інфраструктури, з питань просторового планування та з питань транскордонного співробітництва. Засідання МКРМС відбуваються один раз на рік, а засідання комісій, як правило, двічі на рік.

Основним документом українсько-польського міжрегіонального співробітництва є Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польщі про міжрегіональне співробітництво, яку підписали 24 травня 1993 року. Цей міжнародний договір закріплює правові засади співпраці органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування України та Республіки Польщі, зокрема, в економічній, культурно-гуманітарній, освітній і туристичній сферах⁵.

4. О. Обухова, Л. Стрільчук, *Міжрегіональне...*, с. 128

5. Там само.

Важливий внесок у здійснення міжрегіонального та прикордонного співробітництва належить також європейським організаціям, зокрема Раді Європи. Також питаннями транскордонної взаємодії займаються і місцеві організації. Серед них Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати-Україна» – організація, яку створено з метою аналізувати, вивчати та вирішувати проблеми, які стосуються політичного життя суспільства. Декларацію про співпрацю мешканців Карпатського регіону було підписано на основі статуту Міжрегіональної Асоціації «Карпатський єврорегіон» 14 лютого 1993 р. в м. Дебрецені (Угорщина) міністрами закордонних справ України, Польщі та Угорщини. Одна з головних особливостей інституції полягає в тому, що вона працює на незалежній, структурованій та професійній основі. Вона охоплює навчально-дослідницьке середовище аналітиків та аналітичних структур західного регіону України. Дослідницькі проекти, поточні аналітичні матеріали та видання Єврорегіону спрямовані на здійснення моніторингу суспільних та політичних змін на теренах України шляхом використання сучасних технологій збору та аналізу інформації.

Сьогодні ця організація працює над створенням стратегії розвитку Карпатського регіону, адже в контексті транскордонної співпраці Карпатські гори розглядаються як єдині наднаціонально різноманітні. Стверджують, що цей компактний регіон вимагає власного стратегічного плану, орієнтованого на вирішення конкретних складних економічних, екологічних, соціальних та просторових проблем. Тому необхідно виробити загальне бачення його розвитку, створити стратегію, яка буде регулювати питання співпраці на макрорегіональному рівні. Стратегія має стати інструментом співпраці, маючи на меті координацію зусиль, що вживаються всіма суб'єктами, які беруть участь у створенні потенціалу Карпатського регіону, а також дасть можливість Україні нарешті здійснити свій важливий крок – вступ до ЄС. Про це неодноразово заявляли як українські, так і польські чиновники. Зокрема, спікер Сейму Польщі Марек Кухцінський на двосторонній зустрічі з Головою Верховної Ради України Андрієм Парубієм під час Форуму регіонального розвитку у Трускавці Львівської області заявив, що Україну сприймають як країну-співучасницю організації безпеки країн Східної Європи.

Польща дивиться нині на країну над Дніпром з трьох перспектив: як на країну, що за останні 20 років визволилася, здобула незалежність, а тепер воює за неї з російським агресором. По-друге, поляки дивляться на Україну як на державу, яка розбудовує і підсилює свою демократичну систему. І по-третє, Україна для поляків – це держава, що прийняла остаточне рішення про європейський напрямок свого майбутнього⁶. Він також підкреслив, що співпраця органів самоврядування Польщі з українськими є дуже важливим процесом. Адже поляки зацікавлені в активізації цієї сфери співпраці, а також зацікавлені у розвитку України, бо здорова і безпечна Україна – це велика цінність для Польщі та її безпеки⁷.

Діяльність єврорегіону «Буг», що також є важливим осередком міжрегіональної співпраці, регулюється Угодою про створення Транскордонного об'єднання «Єврорегіон Буг», підписаною 29 вересня 1995 р. в м. Луцьку між Волинською областю та колишніми Холмським, Люблінським, Тарнобжезьким і Замостьським воєводствами Республіки Польщі (до зміни адміністративного поділу цієї країни в 1999 році).

На сьогодні ситуація в Україні з розвитком та благоустроєм гірських населених пунктів, розбудовою необхідної інфраструктури досить складна. Ці роботи по суті треба лише починати. І є велика надія, що доручення Президента України від 2 квітня 2016 р. щодо збереження унікальних природних комплексів, забезпечення сталого розвитку та благоустрою гірських населених пунктів, що розташовані в зоні української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», серйозно допоможе розв'язанню цих проблем⁸.

АОМС «Єврорегіон Карпати – Україна» є також лобістом інтересів населених пунктів Карпатського регіону, адже спектр її діяльності та наданих послуг дуже широкий: сприяння розвитку транскордонної і міжрегіональної співпраці; формування та утвердження нових підходів щодо місцевого і регіонального розвитку в рамках Карпатського

6. «Спікер Сейму Польщі: Можна пришвидшити шлях до євроінтеграції України, <http://www.polradio.pl/5/39/Artykul/259313> (доступ 28.06.2016).

7. Там само.

8. С. Губеня, *Українсько-польська...*

Євро регіону; формування мережевих зв'язків та процедур взаємодії у рамках Карпатського Євро регіону; популяризація культурного, історичного, туристичного та природного потенціалу української частини Карпатського Євро регіону; надання консультаційної підтримки органам місцевого самоврядування та неурядовим організаціям в реалізації їхніх завдань у сфері місцевого розвитку і транскордонної співпраці; надання технічної підтримки місцевим та регіональним ініціативам з метою підвищення конкурентоспроможності регіонів; надання підтримки щодо формування професійних структур транскордонної співпраці; підготовка та супровід проектів місцевого розвитку і транскордонної співпраці; допомога у пошуку партнерів у рамках Карпатського Євро регіону; підготовка програмних документів, стратегій та планів розвитку громад; професійні навчання у сфері місцевого розвитку і проектного менеджменту.

Отже, на сучасному політичному й суспільному етапі змін, котрі відбуваються в Центральній-Східній Європі, у зв'язку з глобальною переорієнтацією зовнішньоекономічних інтересів і зв'язків України, все більше утверджується розуміння важливості регіонального співробітництва між Україною та Республікою Польщею. На початку третього тисячоліття обидві країни обрали стратегічний курс на співпрацю з інтегрованою Європою. Проте існує суттєва різниця, спричинена головно різними темпами економічного розвитку, яка негативно позначається на змісті й масштабах регіональної співпраці, та в якій Україна поки що має дещо менші напрацювання, ніж Польща, яка вже вирішила всі проблеми, пов'язані зі вступом до ЄС та інших міжнародних організацій. З цього погляду важливим є використання Україною позитивного досвіду Польщі для трансформації своєї суспільно-економічної системи в інтегрований європейський простір⁹. Позитивним моментом сусідства України з Польщею є членство останньої в ЄС. Для України цей факт відкриває нові можливості у сфері політичних та економічних перетворень. На практиці це свідчить про істотну активність України у справах модернізації держави та економіки, реалізацію демократичних інститутів, підтримку ідеї громадянського суспільства, розширення сфери діяльності неурядових організацій.

9. С. Макаренко, *Українсько-польське міжнародне співробітництво: реалії і динаміка ХХІ століття*, Київ 2004, с. 129-130.

Богдана ЛАПІЙ¹

КАРТА ПОЛЯКА – ПОЛЬСЬКА РЕПАТРІАЦІЙНА ВІЗА: ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ТА ПОПУЛЯРНІСТЬ СЕРЕД УКРАЇНЦІВ

Україна як сусід Польщі, а відповідно і Європейського Союзу, зіткнулася з певною кількістю проблем, які не можна врегулювати суто внутрішніми законодавчими засобами. Серед них є проблема отримання віз будь-якого зразка для перетину кордону та можливості оформлення карти поляка.

Цей процес є досить складним та невпорядкованим. Відтак впровадження так званих національних карт та спрощення процедур їхнього видання користується неабиякою популярністю серед українського населення. Особливо популярною серед українців є карта поляка, введення якої зумовлене спільним історичним надбанням, сусідством та партнерством України та Польщі.

29 березня 2008 р. набув чинності Закон Польщі «Про карту поляка». Відповідно до нього особи, які є громадянами Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Естонії, Казахстану, Киргизстану, Латвії, Литви, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану, України та Узбекистану і які мають приналежність до польського народу, мають змогу отримати документ, що засвідчує цю приналежність і надає певні можливості для його власників, але не передбачає автоматичного набуття польського громадянства. Сама ж карта поляка була введена раніше – 7 вересня 2007 р.²

Згідно з цим законом власники картки мають право на безкоштовне отримання довготривалої візи, офіційне працевлаштування, заснування громадських об'єднань, безкоштовне навчання та медицину тощо, проте закон не передбачає постійного проживання на території

1. **Богдана Лапій**, студентка спеціальності «Міжнародні відносини», Національний університет «Львівська політехніка».

2. *Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka*, Internetowy System Aktów Prawnych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20071801280> (доступ 20.04.2016).

Республіки Польща. Щоб отримати карту поляка, особа повинна визнати себе приналежною до польського народу, для цього потрібне документальне підтвердження, що одна особа у поколінні батьків або дідусів або ж дві особи у поколінні прадідів були польської національності або ж громадянами Польщі. Проте однієї довідки з архіву про існування родинного зв'язку може бути недостатньо, тому варто мати різного типу свідоцтва, які можуть підтвердити спорідненість. До прикладу, йдеться про заяву від уповноваженої польської організації в Україні, що підтвердить активну участь у діяльності, спрямованій на розвиток польської мови, культури або ж польської національної меншини принаймні за останні 3 роки. Окрім того, особа повинна мати сертифікат, який засвідчує її володіння хоча б на базовому рівні польською мовою, а також знання та практикування польських традицій.

13 травня 2016 р. польський сейм прийняв зміни до закону «Про карту поляка»³, а також до інших взаємопов'язаних законів: про іноземців у Польщі, про польське громадянство. За новими поправками картку поляка можна отримати на території Польщі у воєвод. Власники карти поляка тепер отримують постійне місце проживання безкоштовно, із дозволом на проживання можуть розраховувати на грошову допомогу, після року безперервного проживання на території Польщі іноземець може отримати громадянство, процедура отримання якого проводиться для власників карти поляка безкоштовно.

Також на картку поляка може претендувати особа, польське походження якої було підтверджено згідно із Законом від 9 листопада 2000 р. про репатріацію. Право на репатріацію мають особи, які до набрання чинності цього закону постійно проживали на території вищезазначених держав і мають польське походження.

Сьогодні ж польська держава практикує видання репатріаційної шенгенської візи. Йдеться про те, що польський уряд спрощує отримання віз для колись примусово переселених на Схід жителів Польщі та їхніх родичів у рамках програми повернення поляків на батьківщину.

³ *Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o zmianie ustawy o Karcie Polaka oraz niektórych innych ustaw*, Internetowy System Aktów Prawnych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000753> (доступ 24.04.2016).

Так склалося історично, що в 1940-х рр., відповідно до положень договорів між Урядом УРСР та Польським Комітетом Народного Визволення 9 вересня 1944 р. та між Урядом СРСР і Тимчасовим Урядом Національної Єдності 9 липня 1945 р., приблизно півмільйона людей з території Польщі переселили в Україну, здебільшого в західні її області⁴. Тепер польський уряд, піклуючись про переселенців, дає їм та їхнім родинам можливість отримати довгострокові польські шенгенські візи, щоб відвідувати свої етнічні землі.

Перевага репатріаційної візи в тому, що навіть не маючи власних польських коренів, можна скористатися спорідненістю когось з близьких родичів. Наприклад, будучи в офіційному шлюбі з особою, у сім'ї якої є переселенці, особа також має право виробити візу такого типу. При цьому виготовлення візи для переселенців та їхньої близької родини на 5 років коштує так само, як мінімальна репатріаційна віза для українців, це відбувається за кошти польського уряду⁵. Отримати репатріаційну візу простіше, бо не потрібне підтвердження знання мови, проте обов'язково має бути документ, що підтверджує факт переселення. Пошук таких документів, зазвичай, передбачає дослідження багатьох архівів, перелік яких надається на офіційних ресурсах Консульства Республіки Польща. Це може бути:

- рішення, видане колишнім Державним Репатріаційним Урядом;
- офіційний документ, виданий державним архівом Республіки Польща чи України;
- інший офіційний документ, виданий органами польського чи українського державного/місцевого самоврядування, який підтверджує факт проживання на території тодішньої Республіки Польща, а також евакуації з цієї території.

Порівнюючи порядок отримання карти поляка та репатріаційної візи слід зазначити, що кожен з них має свої переваги та недоліки. Незважаючи на те, що обидва інститути не є досконалими, вони продовжують користуватися популярністю серед українського населення.

4. Див. О.Я. Калакура, *Депортації українців і поляків під виглядом "обміну населенням"* (до 70-річчя Люблінської угоди), Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр. — Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. — Вип. 13. — с. 39-49, <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/76914> (доступ 21.04.2016).

5. *Ustawa o repatriacji z 9 listopada 2000 r.*, Internetowy System Aktów Prawnych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20001061118> (доступ 21.04.2016).

Українська влада поставилась до політики польського уряду щодо видання карти поляка громадянам України толерантно. Можливість отримання цього документу та разом усіх його переваг відразу набула популярності серед українців. Україна значно випередила Білорусь за кількістю виданих карт поляка серед своїх громадян. У Міністерстві закордонних справ Польщі зазначили, що з початку реалізації закону про «карту поляка» в світі видано 134,7 тис. таких карт, з яких в Україні – 57,5 тис.⁶ Тоді як ставлення до картки поляка в Білорусі та Литві було неоднозначним, серед українського населення цей інститут відразу знайшов своїх прихильників поміж громадян і підтримку від українського уряду. Карту поляка безперечно можна розглядати і з політичної та ідеологічної точок зору, однак, як досить часто зазначають самі власники документа, у більшій мірі вона має для них суто матеріальний та прагматичний вимір, значно полегшуючи приїзд та проживання на території Республіки Польща.

Отже, розглянувши два варіанти отримання довгострокової польської шенгенської візи можна прийти до висновку, що і карта поляка, і репатріаційна віза мають спільні та відмінні сторони. Для отримання репатріаційної візи потрібен менший перелік документів, що підтверджують етнічну приналежність до польського народу. При цьому особа, яка подає такі документи, сплачує мінімальний візовий збір, віза відкривається терміном від двох до п'яти років. Зазвичай власники такої візи не мають проблем на кордоні з питанням цілі візиту, оскільки мета цієї візи – відвідання своїх етнічних земель. З картою поляка ситуація дещо інша, процес її отримання може зайняти дещо більшу кількість часу, також більший обсяг документів, що включає і сертифікат про знання мови і довідки, що підтверджують етнічну приналежність. Проте володіючи такою картою, особа має набагато більший обсяг можливостей, коли перебуває на території Республіки Польща, але власнику карти для перетину кордону також необхідна шенгенська віза, яка, на відмінну від репатріаційної, виготовляється безкоштовно і позачергово.

6. Див. О.П. Боблієнко, *Карта поляка і національна самоідентифікація поляків в Україні, Білорусі та Литві (2007-2015 РР)*, «Наукові записки Вінницького державного педагогічного інституту» 2016, №24, с. 310-314, http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzvdpu_ist_2016_24_61.pdf.

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

Отже, дослідивши всі недоліки та переваги процесу отримання та можливостей, які надаються власникам репатріаційних віз та карт поляка, можна зробити висновок, що на цей час ці дві процедури не ідеальні та кожна з них має прогалини у механізмах їх здобуття, але, обираючи між ними, за основний критерій вибору потрібно брати час і терміновість майбутньої подорожі до Республіки Польща чи до інших країн Європейського Союзу.

Оксана ТРАЧ¹

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ПЕРСПЕКТИВА ЧИ ЗАНЕПАД?

Децентралізація – це система управління, завдяки якій частина функцій центральної влади переходить до органів місцевого врядування, це своєрідне скасування або послаблення централізації.

Відомо, що, як і будь-яке явище, децентралізація має свої види, вона може бути адміністративна, політична, фінансова та економічна. Розрізняють ще територіальну децентралізацію (переміщення влади від основного місця на інші території) та функціональну (передання повноважень на прийняття рішень від головного органу до чиновників, які мають нижчий рівень).

Можна назвати такі позитивні та негативні наслідки децентралізації. Позитивні: швидкий розвиток та процвітання країни, яка прийняла реформу; визнання на міжнародній арені; здатність налагодити та відкрити співпрацю з іншими могутніми державами. Негативні: несприйняття реформи населенням; поділ населення на тих, які за і тих, хто проти реформи; незадоволення населення може призвести до мітингів, майданів і т.д.

Яскравим прикладом успішного прийняття реформи про децентралізацію влади є Польща. На даний момент Польща – прогресивна держава, яку не зупинила навіть криза у 2008 р. Зазначимо, що з 2008 р. і до 2013 р. в економіці Польщі зросли такі показники:

- ВВП на 20%
- Національний дохід на душу населення – \$5,4 тис.
- Середня зарплата зросла з \$840 до \$1,1 тис.²

Хоч Україна розташована у більш вигідному географічному положенні, Польща з 1991 р. не тільки є членом НАТО і ЄС, а також зайняла високе місце поруч з іншими могутніми державами. Обрання прем'єр-міністра Дональда Туска головою Європарламенту, можна

1. Оксана Трач – студентка Національного університету «Львівська політехніка».

2. Польща: децентралізація – ключ до викоринення корупції в Україні, «forbes.net.ua», <http://forbes.net.ua/ua/news/1423849-polshcha-decentralizaciya-klyuch-dovikorinennya-korupcii-v-ukrayini> (доступ 13.04.2017).

впевнено сказати, стало загальноєвропейським визнанням Польщі в європейську еліту країн.³

Згадаємо історію. У березні 1990 р. ухвалено нове законодавство про функціонування початкового рівня місцевого самоврядування, тобто громад. 27 травня того ж року відбулися місцеві вибори. Відбувся перший важливий етап – почали працювати громади, як їх називають у Польщі, гміни. Це той перший крок, завдяки якому було створено підвалини для подальшого проведення реформи. 50 тис. об'єктів перейшли під власності гмін.

Пізніше були перешкоди для реформи. Відбулися дострокові вибори парламенту, до яких привели недовіра з боку Сейму та розпуск обох палат парламенту та уряду президентом. Через те, що в цей час 1993 р. була криза, перемогли ліві партії, які й затримали розпочату реформу самоврядування.

Через чотири роки у 1997 р., відбувся другий етап становлення реформи. На зміну лівим партіям прийшли праві політичні сили, вони й відновили процес децентралізації. Результатом проведеної реформи став перехід Польщі до трирівневої структури адміністративно-територіального устрою. За реформою, кількість воєводств скоротилась з 49 до 17. Було відновлено територіальну одиницю – повіт, сформовано близько 2,5 тис. гмін.

Початок 1999 р. ознаменувався для Польщі новим етапом історії країни, адже запрацювала нова децентралізована система влади.

Один важливий наслідок реформи – це розпорядження гмін над їхніми землями. Для України земельні питання – болюча тема. Для свого функціонування громада отримувала всі необхідні ресурси. Децентралізація поляками фінансів змінила перерозподіл коштів серед громад. За місцевими громадами закріпили доходи (власні надходження, трансфери з центру, частина податку на прибуток підприємств на території громади), що були адекватними до поставлених завдань.⁴

3. Н. Луценко, *Децентралізація в Польщі – досвід на благо України*, «persha.kr.ua», <http://persha.kr.ua/article/70326-detsentralizatsiya-v-polshhi-dosvid-na-bлаго-ukrayini.html> (доступ 10.04.2017).

4. О. Леонов, *Польський прорив: як децентралізація проходила у наших сусідів*, «constitution.gov.ua», <http://constitution.gov.ua/publications/item/id/45> (доступ 8.04.2017).

Результат реформи – це те, що місцеві громади стали незалежними юридичними суб'єктами, які мають право захищати та відстоювати свої інтереси у суді, в тому числі і перед урядом.

Звичайно не обійшлося без спротиву цій реформі. Ще на першому етапі реформи старі кадри колишніх адміністрацій були проти яких-небудь змін, тоді існувала небезпека саботажу. Через це і довелося контролювати процеси на місцях. Також були і відомчі протиріччя. Міністерство фінансів діяло автономно, через це фіскальна децентралізація була недостатньою, що призвело до ускладнення діяльності місцевої і регіональної влади.

Ще одним важким кроком була інформаційна кампанія. Її треба було проводити серед населення, але в той час люди були зайняті лише виживанням. Уряд не міг забезпечити інформаційно-пояснювальну роботу серед громадян, бо керівництво Держтелерадіо чинило сильний опір. Нові політичні лідери не розуміли необхідності реформ. У деяких воєводствах відбулися протести проти територіальної реформи.

За словами Є.Стемпеня, колишнього голови Конституційного суду Польщі, саме реформа влади у країні вдалася найкраще, хоча й мала свої недоліки. На його думку, головне, що місцеві громади стали господарями своїх територій. Вони отримали велику частину майна та місцевих податків, якими в праві розпоряджатись, як захочуть. Він вважає, що саме це і стало тим важливим кроком Польщі у напрямку західних демократій, завдяки цьому Польща змогла збудувати одну із сильних економік Європи. Є.Стемпень дав пораду українцям, як домогтися децентралізації. Він сказав, що ніхто замість українців не здатен провести цю реформу. Також додав, що українцям здається, що перед тим, ніж зробити таку реформу, потрібно щоб із Заходу до них прийшли гроші, але якщо не буде самоврядування, гроші ж пропадуть.⁵

На думку, Я. Пекло, посла Польщі в Україні, децентралізація – це ключ до подолання корупції в Україні. Якщо всю податкову систему буде покладено на місцевий рівень, то стане важче викрасти ці гроші, адже люди на місцевому рівні зможуть слідкувати за ситуацією. Польський дипломат зазначив, що ця реформа в Україні стала за-
5. Польща: децентралізація – ключ до викорінення корупції в Україні, «forbes.net.ua», <http://forbes.net.ua/ua/news/1423849-polshcha-decentralizaciya-klyuch-dovikorinennya-korupcii-v-ukraini> (доступ 13.04.2017).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

ручником Мінських домовленостей. Він заявив, що важливість функціонування Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) і Спеціальної антикорупційної прокуратури (САП), не менш важлива. Посол додав, що ці структури - це дуже правильні кроки до подолання корупції, та поляки готові підтримувати Україну на цьому шляху.⁶

Якщо звернути увагу на реалізацію реформи децентралізації в Польщі та пропозиції, які обговорюють в Україні, то спільне для них – це мета та кінцева структура управління. Відмінним виступає те, що Польща не потребувала укрупнення територіальних громад, головним питанням тут було забезпеченість ресурсів та повноважень, але аж ніяк не чисельність і площа; у Польщі політики самі прагнули здійснити незворотні зміни.

Беручи до уваги польський приклад, можна зробити один висновок: реформа децентралізації була успішна завдяки її швидкості та комплексності. Адже будь-які очікування «ідеальної моделі» - це лише привід, щоб відкласти зміни.

6. О. Сас, *Чи було полякам легко робити децентралізацію?*, «decentralization.gov.ua», <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/2547> (доступ 13.04.2017).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

**POLSKA-UKRAINA: HISTORYCZNY WYMIAR
RELACJI POLSKO-UKRAIŃSKICH
I SFERA BEZPIECZEŃSTWA**

**ПОЛЬЩА-УКРАЇНА: ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН
І СФЕРА БЕЗПЕКИ**

Jarosław TONDERA¹

PAŃSTWO WE MGLE. SCENARIUSZE WSPÓLCZESNYCH UKRAIŃSKICH WYSILKÓW NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH

W 1975 r. nakręcono w Związku Radzieckim kultowy już dziś film animowany *Jezyk we mgle*. Pewnego dnia jezyk wchodzi w zalegającą wokół mgłę i nijak nie może odnaleźć drogi do swojego świata. Syndrom jezyka można porównać z sytuacją ukraińskiego państwa, które w owej mgle również nie zawsze potrafi skutecznie odnaleźć swoją własną tożsamość.

W uroczystym wystąpieniu podczas parady wojskowej z okazji 25-lecia proklamowania niepodległości Ukrainy, prezydent Petro Poroszenko w swych pierwszych słowach powołał się na dokument uchwalony 24 sierpnia 1991 r. przez Radę Najwyższą Ukraińskiej SRR – Akt proklamowania niepodległości², w którym napisano: „kontynuując tysiącletnią tradycję państwowości na Ukrainie, na podstawie prawa do samostanowienia i wobec śmiertelnego niebezpieczeństwa nadciągającego na Ukrainę w związku z przewrotem państwowym w ZSRR w dniu 19 sierpnia, Parlament uroczyście proklamuje niepodległość Ukrainy i utworzenie niezależnego państwa ukraińskiego – Ukrainę”³. Prezydent podkreślił, że jest to najważniejszy dokument w najnowszej historii Ukrainy.

Dokument ten powstał w określonych warunkach geopolitycznych. Rozpad Związku Radzieckiego stawał się faktem. Niepodległość pierwsze ogłosiły republiki bałtyckie: Litwa, Łotwa i Estonia, następnie wszystkie pozostałe republiki związkowe ZSRR, w tym Ukraina. Jednak momentem przełomowym dla całego bloku radzieckiego było

1. mgr **Jarosław Tondera**, Wyższa Szkoła Informatyki Stosowanej i Zarządzania pod auspicjami Polskiej Akademii Nauk.

2. Рог. Про проголошення незалежності України, Верховна Рада України; Постанова, Акт від 24.08.1991 № 1427-XII, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1427-12> (dostęp 4.04.2017).

3. Виступ Президента України під час Параду Незалежності, <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-paraду-nezalezhnosti-37949> (dostęp 4.04.2017).

dopiero zawarcie w dniu 8 grudnia 1991 r. układu białowieskiego przez ówczesnych przywódców Rosji, Białorusi i Ukrainy, w roku 1922 republik założycielskich ZSRR, w którym to dokumencie potwierdzono, że ZSRR jako podmiot prawa międzynarodowego i byt geopolityczny przestaje istnieć. Pytany na łamach tygodnika „Newsweek” o swój wkład w upadek radzieckiego imperium pierwszy prezydent niepodległej Ukrainy Leonid Krawczuk powiedział: „ZSRR był uzbrojonym po zęby monstrem, a my ćwierć wieku temu usiedliśmy w białoruskiej puszczy, podpisaliśmy papiery rozwodowe i zlikwidowaliśmy imperium. Nie./Nie pokonałem/ imperium, ZSRR, pokonało się samo. Ja tylko postawiłem podpis pod aktem rozwodowym. Jeden z trzech podpisów. Ja, przywódca Białorusi Stanisław Szuszkiewicz oraz Rosji Borys Jelcyn. Wtedy, 8 grudnia 1991 r., rozwiązaliśmy Związek Radziecki. Ale imperium gniło od dawna”⁴. Tak więc niepodległość uzyskana przez Ukrainę w 1991 r. była wynikiem ogólnej sytuacji politycznej w Związku Radzieckim i nie wynikała bezpośrednio z racji działań społeczeństwa czy też polityków ukraińskich, choć zaznaczyć należy, że w referendum niepodległościowym z 1 grudnia 1991 r. 90,32% mieszkańców republiki poparło niepodległość. Za istotny dla bytu państwowego Ukrainy należy uznać cytowany już zapis z Aktu proklamowania niepodległości, gdzie stwierdza się, że istotną przyczyną ogłoszenia niepodległości jest zagrożenie płynące ze wschodu. Słowa te ziszczą się w sposób szczególny w roku 2014.

Ćwierćwiecze istnienia niepodległego państwa ukraińskiego zarówno na Ukrainie, jak i w Polsce, było pretekstem do refleksji nad dotychczasowymi wysiłkami narodu ukraińskiego, jak i polityków na rzecz konsolidacji i ugruntowania nowej demokratycznej ukraińskiej państwowości, a także jej dzisiejszej kondycji i perspektyw na przyszłość. W rozmowie z ukraińskim historykiem Jarosławem Hrycakiem, opublikowanej na stronach internetowych Krytyki Politycznej, zapytano czy nie jest to ćwierćwiecze zaprzepaszczonych szans. Odpowiedź brzmiała następująco: „Z perspektywy historyka nie może być jednoznacznej odpowiedzi. Zdobycie ukraińskiej niepodległości było i pozostaje jednym z najważniejszych wydarzeń światowej historii przełomu XX i XXI wieku. Powstanie ukraińskiego państwa gruntownie zmieniło polityczną mapę

4. M. Kacewicz, *Rozwód stulecia* [rozmowa z Leonidem Krawczukiem], <http://www.newsweek.pl/plus/historia/xix-i-xx-wiek/leonid-krawczuk-o-ukrainie-i-upadku-imperium-zsrr-wywiad,artykuly,402341,1,z.html> (dostęp 4.04.2017).

świata. Obecne próby Władimira Putina, aby tę starą mapę przywrócić, są spóźnione i zakończą się porażką. W tym przypadku Ukraina swoją szansę wykorzystała”⁵.

Dzisiaj można stwierdzić, że istnienie państwa ukraińskiego jest faktem niepodważalnym. Ukraina obroniła się jako państwo w wymiarze politycznym, społecznym, gospodarczym i co istotne historycznym, choć w obliczu obcej agresji nie była w stanie zachować spójności terytorialnej. Wśród czynników ograniczających ukraińskie działania państwowotwórcze należy przede wszystkim wymienić radzieckie dziedzictwo, z którego współczesna Ukraina nie potrafi się wyzwolić, a także oligarchizację życia gospodarczo-politycznego oraz systemową korupcję dotyczącą całego ukraińskiego społeczeństwa. „Choć ukraińskie władze są mało skuteczne w walce z korupcją, a społeczeństwo pesymistycznie ocenia perspektywy dalszych działań, od ich rezultatów w znacznej mierze zależy przyszłość Ukrainy, czyli postępy w integracji z Unią Europejską oraz dalsze funkcjonowanie państwa. Brak zmian sprzyja utrwalaniu niewydolnego systemu gospodarczego i politycznego. Grozi też znacznym wzrostem niezadowolenia społecznego. W interesie UE, w tym Polski, jest dalsze wspieranie Ukrainy w walce z korupcją. Kluczowe będzie zwłaszcza monitorowanie wdrażania rozpoczętych już reform antykorupcyjnych, w tym funkcjonowania Narodowego Biura Antykorupcyjnego i systemu elektronicznych deklaracji majątkowych oraz zmian w sądownictwie i prokuraturze. Większego wsparcia wymagają też wysiłki dziennikarzy śledczych oraz organizacji pozarządowych zaangażowanych w wykrywanie i nagłaśnianie przypadków korupcji na Ukrainie. Polityka warunkowości oraz presja społeczeństwa okazały się najskuteczniejszymi instrumentami wpływu na ukraińskich polityków. Dlatego należy je kontynuować”⁶.

Dzisiejsza Ukraina wymaga reform, jednak zdaniem wielu specjalistów dzisiejsza ukraińska klasa polityczna nie jest zdolna do ich przeprowadzenia i nawet presja społeczna nie będzie miała wpływu na zaangażowanie polityków w reformowanie ukraińskiej państwowości.

5. P. Piątek, *25 lat niepodległej Ukrainy: utrzymywanie się na powierzchni* [rozmowa z Jarosławem Hrycakiem], <http://krytykapolityczna.pl/swiat/25-lat-niepodleglej-ukrainy-utrzymywanie-sie-na-powierzchni-rozmowa-z-jaroslawem-hrycakiem/> (dostęp 4.04.2017).

6. P. Kościński, D. Szeligowski, *Problem korupcji na Ukrainie*, <https://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-3-1445#> (dostęp 4.04.2017).

Potencjał polityczny obecnych partii wyczerpał się, nie sprawdziły się struktury polityczne, które swoje korzenie mają jeszcze w strukturach poradzieckich, chociaż zdaniem Jarosław Hrycaka „pewne nadzieje dają nowe partie. Przede wszystkim DemAlians (Sojusz Demokratyczny) i ich liderzy jak deputowana Switłana Zaliszczuk. Pewne, ale ograniczone nadzieje daje Samopomoc. Odróżnia ją od starych partii (Blok Petra Poroszenki czy Front Ludowy jak najbardziej się do nich zaliczają, bo po prostu się przefarbowały) próba zmiany zasad gry. Na przykład robili prawybory wewnątrz partii. Ich celem jest próba bardziej merytokratycznego budowania własnych struktur. Ich lider, mer Lwowa Andrij Sadowy, jest inteligentnym i cywilizowanym politykiem. Nie można jednak zapominać, że pozostaje oligarchą, nawet jeśli nie z tych największych i rozumie, że jeśli będzie grać według starych zasad, to przegra swoją i Ukrainy przyszłość”⁷.

Znana z państw demokratycznych idea społeczeństwa obywatelskiego jest na Ukrainie wciąż mało popularna. Pokutują dawne radzieckie nawyki i wynikająca stąd niechęć do wspólnych działań obywatelskich zarówno w wymiarze lokalnym, jak i ogólnopaństwowym. Rozwiązaniem pozostaje zawsze Majdan, ale z dzisiejszej perspektywy przypuszczać można, że i on wyczerpał swój państwowotwórczy charakter. Rewolucyjna zmiana elit rządzących jak dotychczas powodowała jedynie zmianę tychże elit, nie zmieniając samej struktury państwa, stąd też opcja unijna dla Ukrainy jest jeszcze bardzo odległa.

7. P. Pieniążek, dz. cyt. (dostęp 4.04.2017).

Bartłomiej STEMPIN¹

POJEDNANIE POLSKO-UKRAIŃSKIE W MYŚLI POLITYCZNEJ PREZYDENTÓW POLSKI ALEKSANDRA KWAŚNIEWSKIEGO I LECHA KACZYŃSKIEGO

Podczas prezydentury A. Kwaśniewskiego w 1997 r., doszło do podpisania z prezydentem Ukrainy Leonidem Kuczma wspólnego oświadczenia o porozumieniu i pojednaniu. W dokumencie zapisano, że stosunki polsko-ukraińskie, [...] należy budować na prawie i sprawiedliwości oraz głębokim i szczerym porozumieniu i pojednaniu, pragnąc wspólnie przezwyciężyć skomplikowane dziedzictwo polsko-ukraińskich losów². Odwołano się do pozytywnych elementów polsko-ukraińskiego sąsiedztwa, jak współpraca czy wzajemne wpływy kulturowe. Apelowano o niezapominanie tragicznych wątków historii, takich jak wojny, przejawy antyukraińskiej polityki II RP, prześladowania Polaków na Ukrainie radzieckiej, ofiarach Wołynia i polsko-ukraińskich konfliktów w latach powojennych oraz akcji „Wisła”. Uznano, że żaden cel nie może usprawiedliwiać zbrodni, pamiętając również, że źródła konfliktów leżały niekiedy poza Ukrainą i Polską. Złożono hołd pomordowanym, poległym i przesiedlonym, potępiono sprawców cierpień i wyrażono wdzięczność tym, którzy działali na rzecz zbliżenia narodów. W opinii prezydentów interpretacją wspólnej przeszłości powinni zająć się specjaliści. Prezydenci zadeklarowali objęcie patronatu nad utrwalaniem idei porozumienia i pojednania polsko-ukraińskiego².

Na prezydenturę A. Kwaśniewskiego w 2003 r. przypadła 60. rocznica tragedii wołyńskiej. W Pawliwce (dawnym Porycku) na Ukrainie odbyły się wspólne uroczystości z udziałem prezydentów Polski i Ukrainy. A. Kwaśniewski złożył hołd ofiarom, a w wygłoszonym przemówieniu apelował o szukanie dróg, prowadzących do pojednania. W opinii polskiego prezydenta zbrodnia wołyńska była przykładem całego zła, jakie dokonało się między naszymi narodami w XX wieku³.

1. mgr **Bartłomiej Stempin**, Uniwersytet Jagielloński.

2. A. Kwaśniewski, L. Kuczma, *Wspólne oświadczenie Prezydentów RP i Ukrainy o porozumieniu i pojednaniu*, Kijów 1997; Por. K. Grunberg, B. Sprengel, *Trudne sąsiedztwo – Stosunki polsko-ukraińskie w X-XX wieku*, Warszawa 2005, s. 757.

3. K. Grunberg, B. Sprengel, dz. cyt., s. 762-763.

Prezydent A. Kwaśniewski podziękował Ukraińcom oraz prezydentowi L. Kuczynie za możliwość zorganizowania uroczystości. Podkreślił że za zbrodnie nie można obwiniać całego narodu. Sprzeciwił się natomiast nacjonalistycznej ideologii, choć jak zaznaczył, UPA zapisała się w świadomości Ukraińców jako siła walcząca o niepodległą Ukrainę. A. Kwaśniewski sprzeciwił się też akcjom odwetowym, przypominając również akcję „Wisła”⁴.

Innym momentem, w którym prezydent A. Kwaśniewski włączył się w budowę polsko-ukraińskiego pojednania było otwarcie Cmentarza Orłat Lwowskich wraz z prezydentem Ukrainy Wiktoorem Juszczenko w 2005 r. Prezydent oddał również hołd żołnierzom Ukraińskiej Armii Halickiej i żołnierzom Semena Petlury. A. Kwaśniewski zaapelował do obecnych na uroczystościach młodych Polaków i Ukraińców o poznawanie wspólnej historii i siebie nawzajem, uczenie się szacunku dla wolności, uczenie się patriotyzmu, w którym jest otwartość na inne narody⁵.

Na Cmentarzu Orłat prezydent nazwał jego otwarcie „spełnieniem potrzeby polskich serc – oraz znakiem pokoju, pojednania i przyjaźni płynącym z serc ukraińskich” i w imieniu Polski złożył podziękowanie i zaapelował o podanie sobie dłoni. Prezydent przypomniał trudne losy Lwowa, w którym zderzyły się ze sobą dwie narodowe dumy. W swoim przemówieniu złożył hołd polskim bohaterom, przypominając też o męstwie Ukraińców. W opinii prezydenta minione doświadczenia uczą nas nowego spojrzenia na patriotyzm i narodową tożsamość, która nie musi być obrócona przeciw komuś. Prezydent A. Kwaśniewski zauważył, że miejsce, które niegdyś było świadectwem zmagania, dziś staje się symbolem pojednania, rozpoczętego wraz z upadkiem systemu totalitarnego⁶.

Ideę pojednania polsko-ukraińskiego obecnego w myśli politycznej A. Kwaśniewskiego kontynuował jego następca. Prezydent L. Kaczyński czynił to m.in. poprzez poszerzanie w Polsce wiedzy o polsko-ukraińskiej historii. Przykładem takich działań była publikacja artykułu *Dwie pamięci* w tygodniku *Wprost* w 2006 r., w związku z planowanymi uroczystościami ku czci pomordowanych Ukraińców w Pawłokomie⁷.

4. Tamże.

5. *Udział Prezydenta RP w uroczystym Otwarciu i Poświęceniu Cmentarza Orłat Lwowskich*, Prezydent.pl, <http://www.prezydent.pl/aleksandra-kwasniewskiego/aktualnosci/rok-2005/art,151,121,udzial-prezydenta-rp-w-uroczystym-otwarciu-i-poswieceniucmentarza-orlat-lwowskich.html> (dostęp 21.04.2017).

6. Tamże.

7. L. Kaczyński, *Dwie pamięci*, „Wprost” 2006, nr 19, s. 38.

W artykule prezydent zauważył, że po tragicznych losach II wojny światowej, mimo, że nasze narody znalazły się w pułapce historii, kwestia pojednania została podjęta za sprawą paryskiej Kultury i demokratycznej opozycji⁸. Jak przypomniał prezydent, polsko-ukraińskie pojednanie było istotne także dla papieża Jana Pawła II, który podczas pielgrzymki na Ukrainę w 2001 r. wezwał obydwa narody do współpracy i odnowy wewnętrznej⁹.

Podczas uroczystości w Pawłokomie prezydent L. Kaczyński przypomniał, że w czasach II wojny światowej i w latach powojennych dochodziło do bratobójczych walk i okrutnych mordów oraz opisał historię Pawłokomy, gdzie w odwecie za uprowadzenie i zabicie Polaków, polskie formacje wymordowały większość ukraińskich mieszkańców, nazywając ją symbolem tragedii narodu ukraińskiego. Polski prezydent apelował także by nie ważyć przelanej krwi i nie ukrywać prawdy¹⁰. Kończąc wystąpienie prezydent powiedział: „Umiejmy z miłosierdziem i odwagą wspólnie modlić się do Boga słowami: ‘odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom’. O to proszę¹¹”.

W 2009 r. doszło do kolejnych ważnych uroczystości, tym razem na Ukrainie, w dawnej wsi Huta Pieniacka, podczas których upamiętniono Polaków zabitych przez członków dywizji SS-Galizien w 1944 r. W uroczystościach ponownie wzięli udział obydwaj prezydenci. W swojej przemowie L. Kaczyński stwierdził, że przywracanie prawdy jest elementem budowy strategicznego partnerstwa. Polski prezydent zauważył też, że do tragedii nie doszłoby bez sił trzecich. Tak samo jak w Pawłokomie, prezydent zakończył swoje przemówienie słowami modlitwy „Ojczyzna nasz”¹².

8. Por. W. Mokry, *Elity polskie o wolności i niezależności Ukrainy – Od polskiego do ukraińskiego sierpnia*, w: *Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze*, red. W. Mokry, t. XI-XII, Kraków 2010.

9. L. Kaczyński, *Dwie pamięci*, „Wprost” 2006, nr 19, s. 38.

10. *Polsko-ukraiński gest pojednania*, Prezydent.pl, <http://www.prezydent.pl/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2006/art,150,431.polsko-ukrainski-gest-pojednania.html> (dostęp 21.04.2017).

11. Tamże.

12. *Wystąpienie podczas obchodów 65. rocznicy pacyfikacji Huty Pieniackiej*, Prezydent.pl, <http://www.prezydent.pl/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2009/art,14,-2,wystapienie-podczas-obchodow-65-rocznicy-pacyfikacji-huty-pieniackiej.html> (dostęp 21.04.2017).

Krokiem uczynionym razem z prezydentem W. Juszczenko na drodze do pojednania było wydane wspólne oświadczenie prezydentów z okazji 60. rocznicy akcji „Wisła”. W oświadczeniu nazwano akcję „Wisła” „przykładem niesprawiedliwości, będącej skutkiem działań totalitarnych władz komunistycznych”. Podkreślono, że deportacja i rozproszenie ukraińskiej wspólnoty stały się „kolejnym ogniwem w tragicznym łańcuchu konfliktów”. Oprócz oddania hołdu ofiarom, opowiedziano się za kontynuacją procesu pojednania, dochodzeniu do prawdy historycznej i upamiętnieniu ofiar¹³.

Co warte podkreślenia, L. Kaczyński przykładał uwagę do zasług narodu ukraińskiego w okresie II wojny światowej. W 2009 r. podczas wystąpienia na Monte Cassino, prezydent oddał hołd wszystkim walczącym w polskich mundurach, w tym także Ukraińcom¹⁴. Z kolei podczas obchodów na Westerplatte w tym samym roku prezydent podkreślił rolę milionów żołnierzy Armii Radzieckiej, w tym Ukraińców, którzy polegli w walkach z nazistowskimi Niemcami¹⁵.

Zrozumiała różnica zdań L. Kaczyńskiego i W. Juszczenki w sprawie oceny Stepana Bandery¹⁶ nie przekreśla jednak całego trudu, jaki włożyli prezydenci w pracę na rzecz szerzenia wiedzy o wspólnej historii wśród Polaków i Ukraińców oraz polsko-ukraińskiego pojednania.

W niewyłoszonym, w związku z tragiczną śmiercią L. Kaczyńskiego przemówieniu przygotowywanym na uroczystości 70. rocznicy Zbrodni Katyńskiej, prezydent pragnął znów przypomnieć o Ukraińcach, tych zamordowanych przez komunistyczny reżim w Katyniu, jak i tych, którzy polegli w mundurach Armii Czerwonej w walce z III Rzeszą¹⁷.

13. L. Kaczyński, W. Juszczenko, *Wspólne oświadczenie Prezydenta RP i Prezydenta Ukrainy z okazji 60-tej rocznicy Akcji „Wisła”*, Warszawa 2007.

14. *Wystąpienie na Monte Cassino*, Prezydent.pl, <http://www.prezydent.pl/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2009/art,14,714,wystapienie-na-monte-cassino.html> (dostęp 21.04.2017).

15. *Przemówienie Prezydenta na obchodach 70. rocznicy wybuchu II wojny światowej*, Prezydent.pl, <http://www.prezydent.pl/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2009/art,14,671,przemowienie-prezydenta-na-obchodach-70-rocznicy-wybuchu-ii-wojny-swiatowej.html> (dostęp 21.04.2017).

16. *Oświadczenie ws. nadania Stepanowi Banderze tytułu Bohatera Ukrainy*, Prezydent.pl, <http://www.prezydent.pl/archiwum-bronislawa-komorowskiego/aktualnosci/wydarzenia/art,1173,oswiadczenie-ws-nadania-stepanowi-banderze-tytułu-bohatera-ukrainy.html> (dostęp 21.04.2017); Por. P. Wawrzyński, *Prezydent Lech Kaczyński. Narracje niedokończony*, Toruń 2012, s. 133-134.

17. *„Wolność i Prawda” - przemówienie Prezydenta RP z 10 kwietnia*, „Rp.pl”, <http://www4.rp.pl/artukul/463145--Wolnosc-i-Prawda---przemowienie-Prezydenta-RP-z-10->

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

Polscy prezydenci A. Kwaśniewski i L. Kaczyński w swojej myśli politycznej opowiadali się za trwałym pojednaniem polsko-ukraińskim, a w realnych działaniach włączali się w pracę dla realizacji tej idei. Idea ta opierała się na dochodzeniu do prawdy o wspólnej historii, upamiętnieniu wszystkich ofiar, wzajemnym przebaczeniu i ścisłej współpracy. Należy sądzić, że następni przywódcy polscy i ukraińscy będą kroczyć wytyczoną przez swoich poprzedników drogą, u której celu leżeć będzie pomyślna przyszłość polsko-ukraińska.

Viktoriya HERASYMENKO¹

ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ WYNIKAJĄCE Z RUCHÓW MIGRACYJNYCH UKRAIŃSKIEJ LUDNOŚCI

Migracja jest zjawiskiem wielopłaszczyznowym, mającym wpływ na kształtowanie się rynku pracy, sytuację polityczną i społeczną w wielu krajach. Również czynniki wywołujące ruchy migracyjne mogą mieć charakter ekonomiczny, społeczny lub polityczny². Migracja nie jest zjawiskiem, które można połączyć jedynie ze współczesnymi przepływami ludzi, gdyż było one charakterystyczne dla ludności w ubiegłych stuleciach, a do opisanie przepływu ludności używano wówczas określenia „wędrowniaki ludów”.

Ze względu na to, iż migracje są przedmiotem zainteresowań zarówno badaczy reprezentujących różne dziedziny i dyscypliny nauki (np. ekonomia, geografia, nauki polityczne oraz socjologia), istnieje wiele sposobów definiowania tego pojęcia oraz perspektyw analizy migracji. Uwzględniając powyższe, przy dokonaniu analizy ruchów migracyjnych konieczne jest korzystanie z różnych dziedzin nauki i perspektyw badawczych³. Badając ruchy migracyjne konieczne jest dokonanie analizy owych procesów na pograniczu wielu dyscyplin, co umożliwi analizę przemieszczania się ludności w kontekście powiązań ze strukturami państwowymi zarówno państwa wysyłającego, jak i przyjmującego, sytuacją polityczną, gospodarką (rynkem pracy) oraz społeczeństwem⁴.

Uwzględniając powyższe należy przytoczyć słowa A. Jagielskiego o ruchach migracyjnych: „[...] z jednej strony są one rezultatem decyzji podejmowanych przez jednostki, wynikających z ich sytuacji życiowej (cyklu życia), z drugiej strony stanowią odzwierciedlenie oraz wyraz

1. mgr **Viktoriya Herasymenko**, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie.

2. *Drogi i rozdroża. Migracje Polaków w Unii Europejskiej po 1 maja 2004 roku*, red. H. Grymała-Moszczyńska, Kraków 2010, s. 16.

3. Ś. Golinowska, *Popyt na pracę cudzoziemców. Polska i sąsiedzi*, Warszawa 2004, s. 17.

4. A. Terelak, S. Kołodziejczak, *Praca w świadomości emigrantów zarobkowych z województwa zachodniopomorskiego*, Szczecin 2012, s. 13.

akceptacji do zmieniających się warunków otoczenia, np. sytuacji gospodarczej czy politycznej. Decyzje o migracji mogą być wywołane przez występujące w środowisku życia nierównowagi społeczno-ekonomiczne czy polityczne. Stąd też wiele dyscyplin nauki (demografia, ekonomia, geografia, socjologia, nauki polityczne) podejmuje wyzwanie stworzenia teorii wyjaśniających przyczyny uruchomienia oraz przebieg ruchów wędrowniczych⁵.

Ze względu na fakt, iż niniejsza analiza będzie dotyczyć wpływu migracji ludności ukraińskiej na bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej, to interpretacja zjawiska migracji będzie dokonana w ramach nauk o polityce. Na potrzebę niniejszych rozważań przyjęto, iż termin „migracja” będzie rozumiany jako „[...] względnie trwała zmiana miejsca zamieszkania całych lub części ludów i ich rodzin, przemieszczających się z zamiarem znalezienia wygodniejszej i bezpieczniejszej przestrzeni życia”⁶.

Przed przejściem do analizy ruchów migracyjnych obywateli Ukrainy do Rzeczypospolitej Polskiej, które nasiliły się po rozpoczęciu kryzysu ukraińskiego w 2013 r., należy dokonać analizy istoty wybranych form migracji w celu zidentyfikowania do jakiej formy należy zaliczyć migracje ludności ukraińskiej po 2013 r. do Polski.

W literaturze przedmiotu istnieje wiele klasyfikacji migracji, natomiast na potrzebę niniejszej analizy niezbędne jest zwrócenie uwagi na dwa kryteria: po pierwsze zakres swobody podejmowania decyzji migracyjnych, po drugie ze względu na stopień legalności⁷. Należy również pamiętać, iż oprócz zasadniczych klasyfikacji migracji (podział na migracje wewnętrzne i zewnętrzne, legalne i nielegalne, stałe i czasowe, dobrowolne i przymusowe itd.) istotną rolę odgrywają przyczyny migracji, które najczęściej dzieli się na polityczne, ekonomiczne, religijne i światopoglądowe.

Jeden z podziałów migracji uwzględnia kryterium dotyczące zakresu swobody podejmowania decyzji migracyjnych. Uwzględniając owe

5. A. Jagielski, *Geografia ludności*, Warszawa 1977, s. 221.

6. K. Kiliańska, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego kraju wynikające z ruchów migracyjnych ludności*, w: *Wielowymiarowość kategorii bezpieczeństwa. Ujęcie interdyscyplinarne*, red. K. Sygidus, O. Horbacz, D. Mościcka, A. Jurkun, R. Kordonski, Lwów-
-Olsztyn 2016, s. 354.

7. P. Kraszewski, *Typologia migracji*, w: *Migracje – Europa – Polska*, red. W. Burszta, J. Serwański, Poznań 2003, s. 13.

kryteria należy podzielić migracje na: dobrowolne – zmiana miejsca zamieszkania odbywa się bez sytuacji zagrożenia lub przymusu zewnętrznego (na przykład w celu łączenia rodzin, poszukiwania lepszego standardu życia lub nauki oraz poszukiwania pracy); przymusowe – zmiana miejsca zamieszkania jest spowodowana naciskami o charakterze politycznym⁸. (na przykład deportacje i przesiedlenia grup etnicznych lub narodowych, ucieczka przed prześladowaniem (uchodźcy), pod presją na tle politycznym, handel ludźmi, który „odzwierciedla się w nielegalnych transportach i przerzutach ludzi, eksploatacji dzieci i kobiet, przymusowej pracy, a nawet przymusowych małżeństwach”⁹).

Kolejny podział migracji oparty jest na kryterium stopnia legalności migracji. Uwzględniając owe kryterium należy wyróżnić migracje: legalne, przy których spełnione zostały wszystkie procedury związane z wyjazdem i pobytem cudzoziemca w innym kraju; nielegalne, przy których obywatele państw trzecich bez dopełnienia procedur związanych z wyjazdem i pobytem nielegalnie wjeżdżają na terytorium innego państwa drogą lądową, morską lub powietrzną, co często jest dokonywane przy pomocy fałszywych dokumentów lub za pośrednictwem przemytników¹⁰.

Pojęcie nielegalnej migracji jest wieloaspektowe i trudne do jednoznacznego zdefiniowania, gdyż dotyczy zarówno nielegalnego przekroczenia granicy przez cudzoziemca; legalnego przekroczenia granicy lecz nielegalnego podjęcia zatrudnienia w kraju przyjmującym; legalnego przekroczenia granicy i przedłużenia pobytu poza okres obowiązywania wize bez zatrudnienia; legalnego przekroczenia granicy i przedłużenia pobytu poza okres obowiązywania wize z zatrudnieniem¹¹. Należy zaznaczyć, iż przy nielegalnej migracji istnieją również problemy z oszacowaniem skali owych migracji ze względu na trudności w kontrolowaniu przepływu ludności.

Uwzględniając przyczyny migracji, wyróżnia się migracje¹²: ekonomiczne, które w głównej wiążą się z poszukiwaniem przez

8. Z. Kawczyńska-Butrym, *Migracje – zmiany położenia społecznego*, w: *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, red. M. St. Zięba, Lublin 2008, s. 28.

9. K. Slany, *Co znaczy być migrantką*, w: *Migracje kobiet. Perspektywa wielowyznaniowa*, red. K. Slany, Kraków 2008, s. 22.

10. Komunikat KE z 19 lipca 2006 roku w sprawie priorytetów politycznych w walce z nielegalną imigracją obywateli państw trzecich, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2006/PL/1-2006-402-PL-F1-1.Pdf> (dostęp 19.04.2017).

11. M. Duszczyk, *Polityka imigracyjna Unii Europejskiej oraz swobodny przepływ pracowników. Ewolucja i teraźniejszość*, Warszawa 2011, s. 18.

12. Z. Kawczyńska-Butrym, dz. cyt., s. 29.

cudzoziemca pracy zarobkowej i skierowane są na osiągnięcie korzyści majątkowych; polityczne, które wiążą się z zapewnieniem bezpieczeństwa fizycznego i najczęściej przyczyną owych migracji jest wojna lub walka obozów politycznych; religijne, które mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa wyznawania swojej wiary; światopoglądowe, które mają związek z wolnością polityczną, podejściem do edukacji, religii, wolności jednostki itd. (na przykład w Europie istnieje kilka modeli państw – od bardzo liberalnych światopoglądowo – np. Holandia, Szwecja, przez umiarkowane konserwatywne – Włochy, do konserwatywnych – Polska)¹³.

Istnieje wiele kryteriów podziału migracji, natomiast na potrzeby niniejszych rozważań wyżej wymienione podziały migracji wydają się być wystarczające. Należy również wspomnieć o dodatkowym kryterium związanym z okresem trwania migracji i wówczas zjawisko to można podzielić na stałe, czyli takie z którymi wiąże się chęć pozostania w kraju przyjmującym, okresowe (na określony czas z chęcią powrotu do państwa macierzystego) oraz sezonowe (związana z pracą sezonową).

Uwzględniając powyższe kryteria, należy zaznaczyć, iż w większości przypadków są to migracje dobrowolne i legalne o charakterze politycznym lub ekonomicznym. Ze względu na czas trwania migracji są to zarówno migracje stałe, jak i okresowe lub sezonowe. Oczywiście takie stwierdzenie jest ogólnikowe, gdyż przy migracji ludności ukraińskiej do Rzeczypospolitej Polskiej mamy również do czynienia z migracją w celach edukacyjnych, a także w poszczególnych przypadkach z migracją nielegalną.

Szczegółowa analiza danych statystycznych dotyczących migracji ludności ukraińskiej z 2015 r. wykazuje, iż w oparciu o wnioski składane przez Ukraińców, ubiegających się o status uchodźcy do Urzędów do Spraw Cudzoziemców, należy wyróżnić kilka profili: „profil Majdanu/polityczny”; „profil krymski”; „profil wschodniej Ukrainy”; „profil osób obawiających się powołania do wojska”; „profil ekonomiczny”¹⁴.

Pierwszą grupę stanowią uczestnicy protestów Euromajdanu, którzy brali aktywny udział w protestach, a obecnie obawiają się konsekwencji swojego udziału w manifestacjach. Osoby zaliczane do pierwszej grupy,

13. W. St. Mościbrodzki, *Ruchliwość migracyjna i jej konsekwencje*, <http://www.wojmos.com/texts/politics/Ruchliwosc%20migracyjna%20i%20jej%20konsekwencje.pl.pdf> (dostęp 19.04.2017).

14. Raport na temat obywateli Ukrainy wg stanu na dzień 11 października 2015 roku, <http://udsc.gov.pl/wp-content/uploads/2014/12/UKRAINA-11.10.2015-r.pdf> (dostęp 19.04.2017).

czyli „profilu Majdanu” stanowią 7% wnioskodawców. Do drugiej grupy, czyli „profilu krymskiego” zaliczane są osoby, które obawiają się o własne bezpieczeństwo ze względu na deklarowaną przynależność narodową lub religijną. Jest to grupa stanowiąca 9% wnioskodawców, wśród których 65% to Ukraińcy, a około 34% to Tatarzy. Trzecia grupa, a mianowicie „profil wschodniej Ukrainy” to osoby z obwodu Donieckiego i Ługańskiego, które jako powód do opuszczenia kraju podają niebezpieczną sytuację w regionie – jest to około 85% wnioskodawców. Następną grupą to „osoby obawiające się powołania do wojska”, czyli mężczyźni w wieku od 20 do 45 lat. Grupa tą stanowi 9% wnioskodawców. Do „profilu ekonomicznego” zaliczane są osoby zamieszkujące terytorium Ukrainy znajdujące się pod kontrolą władz w Kijowie, a jako przyczyny do ubiegania się o status uchodźcy podają problemy ekonomiczne lub osobiste (najczęściej podjęcie nauki w Polsce lub rodzina w Polsce)¹⁵.

Tabela 1. Wnioski dotyczące legalizacji pobytu obywateli Ukrainy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej

	od 1.01.2014 r. do 30.04.2014 r.	od 1.05.2014 r. do 31.12.2014 r.	od 1.01.2015 r. do 11.10.2015 r.
wniosków o udzielenie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony	4 753	18 638	43 133
wnioski o udzielenie zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE	241	629	691
wniosków o udzielenie zezwolenia na pobyt stały*	797	3 841	6 703

* Od 1 stycznia do 30 kwietnia 2014 r. wnioski były składane na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach, gdzie nie było przewidzianych wniosków o udzielenie zezwolenia na pobyt stały (wprowadzone na podstawie ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach), lecz wnioski o udzielenie zezwolenia na osiedlenie się.

Źródło: Raport na temat obywateli Ukrainy wg stanu na dzień 11 października 2015 roku, <http://udsc.gov.pl/wp-content/uploads/2014/12/UKRAINA-11.10.2015-r..pdf> (dostęp 19.04.2017).

15. Tamże.

Przytoczone dane statystyczne są dowodem, iż migranci z Ukrainy stanowią znaczącą diasporę w Polsce, a liczba ludności ukraińskiej starającej się o zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE oraz zezwolenia na pobyt stały stale wzrasta.

Podsumowując należy wskazać konsekwencje migracji ludności ukraińskiej do Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście bezpieczeństwa kraju wysyłającego i przyjmującego. Konsekwencji migracji jest wiele, natomiast na podkreślenie w kontekście państwa wysyłającego (Ukrainy) zasługują przede wszystkim demograficzne (migracje zgubnie oddziałują na właściwe funkcjonowanie rodziny), polityczne (migracje wysokokwalifikowanych pracowników w wieku produkcyjnym wpływają na zmianę polityki, ukierunkowaniu na podnoszenie kwalifikacji osób zbliżających się do górnej granicy produkcyjnej oraz większymi wydatkami ze środków publicznych) i społeczne (migracje osób wysoko wykształconych i zdolnych negatywnie wpływa na sytuację kraju wysyłającego)¹⁶. W kontekście państwa przyjmującego (Rzeczypospolitej polskiej) wyróżnić należy: konsekwencje związane z rynkiem pracy, co wiąże się z jednej strony z przyśpieszeniem wzrostu gospodarczego, z innej zaś z większą konkurencją na rynku pracy; konsekwencje związane z próbami integracji migrantów z obywatelami państwa przyjmującego, co może prowadzić do tworzenia się grup i narastaniem wrogości pomiędzy rodzimą ludnością a imigrantami; polaryzacja nastrojów społecznych w kontekście migracji (część obywateli popiera, inna część krytykuje)¹⁷.

16. J.E. Zamojski, *Migracje doby współczesnej: geneza, charakterystyka, wyzwania i odpowiedzialność*, w: *Przemiany w zakresie migracji ludności jako konsekwencje przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, red. P. Korcelli, Warszawa 1998, s. 168.

17. K. Kiliańska, dz. cyt., s. 357-359.

IMPLIKACJE KONFLIKTU NA UKRAINIE DLA BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

W wyniku aneksji Półwyspu Krymskiego i działań wojennych we wschodnich obwodach Ukrainy, zagrożone jest nie tylko to państwo, ale również i cała Europa. Niezgodne z prawem międzynarodowym działania Federacji Rosyjskiej prowadzą do zaburzenia równowagi w relacjach pomiędzy państwami i ładu europejskiego. Agresywne działania Federacji Rosyjskiej na Ukrainie niewątpliwie wpłynęły na bezpieczeństwo państw europejskich, a w szczególności stworzyły nową sytuację bezpieczeństwa dla Polski. Przed rozpoczęciem analizy implikacji ukraińskiego konfliktu dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej należy wyjaśnić kilka podstawowych pojęć z zakresu bezpieczeństwa.

Ze względu na fakt, iż obecnie środowisko zewnątrz Polski charakteryzuje stan dysfunkcjonalnego nieuporządkowania oraz zmiennej dynamiki i intensywności wydarzeń, kwestia bezpieczeństwa pozostaje bardzo ważna². Zapewnienie bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka, o których pisał A. Maslow. Według teorii A. Masłowa po zaspokojeniu fizjologicznych potrzeb (woda, żywność, schronienie), człowiek przechodzi do zaspokajania potrzeby, która znajduje się następna w hierarchii, a mianowicie potrzeby bezpieczeństwa³. Zarówno pojedyncze jednostki, jak i całe społeczeństwa dążą do zapewnienia bezpieczeństwa. Żywotnym interesem Rzeczypospolitej Polskiej jest zatem zapewnienie bezpieczeństwa państwa.

W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji bezpieczeństwa w różnych kontekstach, natomiast na potrzeby niniejszego artykułu konieczne jest przytoczenie definicji bezpieczeństwa państwa⁴. Bezpieczeństwo

1. mgr **Łukasz Zima**, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie.

2. M. Nova, *Moralne podstawy interwencji*, „Tygodnik Powszechny” 2003, nr 10, s. 3.

3. P. Hariyono, *Arsitektur Humanistik Menurut Teori Maslow*, s. 27-28, <http://download.portalgaruda.org/article.php?article=167992&val=5634&title=ARSITEKTUR%20HUMANISTIK%20MENURUT%20TEORI%20MASLOW> (dostęp 19.04.2017); A. Wadley, A. Brich, T. Malim, *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 2000, s.52-53.

4. *Słownik terminów z zakresu psychologii dowodzenia i zarządzania*, Warszawa 2000, s. 17; J. Kunikowski, *Słownik podstawowych terminów wiedzy i edukacji do bezpieczeństwa*,

państwa (narodowe) „odnosi się do zapewnienia integralności terytorialnej, suwerenności, swobody wyboru drogi politycznej oraz warunków umożliwiających osiągnięcie dobrobytu i rozwoju”⁵. Zaś w kontekście militarnym, jak podkreśla S. Dworecki, bezpieczeństwo państwa oznacza „taki rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych)”⁶.

Antonimem pojęcia bezpieczeństwa jest pojęcie zagrożenia, wiążące się ze zdarzeniami, które mogą zakłócić byt i rozwój państwa, a także prowadzić do utraty suwerenności państwa oraz partnerskiego traktowania na arenie międzynarodowej⁷. Współczesna analiza bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej dotyczy zarówno aspektów zewnętrznych, jak i wewnętrznych, a globalizacja i rozwój transnarodowych i pozapaństwowych podmiotów powoduje konieczność szerszego spojrzenia na kwestię bezpieczeństwa. W dokumencie Parlamentu Europejskiego z 2003 r. podkreśla się następującą kwestię: „[...] w erze globalizmu odległe zagrożenia powinny być poddane analizie i zainteresowaniu jak te, które są w naszym sąsiedztwie (...). Pierwsza linia obrony będzie bardzo często za granicą. Nowe zagrożenia są dynamiczne. Zapobieganie konfliktom i zagrożeniom nie może zaczynać się zbyt wcześnie czy zbyt daleko”⁸.

Wschodnia granica Polski stanowi też wschodnią granicę Unii Europejskiej (UE) co oczywiście rodzi pewnego rodzaju konsekwencje dla bezpieczeństwa. Wśród podstawowych zagrożeń dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej należy wymienić: falę migrantów z Afryki i Azji oraz problemy związane z ich przyjęciem i adaptacją; fundamentalizm islamski; konflikt na Ukrainie⁹. Ze względu na fakt, iż Polska znajduje

Siedlce 2005, s. 12; J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 18-20; R. Zięba, *Bezpieczeństwo a terroryzm – aspekty teoretyczne*, w: *Terroryzm globalne wyzwanie*, red. K. Kowalczyk, W. Wróblewski, Toruń 2006, s. 2

5. T. Szubrycht, *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2006, nr 4 (167), s. 88.

6. S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 2001, s. 16.

7. Tamże, s. 61.

8. *A secure Europe in a better World – European security strategy*, Brussels 2003, s. 6, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> (dostęp 19.04.2017).

9. P. Dzieciński, *Geopolityczne uwarunkowania kwestii bezpieczeństwa Polski*, s. 22, <http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/964/ResPoliticae4-9.pdf> (dostęp 20.04.2017).

się daleko od linii frontu konfliktów w Azji i Afryce, to za największe z zagrożeń dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej należy uznać przedłużający się kryzys ukraiński i wciąż trwający konflikt rosyjsko-ukraiński we wschodnich i południowych obwodach Ukrainy.

Analiza Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r. wykazuje, iż wśród podstawowych celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa należy wymienić między innymi: „rozwój potencjału obronnego i ochronnego adekwatnego do potrzeb i możliwości państwa oraz zwiększenie jego interoperacyjności w ramach NATO i UE”¹⁰; „ochrona granic Polski, stanowiących zewnętrzną granicę UE [...]”¹¹; „promowanie na arenie międzynarodowej zasad prawa międzynarodowego oraz uniwersalnych wartości [...]”¹².

W kontekście powyższych celów w dziedzinie bezpieczeństwa Polski należy zaznaczyć, iż Polska jako członek Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) i UE dąży do funkcjonowania środowiska międzynarodowego w oparciu o zasady prawa międzynarodowego, a także poszanowania integralności terytorialnej i niezawisłości politycznej wszystkich państw.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej umożliwia nie tylko identyfikację postawy Polski wobec poszczególnych zagrożeń i kształtowania stosunków międzynarodowych, ale także przedstawia istotę strategii bezpieczeństwa narodowego, podstawowe zagrożenia oraz siły i środki do przeciwdziałania owym zagrożeniom.

Rysunek 1. Istota strategii bezpieczeństwa narodowego

Źródło: S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 18, s. 22.

10. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014*, s. 11, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf> (dostęp 20.04.2017).

11. Tamże, s. 12.

12. Tamże, s. 11.

Powracając do implikacji konfliktu na Ukrainie dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej należy przede wszystkim określić istotę konfliktu. Aneksja Półwyspu Krymskiego, a następnie wspieranie nieregularnych wojsk i zaopatrzenie w sprzęt wojskowy rebeliantów w południowych i wschodnich obwodach Ukrainy przez Federację Rosyjską odbiega od tradycyjnego toczenia klasycznych wojen. Ze względu na instrumentarium militarne i pozamilitarne wykorzystywane podczas konfliktu na Ukrainie został on określony terminem „wojny hybrydowej”¹³.

Wojnę hybrydową na Ukrainie precyzyjnie określa następujące stwierdzenie: „Kontynuowanie przez Federację Rosyjską konfrontacyjnej dyplomacji, reagowanie politycznymi i ekonomicznymi kontrsankcjami na działania Zachodu wspierające Ukrainę, prowadzenie zintensyfikowanej walki i manipulacji informacyjnej, połączone z militarnym zastraszaniem pod postacią ćwiczeń poligonowych (2014 r.) o skali porównywalnej z największymi manewrami armii radzieckiej z okresu zimnej wojny, coraz liczniejszymi niezapowiedzianymi ostentacyjnymi sprawdzianami gotowości bojowej wojsk, a także coraz bardziej agresywnymi i prowokacyjnymi działaniami rosyjskiego lotnictwa w europejskiej przestrzeni powietrznej [...]”¹⁴.

W świetle powyższego należy stwierdzić, iż Polska w obliczu wojny hybrydowej na Ukrainie oraz notorycznego łamania prawa międzynarodowego przez Federację Rosyjską powinna położyć większy nacisk na modernizację Polskich Sił Zbrojnych i budowę Wojsk Obrony Terytorialnej. (szef Ministerstwa Obrony Narodowej Antoni Macierewicz podkreśla, iż obecnie budowa Wojsk Obrony Terytorialnej jest w ostatniej fazie, a do 2019 r. ma w nich służyć 53 tys. żołnierzy)¹⁵.

Konflikt na Ukrainie stwarza kilka zagrożeń dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Po pierwsze, w przypadku jego rozwiązania w oparciu o porozumienie się z władzami rosyjskimi, Polska znalazłaby się w niekorzystnej sytuacji ze względu na fakt, iż graniczy ona zarówno z Ukrainą, obwodem Kaliningradzkim (Federacja Rosyjska) i Białorusią.

13. M. Fryc, *Polska strategia obronności wobec zagrożenia militarnego z elementami „wojny hybrydowej”*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 1, s. 63.

14. Tamże, s. 61-62.

15. *Dowództwo Obrony Terytorialnej już w marcu 2017 roku*, <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/21038?t=Dowodztwo-Obrony-Terytorialnej-juz-w-marcu-2017-roku> (dostęp 20.04.2017).

Współpraca tych trzech państw pod przewodnictwem Rosji niewątpliwie wpłynęłaby na bezpieczeństwo Polski¹⁶.

Po drugie Polska obecnie przyjmuje dużą liczbę migrantów ukraińskich, a eskalacja konfliktu we wschodnich i południowych obwodach Ukrainy może prowadzić do wzrostu liczby uchodźców z Ukrainy, co wiązać się będzie z koniecznością zapewnienia im odpowiednich warunków życia. W okresie od 01.01.2015 r. do 11.10.2015 r. obywatele Ukrainy złożyli w Polsce wnioski o legalizację pobytu w następujących liczbach: wniosków o udzielenie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony – 43 133; wnioski o udzielenie zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE – 691; wniosków o udzielenie zezwolenia na pobyt stały – 6 703¹⁷.

Obywatele Ukrainy w latach 2014-2015 złożyli 4 259 wniosków o nadanie statusu uchodźcy w RP oraz wznowienia postępowania¹⁸. Z danych Urzędu do Spraw Cudzoziemców wynika, iż osoba, która otrzymuje w Polsce status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą, zyskuje takie same prawa jak obywatel polski (oprócz prawa wyborczego) a także posiada prawo do pomocy finansowej na naukę języka polskiego, która wynosi maksymalnie do 1335 zł miesięcznie dla osoby samotnie gospodarującej, do 934,50 zł miesięcznie na osobę w rodzinie 2-osobowej itd.¹⁹. W trakcie prowadzenia postępowania o udzielenie ochrony międzynarodowej cudzoziemcy mogą korzystać z pomocy socjalnej. Osoby mieszkające w ośrodku dla cudzoziemców posiadają prawo do pomocy finansowej w wysokości 9 zł dziennie na wyżywienie dla dzieci do 6 roku życia oraz dla dzieci chodzących do szkoły, jednorazową pomoc w wysokości 140 zł na zakup odzieży i obuwia, 70 zł „kieszonkowego” miesięcznie²⁰. Osoby mieszkające poza ośrodkiem dla cudzoziemców posiadają prawo do pobierania świadczeń w wysokości: osoba samotnie gospodarująca otrzymuje 750 zł miesięcznie, rodzina 2-osobowa – 1200 zł, a rodzina

16. A. Wilk, „Zachód 2013” – ćwiczenia z antynatowskiej integracji armii białoruskiej i rosyjskiej, „Analizy” 2013, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-09-25/zachod-2013-cwiczenia-z-antynatowskiej-integracji-armii-bialoruskiej-i> (dostęp 20.04.2017).

17. Raport na temat obywateli Ukrainy wg stanu na dzień 11 października 2015 roku, <http://udsc.gov.pl/wp-content/uploads/2014/12/UKRAINA-11.10.2015-r.pdf> (dostęp 19.04.2017).

18. Tamże.

19. *Polska nie chce usłyszeć uchodźców*, <http://serwis.mamprawowiedziec.pl/analiza/2016/12/Polska-nie-chce-uslyszec-uchodzcow.html> (dostęp 20.04.2017).

20. Tamże.

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

5-osobowa – 1700 zł²¹. Przy większej fali uchodźców z Ukrainy Polska poniosłaby duże wydatki na zapewnienie im warunków do życia.

Po trzecie – konflikt na Ukrainie może doprowadzić do upadku państwa, co niewątpliwie stwarzałoby zagrożenia rozwoju przestępczości zorganizowanej w pobliżu polskich granic. Możliwy jest również inny rozwój wydarzeń jak na przykład rozpad Ukrainy na dwie części (prorosyjską i prozachodnią), co prowadziłoby do chaosu politycznego i stwarzałoby zagrożenie nie tylko dla Polski, ale również i dla całego ładu pozimnowojennego w Europie.

Podsumowując należy zaznaczyć, iż konflikt na Ukrainie stanowi zagrożenie także dla bezpieczeństwa Polski, co stwarza konieczność podejmowania prób jego rozwiązania przez poszczególne podmioty międzynarodowe i Polskę, a także wzmocnienia polskiego bezpieczeństwa poprzez modernizację Sił Zbrojnych oraz zakończenie budowy Wojsk Obrony Terytorialnej.

21. Tamże.

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ У СФЕРІ ГАНТУВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У світлі подій, що відбуваються на міжнародній арені та позначаються невизначеністю майбутнього світового розвитку та взаємодій міжнародних акторів, питання безпеки енергетичного сектору окремих держав і гарантування енергетичної безпеки регіонів та планети в цілому стають особливо пріоритетними у внутрішній та глобальній політиці. Сьогодні часто доводиться спостерігати, як потужні країни-експортери енергоносіїв, на кшталт Росії, вдаються до політичного та економічного тиску, використовуючи так званий енергетичний чинник, таким чином здійснюючи монопольний вплив на газові та нафтові ринки країн-імпортерів. Для протидії таким діям кожна держава намагається забезпечити технічну та економічну можливість диверсифікації постачання енергоресурсів (нафти, нафтопродуктів, природного газу – мінімум із трьох джерел, ядерного палива – мінімум із двох джерел), у такий спосіб гарантуючи свою енергетичну безпеку.

Геополітичне розташування України та Польщі зумовлює їхню посилену співпрацю як і в політичному, так і в енергетичному секторах. Актуалізує співробітництво у галузі енергетики намагання держав-сусідів зменшити присутність в енергетичному секторі сировини з Російської Федерації, яка донедавна була однією з головних постачальниць паливних ресурсів як і до України, так і до Польщі.

Основу польської енергетичної безпеки становлять багаті поклади вугільних ресурсів. Сьогодні Польща займає 9 місце серед найбільших виробників вугілля у світі. Переважна більшість цього енергоресурсу використовується для виробництва електроенергії на теплових електростанціях (ТЕЦ) та експорту в країни ЄС. Проте існує парадокс: видобувні запаси кам'яного вугілля швидко вичерпуються, а отримати дозвіл на розробку нових родовищ складно у

1. **Василь Романик**, студент Національного університету «Львівська політехніка».

зв'язку із обмеженнями, пов'язаними із значними викидами парникових газів від вугільного виробництва. Таким чином, з одного боку, видобуток вугілля є важливим фактором зміцнення енергобезпеки країни, а з іншого, він зумовлює чималі загрози, пов'язані із проблемою зміни клімату².

При забезпеченні польських споживачів газом у країні переважно орієнтуються на його імпорт, відтак сьогодні російський Газпром все ще є найбільшим постачальником блакитного палива до країни. За даними Eurogas, впродовж 1995-2015 рр. споживання палива в Польщі зросло з 9 до 16,4 млрд м³. Згідно з прогнозами польських властей, до 2020 р. воно зросте до 17,1 млрд м³. У рамках диверсифікації постачання газу в країну Варшава почала реверсні поставки з Німеччини та Чехії. Як зазначає агентство Прайм, представники польського уряду інформували про можливість отримання із західного напрямку до 5,5 млрд м³ газу на рік. Крім того, у червні 2009 р. польська компанія PGNiG підписала з Qatargas 20-річну угоду на постачання 1,5 млрд м³ скрапленого природного газу (СПГ) в рік. Для отримання морських поставок СПГ почалося будівництво терміналу у Свиноуйсьце, яке завершилось в жовтні 2015 р. Під час церемонії відкриття тодішня прем'єр-міністр Єва Копач відкрито заявила, що Польща досягла своєї стратегічної мети і держава стала незалежною в газовій сфері. Також варто відзначити, що пропускна спроможність цього терміналу становить 5 млрд м³ газу щорічно, проте плани передбачають її збільшення до 7,5 млрд м³. Крім того, як повідомляє інформаційне агентство Прайм, Варшава має намір побудувати газопровід BalticPipe, через який над Віслою має проходити норвезький газ³. Сьогодні на газовому ринку Польщі відбуваються планові масштабні перетворення, внаслідок цього зменшується залежність від Газпрому. Згідно з планами уряду, в 2022 р. Польща зможе повністю відмовитись від російського газу, що примусить російський концерн істотно знижувати ціни на сировину.

2. І.В. Манжул, *Польський досвід забезпечення енергетичної безпеки*, „Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету” Серія: Юриспруденція 2015, № 15(2), С. 154-157.

3. *Gazprom: Polska zwiększa zakupy gazu z Rosji*, „Biznesalert”, <http://tinyurl.com/lx9d26s> (доступ 23.08.2016).

Досліджуючи український газовий ринок, констатуємо, що від початку незалежності наша держава була повністю залежною від постачання блакитного палива з Росії. Нерідко газ ставав предметом шантажу, корупції та тиску з боку Російської Федерації.

Після Революції Гідності у 2014 р. та початку конфлікту на Сході України питання диверсифікації газових потоків набуло першочергового значення. Перед українським урядом було поставлено нелегке завдання – знайти заміну російському Газпрому, тим самим гарантуючи власну енергетичну безпеку через диверсифікацію постачання енергоносіїв. І це стало можливим завдяки початку реверсу газу з країн Європи та збільшенню видобутку власного блакитного палива. Варто також відзначити той факт, що від 25 листопада 2015 р. Україна не придбала жодного кубометра палива безпосередньо у Газпрому. Так в 2016 р. Україна імпортувала 10,9 млрд. м³ газу, повідомляє Держстат. Це на 33,7%, або на 5,5 млрд. м³ менше, ніж у 2015 р. Увесь газ у 2016 р. імпортувався з Європи. Найбільше палива було імпортовано в контрагентів зі Швейцарії – 3,2 млрд.м³. З Німеччини імпортували 2,5 млрд. м³ на 507 млн. доларів, з Франції – 2 млрд. м³ на 397 млн. доларів. Від контрагентів з Великобританії в 2016 р. було отримано 792 млн. м³. за 167 млн. доларів, з Польщі – 751 млн. м³. за 147 млн. доларів, з Італії – 580 млн. м³ за 117 млн. доларів, з Австрії – 480 млн. м³ за 91 млн. доларів⁴.

Саме в дискурсі наявних енергетичних викликів та перспектив і є важливою співпраця України та Польщі. Яскравим прикладом такого співробітництва стало підписання у 2016 р. угоди між українським та польським операторами газотранспортних систем Укртрансгаз та GazSystemS. A. з метою з'єднання транспортних систем цих держав через роботу майбутнього газового інтерконектора. Проект передбачає будівництво нового газопроводу між Україною та Польщею, за допомогою якого пропускна здатність газогону збільшиться до 5 млрд. м³ на рік. Проте найважливішим є той факт, що інтерконектор Польща – Україна має вирішальне значення для можливості транспортування газу з Норвегії у напрямку Східної Європи. Адже, як відомо, ця країна експортувала в 2015 р. 114 млрд. м³ газу. Відтак, на сьогодні Норвегія

4. Україна скоротила імпорт газу на третину в 2016 році, „LB.ua”, https://ukr.lb.ua/economics/2017/02/21/359306_ukraina_skorotila_import_gazu.html (доступ 21.02.2017).

є другим за величиною експортером газу в ЄС після Росії. Саме в контексті такого співробітництва варто відзначити проект «Північні ворота» («Northern Gate») або «Норвезький коридор», який в майбутньому повинен дозволити робити постачання газу з шельфу Норвегії через Данію до Польщі. Згідно з цим планом передбачається транспортування 10 млрд. м³ на рік норвезького природного газу в Польщу. Звідти певна кількість блакитного палива може бути відправлена до інших країн Центральної Європи, таких як Чехія, Словаччина, Угорщина, країни Балтії і, що найважливіше, до України⁵.

Загалом інтеграція польських і українських газотранспортних систем є важливим фактором співробітництва і є вигідним для обох держав. Україні така співпраця дасть змогу перейняти великий досвід забезпечення енергобезпеки та здійснення відповідних заходів, які дозволять суттєво збільшити енергоефективність паливного сектору, притому зменшуючи шкідливий вплив на навколишнє середовище. Проте найважливішою є можливість приєднання України до енергетичної системи ЄС, що сьогодні для нашої держави є вкрай важливим фактором інтеграції в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Незважаючи на намагання країн-членів ЄС зменшити присутність Газпрому та його палива на своїх внутрішніх газових ринках, перед Європою постав ще один загрозливий енергетичний виклик: реалізація нового проекту «Північний потік 2» («Nord Stream 2»), який передбачає будівництво газопроводу загальною потужністю 55 млрд. м³ на рік з Росії через Балтійське море до Німеччини. Реалізація такого проекту суттєво збільшить важелі впливу Росії в Європі, а також може зменшити обсяги російського блакитного палива, яке сьогодні транспортується через такі країни, як Україна і Польща.

Дії Москви з будівництва такого газогону мають на меті посилення панівного становища Газпрому і аж ніяк не диверсифікацію газових потоків. У контексті цієї проблеми варто відзначити діяльність польської компанії PGNiG, яка подала позов до Європейського Суду щодо рішення Єврокомісії, яке дозволяло б Газпрому отримати доступ до газопроводу OPAL. Газогін OPAL (Ostsee-Pipeline-5. *Польща пропонує новий газопровід з Норвегії, щоб замінити поставки з РФ, „Європейська правда”*, <http://www.euointegration.com.ua/news/2016/10/19/7056115/> (доступ 19.10.2016).

Anbindungsleitung) був уведений в експлуатацію у 2011 році та є продовженням «Північного потоку» на північних кордонах Німеччини. Його метою є постачання російського газу до країн Центральної та Східної Європи, зокрема, через Чехію. Тим часом українська сторона побоюючись ризиків скорочення обсягів транзиту газу через свою територію та погіршення конкурентної позиції, також звернулася до Європейського суду із запитом про приєднання до справи за позовом польської компанії PGNiG. У результаті Суд призупинив рішення про розширення Єврокомісією доступу Газпрому до додаткових потужностей газопроводу OPAL. Також на захист лібералізації газового ринку Європи виступив голова комітету Бундестагу з питань зовнішньої політики Норберт Реттген, який засудив збільшення кількості російського блакитного палива на газовому ринку Європи, мотивуючи ці слова тим, що цей проект є неприйнятним і суперечить всім принципам, яких дотримується ЄС у цій сфері⁶.

Співробітництво України та Польщі у сфері енергетики також є важливим з погляду впровадження в дію нафтопроводу «Одеса-Броди-Плоцьк». Реалізація такого проекту повинна дозволити транзит каспійської нафти в Центральну Європу, минаючи територію Росії, з подальшим постачанням до портів Балтійського моря. До сьогодні нафтопровід так і не використовувався за призначенням, проте заява президентів України й Азербайджану від 14 липня 2016 р. про відновлення проекту нафтопроводу «Одеса-Броди-Плоцьк» дала новий поштовх для початку робіт на польській ділянці нафтопроводу. Згідно з останньою інформацією, маршрут проходження майбутнього нафтопроводу вже внесено до плану просторового використання Люблінського воєводства Польщі і до планів просторового використання 19 польських гмін. До цього часу вже також отримано екологічні дозволи на реалізацію проекту в Україні та Польщі. Нафтопровід є досить важливим для Польщі з огляду на те, що його реалізація дасть можливість створення чергового шляху транспортування нафти до польських нафтопереробних заводів, що покращить систему диверсифікації джерел постачання енергоносіїв і посилить енергетичну безпеку Польщі й усього регіону Центрально-Східної Європи⁷.

6. *Енергетична безпека – виклик для України. Ось де бомба сповільненої дії, „Укрінформ”, <http://tinyurl.com/lh8e865> (доступ 15.02.2017).*

7. *Нафтопровід Одеса-Броди: поляки чекають конкретики від Києва і Баку,*

Розвиток відновлюваної енергетики Польщі є ще одним важливим фактором зміцнення енергобезпеки. Географічне розташування та природні умови не дозволяють цій країні розраховувати на розбудову сонячної енергетики, проте Польща має всі перспективи для використання енергії вітру для видобутку електроенергії. Найкращими територіями, які підходять для розбудови подібних електростанцій, є узбережжя Балтійського моря та північно-східні райони Польщі. Проте найбільший відсоток у виробленні відновлюваної енергетики досягається за рахунок спалення біологічних видів палива, частка яких серед інших видів «зеленої» енергії становить 93-94%. Обсяги споживання біомаси на ТЕЦ та населенням практично збігаються, і становлять 2,6-2,8 млн. т. нафтового еквіваленту⁸. Визначальною в цьому плані є підтримка держави, яка допомагає виробникам вітрової енергії, встановлюючи мінімальну гарантовану вартість виробленої енергії, а також видає так звані зелені сертифікати, які засвідчують екологічність виробленої енергетики.

В Україні, згідно з енергетичним балансом, що розробляється Держстатом, відновлювані джерела в загальних обсягах постачання енергії складають близько 3%. За підсумками 2014 р., загальні обсяги «зеленої» енергії розподілялись так: гідроенергія – 26%, вітрова, сонячна – 5%, біопаливо та відходи – 69%⁹. Україна намагається залучити якомога більше інвестицій у сферу «зеленої енергетики», таким чином у 2017 р. планується будівництво сонячної електростанції потужністю 1 ГВт в Чорнобильській зоні. Такі проекти мають низку перспектив і в них готові вкладати гроші іноземні інвестори, зокрема зацікавлення у будівництві сонячної електростанції виявив Європейський Банк Реконструкції та Розвитку. Будівництво такої величезної сонячної електростанції дасть змогу Чорнобиллю здійснити спробу повернути свій статус потужного виробника електроенергії в Україні, але цього разу безпечнішого та більш свідомого стосовно охорони навколишнього середовища¹⁰.

„Укрінформ”, <https://www.ukrinform.ua/rubric-economics/2052797-naftoprovod-odesab-rod-i-polaki-cekaut-konkretiki-vid-kieva-i-baku.html> (доступ 19.07.2016).

8. О. Мельник, *Відновлювальні перспективи, „центр досліджень енергетики”*, <http://eircenter.com/ua-analiitika/vidnovlyuvani-perspektivi/> (доступ 28.04.2016).

9. Там само.

10. *Як сонячна енергія може врятувати Чорнобиль?*, „BBC Україна”, <http://www.bbc.com/ukrainian/news-38857800> (доступ 4.02.2017).

Отже, співпраця України та Польщі в галузі енергетичної безпеки є вкрай важливою з огляду на сучасні енергетичні виклики та перспективи. Реалізація спільних проектів дозволить цим державам диверсифікувати паливні джерела, зменшити присутність на своїх ринках сировини з Російської Федерації та деякою мірою знизити ціни на енергоресурси. Водночас для України є дуже важливим обмін досвідом з Польщею, оскільки ця держава як повноправний член ЄС пройшла нелегкий шлях реформування та лаштування своєї енергосистеми відносно до стандартів ЄС. Важливим також є той факт, що в майбутньому Україна може стати для Польщі потенційним експортером електроенергії, таким чином компенсуючи дефіцит її енергосистеми. Резюмуючи, можна дійти висновку, що співробітництво України та Польщі має далекосяжні перспективи, у тому числі для гарантування енергетичної безпеки обох держав.

Маріна ШКРОБОТ¹
Ірина МАЛИК²

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ФОРСАЙТУ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ ПОЛЬЩІ

У розвинених країнах світу розвивається особлива область управління – стратегування та довгострокове планування, а також сформувалась нова технологія роботи з майбутнім Форсайт (Foresight).

У працях вітчизняних та зарубіжних вчених форсайт в загальному вигляді розглядається переважно як створення бажаного образу майбутнього та розробка стратегій його досягнення³.

Класичне визначення форсайту було надано професором Б.Мартіном, який назвав його процесом, що пов'язаний із систематичною спробою заглянути у віддалене майбутнє науки, технології, економіки та суспільства з метою визначення сфер стратегічних досліджень і технологій, що ймовірно можуть дати найбільші економічні та соціальні вигоди⁴.

Потрібно відзначити, що мета форсайту – не стовідсоткова точність передбачень, а вибір оптимального варіанту розвитку подій на найближчі 20 років, заснованого на консенсусі зростання соціально-економічних благ, і розробці пріоритетних напрямів його реалізації.

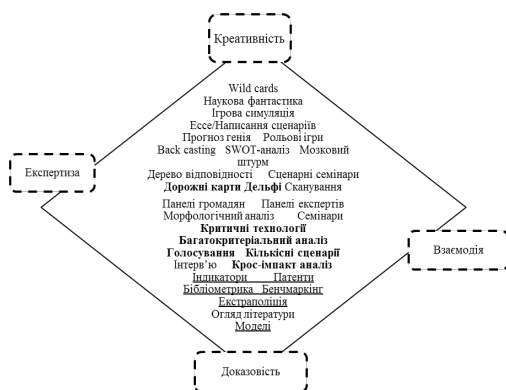
Відбувається поступова інтеграція форсайту у сферу стратегічних рішень. Можна виділити ряд причин, що стимулюють використання форсайт-методології в розробці довгострокових стратегій⁵:

-
1. **Маріна Шкробот**, к.е.н., доцент кафедри менеджменту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
 2. **Ірина Малик**, доцент, к.е.н., доцент кафедри менеджменту Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».
 3. *Badanie ewaluacyjne projektów foresight realizowanych w Polsce*, red. J. Nazarko, Warszawa 2012.
 4. B. Martin, *Technology Foresight in a Rapidly Globalizing Economy*, SPRU. Science and technology Policy research, University of Sussex, 1995.
 5. *Projekty Foresight w Polsce*, «Foresight», «електронний ресурс», <http://www.foresight.pl/projekty-foresight-w-polsce.html> (доступ 18.05.2017).

- прискорення темпів науково-технічного прогресу, впровадження інновацій та посилення їхнього впливу на соціально-економічне життя суспільства;
- глобалізація економіки, яка суттєво змінює методи прогнозування розвитку суб'єктів господарювання;
- збільшення числа бізнес-партнерів та учасників внутрішнього ринку, посилення конкуренції;
- розширення можливостей бізнесу з одночасним зростанням ймовірності прояву різноманітних ризиків;
- розширення взаємодії серед суб'єктів господарювання, що потребує взаємоузгодження дій серед органами влади, наукового товариства, бізнесом та громадського суспільства;
- пропагування форсайт-методології Європейським Союзом та UNIDO серед всіх верст суспільства.

У форсайт-проектах застосовують різноманітні методи – як вже відомі, що використовуються для вирішення інших завдань (методи, що використовуються для прийняття рішення, постановки довгострокових цілей, складання стратегічних планів і т.п.), так і свої, специфічні методи. Зазвичай в кожному форсайт-проекті застосовується комбінація різних методів. Згруповані методи форсайта в залежності від характерних ознак подано на рис. 1. Потрібно відзначити, що перелік методів форсайта постійно доповнюється новими.

Рис. 1. Методи форсайт-методології⁶

6. Примітка: наукова фантастика – якісні методи (17); дорожні карти – змішані методи (10); індикатори – кількісні методи (6)

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

На основі вище зазначених методів, форсайта-методологія дає можливість зібрати необхідну інформацію для прийняття рішень, створити нову культуру взаємодії між науковцями, бізнесом і владою.

Зокрема, наслідки проведених форсайтів в Польщі свідчать про позитивний вплив їх рекомендацій на економіку країни.

Відповідно до типології форсайту, в Польщі було проведено такі дослідження:

1. За ступенем охоплення проблеми (національний, регіональний рівень: Narodowy Program Foresight „Polska 2020” в 2006 році, „Polska 2025” в 2010-2011 рр. та ще 10 проведених форсайтів регіонального рівня 2005-2013).

2. За сферами реалізації (науковий, політичний, соціально-економічний, за галузями народного господарства тобто горизонтальний зріз економіки).

Польща значної уваги надає саме проведенню галузевих регіонально-галузевий форсайтів. Зокрема, проведено близько 22 регіональних, з яких 5 зосереджено на енергетичному секторі.

3. За різними рівнями сфери реалізації (галузевий, кластерний, корпоративний, тобто вертикальний зріз).

Розглянемо більш детально проведені енергетичні форсайти в Польщі в таблиці 1.

Таблиця 1. Енергетичні форсайти (галузеві) в Польщі

№ з/п	Назва	Період реалізації	Вартість, злоті	Виконавець	Програма
1	Scenariusze rozwoju technologicznego kompleksu paliwowo-energetycznego dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego kraju	12.2005 11.2007	3 100 000	Główny Instytut Górnictwa	Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw, lata 2004-2006

25 lat «Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy» – próba bilansu

2	Foresight dla energetyki termojądrowej	11.2008 09.2009	407 900	Instytut Fizyki Plazmy i Laserowej Mikrosyntezy	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka
3	Zeroemisyjna gospodarka energią w warunkach zrównoważonego rozwoju Polski do 2050 roku	03.2008 12.2010	2 293 480	Politechnika Wroclawska	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka
4	Foresight Technologii Odlewniczych w Kontekście Energii do 2030	03.2009 05.2011	1 446 407	Instytut Odlewnictwa w Krakowie	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka
5	Strategia rozwoju energetyki na Dolnym Śląsku metodami foresightowymi	06.2009 06.2011	1 170 800	Główny Instytut Górnictwa	Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka
	Всього, злот		8 418 587		

Можна говорити, що проведення не тільки галузевих форсайтів у Польщі розпочалося від часу входження до Європейського союзу, оскільки більшість проектів фінансується з коштів Унії. Систематичність проведення форсайтів свідчить про значні динамічні зміни в цьому секторі економіки.

Оскільки питання енергетичної безпеки, енергозаощадження, нових технологій видобутку електроенергії з відновлюваних джерел енергії тощо.

В залежності від суми фінансування дослідження можна спостерігати пряму залежність від кількості використовуваних методів.

Відповідно до вище наведених методів (рис. 1), які можуть використовуватися у форсайті, розглянемо більш детально практику їх застосування (табл. 2).

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

Таблиця 2. Використання методів в енергетичних форсайтах в Польщі

Метод/ Назва	Scenariusze rozwoju technologicznego kompleksu paliwowo-energetycznego dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego kraju (1)	Foresight dla energetyki termojądrowej (2)	Zeroemisyjna gospodarka energią w warunkach zrównoważonego rozwoju Polski do 2050 roku (3)	Foresight Technologii Odlewniczych w Kontekście Energii do 2030 r. (4)	Strategia rozwoju energetyki na Dolnym Śląsku metodami foresightowymi (5)
Експертні панелі	+		+	+	
SWOT-аналіз	+	+		+	+
Pest-аналіз	+	+	+	+	+
Делфі	+	+	+	+	+
Сценарії	+		+	+	
Інтерв'ю		+			
Критичні технології	+		+		
Крос-імпакт аналіз	+		+		
Дорожні карти	+				
Бенч-маркетинг				+	+
Мозковий штурм			+		+
Моделювання / симуляція			+		

25 lat «Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy» – próba bilansu

Картування стейкхолдерів				+	
Огляд літератури		+		+	
Інше		+		+	
Анкетування					+
Екстраполяція трендів					+
Кількість методів	8	6	8	9	7

[згруповано авторами на основі 5]

Так, якщо розглянути енергетичні форсайти, то найбільша кількість використаних методів (8) пов'язані з найбільш фінансованими проектами (1, 3, 4). Зокрема, найбільш розповсюдженими є такі методи:

- Експертні панелі;
- SWOT-аналіз;
- Pest-аналіз;
- Метод Делфі;
- Метод сценаріїв.

Будь-який проект форсайту потребує співпраці не тільки науковців спеціалізованих науково-дослідних установ, а й обміну інформацією між різними рівнями стейкхолдерів (державних органів, компаніями, громадськими організаціями). А це потребує застосування методів, які передбачають значне фінансування й використання спеціалізованого програмно-математичного апарату (критичні технології, крос-імпакт аналіз тощо).

На відміну від минулих періодів практики функціонування й планування світової спільноти, орієнтованої на розробку кількісних параметрів й жорсткої траєкторії розвитку, сучасне прогнозування вже не має настільки детермінованого характеру; воно ґрунтується на використанні більш гнучких методів. Головною відмінністю використання методології форсайт є виявлення напрямків майбутнього розвитку та їхніх механізмів, міждисциплінарних підходів та багато

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

варіативних сценаріїв, комплексний аналіз технологічних та ринкових перспектив та їхніх соціально-економічних наслідків, відсутність чітких кількісних орієнтирів.

Переважна більшість проведених галузевих, зокрема енергетичних форсайтів були або наслідком вже проведених національних чи регіональних форсайтів, або їх логічним продовженням в тому чи іншому регіоні. Саме таку логіку проведення енергетичних форсайтів можна спостерігати в Польщі.

Отриманні результати від проведених енергетичних форсайтів у Польщі у вигляді рекомендацій, сценаріїв розвитку та основні наукові пріоритети подальшого розвитку галузі дали змогу вивести економіку Польщі на провідні позиції в Євросоюзі.

Марта БРИК¹

СТРАТЕГІЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ПОЛЬЩІ ТА ЇЇ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасний реальний світ тісно переплетений із віртуальним. Тому потрібно приділяти велику увагу ефективній кібербезпеці держави, яка є основою для політичної, економічної та соціальної стабільності, в тому числі і забезпечення кібербезпеки для промислових систем управління.

Донедавна терміни «кібербезпека», «кібертероризм» та «кіберзагроза» суспільство могло зустріти лише у науково-фантастичних фільмах та літературі. Однак з розвитком технологій ці визначення стали реальністю. Хоча перші кіберзагрози виникли у 1970-х рр. у США, їх стрімке поширення на інші континенти змусило Європейське співтовариство шукати ефективні шляхи боротьби із новим видом тероризму.

Сучасні ІТ-системи великих корпорацій, урядових об'єктів чи звичайних компаній та підприємств можуть серйозно постраждати внаслідок серйозних інцидентів у галузі безпеки, таких як технічні збої систем та віруси. Такого роду випадки часто називають інцидентами «мережевої інформаційної безпеки» (МІБ), з ними стає дедалі важче боротись. Саме цей різновид тероризму ставить під реальну загрозу безпеку всіх сучасних держав. Завдяки своєму вдалому геополітичному розташуванню Польща має намір використовувати такі гібридні атаки як один із головних викликів міжнародної спільноти².

Варто зауважити, що на сьогодні Польща займає не останню роль у боротьбі з кібертероризмом. Так, Джоанна Швьонтковска, директор програми CYBERSEC стверджує, що «всеосяжна, багатовимірна стратегія є необхідна для кібероборони; потреба Польщі у національній обороні – це можливість будівництва експортної діяльності в галузі кібербезпеки»³.

1. **Марта Брик**, студентка Національного університету «Львівська політехніка».

2. Див. European Council, Improving cyber security across the EU, “consilium.europa.eu”, <http://tinyurl.com/m8dppf3> (доступ 17.05.2016).

3. Цит. J.Swiatkowska, *Cyber-security – turningathreatintoaopportunitytoPoland*, “www.scmagazineuk.com”, <http://tinyurl.com/n7kmj7d> (доступ 26.09.2016).

Доцільно підкреслити, що у 2007 р. автори стратегії національної безпеки Польщі були переконані, що країна не матиме справи жодними серйозними військовими конфліктами найближчим часом. Однак сім років потому прогноз не збувся: у 2014 р. відбувся одних із найважливіших гібридних конфліктів у сфері міжнародної безпеки – російська агресія проти України, яка змусила все міжнародне співтовариство відреагувати та вдатись до запобіжних заходів у всіх сферах національної безпеки. Одним із найважливіших елементів боротьби України проти гібридної війни РФ стало використання багатовимірного характеру дій. Завдяки кіберметодам хакери викрадали дані та спрямовували кібератаки на важливі об'єкти інфраструктури України тощо. Спостерігаючи це, Польща змушена реагувати на новітні виклики своїй національній безпеці, якими є кіберзагрози.

Як зазначалось вище, Польща не вважає відкриті військові конфлікти, у які вона може бути втягнена, як найбільш ймовірний сценарій розвитку на близьку перспективу. Враховуючи той факт, що Польща є державою-членом НАТО, будь-яке рішення щодо здійснення військового нападу великого масштабу є достатньо ризиковим зі сторони агресора. Отож для потенційних суперників найбільш доцільним, ефективним та найменш ризикованим є метод гібридних дій, що може значно послабити силу суперника. Схожий сценарій, який застосовувала Росія в Україні, у Польщі не мав би значної ефективності. Відтак, агресорові слід було б шукати інші стратегії нападу. Гібридна війна проти Польщі, скоріш за все, прийняла б більш модернізовану форму атак, головню, із використанням атак у кіберпросторі. Основною метою тут було б не прагнення до звичайного завоювання держави, а послаблення її безпеки та внутрішньої стабільності⁴.

Історично склалось так, що Польща, будучи сусідом України, бере досить активну участь у мінімізації загроз за межами свого східного кордону: вона використовує заходи посилення проєвропейського курсу в країні попри всі протидії Росії. У світлі вищезазначеного, директор програми CYBERSEC прогнозує три сценарії розвитку ситуації у разі ефективного застосування кібератак зі сторони Російської

4. Там само.

Федерації на Польщу задля послаблення її становища на міжнародній арені. Отож, згідно з першим сценарієм, кібератака буде спрямована на економічну структуру Польщі, промислове виробництво якої із 1990-х років неперервно зростає саме завдяки змінам і тенденціям у кібернетиці.

Наступним сценарієм може бути інформаційна війна. Зважаючи на тривалі конфлікти серед поляків у минулому, сьогодні вразливість країни до конфліктів можна легко використати для сценарію інформаційної війни. Усі структури, відповідальні за безпеку та стабільність Польщі, повинні розуміти, що у разі посилення геополітичної напруженості, інформаційна війна буде одним із інструментів, що може використовуватись для послаблення Польщі.

Третім сценарієм є малоймовірний відкритий військовий конфлікт. У такому разі кібератаки відіграватимуть поміжну роль до звичайних військових засобів, які, скоріш за все, будуть застосовуватись на початковому етапі конфлікту з метою збільшення ефективності збройних атак. Такі кібератаки будуть спрямовані в основному на захоплення військових об'єктів та головних інфраструктур держави⁵.

Як вже зазначалось, Польща є одним із провідних центрів кібербезпеки. Так, у 2015 р. у Кракові було проведено одну із п'яти найважливіших конференцій у Європі в галузі кібербезпеки – Форум CYBERSEC, який було організовано провідним мозковим центром Кракова, Інститутом Костюшка та за підтримки НАТО і Міністерства закордонних справ Польщі. Конференція зібрала понад 700 учасників, серед яких було понад 100 промовців, були присутні як спеціалісти у галузі, так і польські політики, що вказує на серйозні наміри Польщі створити оптимальні умови для підтримки стабільності та безпеки не тільки на території Польщі, але й Європи та світу. Крім того, серед учасників, окрім Польщі, були присутні такі провідні країни Європи та світу, як США, Великобританія, Німеччина, Франція, Угорщина, Словаччина, Чехія, Бельгія та інші.⁶

5. Там само.

6. Див. D. Kriz, *Poland Expands Leadership Role on Cybersecurity*, “researchcenter.paloaltonetworks.com”, <http://tinyurl.com/l3p9rag> (доступ 11.10.2016).

Як зазначає директор програми CYBERSEC, офіційного інформаційного та новинного порталу Республіки Польща, створеного за підтримки Міністерства закордонних справ poland.pl, Джоанна Швьонтковска, «CYBERSEC є унікальною подією у Центральній та Східній Європі. На форумі розглядаються питання кібербезпеки не тільки як, строго кажучи, технологічного виклику, але і як фактору впливу на життя держави та суспільства. Це вказує на наш інноваційний підхід. Хоча існує велика кількість конференцій, які присвячені захисту інформаційних мереж та технічних заходів, однак можна із впевненістю сказати, що CYBERSEC є унікальна тому, що ми розглядаємо підходи до цього дискусійного питання через призму стратегічних викликів. Формат конференцій також є новаторським рішенням, адже у рамках конференції охоплено державний, військовий, перспективний та комерційний сектори, які взаємодіють при виробленні тісно пов'язаних між собою рекомендацій»⁷.

Як було визнано на Форумі у Кракові, проблеми кібербезпеки не є лише проблемою Польщі. На саміті НАТО у Варшаві 8-9 липня 2016 р. держави-члени взяли на себе колективне зобов'язання оборонятись у випадку виникнення загрози, у тому числі кіберзагрози. Сьогодні кібертероризм є невід'ємним атрибутом сучасного військового конфлікту. «Ми повинні об'єднатись задля того, щоб підготувати сценарії захисту та відбивання атак, які можуть виникнути у майбутньому, – заявив у ході проведення конференції Джеймі Ші, заступник помічника Генерального секретаря НАТО з питань нових викликів безпеки, – взаємодовіра є ключовим елементом будь-якої спільної справи і в наших інтересах є розвивати її і надалі. Ми повинні пам'ятати, що можемо бути атаковані у будь-яку хвилину з будь-якої точки світу, тому це є тим викликом, з яким ми зараз стикаємось».⁸

За словами Даніель Кріз, фахівця у галузі кібербезпеки, яка відвідала Форум CYBERSEC, організатори заходу робили великий акцент на забезпеченні та підтримці кібербезпеки як на території Польщі, так і за її межами. Крім того, на Форумі було представлено основні напрямки стратегії кібербезпеки Польщі, визначені 29 верес-
7. Цит. В. Marcinkowski, *Krakow to become cyber security hub*, “poland.pl”, <http://tinyurl.com/lrvyfp> (доступ 4.10.2016).

8. Там само.

ня 2016 р. Міністерством адміністрації та впровадження цифрових технологій, які повинно виконати впродовж чотирьох років. Хоча стратегія досі не отримала законодавчого схвалення після довготривалого обговорення у колі зацікавлених сторін, вона включає такі напрямки забезпечення безпеки країни:

- запровадження нової національної Комп'ютерної групи реагування на надзвичайні ситуації, яка буде збирати інформацію про кіберзагрози від урядів та державних установ та поширювати її підгрупам;
- захист головних промислових об'єктів з акцентом на енергетику, фінанси, транспорт та охорону здоров'я;
- створення груп забезпечення безпеки за різними напрямками: від енергетики та телекомунікацій до фінансів та місцевої адміністрації;
- освіта і навчання.⁹

Підсумовуючи, можна підтвердити, що польське місто Краків, у результаті проведення такого масштабного Форуму у галузі кібербезпеки – CYBERSEC – стало міжнародним центром обговорень питань у галузі кібернетики. Основними питаннями, які розглядали на конференціях, були такі: створення регіональної системи кібербезпеки у Центрально-Східній Європі, кіберзахист держав-членів НАТО, використання кіберінструментів боротьби проти тероризму та зростаючої нестачі фахівців у галузі кіберпростору. Співпраця у галузі кібернетики є одним із інструментів боротьби із глобальним кібертероризмом. Хоча саме поняття кібертероризму з'явилося досить нещодавно, його наслідки можуть бути такими ж небезпечними, як і від звичайного збройного тероризму. Крім того, провівши аналогію для Польщі, аналізуючи при цьому українсько-російський конфлікт, зробила прогнози-сценарії боротьби з гібридною війною РФ, які Україна може запозичити для ескалації конфлікту.

9. Див. D. Kriz

Юлія ТОВАРИШ¹

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Існують проблеми, важливість яких завжди є актуальною. Однією з них є проблема захисту прав дитини. У багатьох країнах, зокрема Африки, Азії та Південної Америки існує проблема неприйняттого поведіння батьків з дітьми, існують непоодинокі випадки насильства та дискримінації. З метою покращення умов життя дитини, як індивіда з власними потребами та світосприйняттям, 20 листопада 1959 р. Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Декларацію з прав дитини, гаслом якої можна вважати вислів: «Людство зобов'язане давати дитині все краще, що воно має»². Ця декларація стала основоположною базою, на основі якої в подальшому створювались більш ґрунтовні міжнародні документи з цього питання.

У 1978 р. з ініціативи уряду Польщі на основі згаданої декларації запропоновано проект конвенції з прав дитини. Однак цей документ не був прийнятий, адже Комісія ООН з прав людини дійшла до висновку, що це питання потребує більш ретельного розгляду. Відтак, Конвенція ООН про права дитини була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН лише 20 листопада 1989 р. Ці два документи є основоположними та гарантують права і свободи дітей на універсальному рівні. У конвенції записано норми та положення про те, як саме уряди країн, які приєдналися до неї, повинні дбати про дотримання прав дитини.

Польща ратифікувала цю конвенцію у 1991р. та вважає її «приводом для гордості», адже саме ця країна стала ініціатором її ухвалення. Спеціальний представник Генерального Секретаріату ООН з питань насильства щодо дітей – Марта Сантос Пейс у своєму виступі з нагоди святкування 25-ліття Конвенції ООН про права людини в Польщі, сказала: «Конвенція з прав людини багато у чому завдячує Польщі. Конвенційне бачення дитини як суб'єкта прав надихалось

1. **Юлія Товариш**, студентка спеціальності «Міжнародні відносини» Національного університету «Львівська політехніка».

2. *Декларація з прав дитини*, <https://www.unicef.org> (доступ 2.05.2017), <http://tinyurl.com/mkgo48h> (доступ 2.05.2017).

працями, роботою та життям Януса Корчака – польського лікаря, педагога та письменника, – який нагадав світу, що діти не особи, які просто існують, а особистості з правами на гідність, совість, почуття, розум та думку. Саме Польща, на чолі з польським адвокатом Адамом Лопаткою, підгодувала проект Конвенції ООН з прав дитини у честь Міжнародного року дитини (1979)»³.

Ратифікація Конвенції означала, що уряд Польщі погоджується дотримуватись міжнародних стандартів щодо захисту прав дитини та не прийматиме жодних національних законів, які б могли їм суперечити. Отже, на сьогодні положення конституції Польщі вміщують у себе статті, які стосуються власне прав дитини та їх забезпечення органами державної влади Польщі. Зокрема, ст. 72 говорить: «1. Польська Республіка забезпечує охорону прав дитини. Кожен має право вимагати від органів публічної влади охорони дитини від насильства, жорстокості, експлуатації та деморалізації. 2. Дитина, позбавлена батьківського піклування, має право на турботу і допомогу публічних властей. 3. У процесі встановлення прав дитини органи публічної влади, а також особи, відповідальні за дитину, зобов'язані вислухати і в міру можливості взяти до уваги думку дитини. 4. Закон визначає повноваження і порядок призначення Захисника Прав Дитини» (ст. 72, ст. 48)⁴.

До інших основних юридично обов'язкових актів, які стосуються прав дитини у Польщі, належать: Закон «Про систему освіти» (1991), «Про турботу про дітей віком до 3 років» (2011), «Про підтримку сім'ї і виховання» (2011). Ці закони надають дітям такі права, як: право на життя та розвиток; право бути вихованим біологічними батьками; право на вільне висловлення своїх поглядів щодо всіх питань, які стосуються дітей; свобода вираження поглядів, думок, совісті та релігії; захист від усіх форм фізичного і психологічного насильства, образи, зловживання, відсутності піклування чи зневажливого ставлення, поганого поводження, або ж експлуатації, у тому числі сексуального насильства, жорстокості та деморалізації⁵.

3. *Polish voice on children's rights during the UN GA Third Committee session*, <http://nowyjorkonz.msz.gov.pl>, <http://tinyurl.com/kws9d36> (доступ 2.05.2017).

4. *Конституція Республіки Польща*, <http://www.sejm.gov.pl>, <http://tinyurl.com/lk939rm> (доступ 2.05.2017).

5. M. Freeman, *The Sociology of Childhood and Children's Rights*, „International Journal of Children's Rights” 1998, No. 6(4), 433–444.

6 січня 2000 р. у Польщі було створено інститут Уповноваженого з прав дитини на основі закону «Про уповноваженого з прав дитини». Головною сферою діяльності, якою опікується Уповноважений з прав дитини, є власне захист прав дитини, відповідно до Конституції Польщі, а також усіх міжнародних договорів, які визначають права дитини. У першу чергу Уповноважений завжди повинен бути на стороні дитини та керуватися її інтересами. Уповноважений обирається терміном на 5 років, починаючи від дня складення присяги перед Сеймом. Термін виконання повноважень закінчується у випадку смерті або відкликання, а одна і та ж особа не може бути Уповноваженим довше, ніж два наступні строки (ст. 6)⁶.

Для виконання перелічених завдань Уповноважений отримав багато прав. Згідно з ними він може дослідити, навіть без попередження, кожна справу на місці, вимагати від органів державної влади, організацій надання роз'яснень або інформації, а також актів та документів, у т.ч. таких, які містять особисті дані, оголосити про участь у судочинстві перед Конституційним Трибуналом у справах, порушених на підставі заяви Уповноваженого з громадських прав або у справах конституційної скарги, що стосується прав дитини, а також брати участь у цих процедурах, звертатися до Найвищого Суду із заявами у справі вирішення розбіжності інтерпретації права у галузі правових положень щодо прав дитини, скласти касацію або касаційну скаргу на правочинне рішення, шляхом та на засадах, окреслених в окремих положеннях, вимагати порушення слідства у цивільних справах, а також брати участь у процедурі, яка вже триває, – на правах, які належать прокуророві, взяти участь у процедурі, яка вже триває, – у справах неповнолітніх – на правах, які належать прокуророві, вимагати порушення правочинним обвинувачем підготовчого процесу у справах про злочини, звернутися з проханням про порушення адміністративного процесу, вносити скарги до адміністративного суду, а також брати участь у цих процесах на правах, які належать до прокурора, виступити з заявою про покарання у судочинстві у справах про правопорушення, у порядку та на засадах, визна-

6. English version of the Act of 6th January 2000 on the Commissioner for Children's Rights (Dz.U. 2000 nr 6 poz. 69), <http://www.brpd.gov.pl>, http://www.brpd.gov.pl/upload-files/ustawa_o_rpd_en.pdf (доступ 3.05.2017).

чених в окремих положеннях, доручати проведення аналізів та підготовку експертиз та характеристик (ст. 10, п. 1)⁷.

Можна з точністю сказати, що Уповноважений з прав дитини у Польщі має досить широке коло прав, які допомагають йому виконувати свою роботу належним чином та відповідно до усіх законів, прийнятих міжнародною спільнотою. Найголовнішою перевагою Уповноваженого є те, що цей орган є повністю незалежним від інших та відповідає лише перед Сеймом. У польських школах ще з малечку дітям говорять про їхні права і розказують про особу, яка може їй захистити. Проводиться дуже активна рекламна компанія Уповноваженого з прав дитини, створено гарячі лінії, куди можна звертатись, програми на телебаченні, інтерв'ю, зустрічі безпосередньо з дітьми, участь у судових процесах тощо. Усі ці дії спонукають дітей довіряти Уповноваженому з прав дитини і вірити в те, що їхні права справді можуть бути захищеними та дотриманими.

Польща впроваджує різні проекти та закони із захисту прав дитини у різних сферах: захищає права неповнолітніх, ненароджених дітей, дітей іммігрантів, безпритульних, сиріт та ін. Для цього створено міцну юридично-правову базу, яка дозволяє надати дітям підтримку. У перший день літа, 1 червня, у світі відзначають Міжнародний день захисту дітей. З цієї нагоди щороку у Варшаві відбувається засідання Сейму, на яке запрошують дітей та молодь.

Отже, уряд Польщі зробив чимало, аби діти цієї держави були захищеними. І головним успіхом вважається впровадження саме такого незалежного органу, як Уповноважений з прав дитини. Діяльність такої структури, без сумніву, може служити хорошим прикладом для України. 2011р. в Україні було запроваджено посаду Уповноваженого Президента України з прав дитини, проте окремого закону про Уповноваженого Президента України з прав дитини, який би повністю врегулював його діяльність, ще немає. В одному із своїх інтерв'ю Марек Міхалаяк, Уповноважений з прав дитини в Республіці Польща, на питання «Які поради можете дати Україні?» відповів так: «Ще коли на посаді уповноваженого з прав дитини в Україні був Ю. Павленко, я дав йому 10 порад. І наступного дня вони вже висіли на сайті президента України. Було б добре, якби вони були виконані. Але є

7. Там само.

одна важлива річ – інституція з прав дитини має бути незалежною. Тобто не при речникові з прав людини, а рівноправною, паралельною. З такими самими повноваженнями. Діти мають особливі права. Чому в медицині є педіатр? Бо він спеціалізується на хворобах дітей. Незалежний заклад, який спеціалізується на захисті наймолодших громадян, більш ефективно захистить права дитини. Адже права людини починаються з прав дитини, а тому захищати їх потрібно будь-що»⁸.

Отже, слід висновувати про досить розгалужену нормативно-правову базу щодо захисту прав дитини у Польщі. Саме Польща була першою країною, яка наголошувала на тому, що дитина – це вже особистість і вона повинна мати свої окремі права. Для цього в Республіці Польща розроблено законодавство, яке захищає найменших громадян держави і робить це досить успішно. Польський уряд бере участь в міжнародних самітах з питань прав дитини, на державному та місцевому рівнях діє чимало громадських організацій, діяльність яких спрямована на підвищення свідомості дітей та поширення знань про їхні права. Звісно, не все ідеально, країні потрібно продовжувати свою роботу, щоб усунути деякі принципи і практики, які суперечать Конвенції про права дитини. Проте Польща може поділитись зі світом своїм досвідом, який, безумовно, буде позитивно впливати на покращення прав дітей у інших країнах, зокрема в Україні. Як сказав Павло Радомський, заступник постійного представника Польщі при Організації Об'єднаних Націй, у своєму виступі в ході 71-ї сесії третього Комітету: «Ми повинні підтримувати зобов'язання, передбачені Конвенцією про права дитини і тримати дитину в центрі глобального порядку денного»⁹.

8. Польський дитячий омбудсмен Марек Міхаляк: *“Продитяча активність для нас є природною”*, <http://gazeta.dt.ua>, <http://tinyurl.com/kefm48s> (доступ 4.05.2017).

9. Там само.

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

**POLSKA-UKRAINA:
PRAWNY, SPOŁECZNO-KULTUROWY
I MEDIALNY WYMIAR STOSUNKÓW
POLSKO-UKRAIŃSKICH**

**ПОЛЬЩА-УКРАЇНА:
ПРАВОВИЙ, СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ
ТА МЕДІАЛЬНИЙ ВИМІРИ ПОЛЬСЬКО-
УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН**

Анастасія ЩОЧКА¹

ПОЛЬЩА І УКРАЇНА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Польща – одна з перших країн, яка визнала незалежність України і налагодила з нею дипломатичні відносини. 25 років тому Україна і Польща підписали договір про співпрацю. 4 січня 1992 року між двома країнами було встановлено дипломатичні відносини на рівні посольств, а 18-19 травня 1992 р. відбувся перший офіційний візит Президента України Л. Кравчука до Республіки Польща, під час якого було підписано міждержавний Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, у якому, зокрема, зазначалося, що країни «активно співпрацюватимуть у відповідних європейських механізмах та структурах на основі Заключного Акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі, Паризької Хартії для нової Європи», «вживатимуть і підтримуватимуть заходи, спрямовані на збереження і розвиток позитивних традицій спільної спадщини, а також подолання упереджень і негативних стереотипів у відносинах між двома народами»². 24-25 травня 1993 року вже відбувся офіційний візит в Україну Президента Польщі Л. Валенси, одним з головних результатів якого стало створення Консультаційного Комітету Президентів України і Республіки Польща.

Відносини між нашою державою і Польщею активно розвивалися з моменту їх встановлення. З кожним роком вони все більше поглиблювалися і набували все більше спільних точок дотику. Так, упродовж 1991-2009 рр. українсько-польські зв'язки пройшли шлях від становлення до найглибшого ступеня розвитку відносин - стратегічного партнерства. Тому наші відносини мають декілька векторів розвитку: політичний, економічний, військовий, культурний.

Нам відомий той факт, що наша держава вже скільки років прагне приєднатися до Європейського Союзу. І однією з необхідних

1. **Анастасія Щочка**, студентка спеціальності «Міжнародні відносини», Національний університет «Львівська політехніка».

2. *Treaty between the Polish Republic and Ukraine on Good-Neighboring, Friendly Relations, and Cooperation*, ed. L.A. Hajda, Cambridge 1998, p. 310.

умов для цього є культурологічна інтеграція нашої країни до європейського співтовариства, розширення участі України в європейському та світовому культурному співробітництві та інтеграція української культури до світового культурного простору. Ці пріоритети реалізуються шляхом виконання певних завдань: удосконалення системи культурного співробітництва України із зарубіжними країнами укладанням міжнародних договорів та прямих зв'язків між культурно-мистецькими установами європейських країн; надання підтримки держави у реалізації найбільш значущих культурних ініціатив міжнародного характеру, що підвищить авторитет України на міжнародній арені та спричинить порозуміння між народами; проведення різного типу фестивалів, виставок, конкурсів з метою ознайомлення не тільки країни з культурою України, а й український народ з іншими культурами. Тому логічно, що найбільш розвинені відносини в нашої держави є з країною-сусідом Польщею. Це зумовлює не тільки наявність спільного кордону, а й схожа доля цих держав.

Українсько-польське співробітництво у галузі культури, освіти та гуманітарної взаємодії регламентується чинною договірно-правовою базою відносин і в цілому створює можливості для здійснення і розвитку ефективної співпраці у цій сфері. Основними документами, які регламентують співробітництво у цій галузі, є:

- Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти (підписана 20 травня 1997 р.);
- Угода про співробітництво в галузі освіти між Міністерством освіти і науки України та Міністерством національної освіти Республіки Польща (підписана 19 січня 2015 р.);
- Угода про співробітництво у галузі охорони та повернення втрачених і незаконно переміщених під час Другої світової війни культурних цінностей (підписана 25 травня 1997 р.);
- Угода про співробітництво між Державним комітетом архівів України і Генеральною Дирекцією державних архівів Республіки Польща в галузі архівної справи (підписана 17 жовтня 2008 р.)³.

3. «Електронне джерело», <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/culture> (доступ 4.04.2017).

У своїй політиці Україна спрямована на поширення в Польщі сучасної української культури, нових технологій у мистецтві, знайомство світу з молодими і перспективними українськими художниками, письменниками, фотографами. Тому для реалізації цих прагнень проводиться безліч фестивалів як на території України, так і на території Польщі.

Щорічно відбувається ряд цікавих заходів, спрямованих на популяризацію української культури, звичаїв і традицій у співпраці з осередками української меншини Польщі, польськими неурядовими організаціями та державними інституціями.

Серед них - фестиваль української культури у Сопоті, організатором якого є Об'єднання українців Польщі. Фестиваль «Українська весна» багато років проводиться за сприяння Почесного консула України у Познані. Щоліта проходять два лемківські фестивалі «Лемківська ватра» у Ждині та «Битівська ватра» у Битові. Позитивним є момент, що такі культурні події дають змогу об'єднувати два народи разом, дозволяють діаспорам почувати себе ближчими до Батьківщини за кордоном.

Найвизначнішим показником культурного співробітництва був „Рік Польщі в Україні” (2004) та „Рік України в Польщі” (2005).

Особливості польської культури не є широковідомими на рівні всієї України. „Рік Польщі в Україні” став однією з найбільших культурних подій, спрямованих на презентацію сучасної Польщі. Під час цієї події Польща була представлена в різних сферах – культура, наука, туризм, економіка, політика. Культурна презентація була досить різноманітною – література, фільми, книжки. Після цієї події велика кількість українців змогли краще зрозуміти традиції поляків, їхній менталітет та їхнє ставлення до українців.

У відповідь на цей „Рік” поляки провели „Рік України в Польщі”. Це свідчить про те, що не тільки українці прагнуть до співпраці, а й поляки відповідають їм взаємністю. Україна змогла гідно презентувати свою культуру.

Крім того, Експерти двох країн опрацьовують проект угоди про створення Українсько-польської Ради обміну молоддю. Культурна співпраця проявляється не тільки в художніх заходах. Останнім часом дуже популяризувався освітній обмін учнів і студентів. За даними 2015/2016 року, в польських університетах навчалось

близько 30 041 українських громадян⁴. Існує безліч освітніх програм, літніх шкіл, програм стажування не тільки для української молоді, а й для польської. Така практика дає змогу отримати не тільки новий досвід, а й поширити знання про країни на рівні звичайних громадян.

Результатом конструктивної двосторонньої співпраці у галузі освіти стало укладення двосторонньої Міжурядової угоди (25 листопада 2009 р.) про навчання громадян України в Європейському колеґіумі в Натоліні (м.Варшава), а також доповнення до неї від 17 грудня 2014 р. Документ, зокрема, передбачає щорічно фінансування польською стороною стипендій на підготовку українських фахівців з питань європейської інтеграції. Важливим культурно-освітнім заходом, який щорічно проводиться в рамках семестрального курсу в Європейському колеґіумі, є День України⁵.

Відповідно до Міжвідомчої угоди про співробітництво в галузі освіти, підписаної 19 січня 2015 р., відбуватиметься обмін вчителями польської та української мови, вихователями дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів з України та Польщі.

Також важливо засвідчити, що активно діє співпраця між університетами, встановлюються зв'язки, налагоджуються програми обміну студентами, які дають змогу навчатися на один семестр у Польщі або ж проходити стажування.

Отже, аналізуючи все вище згадане, можна говорити про те, що співпраця з Польщею в культурній сфері є надзвичайно корисною та цінною для України. Вона дає змогу не тільки більше «вливатися» в європейське середовище, але й перейняти досвід у країни, яка будучи соціалістичним вихідцем, змогла стати членом європейської спільноти. Україні, яка вже кілька років прагне стати членом ЄС, це є надзвичайно важливим.

Усі зазначені факти українсько-польської співпраці підтверджують вагомість та актуальність українсько-польських відносин. Доцільно лише раціонально використовувати всі потенційні ресурси, які дають ці відносини, продовжувати активно їх розвивати.

4. О. Слободян, *Українські студенти за кордоном: скільки і чому?* «Електронне джерело», <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-tachomu#factors> (доступ 4.04.2017).

5. О. Гнатюк, *Польські освітні програми для українських студентів та вчених*, «Електронний ресурс»: <http://eu.prostir.ua/library/232932.html> (доступ 4.04.2017).

Діана ГОРАЛЬСЬКА¹
Юрій ТИШКУН²

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ СТЕРЕОТИПІВ

Співпраця будь-яких держав залежить від багатьох чинників: об'єктивних (взаємна вигода від кооперації) і суб'єктивних (спільні цінності, історія тощо), серед яких одним із найвагоміших, на нашу думку, є стереотипи мислення сторін. Часто саме через взаємні (чи односторонні) стереотипи рівень співпраці між урядовими та неурядовими структурами держав може змінюватись. Прикладом їх, на нашу думку, є вплив історичних стосунків поляків та українців на двосторонню співпрацю як в минулому (до відновлення незалежності), так і зараз (після 1991 р.), що інколи може заважати раціональній взаємодії держав у напрямку перспективного розвитку у всіх можливих сферах.

З метою дослідження змісту зазначених стереотипів реалізовано декілька проектів. Так, у Львівському національному університеті ім. Івана Франка у 2009 році проведено опитування студентів з метою виявлення сучасного стереотипу поляка у свідомості української молоді. Автор дослідження Алла Кравчук наголосила на тому, що впродовж ходу історії стереотипи змінювались. У ХІХ ст. Польща виступала певним «антиподом» для України, а після відновлення Україною незалежності в 1991 р. польський народ став трактуватись як «братський» для українців.

Автор дослідження припускає, що «спостереження над поведінкою, життєвими цінностями, симпатіями й антипатіями молодого покоління українців (зокрема, студентства) дають змогу висунути тезу про настання суттєвих змін в українському стереотипі поляка». На її думку, у цьому стереотипі все менше негативів, пов'язаних з польсько-українськими конфліктами ХХ ст., – «на перший план

1. Діана Горальська, студентка спеціальності «Міжнародні відносини», Національний університет «Львівська політехніка».

2. Юрій Тишкун - кандидат політичних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка».

висуваються позитивні враження від зустрічей із ровесниками з Польщі, від поїздок до цієї країни, від спостережень за європейською політикою сусідньої держави та ін.» Так з перспективи українського студента відкривається новий стереотип поляка³.

2013 р. реалізовано проект «Образ Польщі та поляків в Україні та України і українців у Польщі» за підсумками якого випущено публікацію «Польща – Україна, Поляки-Українці. Погляд з-за кордону». У ній розміщено дані досліджень громадської думки українців та поляків один про одного. Організатором дослідження був Інститут громадських справ, авторами – Йоанна Фоміна, Йоанна Конечна-Саматін, Яцек Кухарчик, Лукаш Веренські. У рамках дослідження проведено якісне опитування респондентів, які асоціювали народ «по той» бік кордону із певними образами. Ці асоціації дослідники розділили на 7 категорій:

- близькість, сусідство, симпатія;
- дистанція, відчуження, антипатія;
- країна та її громадяни (мова, національність, риси характеру, вигляд, прапор, грошова одиниця, продукти, кухня, міста, пейзажі);
- Схід-Захід: Польща (ЄС, вищий рівень життя, уряд, добробут) Україна (Схід, Росія, низький рівень життя, корупція);
- культура, мистецтво, спорт;
- історія і політика.

Порівняння оцінок респондентів показало, що в українців Польща та поляки мали позитивні асоціації: з «близькістю», «співпрацею», «спільним корінням»; натомість в громадян Польщі позитивних асоціацій з українцями та Україною менше (41% проти 26% відповідно). Здебільшого негативні асоціації, стосовно «іншої» сторони виникали у поляків (10%), а не в українців (4%). Відрив в оцінках «іншого» між народами досить великий, проте все ж відсоток позитивних асоціацій між сторонами суттєво вищий. Зокрема, при оцінці «якості» життя, домінує стереотип щодо існування розриву між Заходом і Сходом на користь першого: «висока якість» життя поляка, «хороша» влада, економічний розвиток; в другому – економічний застій, негативний вплив Росії на нього, висока корупція, яка шкодить роз-

3. А. Кравчук, *Стереотип поляка у мовній свідомості української молоді*, „Вісник Львів” 2009, Вип. 48, с. 212–222.

вितку української держави у всіх сферах. Значну роль у формуванні сучасних негативних стереотипів мислення поляків щодо українців відіграли наші заробітчани в Польщі: оскільки зазвичай вони працюють будівельниками або ж хатніми робітниками, то поляки «логічно» вважають більшість українців низько кваліфікованими. Автори дослідження також відзначають оцінку поляків (28%) про «нетолерантність» українців до іноземців. Зокрема, більш негативно Україну оцінювали ті поляки, які вже тут були. В українців, навпаки, враження про Польщу після її відвідання ставало більш позитивним⁴.

Сучасніші стереотипи, на жаль, мало досліджені науковцями, проте, виходячи з реакції людей, які працюють чи живуть у Польщі, можна зафіксувати позитивний образ поляка. Українці розповідають про них, як про «вихованих», «культурних», «розумних» людей. Польща очима українця – стереотипна «Європа». Поляк – це «друг» українця, який «поважає та при необхідності допоможе». Позитивні зміни щодо стереотипу українця прослідковуються і в поляків, хоча вони повільніші. Виходячи з результатів власного опитування, яке було проведено у квітні 2017 р., стереотипи та уявлення про українців залишаються такі ж, як і до того: українців розглядають як людей, які працюють домашніми робітниками, носять кольоровий вишитий одяг і танцюють «дивні танці». Проте простежується тенденція, згідно з якою молоде покоління перестає погоджуватися з цими стереотипами, особливо після того, як зустрінуться з українцями. Згідно з даними опитування, поляки змінюють думку про українців у позитивному напрямку. Українці розглядаються як «дуже подібні до поляків ментально», «дуже дружні та амбітні в загальному», «не бояться працювати та вдосконалюватись». Попри те, що поляки вважають українців «братями», «сильною нацією», проте і надалі вважають українську націю економічно «бідною».

Результати досліджень, які проводились як в Польщі, так і в Україні, вказують на те, що відносини між поляками та українцями неоднозначні та нестабільні. Можна висловити припущення, що ці відносини досі формуються, що викликано зміною старих стереотипів, зумовлених тривалим періодом панування ЄСРП та

4. Й. Фоміна, *Польща-Україна. Поляки-українці. Погляд з-за кордону*, в: Й. Конечна-Саламатін, Я. Кухарчек, Л. Венерські, http://dif.org.ua/uploads/pdf/1386936396_2820.pdf (доступ 15.04.2017).

існуванням «залізної завіси», що не дозволяло спілкуватись з представниками двох націй і формувати індивідуальні стереотипи. Багато позитивного уже сталося, багато зроблено, але взаємне пізнання народів триває досі⁵.

Зараз, завдяки більш позитивним стереотипам, ніж раніше, Польща та Україна є відкритими до співпраці, особливо в культурному вимірі: існують програми обміну молоддю, конференції та інші заходи, на яких можна сформуванати чіткіші та більш об'єктивні уявлення одне про одного.

З вищенаведених фактів можна зробити висновок, що стереотипність мислення може посилити чи послабити співпрацю сторін в усіх сферах. Так, у ХІХ столітті між поляками та українцями панувала певна напруга та антипатія. Зараз, навпаки, народи стають більш відкритими один для одного, що допомагає подолати старі стереотипи, переконання та побудувати більш об'єктивні уявлення один про одного. Адже коли сторони сприймають одна одну позитивно, то виникає більш тісна співпраця як у політичній, так і в економічній та культурній сферах.

5. Там само.

Катерина ВОЛОШИНА¹
Зоряна ЗОЗУЛЯК²

ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН: ПРОГРАМИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Освіта в Польщі має багато переваг, у першу чергу – можливість стажування та навчання у інших закордонних університетах протягом одного або ж двох семестрів. Також це хороша можливість для молодих людей подорожувати за кордон та побачити щось нове, здобути неоціненний досвід. Сьогодні всі університети Польщі беруть участь у програмах студентського обміну та мобільності, оскільки така діяльність сприяє підвищенню рівня навчання та знань студентів, а також зміцненню культурних та економічних зв'язків між країнами і народами.

Програми студентського обміну умовно можна поділити на дві групи. Перші — це безпосередні домовленості між вишами-партнерами або між містами та державами. Для навчальних закладів це чудова можливість підвищити рівень освіти та обмін досвідом. Для країн та міст – це своєрідна форма дипломатії, що сприяє поглибленню культурних та економічних зв'язків.

Другі - це програми Еразмус (Erasmus) та Еразмус Плюс, що є проектами Європейського Союзу, які сприяють розвиткові студентів в освітньому, лінгвістичному та культурному плані. Ці програми орієнтовані на збагачення освітнього середовища в установах та організаціях. Вони розраховані не лише на студентів, а й на викладачів, які можуть здійснювати наукову та викладацьку діяльність в інших країнах, що беруть участь у програмі.

Фінансування таких програм найчастіше здійснюється різноманітними державними і недержавними фондами, завдяки чому студент отримує стипендію на покриття своїх витрат під час навчання. Ця цифра коливається від 400 до 1000 доларів, що безпосередньо залежить від програми та країни, в якій буде проживати студент.

1. Катерина Волошина, студентка групи МВ-23 Національного університету «Львівська політехніка».

2. Зоряна Зозуляк, асистент кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка».

Дуже популярною серед молоді є програма «ОсвітаПоль», що відкриває перед українською молоддю необмежені можливості, сприяє її соціальному розвитку, розширенню світогляду. Результат польської освіти – це кваліфіковані професіонали з міжнародним досвідом, які мають перспективу працевлаштування в Україні, країнах ЄС, Австралії, Канаді та інших країнах світу.

Також слід згадати про програму «Молодь в дії». Це програма Європейської Спільноти, яка надає можливості міжнародної співпраці для молоді країн Європи, у тому числі й України. За підтримки Програми “Молодь в дії” молоді люди з України у співпраці з партнерами з інших країн можуть брати участь у молодіжних обмінах та міжнародній волонтерській діяльності. Молодіжні лідери, працівники організацій та інституцій, які працюють з молоддю, мають можливість підвищувати свій професійний рівень на тренінгах та інших заходах, спрямованих на налагодження партнерства, підвищення якості реалізованих проектів та поглиблення своїх знань у різних сферах молодіжної роботи.

У рамках Програми “Молодь в дії” можна отримати фінансову підтримку на організацію міжнародних молодіжних зустрічей, Європейської волонтерської служби, тренінгів, семінарів, заходів з налагодження партнерства, навчальні поїздки, стажування тощо. Обов’язковою умовою є міжнародний характер діяльності. Спільні проекти подаються на розгляд до Національних агенцій т.зв. програмних країн (27 країн ЄС, 3 країни-члени ЄАВТ та країна-кандидат на вступ до ЄС) і розподіляються між організаціями-партнерами у кожній країні відповідно до умов проекту. Проектна діяльність може відбуватися на території як Програмних, так і інших (партнерських) країн, у тому числі й Україні.

Програма “Молодь в дії” ґрунтується на неформальній освіті і має на меті сприяння активному громадянству молоді загалом і європейському громадянству зокрема; розвиток солідарності і толерантності між молодими людьми, особливо для зміцнення соціального зв’язку в Європейському Союзі; посилення взаєморозуміння між молодими людьми з різних країн; сприяння розвитку якісних систем підтримки молодіжної діяльності і життєздатності громадських організацій у молодіжній сфері; по-

ширення європейської співпраці у молодіжній сфері. Основними пріоритетами Програми “Молодь в дії” є європейське громадянство, суспільна активізація молоді, культурне різноманіття та залучення молодих людей з обмеженими можливостями³.

Слід також згадати про програму обміну, яку започаткувала Вишеградська група. Вишеградська стипендіальна програма створена для надання не лише економічної допомоги, але й для спрощення процедурних академічних обмінів студентів та молодих науковців з країн як Вишеградської четвірки, так і прикордонних країн. Особливість програми полягає в тому, що студенти, аспіранти та молоді науковці самі обирають університет для навчання чи проведення досліджень в одній з країн Вишеградської четвірки. Ось, що з цього приводу розповідають студенти журналістам, які запитали про їхні очікування від програм обміну: Валерія Служаниця, студентка 4 курсу факультету іноземних мов, хоче продовжити у Польщі здобуття фаху англійського філолога: «Очікую від Польщі нових вражень і нового досвіду. Оскільки навчаюся на англійській філології, знання ще однієї мови для мене не буде зайвим, адже допоможе у майбутній професійній діяльності».

Юлія Марусенко, студентка 3 курсу факультету іноземних мов, хотіла би випробувати особливості навчального процесу за кордоном, поспілкуватися зі своїми однолітками: «З моїх однокурсників більше ніхто не їде до Польщі, але мені дуже цікаво спробувати. Я не боюся поїздки. Навпаки, дуже цікаво. Цікавість переважає все».

Звичайно, програм обміну для студентів сьогодні є безліч, але ми зосередилися власне на тих, які користуються у молоді найбільшою популярністю та ефективністю. Тому важливо відзначити програму СЕЕРУС (Центральноєвропейська програма обміну для навчання в університеті) – це багатостороння програма обміну з Центральною та Східною Європою. Ця програма об'єднує університети з 16 центрально- і східноєвропейських країн (Албанія, Австрія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Угорщина, Македонія, Молдова, Чорногорія, Польща, Румунія, Сербія, Словачка Республіка і Словенія, Приштина/Косово також бере участь)

3. Стратегія українсько-польського соціально-економічного партнерства Strategia Ukrainko-Polskiego Partnerstwa Społeczno-Gospodarczego (доступ 8.04.2017).

в рамках системи, що складається принаймні з трьох вищих навчальних закладів із принаймні двох різних договірних країн.

Як помітно із нашого огляду, на сучасному етапі можливостей для культурно-освітніх обмінів є безліч. Переговори України про обмін студентів з Республікою Польща тривають вже дуже довго, прикладом цього може слугувати договір від 2 липня 2001р., у якому вказано, що в рамках Угоди про співробітництво між Міністерством освіти і науки України та Міністром національної освіти Республіки Польща відбувається щорічний обмін студентів на магістерське навчання (до двох осіб), та апірантуру (до трьох осіб) та на часткове або ж семестрове навчання(до десяти осіб).

У контексті освітніх обмінів Львівської політехніки та освітніх інституцій Республіки Польща, важливо відзначити, що велика частка наших студентів їде навчатися у Поморську академію у м. Слупськ. З початком другого семестру 2016 навчального року українські студенти з різних вишів знову поїхали набиратися досвіду та налагоджувати співпрацю: близько 15 студентів будуть навчатися у Поморській академії, де складуть екзаменаційну сесію та повернуться в Україну лише у червні. Ось що студенти розповідають про своє життя та навчання у Слупську: «У Поморській академії Слупська дуже хороше матеріально-технічне забезпечення. Ми мали всі умови для навчання. Спочатку були трохи здивовані різною тривалістю пар: можуть бути від 40 хвилин до 3 годин. Мені здається, що розклад в УжНУ легший для студента, ніж у Поморській академії. У Польщі пари можуть бути у різний час дня, тож розклад виходить трохи хаотичним. Після півроку навчання ми склали сесію – мали іспити з 7 предметів. Оцінки непогані: нижче за 4+ ні в кого нема.

Узагалі мені дуже сподобався їхній підхід до навчання, бо для них важливіша практика. У нас 40% балів виставляють за практичні заняття і 60 % – за модуль. Там навпаки: 25 % – теорія і 75 % – практика. Якщо ти написав модуль на задовільно, але на відмінно склав все інше, то середній бал – 4+», – розповідає Дмитро. - «Слупськ – місто велосипедів: там хороші велодоріжки, багато парків. Ми з'їздили за 17 кілометрів до Балтійського моря, а також подорожували Польщею: були у Варшаві, Кракові, Гданську. Виїжджали у Берлін, і взагалі переконалися, що у Європі досить дешево подорожувати».

«Я би повернулася туди, якби була змога. Навчання там більш вільне, немає тиску, примусу, бо вчиться той, хто хоче здобути освіту. Це дуже сподобалося. Нам зробили польські студентські квитки, за якими мали хороші знижки. Ми встигли багато побачити, поїздили польськими містами, виїжджали далі у Європу», – розповідає Олена Єлієшвілі, студентка інженерно-технічного факультету. Її колега Євгенія Тютюнникова теж би повернулася на навчання до Польщі. Дівчині сподобалися гуртожитки, у яких є кімнати для дозвілля – кінозали, від яких усі мають ключі. «Там легше навчатися, складати лабораторні. Викладачі допомагають в усьому. Поляки досить дружні. Ми навчалися у різних групах, деякі з них були спільні з польськими студентами», – розповідає Євгенія.

Отже, можемо констатувати, що відносини між Польщею та Україною розвиваються стрімкими темпами 11 квітня 2005 р. міністром освіти і науки України С. М. Ніколаєнком підписано угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність наукових ступенів. Саме це дає змогу студентам навчатися та не перейматися тим, що їхній диплом можуть не визнати у рідній країні.

Також потрібно згадати ще про одну важливу подію у освітніх відносинах України та Польщі - створення у 2004 р. в м. Любліні Європейського Колегіуму польських і українських університетів, засновниками якого з української сторони є Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Львівський національний університет імені Івана Франка, а з польської – Університет Марії Кюрі-Склодовської та Люблінський Католицький університет.

Якщо ж говорити про сучасний стан українсько-польських відносин, то можна помітити тенденцію до зростання числа українських студентів у польських вишах. Важливим результатом переговорів між Україною та Польщею стала двостороння співпраця та укладення двосторонньої Міжурядової угоди (25 листопада 2009 р.) про навчання громадян України в Європейському колегіумі в Натоліні (м.Варшава), а також доповнення до неї від 17 грудня 2014 р. Документ, зокрема, передбачає щорічне фінансування польською стороною стипендій на підготовку українських фахівців з питань

європейської інтеграції. У цій угоді присутній досить цікавий елемент, що сприяє зближенню українського та польського населення, адже в рамках Міжурядової угоди семестрального курсу щорічно проводиться День України.

З початком військових дій на Сході України, уряд Республіки Польща фінансує навчання 381 студента та понад 50 аспірантів з України (переважно із зони АТО), що навчатимуться в університетах Польщі. Як ми бачимо, Республіка Польща з кожним роком веде все більш активну співпрацю з молоддю та інтелектуалами України, не покидає їх у скрутний час. Звичайно, українським студентам, на нашу думку, хотілось би ще більш ефективного співробітництва та більш спрощеної системи вступу до польських вузів. Ми вважаємо, що на сьогодні освітні відносини між країнами лише набирають темпів і сприяють розвитку освітніх, наукових програм або ж проектів між двома державами.

Богдан ТУРЧИН¹
Ольга УХАНСЬКА²

РОЛЬ ЕТНІЧНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНШИНИ ТА ДІАСПОРИ В ПОЛЬЩІ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Сьогодні співпраця України з українськими етнічними меншинами і діаспорними групами в Польщі, а також імплементація ефективної діаспорної політики є ключовим чинником розвитку добросусідських, трансрегіональних стосунків, створення по периметру західного кордону безпекового середовища, успішної євроінтеграції Української держави. Польща належить до числа тих держав, розвиток стосунків із якими є пріоритетом української зовнішньої політики. Польща є головним адвокатом та лобістом України в Європі, вона зацікавлена в демократичній та європейській Україні на своєму східному кордоні, що простягається на 529 км. Польща також активно сприяє євроінтеграції України, імплементації ініціативи «Східного партнерства», співробітництву в рамках міжнародної асоціації «Карпатський Єврорегіон», лібералізації візового режиму між ЄС та Україною, її залученню до вишеградської співпраці у форматі «В-4+». Перспективними є і тристоронні проекти. Для прикладу, ще в 24 листопада 2012 р. в Жешуві (Rzeszów) у Польщі відбувся I Польсько – Українсько – Словацький Суспільний Форум, що мав на меті поширити досвід та ознайомити з діяльністю цілого ряду неурядових організацій та осіб, котрі працюють у сфері громадянського суспільства в Польщі, Україні та Словаччині³.

Варто відзначити, що українські етнічні меншини та діаспора в Польщі є невід'ємною складовою глобального українського простору, вони узгоджують свою діяльність та входять до складу таких

1. **Богдан Турчин**, студент групи АР-32 інституту архітектури Національного університету «Львівська політехніка».

2. **Ольга Уханська**, студентка групи МВ-21 кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка».

3. І. Мусієнко, *Потенціал української етнічної меншини та діаспори у Польщі та Словаччині як невикористаний ресурс етнічного лобіювання та іміджування України?* «repository.kpi.kharkov.ua» <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Pres-s/20731?locale=uk> (доступ 12.03.2017).

міжнародних українських організацій, як-от: Світовий конгрес українців, Європейський конгрес українців, Світова федерація українських жіночих організацій, Світова федерація українських лемківських об'єднань. Основний координаційний орган закордонних українців – Українська Всесвітня Координаційна Рада (об'єднує 382 членів-організацій), найвищим органом якої є Всесвітній форум українців⁴.

Історично так склалося, що українська діаспора поширена по всьому світу і вважається однією з найбільш численних етнічних меншин. Відомо, що українці, які перебувають за межами нашої держави, намагаються допомагати Україні на політичному, культурному та економічному рівнях, створюючи різні організації чи співпрацюють з ними. Варто також зазначити, що завдяки таким діям багато країн відкрили для себе Україну з іншої сторони.

На сьогодні число осіб українського походження, які перебувають за межами України, за приблизними даними становить від 12-ти до 20-ти мільйонів.

Найбільше закордонних українців проживає в Російській Федерації (за офіційною статистикою – 1,93 млн. осіб, які ідентифікують себе як етнічні українці, згідно з неофіційною статистикою – понад 10 млн. осіб); в Канаді (1 209 085 осіб українського походження); в США (згідно з даними офіційної статистики – 892992 особи, за неофіційною – реальне число представників українського етносу в США понад 1,5 млн. осіб)⁵.

Велика кількість українських громадян – представників української тимчасової трудової міграції зосереджена також в Іспанії (86 тисяч), Португалії (близько 42 тисяч), Греції (понад 32 тисячі)⁶.

Порівняно з іншими світовими діаспорами, українські громади мають найбільшу кількість різних громадських об'єднань (за приблизними підрахунками – близько 3 тисяч). Найбільше їх у Канаді – майже тисяча осередків: політичних, культурно-освітніх, професійних (об'єднання лікарів, учителів, інженерів, адвокатів), жіночих, молодіжних тощо⁷.

4. Там само.

5. Міністерство закордонних справ України, «mfa.gov.ua», <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad> (доступ 13.03.2017).

6. Там само.

7. Там само.

Більшість держав використовують свої зарубіжні громади для удосконалення, утвердження й розвитку як на політичній так і на культурній світовій арені. Це виступає інструментом для того, щоб сформувати позитивний імідж своєї держави на міжнародному рівні. А для України це дуже важливо, враховуючи ситуацію, яка розвивається на сході держави. Важливо пам'ятати, що у західних країнах Україна асоціюється саме з культурою. Всі добре знають генія української поезії Т. Г. Шевченка, відомо і про Руслану Лижичко, яка в 2004 р. виграла Євробачення, звісно, оновила це уявлення Джамала, яка змогла здобути перемогу у вищезазначеному співочому конкурсі.

Проте у більшості асоціація з Україною є негативною: спогади про Чорнобиль, війна на сході України, корупція, низький рівень економіки. Хоч у людей з українським корінням є родичі на батьківщині, з якими вони спілкуються і дізнаються про ситуацію, яка розвивається в державі, все ж таки кардинально змінити думку суспільства в іншій країні майже не можливо.

У свою чергу, ми можемо спостерігати великий патріотичний зріст української діаспори. Коли у 2013-2014 рр. в Україні відбувалася Революція Гідності, саме українська діаспора ще більше намагалася привернути увагу світової громадськості до тодішньої проблеми та закликала до підтримки громадян. Українці проводили різні культурні та політичні заходи й акції на підтримку України. Цим самим вони доводили своє прихильне ставлення до Батьківщини.

Також є багато трудових мігрантів. Трудові мігранти та діаспора сьогодні є найбільшими інвесторами в українську економіку. Згідно із статистикою Національного банку України трудові мігранти в 2012 р. інвестували в українську економіку понад 7,5 млрд. доларів, у той же час прямі інвестиції складають 6 млрд.⁸

Історично так склалося, що велика етнічна частка українців проживають на території Польщі⁹.

8. І. Мусієнко, *Потенціал української етнічної меншини та діаспори у Польщі та Словаччині як невикористаний ресурс етнічного лобіювання та іміджування України?* «repository.kpi.kharkov.ua» <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20731?locale=uk> (доступ 12.03.2017).

9. Там само.

Ізараз українські організації Польщі більш численні та різноманітні за сферою діяльності. Діють такі організації: Український «Народний Дім» у місті Перемишль, Об'єднання лемків, Союз української незалежної молоді, Українське історичне товариство у Польщі, Товариство підприємців, Спілка українців-політв'язнів сталінського періоду, Фонд ім. Св. Володимира Хрестителя Русі та інші. Виходять у світ кілька друкованих органів, у школах організовано вивчення української мови, функціонують загальноосвітні ліцеї; організовуються дослідницькі проекти (наприклад, історичний «Польща – Україна. Важкі питання»), проекти роботи із молоддю, різноманітні художньо-мистецькі заходи, фестивалі української культури («Лемківська ватра», «Молодіжний ярмарок» та інші). Особливу місію виконує Об'єднання українців Польщі (ОУП), яке видає газету «Наше слово» і журнал «Рідна мова». Організація була створена ще у 1965 році під назвою Українського суспільно-культурного товариства і мала метою своєї діяльності проведення культурної та освітньої роботи, збереження української мови та побуту. Основним здобутком діяльності ОУП є популяризація українства на території Польщі¹⁰.

Це, у свою чергу, також позитивно впливає на український культурний та освітній бренд. Своєрідна співпраця двох народів задля їхнього спільного розвитку. Важливим елементом є наукова співпраця, яка намагається вирішити питання, які є актуальними для обох сторін. Тому є всім відомий факт, що в Польщі працюють дуже багато українських вчених разом з польськими задля вирішення питань.

Завдання представників українських меншин полягає у тому, щоб подолати негативні асоціації та стереотипи, які є поширені в Польщі та в інших державах та сформувати позитивний зовнішньополітичний імідж.

Сприйняття поляками України та українців відбувається на двох рівнях – дипломатичному (офіційному) і суспільному (громадському). У першому випадку Україну асоціюють з молодю демократичною

10. Я. Турчин, *Українська держава та закордонне українство в Польщі: особливості взаємодії*, «www.irbisnbuv.gov.ua», http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=U_nir_2014_26_26 (доступ 14.03.2017).

державою, якій водночас притаманний високий рівень корупції, а в другому – виокремлюють щирість українців, почуття самостійності та культурну схожість з поляками. У своєму ставленні до України мешканці Польщі поділились на три рівноцінні групи та заявляють про позитивне, нейтральне та негативне її сприйняття¹¹.

Соціологічне опитування проведене Центром вивчення громадської думки, станом на 2006 р. свідчить про те, що у 1997 р. зближення з Україною вважали можливим 58%, а неможливим – 39% опитаних поляків. Однак поступово під тиском геополітичних реалій ставлення до України змінюється. У 2009 р. вже 84% поляків бачили співпрацю з Україною цілковито можливою. У 1993 р. українці в Польщі перебували, за результатами опитувань CBOS, у списку найбільш нелюбимих народів. Лише 12% поляків декларували до них симпатію, натомість 65% висловили своє негативне ставлення. Однак у 2011 р. симпатію до українців виявили вже 32% опитаних, а негативне ставлення висловили лише 33%¹².

Сьогодні потужний вплив на формування іміджу України мають трудові мігранти. Свого часу польська журналістка К. Курбач-Редліх назвала їх «послами» культури, ще раз акцентуючи увагу на тому, що саме культурна спорідненість позитивно впливає на порозуміння між польським роботодавцем та українським працівником¹³.

Представники трудової міграції в загальному формують позитивне враження про Україну і українців. За інформацією Міністерства праці та соціальної політики Польщі, у 2010 р. українці отримали 35 % офіційних дозволів на роботу, що є на 40 % більше порівняно з 2009 р. та становить 13,2 тисячі. За статистикою, на території РП працює 450 тис. українців, з них легально – 20 тис. Основними

11. Я. Турчин, *“М’яка сила” України в Польщі: особливості та механізми реалізації*, «dspace.nbu.gov.ua», <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38132/21-Turchyn.pdf?sequence=1> (доступ 30.03.2017).

12. І. Мусієнко, *Потенціал української етнічної меншини та діаспори у Польщі та Словаччині як невикористаний ресурс етнічного лобювання та іміджування України?* «repository.kpi.kharkov.ua» <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Pres-s/20731?locale=uk> (доступ 12.03.2017).

13. Я. Турчин, *Українська держава та закордонне українство в Польщі: особливості взаємодії*, «www.irbisnbuv.gov.ua», http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=U_nir_2014_26_26 (доступ 14.03.2017).

сферами працевлаштування українців є домашнє господарство, будівництво, промислове виробництво і торгівля. Трудова міграція з України є сезонною, здебільшого не висококваліфікованою, проте культурна близькість позитивно впливає на порозуміння між польськими роботодавцями та українськими працівниками¹⁴.

Варто зазначити, що не менш важливим є і те, щоб українська влада підтримувала та допомагала громадянам, які проживають постійно чи тимчасово на теренах іншої країни. Державна політика щодо українців зарубіжжя здійснюється на основі відповідних положень Конституції України, Закону України «Про правовий статус закордонних українців», інших нормативно-правових актів України з урахуванням законодавства держав громадянства, проживання закордонних українців. Водночас вона базується на принципах і нормах Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України¹⁵.

13 жовтня 2006 р. указом Президента України було затверджено Національну концепцію співпраці із закордонними українцями. 22 червня 2011 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Концепцію Державної програми співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року¹⁶.

3-поміж останніх документів, які стосуються державної підтримки світового українства – Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 682. Одними із

14. Я. Турчин, «М'яка сила» України в Польщі: особливості та механізми реалізації, «dspace.nbuv.gov.ua», <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38132/21Turchn.pdf?sequence=1> (доступ 30.03.2017).

15. Л.І. Мазука, *Українська держава та світове українство: актуальні питання, потенціал і перспективи взаємодії*, «niss.gov.ua», <http://www.google.com.ua/url?url=http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Mazuka-b4f8a.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ved=0ahUKEwin8prJxvHSAhXMBiwKHdn3CT0QFggYMAE&sig2=Y2qhtwPHEwSrVqY155QG8g&usq=AFQjCNFeK2-sASEIUghHwQnK6gV7HTGdEA> (доступ 15.03.2017).

16. Там само.

недоліків цієї Програми, як і попередньої, є те, що поза рамками державної підтримки та уваги залишаються кілька мільйонів громадян України, які виїхали за її межі останніми десятиріччями, адже в документі використовується термін «закордонні українці» (згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий статус закордонних українців», «закордонний українець – це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства, а також має українське етнічне походження або є походженням з України»).

Ключовими механізмами імплементації державної політики співпраці зі світовим українством на урядовому рівні є Міжвідомча координаційна рада з питань забезпечення розвитку зв'язків із закордонними українцями та Національна комісія з питань закордонних українців, робота якої регламентується нормами Закону України «Про правовий статус закордонних українців» від 3 квітня 2004 р. Комісія вирішує питання про надання статусу «закордонний українець» особам українського походження з інших держав. Згідно з прийнятими Комісією рішеннями статус закордонного українця надано 6115 особам із 53 країн світу¹⁷.

Проте для сталої співпраці із закордонними українцями є потреба постійного фінансування певних програм, які змогли б розширити можливості розвитку діаспори і це в свою чергу сприятиме заохоченням для поширення української культури та створенням позитивного політичного іміджу.

Отже, можемо зробити висновок, що великий вплив за кордоном щодо створення позитивного чи негативного іміджу для держави мають національні меншини та діаспора. Завдяки останнім створюються політичні та культурні організації, які сприяють проведенню виставок та конференцій, що в свою чергу дають можливість іншим народам та націям відкрити Україну з нового боку. Українські меншини, які перебувають в Польщі слугують яскравим прикладом цього.

17. Там само.

Amanda SIWEK¹

MEMY DOTYCZĄCE ANEKSJI KRYMU JAKO SEMIOTYCZNE ROZSZERZENIE ZAWARTOŚCI POLSKICH PORTALI INTERNETOWYCH

XXI wiek można bez wątpienia nazwać wiekiem kultury wizualnej – obecnie to obraz dominuje i niejednokrotnie służy za przekaznik ludzkich uczuć i myśli, a słowo znajduje się w odwrocie. Naukowcy wskazują na swoisty powrót do tradycji, do czasów sprzed upowszechnienia się pisma. Giovanni Sartori w swoim słynnym eseju wskazuje, że media powodują przeobrażenie człowieka z homo sapiens, istoty myślącej, w homo videns, istotę patrzącą².

O prymacie obrazu nad słowem świadczy powszechne zjawisko memetyzacji różnorodnych treści, a więc komentowanie tematów politycznych, społecznych czy kulturowych właśnie poprzez tworzenie memów internetowych³. Warto podkreślić, że są one wyrazem aktywnej postawy użytkowników sieci, którzy – w dobie Web 2.0 – stają się nie tylko odbiorcami, ale także, a może przede wszystkim twórcami. Badacze wskazują, że memy są wyrazem swoistego e-folkloru, stanowią bowiem wyraz nowoczesnej kultury ludowej – są kolektywne, anonimowe, a zarazem posiadają wiele wariantów⁴. Te specyficzne materiały wizualne, będące przykładem komunikatów alternatywnych nawiązujących do strategii détournement⁵, coraz częściej służą za pas transmisyjny społecznych myśli, emocji oraz odczuć. Takie podejście wpisuje się w nowoczesne rozumienie pojęcia komunikacji, która współcześnie polega nie tylko na wytworzeniu informacji (w tym przypadku mema internetowego),

1. mgr **Amanda Siwek**, Uniwersytet Warszawski.

2. G. Sartori, *Homo videns: telewizja i postmyślenie*, Warszawa 2007, s. 13.

3. Termin „mem internetowy” rozumiany jest jako „zdigitalizowana jednostka informacji, rozpowszechniona w internecie, która zostaje skopiowana, przetworzona i w tej przetworzonej formie opublikowana”. Za: A. Walkiewicz, *Czym są memy internetowe? Rozważania z perspektywy memetycznej*, „Teksty z Ulicy” nr 14, Katowice 2012.

4. W. Burszta, A. Pomieciński, *E-folklor*, „Kultura popularna” 2012, nr 3, s. 5.

5. Détournement to „podobna do kolażu technika, w której istniejące wcześniej elementy są rearanżowane tak, aby tworzyły nowe dzieła”. Za: A. Jappe, *Guy Debord*, Berkeley-Los Angeles 1999, s. 48.

ale także na jej publikacji w celu uzyskania wzajemnego zrozumienia⁶. Nierzadko mem internetowy zaczyna niejako żyć własnym życiem, bowiem zdaniem internautów tłumaczy wskazaną kwestię, postawy bądź zjawisko w na tyle celny sposób, że przedstawione w nim sądy i opinie przyjmują za własne, a co za tym idzie – często rozpowszechniają je dalej, udostępniając dany obrazek⁷.

Co zastanawiające, memy coraz śmielej przenikają do sfery mediów profesjonalnych – dziennikarze portali internetowych, ale także telewizji i prasy nierzadko podpierają się tego typu materiałami. Można nawet mówić o osobnym koncepcie – zjawisku kolonizacji mediów tradycyjnych przez memy. W jego wyniku dochodzi do rekonstrukcji i redystrybucji różnorodnych znaczeń i komunikatów, ponieważ współczesna mediacja jest oparta na doświadczeniu i relacji społecznej.

Memy internetowe często posiłkują się adaptacją, reorganizacją i przebudową utrwalonych już komunikatów medialnych, wpisują się tym samym w proces rekonfiguracji systemów medialnych. Ponadto, wpływają na przerabianie, uzupełnianie i zmianę dotychczasowych, dominujących interpretacji podejmowanych tematów, a więc dokonują remediacji w zakresie treści, interakcji i relacji⁸. Wypełnianie treści tradycyjnych mediów tymi specyficznymi grafikami może wynikać z ich fenomenu – są powszechnie uważane za niezwykle angażujące, a także interesujące wytwory kultury alternatywnej. Obserwację tę potwierdzają badania fokusowe, w których uczestnicy wskazali, że memy internetowe niejednokrotnie ułatwiają zrozumienie danej sytuacji bądź zjawiska, a ich tworzenie lub oglądanie staje się sposobem na emocjonalne odreagowanie⁹.

Nie inaczej ma się rzecz z wizualnymi komentarzami na temat aneksji Krymu. Internauci – właśnie poprzez memy – omawiają między innymi aktualną sytuację na Ukrainie, rolę poszczególnych aktorów konfliktu

6. E.M. Rogers, D.L. Kincaid, *Communication networks: Toward a new paradigm for research*, New York 1981, s. 63.

7. Richard Dawkins jako pierwszy – w wydanej w 1976 roku publikacji *Samolubny gen* – wskazał na niezwyklej potencjał replikowalności treści memetycznych. Za: R. Dawkins, *Samolubny gen*, Warszawa 2007, s. 266.

8. L. Lievrouw, *Media alternatywne i zaangażowanie społeczne*, Warszawa 2012, s. 285-286.

9. K. Brylska et. al., *Konflikt na Ukrainie oczami Polaków – jak patrzą i co widzą w memach?*, Raport Laboratorium Badań Medioznawczych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017, s. 11.

(zwłaszcza prezydenta Federacji Rosyjskiej) oraz postawy światowych przywódców. Co więcej, niektórzy z nich w niezwykle bezpośredni i emocjonalny sposób poruszają bieżącą sytuację polityczną lub społeczną.

Projekt badawczy koncentruje się na memach internetowych dotyczących aneksji Krymu, a jego głównym celem jest pogłębiona analiza materiałów wizualnych poruszających wskazaną problematykę. Studium rozważa tematy i problemy podejmowane przez memy oraz ich bohaterów, a także wykorzystywane przez twórców grafik zabiegi techniczne oraz retoryczne, m.in. stosowane symbole oraz środki językowe. Ponadto, analizie poddane zostały schematy, uproszczenia oraz stereotypy, na których bazują internauci. Projekt stara się także odpowiedzieć na pytanie, jak aneksja Krymu oraz kluczowe postaci z nią związane – a więc Władimir Putin, Wiktor Janukowycz oraz zachodni przywódcy – są postrzegani przez twórców memów. Takie spojrzenie gwarantuje możliwość zapoznania się z realnymi opiniami społeczeństwa na temat omawianych wydarzeń. Dodatkowo, badanie skupia się na analizie kontekstu, w którym wskazane memy zostały osadzone – a więc, do czego odnosił się główny artykuł opublikowany na danym polskim portalu internetowym, czy zamieszczono podpisy pod zdjęciami, a także czy zostały opublikowane dodatkowe informacje objaśniające poszczególne obrazki.

Materiał źródłowy, będący podstawą projektu badawczego, stanowią memy internetowe opublikowane na łamach polskich portali¹⁰. Grafiki zostały zagregowane przez łączne wyszukiwanie słów kluczowych: „mem” oraz „Krym” wraz z ich możliwymi deklinacjami. Do bazy trafiły materiały wizualne opublikowane na łamach wskazanych portali od lutego 2014, czyli od początku kryzysu krymskiego. Tak określone ramy czasowe daje możliwość dokonania pogłębionej analizy. Ogółem do próby badawczej zakwalifikowano 66 unikalnych memów internetowych. Szczegółowa analiza zawartości zebranych materiałów wizualnych została dokonana za pomocą stworzonego klucza kategoryzacyjnego, który zawierał pytania dotyczące m.in. techniki wykonania memu, bohaterów grafik wraz z ich charakterystyką, podpisów obrazków, wykorzystanych środków językowych, tematyki, symboli, konotacji, dominującej barwy

10. Do bazy trafiły memy internetowe z następujących portali: dziennik.pl (4 memy), dziennikzachodni.pl (8 memów), fakt.pl (10 memów), natemat.pl (5 memów), newsweek.pl (16 memów), o2.pl (7 memów), se.pl (8 memów), wp.pl (8 memów).

oraz nacechowania memu. Analiza semiotyczna zagregowanych grafik została oparta o publikację związaną z interpretacją materiałów wizualnych – wykorzystano krytyczną metodę analizy materiałów wizualnych opartą na koncepcji Gillian Rose¹¹.

W przeanalizowanych memach dotyczących aneksji Krymu internauci zdecydowanie najczęściej wykorzystywali wizerunek Władimira Putina (44 memy, czyli 66,67 proc. wszystkich obrazków). Prezydent Federacji Rosyjskiej był przedstawiany jako pan sytuacji – spokojny, poważny, skupiony i opanowany. Pojawiły się także reprezentacje, które ukazywały W. Putina w odmiennym świetle – memy, które ukazywały go jako niezwykle zadowolonego z siebie, promiennego oraz beztrudnego przywódcę. To sugeruje, że użytkownicy sieci uważają, że W. Putin nie przejmuje się konsekwencjami swoich czynów, tylko śmiało dąży do celu. A tym celem – zdaniem twórców memów – jest dalsza ekspansja. Niejednokrotnie w zagregowanym materiale pojawiał się motyw rozszerzenia granic Rosji, o czym świadczą chociażby takie podpisy denotujące, jak: „It’s time for a soviet reunion” [z ang. „Czas na sowieckie zjednoczenie”], „Bierz, co chcesz, Krym też weź... | i Naddniestrza słodki brzeg” czy pośrednio – „Ograniczenia i limity | nie interesują mnie”.

Stosunkowo często bohaterem grafik użytkownicy sieci czynili także Wiktora Janukowycza (7 memów, czyli 10,61 proc. wszystkich obrazków). Były prezydent Ukrainy jest przedstawiany jako agresywny dyktator („наш каддафий”, z ros. „Nasz Kaddafi”), drobny manipulator o nieprzyjemnej aparycji czy jako przywiązany do bogactwa i przywilejów mongolski chan („крымский хам”, ros. „Krymski cham”). Warto podkreślić, że właśnie w rosyjskojęzycznych memach, przedrukowanych z ukraińskich portali, wizerunek W. Janukowycza jest najmocniej krytyczny i jednoznacznie negatywny.

Z kolei zachodni politycy (Barack Obama, David Cameron, Angela Merkel, Donald Tusk) są przedstawieni w memach jako zagubieni, bierni oraz niepewni. Użytkownicy sieci wskazują, że światowi przywódcy nie wiedzą, jak zareagować na aneksję Krymu oraz jak postępować z W. Putinem, którego metody są dla nich zupełnie niezrozumiałe. Tę zależność doskonale obrazuje mem, który ukazuje nonszalancko siedzącego na

11. G. Rose, *Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań nad wizualnością*, Warszawa 2010, s. 57-81.

krześle przywódcę Rosji, szachującego B. Obamę oraz jego europejskich sprzymierzeńców: A. Merkel oraz D. Camerona. Wskazany materiał wizualny sugeruje, że W. Putin wykorzystuje nieuczciwe metody – co symbolizują czołgi niszczące pionki na szachownicy.

Warto wskazać także na intertekstualność memów – te specyficzne komunikaty czerpią z różnych porządków, wykorzystują rozliczne dzieła kultury: piosenki, hasła, cytaty z filmów i powieści, ikoniczne fotografie i niejednokrotnie swobodnie je przekształcają¹². W tym kontekście warto chociażby wspomnieć o memie ukazującym W. Putina w czarnej zbroi z wymalowaną czaszką na piersi, co przywołuje na myśl postać Batmana z filmu *Mroczny Rycerz* – prezydent Rosji został więc przedstawiony w konwencji superbohatera. Dodatkowo, ten sam mem zawiera podpis: „Crimea&punishment” (z ang. „Krym i kara”) – co obok gry słów (Crimea – crime; z ang. Krym – kara) stanowi nawiązanie do tytułu słynnej powieści Fiodora Dostojewskiego.

Różnorodne materiały wizualne od wieków pełnią istotną rolę w społeczeństwach – służą różnorakim celom: rozrywce, przekazywaniu informacji, pełnią również nierzadko funkcje terapeutyczne, a także czysto estetyczne¹³. Analiza wyodrębnionych materiałów wizualnych pozwala zauważyć, że obecny na łamach polskich portali internetowych dyskurs memetyczny dotyczący aneksji Krymu wyraża odczucia, emocje oraz przemyślenia internautów związane z omawianym tematem. Główny wniosek, który nasuwa się po analizie zebranych materiałów wizualnych dotyczy faktu zdecydowanego spłylenia dyskursu na temat aneksji Krymu poprzez memy¹⁴. Nierzadko internauci-twórcy memów upraszczali spojrzenie na konflikt oraz jego bohaterów, wyraźnie opowiadając się po jednej ze stron. Zanalizowane memy wyrażają zazwyczaj negatywny sentyment użytkowników sieci, rzadziej pojawiają się obrazki o zabarwieniu

12. T. Gackowski et. al., *Spolecznie konstruowany wizerunek Jana Pawła II - znaczenia zawarte w memach internetowych*, w: *Wielkość czy autorytet? Jan Paweł II w przekazach polskich mediów podczas jego kanonizacji*, red. J. Ołędzki, T-Sasińska-Klas, Warszawa 2016, s. 275-276.

13. M. Kociuba, *Antropologia poznania obrazowego. Rola obrazu i dyskursu w poznawczym ujmowaniu świata*, Lublin 2010, s. 7-26.

14. Obraz aneksji Krymu wyłaniający się z memów internetowych jest zdecydowanie spłycony w porównaniu z dyskursem prasowym dotyczącym tego samego tematu. Zob. K. Brylska et.al., *Polski dyskurs prasowy o konflikcie na Ukrainie. Perspektywa porównawcza 2014-2015*, Raport Laboratorium Badań Medioznawczych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017.

pozytywnym oraz neutralnym. Warto podkreślić, iż użytkownicy sieci, przy konstruowaniu grafik, często posługują się ironią oraz sarkazmem. Należy także zaznaczyć, że omawiane memy internetowe często prowadzą również do trywializacji dyskursu – część z nich w swoim zamierzeniu nie wychodzi poza stosunkowo prostą konwencję dowcipu. Pytanie o to, czy wszystko może stać się obiektem żartu, pozostaje otwarte.

Swoiste uproszczenie dyskusji na temat aneksji Krymu może mieć swoją przyczynę w specyficznej formie memów internetowych, które w większości składają się z obrazu oraz krótkiego, zazwyczaj jednozdaniowego tekstu. Spłylenie dyskursu może wynikać także z silniejszej emocjonalizacji przekazu przez twórców memów – w zdecydowanie większym stopniu wykorzystują oni emocje, wrażenia oraz własne doświadczenia i przeżycia niż wiedzę, dane statystyczne i fakty. Należy pamiętać, że internauci nie są zazwyczaj profesjonalnymi autorami treści medialnych, co powoduje, że do omawianego tematu podchodzą z mniejszym dystansem: choć prowadzi to do wskazanego uproszczenia dyskursu, można jednak śmiało stwierdzić, że memy stają się papierkiem lakmusowym nastrojów społecznych związanych z aktualnymi wydarzeniami.

Оксана ВОЛИНЕЦЬ¹

ПРОГРАМА МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО У СПРАВІ ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ

Сьогодні в Україні спостерігається значний інтерес до питання об'єднання церков християнської традиції. Ці заклики лунають не лише з боку української влади, а й помітним стає рішучість та, до певної міри, готовність самих українських церков до екуменічного діалогу. У цьому контексті особливого значення набуває позиція Митрополита УГКЦ Андрія Шептицького, який порушував це питання ще наприкінці XIX століття, проте його підходи та рекомендації не втратили своєї актуальності і сьогодні.

Дослідник життя та діяльності Андрія Шептицького Іван Гриньох зазначає, що: «Не є таємницею для кожного, хто цікавиться життям Митрополита Андрія, що ідея з'єдинення роз'єданого християнського світу була домінуючою ідеєю Слуги Божого Андрія. Увесь його життєвий шлях стояв неначе під якимось містичним впливом її важливості і динаміки. Митрополит не приховував цього факту ні перед ким, він виразно вважав і називав ідею з'єдинення ціллю свого життя, за ту ідею він готовий був страждати і вмирати»². Ще у 1907 році у Пастирському посланні «Зближаються часи», Митрополит акцентує на необхідності згуртування навколо ідеї об'єднання Східних Церков, втілення якої вимагає багато часу та зусиль. Незважаючи на те, що ця праця є надто складною, вона, водночас, відображає найщиріше бажання духовенства і народу до єдності і є «правдивим ідеалом». На думку Митрополита, саме УГКЦ, в силу об'єктивних обставин (поєднання вірою з Заходом, та обрядом зі Сходом) повинна докласти всіх зусиль для повернення єдності Церкви³. Саме український народ, в силу об'єктивних обставин, більше, ніж інші слов'янські народи і католики, покликаний до праці над об'єднанням церков. На

1. Оксана Волинець, к.ф.н., доцент кафедри ПМВ Національного університету «Львівська політехніка».

2. І. Гриньох, *Слуга Божий Андрій – благовісник Єдності*, Мюнхен 1961, с. 99.

3. Там само, с. 29.

думку А. Шептицького українці не лише можуть, а й зобов'язані, а відтак, покликані до праці над об'єднанням⁴.

Досліджуючи джерела втрати єдності та їх генези, Андрей Шептицький стверджує, що будь-які антагонізми ментально не притаманні українському народові, відтак – це щось чуже, ззовні принесене на українські землі. Ця чужа спадщина достатньо легко була прищеплена українському народові, який впродовж віків не був сувереном своєї волі, перебував під впливом різних іноземних держав, кожна з яких аплікувала свою власну духовність і прагнула не лише вкорінити її в українському народі, а й змусити його визнати чуже як своє, рідне, ментально притаманне нашій ідентичності. Митрополит Шептицький наголошує, що трагедія нашого роз'єднання полягає в тому, що «ми приймали на слово і шляхом спадку від зовсім чужих нам світів» всі елементи роздору, які в історичному минулому роз'єднували ці світи. Власне, причиною нашої слабкості стала довірливість до чужоземних завойовників і чужих вчителів⁵. У своєму пастирському посланні з нагоди 950 річниці хрещення України-Русі, митрополит Андрей зауважує, що найбільш сумні і болючі обставини нашої історії, від князівських міжусобиць і до сучасних йому партійних суперечок та розподілу України між різними державами, розривали наш народ на частини, а відтак, «уся наша історія назначена тим сумним знаком браку єдності»⁶.

Складовою порозуміння між церквами у Всесвітньому масштабі мав би стати діалог та зближення між українськими церквами Східної традиції. Митрополит Шептицький неодноразово у своїх відкритих листах та посланнях звертався до православної ієрархії та духовенства із закликом до спільних дій у справі порозуміння та об'єднання. Зокрема, у листі до Православних Архієреїв в Україні (грудень 1941 р.) Андрей Шептицький зазначав, що прагнень та старань до єдності лише з боку УГКЦ недостатньо. Діалог повинен підтримуватися і Православними Церквами. Подолання всіх суперечок, які роз'єднують український народ і, в першу чергу,

4. В. Ленчик, *Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий*, Львів 2001, с. 133.

5. І. Гриньох, с.163-164.

6. *Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність*, Документи і матеріали 1899-1944, Т. 1, Львів 1995, с. 272.

релігійних роздорів, сприятиме національній єдності. У цьому ж листі А. Шептицький зазначає, що ця єдність видається можливою, оскільки «нас ділять і роз'єднують не якісь особисті справи, але справи, що перед дуже давніми віками розділили наших предків. Нас ділять суперечності між греками і латинянами, нас ділять традиції, перейняті від грецької та московської Церкви»⁷. Митрополит пропонує свого роду план дій, який включає такі елементи: щире бажання до єдності усього духовенства і народу; молитва за єдність; готовність до взаємних поступок; діалог⁸.

Програма примирення між українськими церквами була викладена Митрополитом у його Пастирському посланні до духовенства «Наша програма» ще у 1899 році⁹. Вже у преамбулі А. Шептицький проголошує, що греко-католики «православні вселенської віри» першими готові подати руку і передати всім українцям програму примирення. Беручи до уваги аналогію з церковною ситуацією, яка мала місце наприкінці ХVІ століття – предметом основаної уваги української ієрархії повинен стати релігійний хаос, втрата суб'єктності Української Церкви, перетворення її на об'єкт чужих і ворожих українському народові сил. На цьому історичному відрізку часу, коли «московський центр політичний і режимно-православний – спряглися разом у дивовижну спілку, щоб спільно знищити самобутність українського народу»¹⁰, ця ситуація набрала ще більш серйозного характеру.

Вихідною точкою примирення повинна стати підтримана усіма українськими церквами східної традиції розмова-дискусія, яка повинна носити іренічний, а не полемічний характер і бути спрямованою на досягнення миру і згоди між різними українськими віросповіданнями. Цей діалог мав би уникати полеміки, взаємних звинувачень, а відбуватися в дусі взаємної любові і досягти бодай мінімального результату у досягненні християнського миру. Іренічна розмова, насамперед, мала б стати нагодою до взаємного пізнання, без якого примирення неможливе.

У своїй Програмі Митрополит викладає логіку та методи при-

7. І. Гриньох, с. 401.

8. Митрополит Андрей Шептицький, с. 400-401.

9. Там само, с. 1-9.

10. І. Гриньох, с. 173.

*25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про
добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»*

мирення, які включають такі кроки: рефлексії над проблемою, зустріч у діалозі, щирість і відвертість, взаємне пізнання, відсутність самозакоханості, гордості і самопохвали, готовність визнати недоліки і врешті-решт – зустріч і діалог, які б засвідчили братню любов. Лише в атмосфері взаємної поваги, любові і пізнання можна рефлексувати над тим, що єднає, а що розділяє різні віросповідання християнської традиції в Україні. Безумовно, усвідомлення спільного повинно сприяти подоланню роздорів і стати підставою для пошуку спільних шляхів для примирення та об'єднання українських церков.

Підсумовуючи, можна сказати, що питання порозуміння, злагоди та взаємного зближення залишається актуальним завжди, а в умовах сучасних українських реалій набуває особливої гостроти. І це стосується не лише релігійного, а й суспільно-політичного контексту. А. Шептицький був першим українським Митрополитом, який розглядав екуменічний рух з позиції його вартості для українського народу у пошуку його власної ідентичності, відродження культури та духовної традиції.

Олександр ГОРБАЧ¹
Kamil SYGIDUS²

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ МІСТА

Сьогодні в Україні сформовано велику кількість громадських організацій, які здійснюють свою діяльність у різних сферах життєдіяльності суспільства. Нині громадською чи волонтерською діяльністю в Україні здивувати важко. Самовіддані люди на добровільних засадах допомагають державі практично у кожній сфері: соціальна робота з переселенцями та піклування про їхніх дітей, правова допомога воїнам АТО та їхнім сім'ям, допомога воїнам на передовій харчами, засобами першої необхідності та спорядженням тощо.

Динаміка розвитку громадських організацій є не стабільна. Поштовхами до активізації та утворення нових організацій служать суспільні потрясіння. Зокрема такими були майдани 2004 та 2014 років. У ці періоди, як свідчить статистика, ми можемо спостерігати значний ріст утворення нових громадських організацій. Статистика також свідчить про те, що сфера їх діяльності є дуже різнобічною та охоплює практично всі сфери життєдіяльності держави - від культурної до безпекової. Громадські організації проводять культурні фестивалі, навчання, доглядають хворих, допомагають воїнам та біженцям, облаштовують та охороняють місто.

Формування та розвиток волонтерських організацій в Україні має глибокі історичні корені та є логічним продовженням тих фактів, які мали місце у минулому. Про те, що українцям притаманна та близька така діяльність слугує низка документів, зокрема Розписка Штабу окремого куріня січових стрільців вільного козацтва від 21 січня 1919 року. У ній зазначено, що другій сотні стрільців пожертвовані селянами 38 хлібів, 12 кусків сала та грошей 11 карбованців і 60 копійок. Новий виток розвитку українського волонтерства немає

1. **Олександр Горбач**, к.пол. н., доцент кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету "Львівська політехніка", e-mail Gorbachon@gmail.com
2. **Kamil Sygidus**, doktorant Instytutu Nauk Politycznych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

точної дати. «Початком можна вважати волонтерський рух під час Революції гідності, після початку Російської інтервенції до Криму 20 лютого 2014 року»³.

Напрями нинішньої діяльності громадських організацій зумовлені реаліями російсько-української війни. Пріоритетними напрямками є технічна і гуманітарна допомога армії, пораненим воїнам, сім'ям учасників та загиблих в АТО, тимчасово переміщеним особам. Волонтери збирають харчі, теплі речі, закуповують амуніцію, ремонтують та відновлюють бойові машини, організують збір коштів для проведення операцій пораненим воїнам, допомагають працевлаштуватися переселенцям із Криму та території АТО, проводять пошук житла для них, здійснюють психологічну, гуманітарну реабілітацію громадян, надають правову та консультаційну допомогу.

Слід зазначити, що довіра до громадських організацій та ініціатив в останні роки значно зросла. Міська влада ініціює пошуки співпраці із громадою. Так у 2016 році було проведено конкурс громадських проектів, який отримав назву «Громадський бюджет». Положення про громадський бюджет м. Львова затверджено рішенням сесії Львівської міської ради 30.06.2016 року. Громадський бюджет або бюджет участі визначено положенням як «спосіб визначення видатків міського бюджету м. Львова з допомогою прямого волевиявлення львів'ян». У документі, окрім загальних положень, чітко регламентовано порядок подання та розгляду проектів, організацію голосування, встановлення результатів та визначення переможців, звітування за результатами реалізації проектів, проведення інформаційної кампанії та рекомендації до підготовки проектів та оформлення документів.

Положення «Громадського бюджету» передбачає два рівні проектів:

- малі проекти (вуличного, районного значення), загальною вартістю від 20 000 до 200 000 грн. На ці проекти виділяється 60 % загального обсягу громадського бюджету;

3. Ю. Кадигроб, *Особливості та принципи діяльності волонтерів*, https://keui.files.wordpress.com/2015/04/19_kadygrob_bondarenko.pdf (доступ 1.05.2017).

- великі проекти (загальноміського значення), загальною вартістю від 200 000 до 3 000 000 грн. На такі проекти виділяється 40 % загального обсягу громадського бюджету.

Проект «Громадський бюджет» 2016 року мав позитивні результати і буде продовжений у 2017 році, залучаючи нові ідеї у розвиток та покращення умов життя у місті.

Слід віддати належне ініціаторам і зазначити, що цей проект започаткований у далекому 1989 році у бразильському місті Порту-Алегрі.

Окремою групою громадських організацій є Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), які поступово змінюють радянську систему управління житлом. Стара і зашкарубла радянська комунальна система впродовж десятиліть довела свою неефективність і потребує кардинальної реформи. Для реалізації житлово-комунальної реформи напрацьовано Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», який визначає основною метою створення ОСББ «забезпечення і захист прав його членів, належного утримання та використання неподільного і загального майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами»⁴. ОСББ є юридичною особою, яка має печатку із своїм найменуванням, розрахункові рахунки в установах банку, може здійснювати господарську діяльність та укладати угоди з фізичними чи юридичними особами. Проте ОСББ залишається громадською неприбутковою організацією «і не має на меті одержання прибутку для його розподілу між членами об'єднання»⁵.

ОСББ – це тип громадської організації, яка має певні особливості, що відрізняють об'єднання від класичної громадської організації (ГО). Порівняльний аналіз ГО та ОСББ за окремими критеріями свідчить про таке:

- боротьба за владу відсутня в ГО і ОСББ – це єдиний критерій, який об'єднує ГО і ОСББ та вирізняє організації від політичної партії;
- участь в організації: в ГО беруть участь усі бажаючі незалежно від місця проживання, ідеології тощо; участь в ОСББ можуть брати лише мешканці одного багатоквартирного будинку;

4. Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку».

5. Там само.

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

- членство в організації: в ГО членство є добровільним; членами в ОСББ стають усі мешканці багатоквартирного будинку на основі голосування за принципом більшості;
- віковий критерій: в ГО беруть участь як правило активна частина молоді, ще не обтяжена побутовими завданнями і готова віддати власний час і сили для вирішення суспільних проблем; членами в ОСББ є всі верстви населення;
- критерій активності: в ГО усі члени - це активні представники суспільства, які об'єднуються для вирішення суспільних проблем; членами в ОСББ стають усі мешканці багатоквартирного будинку на основі лідерства активних представників цього будинку, на яких лягає тягар управління ОСББ;
- сфера діяльності: в ГО основною сферою може бути будь-яка сфера життєдіяльності суспільства (культура, медицина, волонтерська діяльність, вирішення комунальних проблем, безпека, боротьба з корупцією тощо); в ОСББ основною сферою діяльності є господарське обслуговування будинку.

Основними проблемами житлово-комунальної сфери є зношений житловий фонд, «відсутність дієвого механізму прийняття рішень в багатоквартирному будинку, відсутність ринку управління житловою нерухомістю, монополія житлово-комунальних підприємств»⁶.

Радянський колективізм довів свою неефективність, але найбільше шкоди зробив у свідомості українців. Сьогодні напрацьовано правову базу, яка регламентує діяльність ОСББ, масу допоміжної літератури, яка пояснює правові аспекти цієї діяльності. У такій літературі можна знайти рекомендації з організаційно-правових основ діяльності ОСББ, пояснення про форми системи управління, поради з економічно-фінансового управління та обліку житлової нерухомості. Актуальною темою також є технічне обслуговування багатоквартирних будинків та прибудинкової території. Проте, у жодній книзі чи статті нема пояснень як змінити свідомість, спотворену радянською системою, як змінити усвідомлення «Колективне – це нічیه» - на усвідомлення «Колективне – це наше».

6. *Діяльність Об'єднань співвласників багатоквартирних будинків: організаційні, правові, фінансово-економічні та технічні аспекти*, ред. В. Бригілевич, Львів 2016, с. 11.

Отже, громадські організації здійснюють благодійну діяльність та суспільний контроль за діями влади. Вони наділені моральним правом контролювати владу, оскільки нинішня держава, яка потребує кардинальних реформ у всіх сферах, самостійно не здатна розв'язати соціальні проблеми та не володіє достатнім потенціалом для цього.

Слід зазначити, що попри зростаючу роль громадських організацій в облаштуванні міста, в Україні залишається надзвичайно гострою житлово-комунальна реформа, реалізація якої є вкрай слабкою. Суттєвою перешкодою налагодження колективних господарств є спотворена громадська свідомість мешканців. Але громади, які створили ОСББ стикнулися із низкою проблем, що самостійно вирішити не в змозі. Отже, на сьогоднішній день для ефективної роботи житлово-комунального господарства є необхідною тісна співпраця державних органів і комунальних служб із об'єднаними громадами.

Галина ЛУЦИШИН¹

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ЯК ЧИННИК УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сучасна європейська поліетнічна держава не може ігнорувати міжнародні норми дотримання прав національних меншин, які сформульовані в документах таких міжнародних організацій, як Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ тощо. Однак, з іншої сторони, застосування єдиних критеріїв і юридичних норм для різних суспільств сприяє виникненню багатьох ускладнень, оскільки проблема національних меншин завжди конкретна, навіть коли йдеться про різні групи в межах однієї країни.

На сучасному етапі спостерігається підвищення ролі національних меншин як у внутрідержавних, так і зовнішньополітичних процесах. Внутрішня політика спрямована на гарантування прав національним меншинам, а зовнішня відстоює інтереси національної меншини, яка проживає за кордоном (включає дипломатичну роботу, роботу в міжнародних організаціях, а також діяльність в інтересах національної меншини у міждержавних відносинах).

Національні меншини здійснюють особливий вплив на зовнішньополітичну діяльність країни, зокрема, вони залишаються об'єктом посиленої уваги урядів та політичних сил, які аналізують та відстоюють позицію своїх співвітчизників за кордоном. Наявність національних меншин дуже часто виступає стимулюючим фактором для розвитку міждержавних відносин, зокрема, історія свідчить, що в різні часи можна було прослідкувати факти використання національних меншин у зовнішній політиці. Аналізуючи результати візитів президентів інших держав в Україну за останні кілька років, можемо стверджувати, що практично у більшості випадків порушувалось питання національних меншин. Вже традиційним стає розгляд таких питань під час візиту президентів таких держав, як

1. Галина Луцишин, док.пол.наук, професор, завідувач кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету "Львівська політехніка".

Польша, Греція, Ізраїль, Німеччина, Угорщина, Румунія. Часто увага до питання національних меншин супроводжується політичними спекуляціями та засобом тиску однієї держави на іншу. Однак, як свідчить досвід, у більшості випадків закономірний інтерес до життя національних меншин сприяє досягненню взаєморозуміння та налагодженню дружніх міждержавних відносин.

Практика показує, що проблематика національних меншин належить до особливо складних та дискусійних питань. Найчастіше в цій сфері суперечності стосуються таких понять, як визначення, типології, стану національної свідомості або ж суті відносин між державою проживання і національними меншинами. Усе це говорить про те, що не можна говорити про одновимірність проблеми національних меншин. Кожна з них має свою історію, властиві тільки їй проблеми, і тому питання національних меншин слід трактувати в широкому контексті – як внутрішньому, так і міжнародному. Варто зауважити, що в генезу національних меншин лягло багато взаємодоповнюваних чинників, передусім, це історичні, політичні та економічні.

Одним із важливих чинників, який має особливий вплив на діяльність національних меншин, є співпраця із державами, які рідними для національних меншин. Практика свідчить, що існують різні форми підтримки національних меншин, зокрема, через державні програми та фонди. У багатьох державах на законодавчому рівні врегульовано питання підтримки розвитку діаспори. Наприклад, законодавство Угорщини (Закон «Про угорців, які проживають в сусідніх країнах» (№ LXII - 2001 р.) регламентує надання підтримки зарубіжним угорцям, зокрема надання стипендій, пільг тощо. Подібні закони прийняті у багатьох державах, наприклад, Закон про емігрантів зі Словаччини та зміни і доповнення до деяких законів - № 70 від 14 лютого 1997 р. (Словаччина), Закон про надання підтримки румунським громадам у всьому світі від 15 липня 1998 р. (Румунія), Закон для болгар, які проживають за межами Республіки Болгарія, від 11 квітня 2000 р. (Болгарія), Закон про заходи щодо італійської меншини в Словенії та Хорватії від 21 березня 2001 р. (Італія)².

2. В.В. Мицик, *Спеціальне національне законодавство щодо захисту національних*

Для ефективної координації роботи із національними меншинами, у багатьох областях України при місцевих органах влади створено управлінські структури з питань національних меншин, зокрема, у Львівській облдержадміністрації діє Рада представників громадських об'єднань національних меншин Львівщини; у Закарпатській області діє відділ у справах національностей і міграції обласної державної адміністрації (функціонують спільні українсько-угорська, українсько-словацька і українсько-румунська комісії з питань забезпечення прав національних меншин).

Особливу роль у налагодженні міжнаціональних відносин на міжнародному рівні відіграє рівень успішності ведення прикордонної співпраці. Ряд європейських держав уже на початку налагодження прикордонної співпраці розглядають це як одну з можливостей вирішення проблем захисту прав національних меншин у межуючих державах. Прикордонне співробітництво сприяє захисту і єдності національних меншин, допомагає налагодженню тісніших контактів з етнічною батьківщиною та активному інформаційному обміну, сприяє подоланню бар'єрів та стереотипів, які склались історично. Однак слід враховувати і той факт, що національні меншини не є цілісними групами, зокрема, в одних випадках меншини активно беруть участь у роботі органів влади, а в інших – сповідують філософію крайнього сепаратизму, активно шукають підтримки закордоном – етнічної батьківщини чи міжнародних організацій. Як зазначає Рендюк Т.Г., транскордонне співробітництво є корисним інструментом та водночас складовою частиною добросусідських відносин із суміжними країнами, може стати також своєрідним каналом, через який негативна енергія міжнаціональної напруги й непорозумінь могла б швидко трансформуватися в нові форми співпраці, оскільки на відміну від держав ЄС у постсоціалістичних країнах мета євро регіонів більш багатогранна та охоплює не лише економічні, екологічні, фінансові, а й національно-культурні та соціально-психологічні сфери людської діяльності³.

меншин їх країн походження: проблема відповідності загальним принципам і нормам міжнародного права, "Науковий вісник Дипломатичної академії України" 2004, Вип. 10(2), с. 162-174.

3. Т.Г. Рендюк, *Прикордонне та регіональне співробітництво між Україною та Румунією з питань національних меншин, "Український історичний журнал" 2011, № 1, с. 123-136.*

Значну увагу діяльності національних меншин приділяють міжпарламентські групи та міжурядові комісії, які створюються з метою розвитку міжнаціональних відносин, підтримки розвитку національних меншин. Сьогодні активно працюють українсько-угорська, українсько-словацька, українсько-румунська комісії з питань забезпечення прав національних меншин.

Більшість експертів вважає, що спільні міжурядові комісії є доволі ефективним механізмом міждержавного співробітництва та регулювання міжетнічних процесів.

Європейська практика свідчить, що для досягнення міжетнічної злагоди в демократичному суспільстві необхідним є дотримання основних прав і свобод людини та забезпечення колективних прав національних меншин і основне – це відмова від будь-яких форм дискримінації. Для недопущення виникнення нових міжетнічних конфліктів на території Європи більшість політиків твердить, що необхідна передусім інтеграція національних меншин в поліетнічну державу, а також в полікультурну Європу. Важливим при європейській інтеграції національних меншин є і фактор поетапності їх входження у внутрішньодержавні процеси та надання представникам національних меншин прав, необхідних для збереження їх самобутності.

Отже, проблеми національних меншин тією чи іншою мірою властиві як демократичним державам, так і більшості постсоціалістичних держав, державам, що розвиваються. Національні меншини відіграють важливу роль як для внутрішньополітичного розвитку держави, а також впливають на характер міждержавних відносин, розвиток європейській інтеграції України загалом.

Artur ORZEŁ¹
Anna WUJEK²

MEASURES OF MONEY AND DEPOSIT-LOAN MARKETS INTEGRATION ON THE INTERNATIONAL SCALE

Financial market, next to the products and services market as well as the labour market is one of the most important markets in the economy. It can be interpreted either as a platform for short, medium and long term financial transactions or as a mechanism to mobilize short and long term capitals and their allocation for investment purposes.

The financial market is not uniform – it consists of different structures depending on the type of financial instruments that are in use. Due to this criteria, we can distinguish:

- money market (interbank deposits, treasury bonds, commercial paper, certificates of deposit, bills of exchange)
- deposit and credit market (deposits and bank loans, loans)
- capital market (shares, bonds, investment certificates, certificates of deposit)
- foreign exchange market (currency)
- derivatives market (forwards, futures, options, swaps)

In this thesis the first two types of the markets are analyzed - financial and deposit and loan.

In the era of numerous linking between the economies, it is not difficult to observe their impact on the economic situation. There is a phenomenon of integration of financial markets, which can be interpreted on different levels. In the narrower sense, the integration can be defined as the realization of the law of one price - assets that generate identical cash flows have the same price or rate of return. For example, for deposit and loan market, this means that households should be able to borrow in both countries under the same conditions, regardless of the location of the bank.

1. mgr **Artur Orzel**, University of Technology and Humanites named of Kazimierz Pulaski in Radom.

2. **Anna Wujek**, University of Technology and Humanites named of Kazimierz Pulaski in Radom.

However, we can extend the definition of integration of the financial markets. L. Beale, A. Ferrando, Hördal O., E. Krylov and C. Monnet in 2004 formulated the following definition of the markets integration:

«The market of given instruments and / or financial services is fully integrated if all potential market participants of the same features:

a) are subject to the same rules when they decide to participate in trading of these instruments and / or financial services;

b) have equal access to these instruments and / or services

c) are treated equally when they operate in the market³.

The quoted definition includes the law of one price - assets are characterized by identical risks and returns. However, if it is not fulfilled, there is an area for arbitration, which restores the validity of this law – unless there are barriers for integration.

It is obvious that the degree of integration of financial markets with the global market or grouping integration market is not always the same. It depends on many factors including the degree of openness of the economy, monetary system and the participation of transnational corporations in the economy. It can be said that the more markets are integrated, the more susceptible they are to the influence of the global factors, and less responsive to the local factors.

The integration of financial markets on the international level stimulates financial development, which affects the economic growth. It is caused by:

- inflow of the foreign capital into the financial sector and increase of efficiency of financial institutions, leading to increased competition and lower costs of financial intermediation and reduction of the negative selection

- access to a broad international financial market

- improvement of the capital allocation

- improvement of the accounting standards, corporate governance, banking supervision, financial law⁴.

Nevertheless, it is difficult to achieve full integration of all financial markets, precisely because of the above-mentioned barriers. They can be divided into 3 groups:

3. S.I. Bukowski, *Międzynarodowa integracja rynków finansowych*, Warszawa 2011.

4. Ibidem.

a) related to economic policy, the functioning of economies and financial markets

b) related to differences in the systems of commercial and financial law

c) associated with the occurrence of multiple currencies and the lack of harmonization of transaction settlements performed by using financial instruments on the international scale

The theoretical opportunity to eliminate these barriers is possible in the monetary union with a single currency⁵.

Unfortunately, similarly to most phenomena, the integration of financial markets entails not only positive effects. The full occurrence of this phenomenon is a utopia. The studies have shown that the effects of the reinforcement in relations between countries, mainly serves developed countries where greater economic growth is observed. On the other hand, it increases the disparity between highly developed countries and developing and suffering from poverty countries. Few examples indicates that it is possible to exit the second group of countries, however, the greater differences in development are, the harder it is to integrate with stronger partners on the economic market.

The situation in which the integration of markets does not solve the problem, or even escalates disparities, is particularly evident among African countries – not treated as partners in the world, and among which there is a lack of dominant economies and countries of Latin America, which are put at risk of domino effect from the USA. It is also difficult to predict the effects of the Asian countries, among which there are several countries aspiring to become the «world power» what in fact may disturb the balance in the regional market⁶.

As far as integration of financial markets is concerned, the discussion does not apply to the same phenomenon – the interest is also put on the extent to which it occurs. This is particularly important to verify which actions give the best results and which are unproductive. For this purpose, a series of measures for market integration degree were established.

Measuring of the market integration degree is not always smooth. The choice of the indicator is essential here, it will allow to achieve the result and its analysis. Another problem is availability of the data, on which the calculations

5. Idem, *Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej*, Radom 2013.

6. S.I. Bukowski, J. Misala, *Wzrost gospodarczy i finanse międzynarodowe*, Warszawa 2011.

will be made. The easiest available data are published by investment funds, such as the structure of assets, securities prices or value returns⁷.

We can distinguish the division of the integration measures of financial markets due to the segment (indicators of money market, credit and deposit, the treasury and corporate bonds market and shares), and according to the design of its indicators (based on the prices and rates of return, based on information, based on amounts).

Measures based on the prices and rates of return are based on the law of one price. They inform, what is the range between the prices or rates of return on assets in various financial markets. If the prices or rates of return have similar qualities, then they can be compared in a direct way. However, if there is big influence of the factors specific to the concerned countries, or the degree of liquidity, then the measures of integration must take them into account. These include: standard deviation of the average interest rates on unsecured interbank loans, the average interest rate on bank deposits, the average interest rate on bank loans, spread between the rates of return on assets on a given market and the assets accepted as a benchmark, the model of spread for corporate bonds, the correlation of return rates from stock market indexes.

To research the degree of integration of money markets, the following measures are used:

The standard deviation of the average interest rates on unsecured interbank loans

$$D_t = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (r_{i,t} - r_{b,t})^2}$$

where: $r_{(i,t)}$ -monthly (weekly) average of annualized interest rate of the interbank market in the concerned country; $r_{(b,t)}$ - monthly (weekly) average of annualized interest rate of the interbank market, accepted as a benchmark; i -country; n -number of countries; t -time.

Spread between the interest rate of interbank market in the country and the interest rate of banking market, accepted as a benchmark

$$S_{i,t}^m = r_{i,t} - r_{b,t}$$

7. E.M. Kierska-Woźny, *Integracja rynków finansowych w Unii Europejskiej*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace” 2012, p. 185-210.

Whereas the degree of integration of deposit and loan markets, may be measured with the following indicators:

a) The standard deviation of the average interest rate on bank deposits

$$D_t^d = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (r_{i,t}^d - r_{b,t}^d)^2}$$

where: $r_{i,t}^d$ - interest rate (monthly or weekly annualized average) on bank deposits in the country at time defined by t ; $r_{b,t}^d$ - interest rate on bank deposits accepted as a benchmark at t ; i – country; n – number of countries; t – period.

b) The deviation of the average interest rate on bank loans

$$D_t^k = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (r_{i,t}^k - r_{b,t}^k)^2}$$

where: $r_{i,t}^k$ - interest rate (monthly or weekly annualized average) on bank loans in the country at time defined by t ; $r_{b,t}^k$ - interest rate on bank loans accepted as a benchmark at t ; i – country; n – number of countries; t – time.

a) Spread between the interest rate on deposits or bank loans in the country and the interest rate of banking market accepted as a benchmark

$$\begin{aligned} S_{i,t}^d &= r_{i,t}^d - r_{b,t}^d \\ S_{i,t}^k &= r_{i,t}^k - r_{b,t}^k \end{aligned}$$

We can also use other integration measures, which are versatile for different markets, such as:

a) Beta convergence

It is a measure of financial markets integration resulting from the application of the model of economic growth.

The model takes the form of the regression equation:

$$\Delta S_{i,t} = \alpha_i + \beta S_{i,t-1} + \sum_{l=1}^L \gamma_l \Delta S_{i,t-l} + \varepsilon_{i,t}$$

where: $S_{i,t}$ - spread between the rate of return on assets in the country and the rate of return on asset adopted as a benchmark at t ; Δ - operator of the difference; α_i – constant specific for the country; $\varepsilon_{i,t}$ – “white noise”; L – delay (its length is based on the criterion of Schwartz information).

The size of β is a direct measure of the speed of convergence in financial market. For the purpose of comparative analysis, the speed of two periods can be decomposed β in the following form:

$$\beta = \beta_1 + (1 - I) \beta_2$$

where:

I – zero-one variable (the value of 1 is given in each sub-periods)

$\beta < 0$ - assets with the high spread tend to approach faster to the rate of return adopted as a benchmark in comparison to assets with the low spread. The absolute value of β can be regarded as a measure of the average speed of convergence in financial market.

b) Sigma-convergence

Sigma-convergence, as well as beta-convergence, results from the theory of economic growth, and its measure is the standard deviation:

$$\sigma_t = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N [\log(y_{i,t}) - \log(\bar{y}_t)]^2}$$

where: $y_{i,t}$ – the rate of return on the asset and at time t ; \bar{y}_t – the average rate of return on assets at time t . Higher the level of convergence between the markets of assets occurs when the value of σ_t is smaller.

c) The national effects versus sector effects (country versus sector effects)

The impact of a factor specific for the country on the rate of return on the stock should reduce assuming the greater integration of the stock market. With the full integration of the markets, this type of rates of return on stocks are mainly determined by the economic performance of this industry, which includes shares, while the results of the whole economy does not affect it.

The relationship between the impact of the sector and the economy of the country on the rates of return on stocks can be examined with the usage of Henston and Rouwenhorst model.

$$\Delta S_{i,t} = \alpha_i + \beta S_{i,t-1} + \sum_{j=1}^L \gamma_j \Delta S_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t}$$

where: R_{it} – the rate of return on each share; I_{ij} – zero-one variable for the sector ($I_{ij} = 1$ if share i belongs to sector j , $I_{ij} = 0$ if does not belong to

sector j); C_{ik} – zero-one variable for the country ($C_{ik} = 1$ if share i belongs to the country k , $C_{ik} = 0$ if i does not belong to the country k); α – common factor of the income of all return rates; β_j – the effect of the sector's income; γ_k – the effect of the country; e_{it} – disturbances at the company level.

In order to estimate the effects of the sector and the country, the following symbols are introduced:

$$\sum_{j=1}^J \beta_j w_j = 0$$
$$\sum_{k=1}^K \gamma_k w_k = 0$$

w_j – participation of the market capitalization of the branch in an attempt

w_k – participation of the market capitalization of the country in an attempt

Indicators based on the information take into account the impact of investment risk associated with the anticipated shocks. They show how the information which is specific to the local financial market is important for other markets. This type of measurement includes: the evolution of $\beta_{i,t}$ ratio and the influence of the impact growth of the common component information on the rate of return on the stock.

The last group of measures are indicators based on the quantities used to assess the condition and progress of integration of financial markets. In order to construct them, it is necessary to possess data on the volume, value or involved transactions between countries or regions. This group includes: the attitude of the financial and international investments to the total national financial assets, the attitude of capitalization of foreign joint-stock companies on the stock exchange to the total value of the stock exchange capitalization, the value of treasury bonds held by foreign entities to the total value of treasury bonds, the value of cross-border transactions in relation to the total value of transactions.

For money market and deposit-credit market, the following measures of integration can be used:

The relation between international investment and foreign assets in total:

$$Q_{i,r,t}^I = \frac{Outstock_{i,r,t}}{Outstock_{r,t}}$$

where:

i – country of the integrating region; r – group of countries of the integrating region; $Outstock_{i,r,t}$ – the value of assets issued by residents of the country and owned by residents belonging to r; $Outstock_{r,t}$ – the value of all assets held by residents of the region r.

The relation between international investment and region assets in total:

$$Q_{i,r,t}^T = \frac{Outstock_{i,r,t}}{Outstock_{r,t} + MKT_{r,t} - TInstock_{r,t}}$$

where:

$MKT_{r,t}$ – market capitalization in the region r, $TInstock_{r,t}$ – the value of foreign liabilities of the region r in general.

The relation of the value of loans and credits granted by banks to the country and residents of the region r $L_{i,r,t}$ to the value of loans and credits granted by banks to the country and in general $L_{i,r,t}^T$

$$Q_{i,r,t}^I = \frac{L_{i,r,t}}{L_{i,r,t}^T}$$

and the relation of the value of loans and credits received by residents of the country and the region r at time ($L_{i,r,t}^l$) to the value of loans and credits received by residents of the country at time t ($L_{i,r,t}^b$)

$$Q_{i,r,t}^{Lb} = \frac{L_{i,r,t}^l}{L_{i,r,t}^b}$$

In the literature we can also find other types of indicators, however, they are rarely used. They include:

- integration indicators based on the economic decisions of households and companies – they are applied to the correlation between savings and investment, the correlation of consumption growth and the evaluation of the relation of cross-border mergers to domestic mergers and acquisitions;

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

- indicators of institutional differences that may affect the segmentation of financial market - the assessment takes place mainly through the analysis of the similarity of national laws⁸.

The integration of financial markets is inevitable in the era of globalization and continuous strengthening of relations between the countries and their economies. It carries risks, but the benefits of economic development of the countries involved in it, seem to be significantly outweighing possible threats. However, it does not occur without any obstacles related to the characteristic differences between economies.

Above all, it is essential to analyze the extent to which markets are integrated. In order to do this, the measures of integration of financial markets are applied. They allow to obtain specific result, which gives the opportunity to compare various regions and identify further strategies for development.

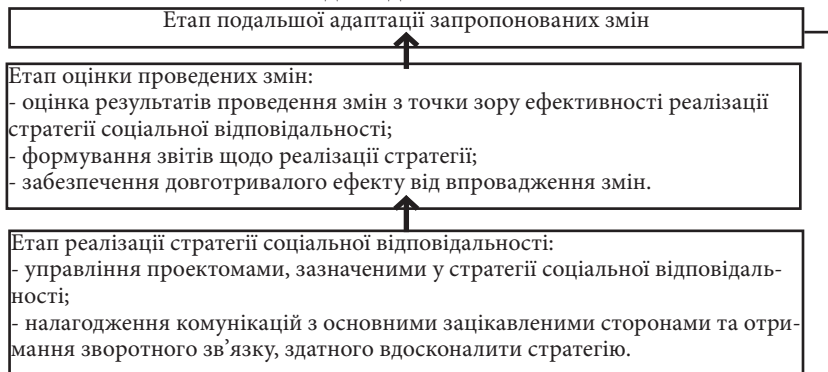
8. M. Iwanicz-Drozdowska, *Integracja rynków finansowych - jej rodzaje i znaczenie*, Warszawa 2007.

УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постійні зміни є основою розвитку суспільства, національної економіки та окремих її елементів. Тому уміння вчасно передбачувати та відповідно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища є необхідною складовою успішної діяльності. При цьому консерватизм класичної теорії управління та стабільність орієнтації стратегічних цілей задля досягнення внутрішньої ефективності не представляють ніякої гарантії успіху². Відповідно, управління змінами є важливим процесом, який, використовуючи наявні ресурси, методи і інструменти, дозволяє перейти від наявного до бажаного стану, враховуючи потереби та прагнення³.

Управління змінами при реалізації стратегії соціальної відповідальності можна розподілити на шість етапів, наведених на рис. 1.

Рис. 1 Етапи управління змінами при реалізації стратегії соціальної відповідальності

1. Інна Ховрак, доцент кафедри фінансів і кредиту Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

2. J. Skalik, *Ewolucja zarządzania zmianami w przedsiębiorstwie*. Prace naukowe uniwersytetu ekonomicznego we wrocławiu research papers of wrocław university of economics, Wrocław 2014, s. 565

3. *Zarządzanie zmianą - ujęcie teoretyczne*. Projekt „Partnerski System Zarządzania Zmianą Gospodarczą na Obszarach Natura 2000” nr POKL.08.01.02-20-027/11, s. 6

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

При цьому ефективність впровадження змін залежить від забезпечення та дотримання основних умов проведення змін:

- зрозуміла та чітка візія змін, готовність до змін;
- свідомість та розуміння необхідності проведення змін, усвідомлення масштабів негативних наслідків відсутності змін;
- підвищення довіри, взаємної відповідальності у колективі, надання часу для відмежування від старого й осмислення нового, його переваг;
- комплексний характер;
- врахування чинних процедур;
- визначення факторів, необхідних для досягнення успіху;
- підтримка основних груп зацікавлених сторін;
- існування лідера змін;
- наділення конкретних співробітників повноваженнями і чіткою відповідальністю за керування змінами;
- створення організаційних структур на підтримку змін, прорахунку потрібних для змін ресурсів;
- формування системи зворотного зв'язку (опитувальні листи, інтерв'ю).

Управління змінами може виконуватись з урахуванням різних теоретичних підходів: системного, поведінкового та комплексного (рис. 2). Спільним є розуміння необхідності управління собою, іншими та безпосередньо процесом змін.

Рис. 2 Характеристика основних підходів щодо управління змінами⁴

Особливості переживання змін залежать від сприйняття змін та впливу зовнішнього і внутрішнього світу людини, внутрішніх переживань, уявлень, мотивів тощо⁵. Необхідно зазначити, що управління змінами при реалізації стратегії соціальної відповідальності варто забезпечувати протягом всіх чотирьох базових фаз змін (рис. 3).

Рис. 3. Фази змін при реалізації стратегії соціальної відповідальності

Фаза 1 Заперечення	Фаза 2 Спротиву	Фаза 3 Спроб	Фаза 4 Адаптації
- чи зміна є потрібною? - які будуть результати зміни? (відсутність інформації, страх, ігнорування)	- негативний досвід змін; - небажання реалізовувати зміни (гнів, роздратування, агресія, критика)	- проведення експериментів; - вивчення нового досвіду та поведінки (невизначеність, хвилювання)	- що можна поліпшити? - як налагодити співпрацю? (спокій, задоволення, ентузіазм)

4. A. Zarębska, *Zmiany organizacyjne w przedsiębiorstwie. Teoria i praktyka*, Warszawa 2002, s. 35 -73; K. Krupa, *Ewolucja procesu zmian organizacyjnych. Wybrane poglądy i koncepcje*, Łódź 2012, s. 33-38.

5. Л. Бізо, І. Ібрагімова, О. Кікоть, С. Барань, Т. Федорів, *Розвиток лідерства. Проект «Реформа управління персоналом на державній службі в Україні»*, Київ 2012, с. 120

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

У процесі реалізації стратегії соціальної відповідальності значну увагу варто приділяти розробці системи комунікації, здатної надати співробітникам своєчасну і точну інформацію про сутність змін, що може позитивно вплинути на продуктивність праці і моральний дух співробітників, а також подолати опір змінам⁶.

Отже, процес управління змінами при реалізації стратегії соціальної відповідальності допомагає підвищити ефективність стратегії, посилити зацікавленість та мотивацію ключових зацікавлених сторін, а також забезпечити конкурентні позиції на ринку.

6. *Change management leadership guide 2011*, s. 15.

Катерина МАЗУР¹

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Після розпаду СРСР Польща стала першою державою, яка визнала незалежність України і до сьогодні сприяє самостійному та незалежному розвитку нашої країни. Після проголошення незалежності України, міністр закордонних справ Польщі Кшиштоф Скубішевський звернувся до польського парламенту з проханням визнати нашу державу самостійною і незалежною. На відміну від інших країн, які не сприяли прагненням українців жити у вільній країні, Польща вже тоді розглядала Україну стратегічним партнером та добрим сусідом. Сьогодні, після 25 років як було підписано українсько-польський договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво, політологи дискутують про перспективи співпраці України та Республіки Польщі та реалізацію цієї угоди.

Підписання договору мало важливе значення не лише для двох сусідніх держав, а й для всієї міжнародної спільноти, оскільки Київ і Варшава - це два важливі центри політичних та економічних інтересів як для ЄС, так для США та Росії.

Перший президент незалежної України Леонід Кравчук та польський президент Лех Валенса розпочали активізацію відносин між Україною та Польщею. На той момент обидві держави вбачали один в одному доброго сусіда та активного партнера для співпраці. За час президентства Леоніда Кучми та Олександра Квасневського, які продовжили розвиток двохсторонніх відносин, співпраця набула партнерського характеру. Було підписано «Спільну заяву президентів Польської Республіки та України про порозуміння та примирення», на території обох країн вшановано місця, важливі для історії двох народів. Зокрема у Львові відкрито кладовище «Львівських орлят». Л.Кучма та О.Квасневський взяли участь у церемонії відкриття пам'ятника жертвам концтабору, зустрілися з нагоди 60-ї річниці

1. Катерина Мазур, студентка спеціальності «Міжнародні відносини» Національного університету «Львівська політехніка».

Волинської трагедії у Павлівці, а також відбулася зустріч у Харкові, де вшановано кладовище жертв тоталітаризму. Отже, вже на початку XXI століття відносини між двома державами вийшли на новий економічний, політичний та культурний рівень².

Польща продовжувала підтримувати Україну під час справи Гонгадзе і під час «Помаранчевої революції». Польський Президент О.Квасневський ініціював зустрічі влади і опозиції з представниками міжнародних спільнот.

Після приходу до влади в Україні Віктора Януковича відносини між Україною і Польщею стали лише добросусідськими. Серед причин, які вплинули на охолодження відносин, на думку доктора політичних наук Л. Чекаленко, «можна назвати певну політичну переорієнтацію Варшави і Києва, активізацію українсько-російських відносин». Така ж думка побутувала і в польських ЗМІ. «Українське керівництво форсуватиме зближення з Росією, а інтеграцію з Європою в Києві розуміють як інтеграцію з її східною Європейською частиною» – окреслили український вектор європейської політики у Варшаві³.

Впродовж сучасної історії Польща лобіювала інтереси України на усіх рівнях. Значна частина світової спільноти застерігала Польщу через такі рішучі дії щодо захисту та просування інтересів українців. Допомога Польщі часто зустрічала застереження від низки країн Євросоюзу. Окремі держави давали зрозуміти, що тим самим польське просування до ЄС може уповільнитися. Проте, переорієнтація Польщі, яку можна спостерігати в окремі періоди, не вплинули на дистанціювання держави від України⁴.

На сучасному етапі далі поглиблюється партнерство наших держав. Республіка Польща є арбітром України на шляху до Європи. Поляки хочуть бачити Україну в складі Євросоюзу, і стверджують, що у нас є всі ресурси та можливості для розбудови сильної та демократичної держави. Вступ Польщі до Європейського Союзу створив для України нову реальність: серед його членів уперше з'явилася країна, яка активно лобіює український курс на членство

2. В. Гевко, *20 років українсько-польських відносин: випробування часом і спільна перспектива на майбутнє*, «Україна–Європа–Світ» 2012, УДК 327 (477), с. 126-134.

3. Л. Чекаленко, *Україна і Республіка Польща: відісторичних стереотипів до стратегічного партнерства*, «Зовнішні справи» 2010, № 3–4, с. 26–31.

4. В. Гевко, *0 років українсько-польських відносин...*, с. 126-134.

в ЄС. З огляду на це, зміцнення українсько-польських відносин при збереженні попередньої позиції Польщі в ролі адвоката України в Європі, сприяло б досягненню стратегічної мети зовнішньої політики України – інтеграції в ЄС.

Отже, Польща для України є не лише добрим і мирним сусідом, а й стратегічно важливим партнером. Можна прогнозувати, що Польща і надалі залишатиметься активним прибічником інтеграції України в НАТО та ЄС і продовжуватиме лобювати інтереси Києва у Брюсселі. Така реальність вимагає від обох країн тісної взаємодії, готовності української влади до послідовної та виваженої зовнішньої політики, модернізаційного ривка в політичній та економічній сферах. Підтримка і розвиток нинішнього рівня партнерства між Україною та Польщею значною мірою залежатиме від збереження політичних контактів, зміцнення суспільного діалогу, а також успіху реформаторської політики в Україні. І, попри низку проблем, Республіка Польща надалі залишатиметься вигідним і корисним партнером для України, адже відносини мають добре підґрунтя та перспективи для розвитку.

Денис ВЕРТЕЛЕЦЬКИЙ¹

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ У ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ

У Польщі прикладами позитивної практики з початку 90-х років ХХ ст. стала діяльність у галузі ранньої допомоги розвитку дитини, що реалізується через окремі громадські організації, спеціальні шкільно-виховні центри, служби здоров'я, що пропонують комплексну медичну допомогу та реабілітацію. Щоб забезпечити допомогу сім'ї, в якій виховується дитина з обмеженими можливостями, польським урядом було запроваджено пілотну програму «Рання, спеціалізована, комплексна, скоординована і безперервна допомога дитині, якій загрожує обмеженість або особі з обмеженими можливостями, а також її сім'ї», згідно з якою сім'ям, які мають хворих дітей, надається допомога, а також відповідна медична освіта. Метою пілотної програми є:

- впровадження і перевірка організаційної концепції, методичного фінансування допомоги дітям, яким загрожує обмеженість чи особам з обмеженими можливостями, а також їхнім сім'ям;
- впровадження відпрацьованих стандартів у систему діяльності відомств, одиниць територіального самоврядування і громадських організацій, а також їх перевірка у дії;
- поліпшення стану здоров'я, розвитку і суспільного функціонування дітей, задіяних у програмі, підготовка їх до подальшої освіти і суспільних контактів;
- обмеження числа дітей, а в майбутньому – дорослих осіб з обмеженими можливостями цілком пасивних, залежних від опікунів, або інституційного догляду, обмеження суспільної ізоляції;
- створення кращих умов щодо порад батькам, а також підготовка самих осіб з обмеженими можливостями до самостійного незалежного життя.

1. Денис Вертелецький, студент спеціальності «Міжнародні відносини» Національного університету «Львівська політехніка».

Безсумнівно роль і значення сім'ї у соціальному вихованні зростають, коли йдеться про розвиток дитини з обмеженими можливостями, адже поява такої дитини в сім'ї потребує від усіх її членів певного розподілу ролей, що допомогло б їм справитися з новою ситуацією.

На сьогодні в польських статистичних джерелах зафіксовано близько 117 234 організацій, з них близько 2 500 тисяч спрямували свою діяльність на роботу з такою категорією населення, як особи з обмеженими можливостями. Громадський рух, що об'єднав небайдужих людей, набув поширення в польському суспільстві. Соціальні та педагогічні програми таких організацій забезпечують фінансову підтримку при купівлі спеціалізованого обладнання, здобути освіти належного рівня, набути професійних навичок, зайняти відповідне можливостям робоче місце, відпочивати в колі друзів, пізнавати навколишній світ, спілкуватися з іншими людьми та соціалізуватися. Створені певні умови для осіб з обмеженими можливостями, їхніх сімей та друзів, відкрили новий шлях до самовдосконалення та соціалізації в суспільному середовищі. Діяльність таких громадських організацій умовно можна поділити за напрямками:

– загальний - діяльність, спрямована на ефективну організацію роботи з усіма категоріями осіб з обмеженими можливостями;

– вузькоспеціалізований - діяльність організації спрямована на підтримку осіб з певними обмеженнями (вади зору чи слуху, інтелектуальна недостатність, хвороба Дауна, аутизм, захворювання рухового апарату, ДЦП та ін.).

Діяльність громадських організацій осіб з обмеженими можливостями є важливим фактором допомоги у розвитку всіх сфер життя людини, у вирішенні особистих проблем та потреб реабілітації, двосторонньої соціалізації.

Отже, головною умовою успішного соціального виховання хворої дитини, є долучення сім'ї до процесу соціалізації та збереження основного захисного механізму – активізації здорових членів сім'ї. Активна життєва позиція сім'ї дає змогу утримувати певну рівновагу при виконанні майже усіх функцій, але потребує значних зусиль та коштів. Відбувається це за допомогою дії внутрішнього потенціалу, що мобілізується, головним чином, через взаємну любов, почуття

обов'язку та відповідальності у поєднанні із соціальною підтримкою держави та навколишнього середовища.

Сьогодні в Україні, незважаючи на труднощі, спостерігається розв'язання важливих проблем на шляху запобігання явищу обмеженості. У зв'язку із стійкою тенденцією зростання кількості осіб з обмеженими можливостями серед здорового населення останніми роками в Україні активно гостро постає питання соціального забезпечення, захисту, реабілітації та освіти означеної категорії населення. В Україні сучасна державна політика спрямована на соціальний захист прав громадян, які стосуються питань, пов'язаних із життєзабезпеченням сім'ї, дітей та молоді та закріплені в нормах міжнародного права і регулюються основними нормативно-правовими актами: Конституцією України, Законами України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам». Окрім цих Законів розроблено низку нормативних документів, зокрема Національна програма «Виховання дітей та учнівської молоді в Україні», положення «Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів», «Державний стандарт спеціальної освіти», «Про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів» та інші постанови, укази та розпорядження.

Наша держава гарантує особам з обмеженими можливостями право на безоплатне одержання професійної освіти і пов'язане з цим обслуговування відповідно до індивідуальної програми реабілітації.

Розглядаючи діяльність громадських організацій в Україні як одну із педагогічних умов соціального виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями, можемо зазначити, що сьогодні про функціонування більшості з них відомо тільки зацікавленим особам. Із загальної кількості громадських об'єднань, яких налічується близько 18 тис., понад 900 організацій зосереджують свою діяльність на проблемах осіб з обмеженими можливостями. Найбільш тривалий час в Україні діють Українське товариство сліпих та Українське товариство глухих.

Нині активно ведуть роботу Всеукраїнська організація інвалідів Союз організацій інвалідів України, Національна Асамблея інвалідів України. Метою діяльності цих організацій є розв'язання проблем осіб з обмеженими можливостями, створення рівних з іншими громадянами можливостей, консультування та сприяння у працевлаштуванні інвалідів, розвиток діяльності реабілітаційних центрів та міжнародної співпраці. Активно діють фонд «Крок за кроком», Всеукраїнська громадська організація «Коаліція захисту прав інвалідів та осіб з інтелектуальних порушень», Всеукраїнська благодійна організація «Даун Синдром», громадська організація «Маленький принц» для дітей з аутизмом, благодійне товариство допомоги особам з інтелектуальною недостатністю «Джерела», фонд Віктора Пінчука, Громадська організація – Молодіжний рух «Upstream», завдяки якій сама ж молодь допомагає дітям, молоді та дорослим з фізичними обмеженнями.

Підсумовуючи слід зазначити, що останнім часом в Україні, як і в Польщі стала змістовнішою і значущою соціально-педагогічна робота з сім'ями, що мають осіб з обмеженими можливостями. Нині в нашій державі, по відношенню до сімей, які цього потребують, здійснюється соціальний захист дітей з обмеженими фізичними і психічними можливостями шляхом надання комплексу соціальних послуг, впровадження інноваційних механізмів та напрямів підтримки родини, яка виховує таку дитину:

- психічна допомога за принципом «рівний – рівному», створення груп взаємодопомоги, здійснення тимчасового догляду за дитиною та консультування батьків, створення інформаційно-консультативних центрів;

- фаховий соціальний супровід;

- впровадження програм підвищення кваліфікації фахівців закладів, які надають соціальні й реабілітаційні послуги дітям з обмеженими можливостями;

- залучення якнайширшого кола громадськості до вирішення проблем дітей з обмеженими можливостями та їх сімей тощо.

Сьогодні спостерігається пошук нових форм роботи з сім'ями, що мають дітей з обмеженими можливостями. В Україні на зміну школам інтернатам та будинкам-інтернатам поширюють свою діяльність

25 років «Договору між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво» - спроба балансу»

центри медико-соціальної реабілітації, які мають змогу надати спеціалізовану допомогу як дітям, так і їхнім батькам, не позбавляючи дітей сімейного оточення та спілкування.

Отже, для створення відповідних умов соціального виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями, в сім'ї необхідно застосувати комплексний підхід держави, соціуму та самої сім'ї.

Станіслав СТЕПАНЕНКО¹

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКОГО ГЕОПОЛІТИЧНОГО ЄДНАННЯ НАВКОЛО БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОЇ ОСІ

Ідея створення союзу держав від Балтійського до Чорного моря існує давно і в різних формах. Проект створення Балто-Чорноморського альянсу розробляється українськими, польськими і литовськими мислителями вже понад 100 років. Йдеться про об'єднання держав, які єднає християнська культура та давні європейські традиції, а саме Литва, Латвія, Естонія, Польща, Україна, Білорусь, Чехія, Словаччина, Угорщина, Молдова, Румунія, Болгарія. До цього союзу також інколи додають скандинавські країни та країни Кавказу, які хоч і не є основними претендентами на участь, але є важливими партнерами, а в деяких моделях і учасниками союзу. Ці країни мали схожу геополітичну долю, що визначалася перебуванням на рубежі тогочасної Європейської та Азійської цивілізацій, пізніше, сусідством з Росією.

Посилення та розвиток політичних, культурних, династичних та економічних зв'язків, як у давні часи вздовж шляху «з варяг у греки» й сьогодні залишається актуальним. Попри внутрішні військові конфлікти в різні історичні періоди, Центральна та Східна Європа має багатий досвід стійких великодержавних утворень, які протистояли спільним зовнішнім викликам. Чорноморська доктрина українського науковця Юрія Липи й доктрина Міжмор'я польського маршала Юзефа Пілсудського – найвідоміші приклади теоретичного обґрунтування регіонального союзу між Балтикою та Чорним морем².

Україно-польські стосунки мають довгу і складну історію, періоди ворожнечі та співпраці. Нове тисячоліття відкриває нові можливості та нові загрози, які повстають перед двома країнами. Одна з них – це

1. Станіслав Степаненко, студент кафедри політології та міжнародних відносин Національного Університету «Львівська Політехніка».

2 В.М. Іщук, *INTERMARIUM. Балто-Чорноморський Союз може стати надійним щитом європейської і євроатлантичної цивілізації*, Аналітичний центр «ODRODZENIE», 18 червня 2015 р.

російська агресивна політика, яка має на меті не співпрацю, а розбрат шляхом контролю відокремлених територій. Така гібридна політика РФ передбачає досягнення політичних та інших дивідендів, які в подальшому можуть бути застосовувані для продовження та посилення гібридних впливів у регіоні та на глобальному рівні.

Росія своєю активною і руйнівною політикою загрожує своїм сусідам. В першу чергу, це стосується країн Сх. Європи та колишнього СРСР, адже лише тридцять років тому Росія в образі СРСР домінувала на згаданих теренах. Сьогодні Москва веде масовану і скоординовану кампанію з метою дезінтеграції європейського співтовариства, послаблення євроатлантичного партнерства, залучення союзників до своєї орбіти серед країн ЄС і загалом – переформування європейського простору за власним сценарієм. Наразі Росія здійснює активну інформаційну експансію в європейському медіа-просторі, формує проросійське лобі в середовищі політиків і громадських діячів, втручається у виборчі процеси, здійснює шпигунські, розвідувальні акції тощо. Активізація військових з'єднань в Росії та за її межами доводить агресивні наміри очільників країни.

Відтак, сьогодні Україна і Польща зацікавлені у тісній співпраці в різних сферах, головно у безпековій, яка вкрай необхідна обома країнам. Чудовим підтвердженням вищезазначеного слугують слова міністра оборони Польщі Антонія Мацєрєвича: «У нас спільне трагічне минуле, але є й прекрасний досвід, що нас єднає. Я розраховую, що подолання складного минулого дозволить посилити польсько-українську співпрацю, яка є дуже потрібною у світлі російської агресії, що загрожує усій Європі»³.

Заступник директора Центру польсько-російського діалогу та порозуміння Лукаш Адамські відзначив, що його установа підтримувала і підтримує боротьбу України з російською агресією за збереження територіальної цілісності. Він зазначив, що польська еліта зацікавлена в підтримці України, через географічне положення і симпатії до сусіда⁴.

3. В. Чмолій, *Польща підтримує Україну в НАТО*, Портал «Укрінформ», 17 лютого, 2017 р.

4. М. Сірук, *Як вибудувати українсько-польські відносини?*, Газета «День», 12 листопада, 2016 р.

Сьогодні об'єднання країн навколо Балто-Чорноморської осі є однією з кращих можливостей для обох країн. Ця ідея не нова, але її втілення надає додаткові можливості країнам. Це питання неодноразово піднімалось наприкінці XIX – на початку XXст. Українські політичні та громадські діячі, такі як Ю. Бачинський, М. Міхновський та С.Рудницький розробляли Балто-Чорноморську геополітичну концепцію. За часів УНР видатний український історик і голова Центральної Ради М.Грушевський виклав ідею створення Балто-Чорноморського альянсу у своїй роботі «Орієнтація чорноморська». Громадський діяч, письменник, публіцист та ідеолог українського націоналізму Ю. Липа також долучився до цього питання. Він був переконаний у необхідності об'єднання, причому значно тіснішого, ніж прийнято говорити сьогодні. Науковець був прихильником створення федерації у складі України, Польщі, Литви та Білорусі, яка мала гарантувати безпеку і процвітання країнам учасникам. Ю. Липа створив значну кількість праць на цю тему, ідеї яких об'єднав в геополітичну «Чорноморську доктрину», в якій вказував на історичну спільність народів, що населяють узбережжя Балтійського і Чорного морів⁵.

Польські політики та урядовці також зробили значний внесок в розробку проекту Балто-Чорноморського союзу. Ю.Пілсудський, маршал Польщі в двадцятих роках двадцятого століття запропонував власну концепцію. Міжмор'я - це конфедерація у складі Польщі, Литви, Білорусі і України, яка мала на меті відродити багатонаціональну Річ Посполиту з метою стримування у Східній Європі Німеччини і Росії⁶. Цю ідею не підтримали інші країни Європи, за винятком Франції, адже на той час була значна кількість потужних гравців, які не прагнули ділитись власними можливостями і не бажали створювати собі конкурентів.

Сьогодні питання Міжмор'я знову актуальне. Звичайно, створення федерації або відновлення Речі Посполитої залишилось в минулому, але ідея союзу, який може вирішити низку оборонних, економічних та логістичних питань заслуговують на розгляд та дослідження. Крім науковців, це питання активно обговорюють і політики, гарним підтвердженням слугують заяви президента Польщі Анджея Дуди, 5. Ю. Липа, *Чорноморська доктрина*, ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», 2007 р 6 A. Roshwald, *Ethnic National ismand the Fall of Empires: Central Europe, the Middle East and Russia, 1914–1923*, Routledge (UK), 2001.

який неодноразово заявляв, що має намір запропонувати главам держав Центрально-Східної Європи створити «партнерський альянс держав» від Балтійського до Чорного й Адріатичного морів. Також президент Польщі висловився за створення Балто-Чорноморського альянсу держав у складі Польщі, України, Білорусі, Латвії, Литви, Естонії, Молдови, Угорщини, Румунії, Болгарії, Словаччини, Чехії та шести країн колишньої Югославії, що можна виокремити з його промови напередодні інавгурації 6 серпня 2015 р.⁷

Анджей Дуда продовжив справу, яку розпочав його попередник Лех Качинський, що трагічно загинув в авіакатастрофі під Смоленськом. Саме попередній президент Польщі пропонував провести міжнародну конференцію на тему створення союзу Міжмор'я.

Важливо зазначити, ідея військово-політичної та економічної співпраці країн Балто-Чорноморського регіону є справді перспективною. З'являється дієвий план зі створення самостійних геополітичних суб'єктів, політика яких буде відмінною не тільки від політики Москви, а й від політики Берліну та Парижу і ЄС в цілому. Новий альянс може дозволити більше опиратись на власні можливості і протистояти зовнішньому впливу. Іншими словами, йдеться можливість створення в рамках Європейського регіону нового східноєвропейського геополітичного центру, який би міг реалізувати спільні політичні і економічні інтереси. Значна частина політологів вважає, що така ідея може мати підтримку зі сторони США, формуючи протизвагу тандему Берлін-Париж на тлі серйозних військово-політичних та економічних протиріч між Вашингтоном і Брюсселем. До переваг ідеї Балто-Чорноморського союзу дослідники відносять вдале геостратегічне і компактне розташування країн Міжмор'я на шляху перетину транспортних та енергетичних коридорів, взаємодоповнюваність економік, тривалі історичні контакти і взаємодію держав, схожість етнічних менталітетів, світоглядних, культурних і цивілізаційних засад⁸. Якщо розвивати ідею ще тіснішої співпраці, то Балто-Чорноморський союз може стати самодостатнім утворенням з розвинутою економікою, транспортною мережею, оборонною системою. Зви-

7. О. Янковська, *Коли гаранті безпеки України згانیбилися, як вихід є Балто-Чорноморський союз*, Інформаційне агентство «В голос», 21 липня 2016 р.

8. О. Волович, *Балто-Чорноморський Союз: перспективи реалізації*, Центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел», 30 травня 2016 р.

чайно, з'являється питання, чи доцільно буде незалежним країнам здійснювати таке інтеграційне зближення, але концепція такого союзу знаходиться лише на етапі розробки, або точніше на узгодженні вибору найбільш взаємовигідної стратегії для всіх зацікавлених сторін і подальшої адаптації до сучасних умов. До беззаперечних плюсів також слід додати можливість значно зменшити вплив інших країн на регіон (головно Росії), яка матиме значно менший арсенал можливостей з дестабілізації регіону. Якщо говорити про питання єднання Європи, то подібний союз навпаки допоможе державам Сх. Європи інтегруватись, не втрачаючи власної ідентичності, допоможе помножити спільні європейські цінності власними, а також зробить цей процес гармонійним і взаємовигідним.

Існують різноманітні варіанти складу країн-учасниць міжморя. В першу чергу, слід розглядати позиції країн, які вже висловлювались за підтримку подібної моделі співпраці, а саме України, Польщі та Литви. Саме ці країни можуть стати основою для майбутнього союзу. Слід згадати за Білорусь – потенційну країну-учасницю, яка в історико-культурному, релігійному та етнічному плані перебуває в одному колі з вищезазначеними країнами. Однак тісна співпраця політичних еліт Білорусії та Росії, а особливо інтеграція білорусі в оборонні і економічні проекти Москви – це беззаперечна перешкода приєднання країни до союзу. Нажаль, за сучасних умов не можна говорити про інтеграцію Мінська в Балто-Чорноморський союз, адже спочатку необхідно позбавитись політичного рудименту в образі інтегрованої Російсько-Білоруської співпраці.

Якщо говорити про вид і форму об'єднання, то найбільш ймовірним є сценарій поступового розвитку від митного союзу зі залученням нових країн-членів.

Отож для України ідея створення союзу є актуальною і перспективною. З'являється чимало можливостей в економічній політичній та оборонній сферах. З недоліків варто згадати лише найважливіший, а саме неодмінна боротьба за політичний вплив в новоствореному альянсі. Головним конкурентом звичайно виступатиме Польща, країна з міцною економікою та значним оборонним потенціалом. Саме Україна і Польща є ключовими гравцями в Балто-Чорноморському регіоні і саме вони мають бути активними ініціаторами створен-

ня і розвитку такого утворення. Але Україні буде особливо важливо проводити реформи в економічній політичній та процесуальних сферах, щоб не відставати від свого сусіда, союзника і конкурента. Саме паритетні взаємини впродовж перших етапів існування новоствореного об'єднання зможуть закласти стійкий і взаємовигідний фундамент довіри, на якому всі країни Балто-Чорноморського регіону зможуть побудувати процвітаючі економіки, які будуть захищені від будь-яких посягань. Слід згадати також про небезпеку, яка існує сьогодні і може заважати майбутньому становленню Балто-Чорноморського союзу, а саме: націоналістичні настрої керівництва Польщі, які спрямовують свої погляди в минуле, а не в майбутнє. В часи глобальних змін і нестабільності не потрібно шукати причин, що відвертають народи одне від одного, а навпаки шукати і будувати мости співпраці, які допоможуть об'єднатись в політичній чи збройній боротьбі зі спільним ворогом.

Підсумовуючи вище сказане, Балто-Чорноморський союз вигідний всім державам сх. Європи, крім Росії, звичайно, та буде слугувати опорою для всіх країн-учасників, допоможе розвинути економіку і оборону, а також інтегруватись в Об'єднану Європу на рівноправних умовах. Створення Балто-Чорноморського об'єднання має початись з України і Польщі, як країн лідерів регіону, які розуміють небезпеку і можливість подальшої російської агресії, як збройної, так і політичної.

25 lat «Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy» – próba bilansu

25 lat Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy – próba bilansu / Materiały III Polsko-Ukraińskiego Forumu Naukowego (11-12 maja 2017, Olsztyn). - Львів-Olsztyn: Wydawnictwo NULP i INP UWM 2017. – 326 s.

25 років Договору між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво: спроба балансу / Матеріали III Українсько-польського наукового форуму (11-12 травня 2017, Olsztyn). – Olsztyn-Львів: Видавництво НУЛП і INP UWM, 2017. – 326 с.

Відповідальність за зміст статей несуть автори.
Odpowiedzialność za treść artykułów ponoszą autorzy.
Загальна редакція: Олександр Горбач, Каміл Сігідус.
Redakcja: Kamil Sygidus, Oleksandr Horbach.

ISBN 978-83-89559-89-0